T.C

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLER ANA BİLİM DALI

KELAM BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

EBÜ'l-A'LÂ el-MEVDÛDÎ'NİN KELAMİ GÖRÜŞLERİ

Betül HATİPOĞLU

ŞANLIURFA-2021

T.C

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KELAM ANABİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

EBÜ'l-A'LÂ el-MEVDÛDÎ'NİN KELAMİ GÖRÜŞLERİ

Betül HATİPOĞLU

Danışman

Dr.Öğr. Üyesi M.Cüneyt GÖKÇE

ŞANLIURFA-2021

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cüneyt GÖKÇE danışmanlığında, Betül HATİPOĞLU'nun hazırladığı **"**Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî'nin Kelamî Görüşleri**"** konulu bu çalışma 28/06/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

[x] Oybirliğiyle / ☐ Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cüneyt GÖKÇE	
Üye	Doç. Dr. Veysel KASAR	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ekrem AKMAN	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN

Enstitü Müdürü

Bu çalışma: ……. Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No : ……

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	185230006
Adı / Soyadı	Betül HATİPOĞLU
Anabilim Dalı/Programı	Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî'nin Kelamî Görüşleri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Y.Lisans Tezi çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 218 sayfalık kısmına ilişkin, 21/05/2021 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı %17'dir. Ayrıca Y.Lisans Tezi çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:
1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Y. Lisans Tezi çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

21/05/2021
Betül HATİPOĞLU

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 21/05/2021

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cüneyt GÖKÇE

Danışman

ÖZET

EBÜ'l-A'LÂ el-MEVDÛDÎ NİN KELAMİ GÖRÜŞLERİ

HATİPOĞLU, Betül

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Kelâm Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Cüneyt GÖKÇE

Haziran, 2021, 218 sayfa

İlâhiyyât, nübüvvet ve sem'iyyât Kelam ilminin temel konularını kapsar. Bu çağda yaşamış ve yaşadığı dönem ve günümüze ışık tutmuş Mevdûdî'nin bu üç temel esas bağlamında eserleri analiz edilip kelami görüşleri ortaya konulmuştur. İlâhiyyât konusu Allah'ın sıfatları, fiilleri, tevhit inancı, iman-amel ilişkisi, Allah'ın varlığı ve birliği akaidin inanç esaslarını oluşturmaktadır. Bu çalışmada ilk olarak müellifin ilâhiyyât bağlamında görüşlerine yer verilmiştir. Mevdûdî'nin Allah'a iman hususunda "tevhit" ilkesinin üzerinde çokça durmuştur. İnsanın farkına varmadan şirk ağına düşebileceğine dikkat çektiği belirtilmiş ve tavsiyelerinin tespiti yapılmıştır.

Çalışmanın devamında ise nübüvvet konusu ele alınmıştır. İman esaslarından birinin de peygamberlere iman olduğu bilinmektedir. Müellife göre peygamberlere iman gereklidir. Zira insan dünya hayatında bir rehbere ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda peygamberler insanlara örnek olmuştur. Mevdûdî'ye göre peygamberlerin, Allah'tan aldığı emirleri insanlara ulaştırmak ve bunları insanlara açıklamak gibi vazifeleri bulunur. Bu konuda müellifin kutsal kitaplar, vahiy, vahiy meleği, mucize, keramet, nebi-resûl kavramları, peygamberliğin vehbiliği kesbîliği vb. gibi konularla ilgili ayetler ışığında görüşlerine yer verilmiştir.

Mevdûdî Hatem-i Enbiyâ hususu üzerinde çok durmuştur. Çünkü onun yaşadığı dönemde Hindistan-Pakistan coğrafyasında Gûlam Ahmed adlı kişinin kendini nebi ilan etmesi üzerine toplumu bilinçlendirmek istemiştir. Son kısımda ise sem'iyyât bahsine yer verilmiştir. Mevdûdî'nin melekler, şeytan-cin, ahiret hayatı ve

merhaleleri, kıyamet ve alametleri, ba's, mahşer, hesap, mizan, sırat, şefaat, a'raf, rü'yetullah ve kader ve kaza gibi inanç esasları üzerinde durulup izah edilmiştir.

Bu çalışmada "Ebü'l-A'la el-Mevdûdî'nin Kelami Görüşleri" üzerinde durulmuştur. Eserlerine başvurularak kelami görüşleri tespit edilmeye gayret edilmiştir. Tezimiz çoğunlukla betimleme ve karşılaştırma metodlarına başvurularak oluşturulmuş ve taraftar görüşlere yer verildiği gibi karşıt görüşler de değerlendirilmiş ve çalışma bilimsel verilerle desteklenmeye çalışılmıştır. Ayrıca müellifin görüşlerine dair kelam kaynaklarından da referanslar gösterilmiştir

Anahtar Kelimeler: Ebü'l-A'la el-Mevdûdî, Tevhit İnancı, Din ve hayat, Sosyal hayat ve din, İman-amel ilişkisi

ABSTRACT

ISLAMIC THEOLOGY OF EBU'I-A'LÂ el-MEVDŮDÎ'S

HATİPOĞLU, BETÜL

Master's Thesis

Basic Islamic Sciences Department of Kalam

Advisor: Asst. Prof. Mehmet Cüneyt GÖKÇE

June, 2021, 218 pages

Theology covers the basic subjects of the science of Kalam: Nubuvvat (the issues concerning the Prophet) and sem'iyyat (the transferred Islamic knowledge). The works of the author, who lived in this age and shed light on the period he lived and on today, were analyzed in terms of these three basic principles and his theological perspectives are presented. The subject of theology constitutes principles of belief, such as the attributes of God, God's attributes of action, the belief in the oneness of God, the relationship between faith and deeds, the evidence of the existence and unity of God. In this study, the author's views are presented in the context of theology firstly. Mevdudi is understood to have put much emphasis on the principle of "tawhid" in terms of belief in Allah. It is stated that one should be careful in the regard that one maybe fallen into the pray of shirk without realizing it, and his recommendations are found out in this regard.

The subject of nubuvvat is discussed in the continuation of the study. It is known that one of the principles of faith is the belief in prophets. According to the author, the belief in prophets is necessary, for one needs a guide in this worldly life. In this context, prophets have set an example for people. According to Mevdudi, prophets have duties such as conveying the orders they received from Allah to people and explaining them to people. In this regard, the author's views are presented in the light of the verses on the concepts such as holy books, revelation, the angel of revelation, miracle, karamat, notions of prophet-rasul, vehbism (divine blessings) - qesbism (consequence of endeavor) of prophethood etc.

Mevdudi gave a lot of attention to the issue of Hatem-i Anbiya. Because in his time of him, he emphasized this issue in order to raise awareness in the society

upon Gulâm Ahmed’s declaring himself a prophet in the geography of India-Pakistan. In the last part, sem'iyyat is discussed. The subjects relating to sem'iyyat are discussed in general and Mevdudi's views on the sem'iyyat are discussed.

Mevdudi's belief principles such as angels, devil-jinni, stages of and life in the Hereafter, doomsday and its signs, ba's, apocalypse, the day of judgement, mizan, sirat (the bridge of hell) intercession, purgatory, rü’yetullah (the issue of which whether Allah will be seen or not by the Muslims in the hereafter) and the subject of God’s decree and fate (qada and qadar) are emphasized with the explanation.

In this study, the theological views of "Ebü'l-A'la al-Mevdudi" are emphasized and his kalamic views are tried to find out about his works. The thesis has mostly been formed by applying descriptive and comparative methods and the opposing views are also evaluated as well as the supporting views, and the study tries to support them with scientific data. Additionally, references from kalamic sources about the author's views are also shown in the study.

Key Words: Ebü’l-A’la el-Mevdudi, Tawhid, Religion and life, Social life and religion, relationship between faith and deed

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI II
ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU III
ÖZET IV
ABSTRACT VI
KISALTMALAR XII
GİRİŞ 1
1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ 1
2.ARAŞTIRMANIN AMACI 2
3.ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI 3

BİRİNCİ BÖLÜM

EBÜ'l-A'LÂ el-MEVDÛDÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1 Ebü'l-A'lâ el- Mevdûdî'nin Hayatı ve İlmi Şahsiyeti 4
1.1.1 Yaşadığı Coğrafi Muhit 6
1.1.2 Bulunduğu Asrın Sosyal ve Siyasi Durumu 7
1.1.3 Yaşadığı Muhitin İlmi ve Kültürel Yapısı 9
1.1.4.Mevdûdî'nin Yetişme Dönemindeki Toplumsal Yapı ve Yöneldiği Alanlar 11
1.1.5 Ebü'l-A'la el-Mevdûdî'nin İlmi Seyahatleri ve Konferansları 13
1.1.6 Ebü'l-A'la el-Mevdûdî'nin Etkilendiği ve Etkilediği Kişiler 14
1.1.7 Ebü'l-A'la el-Mevdûdî'nin Görüşleri 15
1.1.8 Ebü'l-A'la el-Mevdûdî'nin Kaleme Aldığı Eserler 20

İKİNCİ BÖLÜM

EBÛ'L-A'LÂ el-MEVDÛDİ'NİN KELAMİ GÖRÜŞLERİ

2.1 Kelam İlmi Açısından Usûl-i Selâse (Üç Temel Esas) 25
2.1.1 Kelam İlmi Açısından İlâhiyyat Bahsi ve Mahiyeti 26
2.1.2 İlâh Kavramı 27

2.1.3.Câhiliyye Dönemi İnsanlarının İlâh Düşüncesi 28
2.1.4.Ulûhiyyet Konusunda Meselenin Aslı 31
2.1.5.Ulûhiyyet Konusunda Kur'an'ın Getirdiği Deliller 32
2.1.6.Rab Kelimesinin İzahı ve Mahiyeti 34
2.1.7.Kelime-i Tevhit Niçin Eşşizdir? 37
2.1.8.Kelime-i Tevhit'e Neden İnanmalıyız? 41
2.1.9.Şirkin Anlamı 44
2.1.10. Niçin Allah'a İtaat Etmeliyiz? 50
2.1.11.Allah'a İmanın Gerçek Anlamı 54
2.1.12.İman ve Amel İlişkisi 58
2.2 Zat-Sıfat İlişkisi 61
2.2.1 Selbi Sıfatlar: 62
2.2.2 Subûti Sıfatlar: 66
2.2.3.Fiili sıfatlar 72
2.2.4.Haberî Sıfatlar 72
2.3.Allah'ın Varlığı İle İlgili Deliller 76
2.3.1.Gaye ve Nizam Delili 76
2.3.2.Fıtrat Delili 79
2.3.3.Hudûs Delili 80
2.3.4.Temânû Delili 80
2.4.Kelam İlmi Açısından Nübüvvet Bahsi ve Mahiyeti 82
2.4.1.Nebi ve Resûl 91
2.4.2.Peygamberliğe Olan İhtiyaç ve Allah'ın Peygamber Göndermesinin Hükmü 94
2.4.3.Nübüvvetin Kesbîliği-Vehbiliği 97
2.4.4.Peygamberlerin Nitelikleri 101
2.4.5.Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi 104
2.4.6.İlahi Kitaplar 107
2.4.7.Nübüvvetin Kanıtı Olarak Mucize 110
2.4.7.1.Kur'an'ın Mucize Oluşu 110
2.4.7.2.Miraç Mucizesi 116

2.4.8.Hatem-i Enbiya 119
2.4.8.1.Kâdîyanîlik 120
2.4.8.2.Kadıyanilerin Nübüvvet Konusunda Yanlış Mana Çıkarmaları 122
2.4.9.Hatem-i Enbiya'nın Manası 125
2.4.9.1.Allah Bizim İtikadımızın Düşmanı mı? 128
2.4.9.2.Yeni Bir Peygambere Gerek Var Mı? 129
2.4.9.3.Yeni Bir Peygamber Ümmet İçin Nimetten Çok Külfettir 131
2.5.Kelam İlmi Açısından Sem'iyyât Bahsi ve Mahiyeti 132
2.5.1.Meleklere İman 132
2.5.2.Kur'an'a Göre Meleklerin Nitelikleri 135
2.5.3.Dört Büyük Melek ve Görevleri 135
2.5.4.Meleklere İmanın İnsana Kazandırdıkları 137
2.5.5.Cin 138
2.5.6.Şeytan 140
2.6.Mead (Ölüm ve Âhiret) 143
2.6.1.Âhiret Hayatının Kanıtı 146
2.6.2.Âhiret Hayatının Merhaleleri 152
2.6.2.1.Berzah ve Kabir 152
2.6.2.2.Kıyamet 155
2.6.2.3.Mahşer, Hesap ve Mizan 164
2.6.2.4.Ashabu'l Meymene ve Ashab-ul Meş'eme 168
2.6.2.5.Sırat 169
2.6.3.Şefaat 170
2.6.4.Cennet ve Cehennem 172
2.6.5.Rü'yetullah 176
2.6.6.A'râf 179
2.6.7.Âhirete İmanın Yaşamımıza Etkileri 180
2.7.Kader ve Kaza 182
2.7.1.İhtiyar ve Iztırâr (Yetki ve yetkisizlik)'in İlk Etkisi 186
2.7.2.Cebir ve Kader Probleminin Çıkış Noktası 187
2.7.3.Kadercilerin İnancı 189

2.7.4.Cebirci Görüş 189
2.7.5.Kaza ve Kader Meselesinin Anlatılmasının Gayesi 191

SONUÇ **196**

KAYNAKÇA 200

KISALTMALAR

(s.a.s.): Sallallahu aleyhi ve sellem

(a. s): Aleyhi’s- selam

çev: Çeviren, tercüme eden

ts: Tarihsiz

(r. a): Radıyallahu anh

GİRİŞ

1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

İlk olarak Müellifin hayatı, eserleri, etkilendiği kişiler, etkilediği kişiler, ilmi çalışmaları yaptığı konferanslar ele alınmıştır. Bir âlimin görüşleri ele alınmadan önce hayatı irdelenmelidir. Çünkü düşünce dünyasını etkileyen ortam, coğrafya bilinip görüşleri doğru bir bakış açısı ile ele alınmalıdır.

Bu minvalde çalışmada hayatı ele alındıktan sonra bu çalışmaya başvuran kişilere "usûl-u selâse" ile ilgili kelam kitaplarında geçtiği şekliyle izah edilmektedir. Devamında Ebü'l-A`la el-Mevdûdî'nin kelami görüşleri eserlerinde yer verdiği şekliyle açıklanmaktadır. İlk olarak ilâhiyyât bahsi ele almıştır. Sıfat kavramı ele alındığında; insanoğlu aşkın varlık ile alakalı, tecrübe ettiği alanın sözcük ile kavramları dışında kullanilebileceği bir anlama vasıtasına sahip olmadıkları bilinen bir hakikat olduğu belirtilmektedir.

O halde Allah'ı nitelendirmek amacıyla zikredilen sözcükler gerçekte Allah'ın isimleri olmadığını anlaşılması için yaklaştırıcı tabirlerden ibaret olduğu bildirilmektedir. Bu isimler sıfatlar Selbi ve Subûti Sıfatlar başlığı altında ele alınarak daha sarih hale getirilmiştir. Mevdûdî'nin görüşlerine bakıldığında bu hususta tevhit inancını temel olarak ele almıştır. İlâh ve Rab kavramını ele alıp, cahiliyye döneminde ilâh ve Rab düşüncesi ve bu konuda Kur'an-ı Kerim'den deliller ışığında derin izahlarda bulunur.

"Bilmez misin ki, göklerin ve yerin sahibi Allah'tır. Sizin için Allah'tan gayrı dost ve yardımcı yoktur". [1] Tevhit inancının zıddı olan şirk, Allah'tan başka otorite olduğuna inanmak ve sıfatlarında O'na eş tutan bir varlığın olduğunu kabul etmektir. Müellif her türlü gizli ve açık şirkten sakınmamız gerekir. Bir kişiden farkına varmadan yardım beklemenin, yalvarmanın şirk olabileceğine dikkat edilmelidir. Tefhîmü'l Kur'an adlı eserinde ayetleri tefsir ederken Allah'ın varlığı ile ilgili ilk olarak "gaye ve nizam delili"ne yer vermiştir.

Çalışmanın ikinci konusu nübüvvettir. İman esaslarının ilkinin Allah'a iman olduğu belirtildi. İkinci olarak Peygamberlere iman olduğu bilinmektedir. Nübüvvet

[1] Bakara, 2/107.

bahsi ele alınırken peygamberlere iman neden önemlidir? Niçin ihtiyaç duyulmaktadır? Temel soruların cevaplarına yer verilip bu husus açıklığa kavuşturulmuştur. Bu asırda peygamberin gerekli olmadığını, son peygamberden sonra peygamber gelebileceğini iddia eden inanç sistemlerine cevaben Müellif, bu konuda detaylı açıklamalara ve akli ve mantıki çıkarımlarda bulunmuştur.

Kendi çağının sorunlarına duyarsız kalmadığı ele aldığı konuların güncelliği halen süre gelmektedir. Allah peygamberleri insan olarak göndermiştir. Ve insan örnek alabilmesi için kendisine benzeyene ihtiyaç duymaktadır. Mevdûdî, insanlar hesap gününde Allah'a biz bilmiyorduk, bize emir ve yasaklar ulaşmadı gibi bahaneler öne sürmesin diye Peygamberler gönderip onların itirazlarının önünün kapatıldığını belirtmektedir. Yüce Allah elçilerini mucizelerle desteklemiştir. İnsanlara emir ve yasakları daha iyi anlasınlar diye kutsal kitapları peygamber aracılığıyla ulaştırmıştır. Bu sebeble nübüvvet konusu önem arzetmektedir.

Çalışmanın üçüncü kısmını sem'iyyât bahsi oluşturmaktadır. Bu konuda âhiret hayatı, meleklere imanın gerekliliği, şeytan ve cinlerin varlığı, kıyamet ve alametleri haşir, mizan, hesap günü, kaza ve kadere iman etmek inanç esaslarından biri olduğu bilinmektedir. Sem'iyyât bahsi sadece akılla bilinecek konular olmadığı belirtmektedir. Mevdûdî'ye göre Kur'an ve Hadislerde zikredilen sem'iyyât bahsi ile ilgili yapılan tanımlamalar insanın yaşadığı sınırlı maddi dünya dışında daha büyük imkânlarla düzenlenen bir kâinatın varlığını idrak etmek ve tahayyül edememek nedeniyle bazı insanların şüpheye düştüğünü belirtmektedir.

2.ARAŞTIRMANIN AMACI

Kelam ilminin gayesi inanç noktasında düşülen şüpheleri giderip Allah'ın emrettiği inanç formülünü insanların hayatına yerleştirmektir. İslâm dininin inanç esaslarını öğrenmek ve hayatına uygulamak her Müslümanın sorumluluğudur. Ve bu esasları öğrenebilmek için Kelam ilmine ihtiyaç duyulmaktadır. Allah'a, peygamberlere, kutsal kitaplara, meleklere, ahiret gününe, kader ve kazaya iman etmek inanç esaslarından olduğu bilinmektedir. Bu sebeble çalışmada bu temel inanç esasları ele alınmış olup bu konuda Mevdûdî'nin Kelami Görüşlerine yer verilmiştir. Kur'an-ı Kerimde ve Hadis-i Şeriflerde de inanç esasları çokça zikredilmiştir. Bu çalışmanın amacı; Mevdûdî'nin kelamın temel konuları doğrultusunda görüşlerinin

tasnif edilerek insanlığın hizmetine ulaştırmaktır. Daha önce Mevdûdî'nin ilâhiyyât, siyasal sosyoloji ve tefsir alanında görüşleri konulu çalışmalar yapılmıştır; Abdülhakim Ay'ın "Ebu'l-A`la Mevdudi'nin Tevhid Anlayışı" ,Mustafa Sönmez'in "İhya Hareketlerinde Mevdûdî" adlı çalışmalar yapılmıştır. Kelami görüşleri "üç temel esas" bağlamında ilk olarak çalışılmıştır.

3.ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Tez araştırılırken; betimleme, karşılaştırma, açıklama ve analiz gibi yöntemlere başvurulmuştur. Kelam ilminde "üç temel esas" konusu hakkında birçok eser yazılmıştır. Araştırmamızda bu eserlerden faydalanılmaya çalışıldı. Çalışmamızın bölümlerinde kavramları açıklarken "Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nin"maddelerinden yararlanıldı. Birinci bölümde Mevdûdî'nin hayatı ele alınırken Ahmed Anıs'ın "Mevdûdî" adlı Ansiklopedi maddesinden yararlanıldı. İlâhiyyât, Nübüvvet ve Sem`iyyat gibi temel konular ele alınırken; "Kelam El Kitabı, Recep Arıdoğan'ın "Delillerden Temellere-Sistematik Kelam ve Güncel İnanç Sorunları", Bekir Toplaoğlu'nun Kelam İlmine Giriş" gibi kaynaklardan yararlanıldı. Mevdûdî'nin görüşleri ele alınırken "Gelin Müslüman Olalım", "Tefhimü'l Kur'an" adlı tefsir kitabından yararlanıldı. Sahih Hadis kitaplarına başvuruldu.

BİRİNCİ BÖLÜM

EBÜ'l-A'LÂ el-MEVDÛDÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1 Ebü'l-A'lâ el- Mevdûdî'nin Hayatı ve İlmi Şahsiyeti

Ebû'l-A'lâ el- Mevdûdî Pakistanlı âlim ve düşünür olduğu bilinmektedir. 3 Receb 1321'de (25 Eylül 1903) Hindistan'ın Haydarâbâd (şimdiki Maharashtra) eyaletine bağlı Erengâbâd kasabasında doğduğu bilgisi geçmektedir. [2]

Ebû'l A'lâ ismi büyük dedesinin ismi olduğu için kendisine verilmiştir. Hz. Hüseyin'in neslinden geldiği için Seyyid Ebü'l A'lâ el-Mevdûdî olarak tanınmıştır. Mevdûdî aslen Heratlı olup soyu Çiştiyye şeyhlerinden Mevdûdî Çiştiye'ye dayanır. Annesinin ismi Rukiye Begüm'dür. Babası, avukat olup ismi Seyyid Ahmet Hasan'dır. Mevdûdî babasından Arapça, Farsça, Urduca, mantık, fıkıh ve hadis derslerini alarak eğitim hayatına başlamıştır.

Babası fikri olarak muhâfazakar bir yapıda olması sebebiyle çocuğunu İngiliz düşünce sisteminden uzak tutmak istemiş ve oğluna ders vermesi için eve çeşitli hocalar gelmiştir. Evde öğrenim görmesi Mevdûdî'ye yararlı olduğu söylenebilir, küçük yaşlarda olmasına rağmen orta ve lisedeki dersleri öğrenmiştir. Bu eğitim tarih, din ve edebiyat alanlarında bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. 11 Yaşından itibaren Arapça'dan Urduca diline tercümeler yapmaya başlamıştır. Her zaman fasih Urduca konuşmaya çalışmıştır.

1914'te 11 yaşında iken Batı tarzında ve geleneksel İslâmî metotta eğitim veren Medresetü'l-fevkâniyye'nin sekizinci sınıfına kaydolmuştur. 1915'te ailesinin Haydarâbâd'a taşınmasının ardından eğitimine dârülulûmda devam etmiştir. Mevdûdî'nin düşünce dünyasında, takva ve idealizm mevzuunda babasının tesiri çok büyük olmuştur. Babasının sağlığı bozulduktan sonra okuldan ayrılıp ailesinin ekonomisine katkıda bulunmaya çalışmıştır. Eğitim hayatına okul dışında devam etmiştir. Babasının ölümü ile iş hayatına girmiştir. 1918'de Delhi'ye taşınarak abisinin yanında burada çeşitli dergilerde yazı yazmaya başlamıştır. 1919'da kardeşi Ebü'l-Hayr ile birlikte Cebelpûr'da Kongre Partisi'ne yakın kişilerin çıkardığı "Tac" isimli haftalık gazetenin editörlüğünü üstlenmiştir. Sömürge yönetimini eleştirdiği

[2] Ahmed Anıs, "Mevdudi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/432.

gerekçesiyle dergi kapatılmıştır. 1920 Tarihinde Mevdûdî, Jubalpur'da bulunan Hindistan Hilafet Hareketine iştirak etmiştir. Bu hareket başarısız olunca devamı niteliğinde olan "Hicret Hareketi'ne iştirak etmiştir.

Delhi'ye döndükten sonra 1921 yılında Cem-'iyyet-i Ulemâ-i Hind'in çıkardığı Müslim adlı gazetenin editörlüğünü yapmıştır. Gazetenin yazılarında Hinduizm, Budizm, Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki kutsal savaşla İslâmî cihadın güçsüzlerin sömürü, baskı ve zulümden kurtuluşunu sağlayan olumlu ve ahlakî yönlerini tespit etmiştir.

Ebü'l A'lâ el-Mevdûdî ele aldığı yazılarında genellikle Müslümanların içinde bulunduğu kötü durumlara değinmiş, İngilizler'in Hindistan'ın işgaline karşı çıkan Hindistan Hicret Hareketi'ne katılmıştır. Ebüzziyâd Niyâzi'den "ders-i nizâmî"denilen farklı bir metodla Arapça, fıkıh, edebiyat, mantık ve kelam okumuştur. Bunlar dışında İngilizce öğrenmiştir. 1928 yılında Haydarâbâd'a geri dönen Mevdûdî 1932 yılında Tercümânü'l-Kur'an dergisinin editörlüğünü yapmıştır. Bu dergi fikirlerini vefatına kadar yayılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. 1938 yılında Muhammed İkbâl'in daveti üzerine Pathankod'a bağlı Cemâlpûr köyüne (Doğu Pencap) gidip bir eğitim ve öğretim kurumu olarak görülen dârülislâmın kurulmasına öncülük etmiştir. Bu kurumda bazı kimseler ilmi çalışmalarının yanı sıra siyasi eylemlerde bulunmak isteyince bu kişilerle arası bozulmuştur.

1939 tarihinde bu kurumu bırakıp Lahor'a yerleşmiştir. Mevdûdî, Diyûbend merkezli Cem'iyyet-i Ulemâ-i Hind'in Hint milliyetçiliğine karşı çıkmıştır. Müslümanların bağımsız bir devlet kurması fikrini savunan Muhammed Ali Cinnah'ın öncülük ettiği Hindistan Müslümanları Birliği'ne de İslâmî esaslara yeterince önem verilmediği gerekçesiyle mesafeli durmuştur.[3] Böylelikle her iki grupla da fikir ayrılığına düşen Mevdûdî yeni bir fikir hareketi başlatmaya karar vermiştir ve benzer görüşlere sahip olan kişileri bir toplantıya davet etmiştir. Toplantıya katılan yetmiş beş âlim ve aydınla beraber 25 Ağustos 1941 tarihinde Lahor'da Cemâat-i İslâmî teşkilatını kurup başkanlığına seçilmiştir. 1942 yılında teşkilatın merkezini Pathankod'a taşımıştır. 1947 tarihinde Pakistan'ın kuruluşundan sonra Cemâat-i İslâmî'nin Hindistan ve Pakistan tarafında kalan Lahor'a

[3] Anıs, "Mevdudi", 29/432.

yerleşmiştir. Pakistan tarafında teşkilatının başkanlığını üstlenmiştir. Teşkilat Pakistan'ın yönetiminde İslâmi kuralların geçerli olması için faaliyet göstermiştir. Mevdûdî, Cemaât-i İslâmi'nin 1953'te Pencap'ta düzenlediği Kâdiyânilik karşıtı gösterileri ve yazıları ile kışkırttığı sebebiyle askeri mahkeme tarafından ölüm cezasına çarptırıldığı bildirilmektedir. Dünya çapındaki baskılar sonucunda cezası önce sivil bir mahkeme tarafından ömür boyu hapis cezası verilmiştir. Yüksek bir mahkemeden beraat edip özgürlüğüne kavuşmuş olmuştur. 24 Haziran 1956 tarihinde hac yolculuğuna çıkan Mevdûdî, Dımaşk ve Beyrut'a uğrayarak İhvân-ı Müslim'in önderleri ve bazı âlimlerle fikir alışverişinde bulunmuştur.

Müellif Pakistan yetkililerine göre tehlikeli bulunan görüşleri ve İslâmi anayasa ile yönetilmek istemesi üzerine devlet düşmanı olmakla suçlanmıştır. 4 Ekim 1948 yılında mahkeme çıkarılmadan hapishaneye atılmıştır. Halkın büyük tepkisi nedeniyle yirmi ay hapiste kaldıktan sonra hapisten çıkmıştır. Tefhimü'l-Kur'an isimli eserinin giriş kısmını yanı sıra "Faiz" ve İslâm ve Modern Ekonomik Düşünceler"adlı kitaplarını hapiste iken kaleme almıştır.

Mevdûdî Ekim 1963 tarihinde Pakistandaki siyasi faaliyetlerin serbest bırakılmasından sonra Lahor'da Cemaât-i İslâmi'nin düzenlemiş olduğu toplantıda suikast girişiminden yaralanmadan kurtulmuştur. Mevdûdî Eyyûb Han'ın hazırlatmak istediği anayasaya karşı çıkması üzerine 6 Ocak 1964 tarihinde tutuklanmıştır. Dokuz ay sonra serbest bırakılmıştır. Mayıs ayında 1979 tarihinde tedavi görmek için doktor olan oğlunun yanına Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir.

Ameliyatından sonra 22 Eylül 1979 tarihinde New York Buffalo'da vefat etmiştir. Cenazesi Pakistan'a götürülerek 1 milyondan fazla insan cenazesine iştirak etmiştir. Lahor'daki evinin bahçesine defnedilmiştir. Ayrıca Mevdûdî Mekke'deki Rabıtatü'l-âlemi'l islâminin kurucularından biridir.

1.1.1 Yaşadığı Coğrafi Muhit

Ebû'l- A'lâ el-Mevdûdî'nin yaşamının ilk yarısını bugünkü Hindistan, son yarısını da Pakistan devletinde geçirmiştir. Yaşadığı muhitten söz ederken, coğrafi, sosyokültürel açıdan, Hind Yarımadası'nı ele alınmalıdır. Hind Yarımadası üçgen biçiminde olup, kuzeyde Himalaya dağlarından, güneyde Komorin burnuna kadar,

3000 km uzunluğundadır. Himalayalar'ın kuzeyinde Çin'e bağlı bir eyalet olan Tibet yer almaktadır. Batısında İran ve Afganistan, doğusunda Birmanya bulunmaktadır. En güney ucunda Srilanka (Seylan) Adası yer alır. Hint Alt-Kıtası, nüfus bakımından Çin'den sonra dünyanın en kalabalık ülkesidir. Günümüzde, bu kıta'nın sınırları içinde Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Nepal ve Bhutan devletleri bulunur.[4]

Coğrafi Muhitin, sosyal ve kültürel ortamların kişilerin gelişmesi ile yetişmesi üzerinde önemli bir tesiri olduğu bilinmektedir. Hindistan tarih boyunca meydana gelen çeşitli medeniyet ve kültür, kavimlerin bir araya gelmesi sonucu oluşmuştur. Hint Alt kıtası ya da Hindistan'a İslâm dini ilk olarak VIII. yüzyılda müslümanlar Müslüman tüccarlar vasıtasıyla girmiştir. Emevi Halifesi Velid b. Abdülmelik zamanında bir komutan olan Muhammed b Kasım es-Sakafi tarafından yapılan fetih hareketleri kalıcı hale getirilmiştir. Bunun yanında Hint alt kıtası ya da Hindistan'da Müslümanların kalıcı kültürel farklılığın Hindistan'ın Gaznelilerin eline geçmesiyle olduğunu söylemek tarihe önemli ölçüde ışık tutacaktır. Gazneliler, Hindistan'ı fethettikten sonra Orta Asya'da yaşayan Türkleri iskân etmesini sağlayıp kültürel etkileşimi sağlamıştır. Hindistan'ın tarihine bakıldığında bazı Türk devletlerinin kurulduğu görülmüştür. Bunlardan bazıları zikredilirse; Kutbiler (1206-1290), Balabanlılar (1266-1290), Kalaç Sultanlığı (1197-1531), Tuğluklar (1320-1414) tarafından Hindistan'da kurulan bazı Türk devletleri kurulmuştur.

1.1.2 Bulunduğu Asrın Sosyal ve Siyasi Durumu

Müslümanların Hindistan'daki siyasi egemenlikleri Emevi devleti zamanında başlamıştır. Abbasiler devleti, Gurlular zamanında devam etmiş son olarak Babür devletinin egemenliği ile sona ermiştir. İngilizler'in Hindistan'a egemen olmasından önce Hindistan'da Babür Devleti egemen idi. Batılılar Babür devletini, Büyük Moğol olarak isimlendirirlerdi. Babür devleti 1526-1858 seneleri arasında Hindistan devletinde egemen olmuşlardır.

18.yy başında Hindistan'da bulunan Müslümanlar topluluklar şöyle sıralanabilir: Türk, Afgan, Acem ve Arap göçmenlerinden oluşmuştur. Bu farklılıklara rağmen toplumda hoşgörülü ve huzur içinde yaşamışlardır. 1800'lü

[4] Mustafa Sönmez, *İhya Hareketlerinde Mevdûdi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997), 15.

senelerde Hindistan'da Müslüman Baburlular hâkimiyet sahibi idiler. Bu dönemde İngilizler ticari amaçla gelmişlerdi. Ticari menfaatleri zamanla siyasi alana kaydı böylelikle İngilizler Hindistan'da yavaş yavaş söz sahibi olmak istedikleri ve siyasi olarak etkin olmaya başlamışlardır. Bilhassa 19. yy başlarında İngilizlerin ülkenin idari ve mali yönetimine egemen olmuşlardır. Sonraki zamanlarda Hindistan'ın iç, orta ve kuzey kesimlerinde egemenliklerini sağlamışlardır. 1857 tarihinde Babürlü Sultanı II. Bahadır Şah liderliğinde İngilizlere isyan etme fiilinde vukuu bulmuş fakat İngilizler bu isyanı büyük bir katliamla bastırarak 1858 tarihinde Babur devletinin egemenliğine son vermişlerdir. Hindistan devletini küçük bölümlere ayırıp İngiliz eyaletine çevirmişlerdir.[5] 1919 tarihinde Hindistan tarihi incelendiğinde İngilizlere karşı Gandhi yeni bir direniş faaliyeti başlatmıştır. Gandhi'nin bu direniş hareketi farklı olduğu için alışılagelinmiş karşı çıkmaların dışında kalmıştır. Bu direniş, açlık grevi, boykot, şiddet yanlısı olmayan tutumu, Müslüman olmamasına rağmen Müslümanların desteğini de alması gibi sebebler gösterilebilir. Gandhi büyük bir başarı yakalamıştır fakat şiddet hadiseleri, baskılar artınca grevine ara vermek zorunda kaldı. 1922 yılında Gandhi'ye yaptığı direniş hareketi sebebiyle 6 ay hapis cezası verilmiştir.

I. Dünya harbinin vukuu bulması ile Osmanlı Devleti'nin İngiltere devleti ile savaşması yeni bir durum meydana getirmiştir. Hindistan'da yaşayan Müslümanlar, Osmanlı devletini destekleyince İngilizler, toplumda kanaat önderlerini toplumsal uyanışı sağlamamaları için sürgün ve hapis cezaları verilip bu desteği ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Müslümanlar Osmanlılara destek amacıyla Hilafet Hareketini kurmuşlardır. Fakat 1924'te Osmanlı'nın harbi kaybetmesi üzerine Hindistan Hilafet Hareketi başarısız olmuştur. Bu hadiseden sonra Hindistanlı Müslümanlar Muhammed Ali Cinnah ile Mevlana Muhammed Ali gibi toplumun önde gelen kişileriyle vatan arayışlarına girmişlerdir. 1928 tarihinde, Kongre partisi Hindistan anayasası ilan etmesi nedeniyle Hindu ve Müslümanların arasını açıp kutuplaşmaya götürdüğü iddia edilmiştir.

1935 yılında İngiliz Parlamentosu'nda Hindistan İdare Kanunu kabul edilmesiyle beraber azınlıkların hakları güvence altına alınmıştır. 1940 Tarihinde

[5] Abdulhakim Ay, "Ebu'l-A'la Mevdudi'nin Tevhid Anlayışı", (2017), 11.

Lahor'da bir araya gelen "Müslüman Birliği" ilk defa "Pakistan" ismi ile ifade edilmiştir. Lahor tasarısı olarak tanınan bu tasarı, İngiltere'de okuyan Müslüman öğrencilerin, Müslümanların çoğunlukta oldukları bir muhitte bağımsız bir devlet kurulmasını istemiştir.

İngiltere'nin Hindistandan çekilmesiyle 3 Haziran 1947 yılında Hint alt kıtası parçalanmıştır. Hindistan'ın batı ve doğu cihetinde Pakistan ismiyle iki devlet kurulmuş, Müslümanlar ve Hindular bunu kabul etmiştir, İngiltere Parlamentosu da onaylayınca 14 Ağustos 1947 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Bağımsız Pakistan'ın ilk devlet başkanı Muhammed Ali Cinnah görevine başlamıştır. Pakistan Devletinin doğu ve batıda birliğin sağlanması pek mümkün olmadığı ve 24 yıl sonra 1971 senesinde Doğu Pakistan "Bangladeş"ismiyle ayrı bir devlet kurulmuştur. Hindistan devleti Haydarabad ve Cunagarh eyaletlerini ele geçirip kendi topraklarına katmıştır. 1948 tarihinde Hindistan Keşmir topraklarını işgal etmiştir. Günümüzde de Keşmir sorunu devam etmektedir.

1.1.3 Yaşadığı Muhitin İlmi ve Kültürel Yapısı

Müellifin yaşadığı muhit incelendiğinde Hindistan'ın dünyanın kadim medeniyetlerinden biri olduğu aşikârdır. Yaşamının ilk yarısını Hindistan'da geriye kalan kısmını da Pakistan'da yaşamıştır. Bu coğrafyada Hindistan ve Pakistan kurulmadan önce Hindistan'da dini çeşitlilik olmuştur. Hindistan'ın sahip olduğu köklü kültürel zenginliği, Arap ülkelerinin Hindistan'ı "akıl ve hikmet ülkesi "olarak adlandırmasına sebep olmuştur.[6] Hint–Pakistan kıtasında en çok mensubu bulunan din "Hinduizm"dir. İkinci sırada en çok mensubu bulunan din "İslâm"dır. Bunlar dışında Budistler, Sihler, Hıristiyanlar, Yahudiler ve diğer din mensupları da vardır. Bu kültürel dini çeşitliliğin sonucu olarak kültürel etkileşim ve başkalaşım kaçınılmaz olmuştur.

XII. ile XVI. yüzyıllar Hindistan devleti İslâm dininin yayılması, oluşması sonucu Hint alt kıtasında belli başlı dini tarikatlar oluşmuştur. Bunlar zikredilecek olunursa; Çiştiyye, Firdevsiyye, Kadiriyye, Sühreverdiyye ve Şüttariyye gibi tarikatlar kurulmuştur. Tarikat liderlerinin fikri anlamda vahdet-i vücut anlayışına olumlu tutum göstermeleri hasebiyle Hindularla ilişkileri olumlu hale getirmiş oldu.

[6] Ahmad Nizami Hâlik, "Hindistan", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 86.

Kültürel manada Hinduların sufilere yakın yaşam tarzına sahip olması sufilerin işini kolaylaştırmıştır

XII. ve XIII yüzyıllarda Hindistan'da temel başvuru kaynakları şunlardır: Tefsir ilminde, Zemahşeri'nin el-Keşşâf'ı, hadis ilminde, Radıyüddin es-Sağani'nin Meşarüku'l-envari'n-Nebeviyye'si, fıkıh ilminde Kuduri'nin el-Muhtasar'ı ile Merğinani'nin el-Hidaye'si tasavvuf ilminde Gazali'nin Kimya'ı Saadet'i ile Şehabeddin es-Sühreverdi'nin Avarifü'l-mearif' adlı eseri klasik kaynakları meydana getirmektedir. İslâmi fikrin genel yönelimi klasik kitaplarıdır.

XVI. yüzyılın başlarında Müslümanların çoğunda bir kurtarıcı inancı tezahür etmiştir. Bu inanca göre mehdi yani kurtarıcı gelecek dine canlılık katacak ve insanlar bulunduğu kötü durumdan kurtarılacak inancı oluşmuştur.

XVIII. yüzyıllarının başında Hindistan'da İslâm dininin durağan oluşuna çözüm olarak ıslah düşüncesi öne sürülmüştür. Bu zamanda Hindistan'ı fikri olarak büyük etkisi altına alan ünlü düşünür Şah Veliyyullah ed-Dihlevi'ye değinmek gerekmektedir. O çağda yaşayan Şah Veliyyullah ed-Dihlevi, kendi zamanında yaşayan kişilere tesir etmekle kalmamış, gelecekteki birçok Müslüman bireye rehber olmuştur. İslâmi medeniyetin yeniden asrına uygun olarak yorumlanıp inşa edilmesini savunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'i oğulları ile beraber Farsça ve Urduca'ya tercüme ederek halkın İslâm dininin esas kaynağına ulaşmasını sağlamaya çalışmıştır.

XIX. yüzyılda halkın üzerinde İngilizlerin etkisi görülmüştür. Bu etki Hint alt kıtasına yeni bir yön verme arayışının bir sonucu olmuştur. Önceleri İngilizlerin Hindistan'a gelme gayeleri ticari amaç idi. Fakat sonra bu ticari amacın yanı sıra işgale başlayıp Hindistan'ı sahiplenmişlerdi. İngilizler işgalin ardından misyonerlik faaliyetlerine başladılar. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer husus, İslâmi gruplar arasında fikri tartışmalar yaşanmasıdır; hadislerin sadece temel dini kaynak olarak kabul edilmesi gerektiğini savunan grup Ehl-i Hadis hareketi olarak adlandırılırdı. Bu harekete karşı çıkan hareket Ehl-i Kur'an hareketi olarak adlandırılırdı. Bu hareketin savunduğu görüşe göre hadislere önem verilmemesi, bir konuda başvurulacak esas kaynağın Kur'an-ı Kerim olduğudur.

Diğer tartışılan önemli konularından biri de İslâmi düşüncenin önünde en

büyük tehditin batı felsefe ve medeniyeti fikri olduğu öne sürülmektedir. Bu konuda ilk fikir beyan edenin Seyyid Ahmet Han olduğu söylenmektedir. (ö. 1898) O, farklılaşan koşullarda Müslümanların modern İlm-i Kelam'a muhtaç olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşünü Tebyunu'l Kelam isimli eserinde zikretmiştir. Seyyid Ahmet Han bu eserinde Kur'an'ın akılcı bir metodla tekrardan yorumlanmasını savunmuş ve eserini İncil ve Kur'an-ı Kerim'i karşılaştırarak hazırlamıştır.

Bu asırda Hindistan'da "Vahhabilik"fikri de tesirli idi. Bunların yaşanmasının ardından XIX. asrının sonunda Ahmediyye adlı bir fikir hareketi başlamıştır. Bu hareketin öncüsü Mirza Gûlam Ahmed (ö.1908) olduğu bilinmektedir. Gûlam Ahmed kendisinin mehdi olduğunu iddia ederek Hz. İsa'nın dünyadaki ruhu olduğunu ve Hz. Muhammed'in tezahürü olduğunu iddia etmiştir. Fikir hareketi Müslümanlar tarafından kabul görmeyip Pakistan'da bu hareketi kabul eden kimselerin Müslüman olarak kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir.

XIX. asırda bahsi geçen önemli fikir insanlarından biri de Muhammed İkbal'dir. Fikir insanı İkbal İslâm dünyasının ve Hindistan'daki Müslümanların İslâmi fikir bağlamında bir yenilik ve İslâm medeniyetinin tecdidine bağlı olarak medeniyet inşasının yapılması gerektiğini ifade ettiği görülmektedir.

Hindistan'da bu fikri hareketler birçok eserin meydana gelmesine neden olmuştur. Bu da Hindistan kültürünün çeşitliliği ve zenginliğini gözler önüne sermektedir. Genel olarak Mevdûdî'nin yetiştiği muhitin ilmi ve kültürel yapısı anlatılmaya çalışılmıştır. Mevdûdî'nin doğduğu coğrafyada o zamanda sosyal, kültürel açıdan sorunlar ve karmaşalar yaşanmış ve doğduğu tarihte Hind Yarımadası, İngiliz egemenliğinde olup, bağımsızlık mücadeleleri vukuu bulmuştur. Tüm etmenler Mevdûdî'nin fikri dünyasının oluşmasında etkili olmuştur

1.1.4.Mevdûdî'nin Yetişme Dönemindeki Toplumsal Yapı ve Yöneldiği Alanlar

1857 tarihinden itibaren Hint coğrafyası ve 1910 tarihinden sonra Osmanlı Devletinin bulunduğu coğrafyanın birçok benzerlikler vardır. Bakıldığı zaman İngilizler'in 1857 tarihinde Hindistan coğrafyasını Babürlülerin egemenliğinden çıkarıp kendi egemenliği altına almış ve Hindistan için bir kurtuluş savaşı başlamıştır. Türkler de Osmanlı Devletinin geniş topraklarının parçalanarak azaldığı

bir dönemi yaşamakta idiler. Hindistan alt kıtasında yaşanan İngiliz egemenliğini bir türlü sindiremeyen Müslüman ilim ve fikir adamları bu değişime dur demenin yollarını aramıştır.

Ebû'l A'lâ el-Mevdûdî'nin doğum zamanı (1903) ve yetişmesi İngiliz hâkimiyetinin olduğu, Hint vilayetlerini ele geçirdiği ve artık Müslümanların mücadele edip mandaterliğe karşı kaldığı döneme denk gelmiş ve Mevdûdî'nin fikir dünyasını etkilemiştir. Bu mandaterliğe karşı durduğunu ve asla kabul etmeyeceğini ifade etmekten geri durmamıştır. Müslümanların Hint coğrafyasında böylesine bir bölünmüşlüğe şahit olduğu görülmemiş ve İngilizlerin misyoner faaliyetleri ve Müslümanların arasına fitne tohumlarını ekmesi sebep olmuştur. İngilizlerin bu çalışmalarına elbette Müslümanlar karşı gelip ilmi çalışmalara koyulmuş, bu çalışmaların içinde Diyobendiler'in katkısı büyük olduğu söylenmektedir. Öyleki Diyobendiler kuruluş amacını İngiliz Devletinin sömürgesinden kurtarmak olduğunu ilan etmiştir.

1918 Tarihinde Mevdûdî'nin abisinin yanında gazetecilik görevine başlayıp Osmanlı Devletinin öncülüğünde Hilafetin muhafaza edilmesi için Diyobendilerin 1919 yılında başlattığı Hindistan Hilafet Hareketi'ne katılmıştır. Mevdûdî'nin görev aldığı "Tâc" adlı gazetenin kapatılmasıyla Delhi'ye gitmiştir. Delhi'de Diyobendilerin siyasi ve İngiliz muhalefeti organizasyonlar gerçekleştirme amacıyla kurulan Cem'iyyet-i Ulemâ-i Hind'in çıkardığı Müslim (1921-1923) ile el-Cem'iyyet (1925-1928) dergilerinde editörlük yapmıştır. Mevdûdî 1920-1928 tarihleri arasında İngilizce ve Arapça olmak üzere 4 kitabı tercüme etmiştir. [7]

Mevdûdî Delhi'de ikamet ettiğinde istifadeli vakit geçirmesinin yanında farklı hocalardan dersler almış yayın faaliyetlerine devam etmiştir. Müellifin gençlik yıllarına bakıldığında vasat ve dengeli dini cemaat ile dini gruplar ile beraber olduğu görülmektedir. Mevdûdî'nin düşünce dünyasına ve ilmi fikirlerine dair izlere yaklaştırdığını bilinmektedir. Ayrıca Mevdûdî Haydarâbâd Nizami'nin desteği ile çalışma hayatına başlayan Osmaniye Üniversitesi'ne dini-ilmi eserin Arapça'dan Urduca'ya aktarılmasında yer alıp katkı sağlamıştır.

[7] Abdülhamit Birişik, "Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin Kur'ân Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (01 Haziran 2011), 1-20.

Mevdûdî'nin yetişme döneminde ele aldığı bir diğer husus toplumun yeniden inşası ve ihyasıdır. Bu inşa ve ihya konusunun İkbal tarafından kendisine açılması bunun pratik hali olduğunun bir kanıtı olmuştur. Bu fikirler sadece fikirden ibaret olmayıp, Mevdûdî ve yol arkadaşları 1937 tarihinden itibaren Doğu Pencâb'da bulunan Pathankot'a bağlı Cemâlpûr köyünde kurulan İslâm araştırma merkezi ile başlayan bu toplumsal ihya hareketi sonucunda bu fikir vücut bulmuştur. Mevdûdî'nin 1947 yılına kadar faaliyetleri sürmüştür. Daha sonra burda yaptığı çalışmalar kitap haline getirmiştir. Mevdûdî yapılan bu siyasi çalışmaların sonucunda yakın zamanda bölgede iki müstakil devletin doğacağını öngörmüştür. Bu gelişme ile yeni bir teşkilatın inşa edilmesinin gerektiğini çevresindekilere bildirdiği ve 1941 yılında yakın ve uzak çevresinde bu çağrıya kulak verenleri toplantıya çağırmıştır.

Cemâat-i İslâmî adıyla 26 Ağustos 1941 yılında kurulmuş oldu. Toplantı sonucu Ebû'l A'lâ el-Mevdûdî lider olarak seçilmiş ve Cemâat-i İslâmî'nin kurucusu olmuştur. Bu cemaatin kuruluşunda yetmiş beş ilim ve düşünce insanının karakterleri ve toplumsal olaylara bakış açıları Mevdûdî'nin toplumsal ilişkilerinin anlaşılması açısından önemli bir tezahürü olmuştur. Bu kişiler mutedil tavırları ve ilim insanı olarak toplumu ve Müslüman kişileri birleştiri bir tutum takınan kişilerdir. Bu kişilerden bazıları; Ebü'l-Hasen en-Nedvi, Muhammed Manzûr Nu'mânî ile Emin Ahsen Islâhî'dir. Mevdûdî'nin Darü'l-İslâm'da yaptığı planları 19 Ağustos 1947 tarihinde Pakistan adında ayrı bir devlet olarak kurulması ile işlerini tamamlayamadılar. Bu durumda Mevdûdî Pathankok'tan ayrılmıştır. Mevdûdî, Pakistan'da yaşamını sürdürünce Cemâat-i İslâmî ikiye ayrılmıştır. Teşkilatın merkezi Pakistan kabul edildi ve oraya taşınıldı. Pakistan'daki teşkilatın başkanlığına Mevdûdî kabul edilmiştir. Pakistan Devletinin İslâm devleti olarak kurulması Müellifin teorideki fikir dünyasını pratiğe dönüştürmesi için uygun bir ortam hazırlamıştır.

1.1.5 Ebü'l-A'la el-Mevdûdî'nin İlmi Seyahatleri ve Konferansları

Mevdûdî, ilmi çalışmalarını yalnızca Pakistan sınırı ile sınırlı tutmayıp Kahire başta olmak üzere, Mekke, Medine, Amman, Cidde, Kuveyt, Kudüs, Londra, İstanbul ve New York gibi birçok önemli şehir ve ülkelere giderek oradaki Müslümanlarla çeşitli konferanslar vesilesiyle bir araya gelmişir.

1956 senesinde Sûriye'ye seyahat ederek ilk yurt dışı seyahatini yapmıştır. Bu yolculuğu "Dünya Müslüman Kongresi'nin daveti üzerine yapmıştır. Konuşma içeriğinde Müslümanların kardeş olup birlik olmaları gerektiği, İsrail'den daha güçlü oldukları halde Müslümanların yenilme ve geri kalma sebebleri üzerinde durmuştur.

İkinci ilmi seyahatini 1959-1960 senelerinde, tüm Orta Doğu ülkelerini ziyaret etmiştir. Bu seyahatlerin gayesi Tefhimü'l Kur'an adlı eserine birinci elden veri toplayıp, bahsettiği yerleri somut olarak görüp gözlemlemektir. Suudi Kralı'nın davetine icabet etmek üzere 1960 senesinde Suudi Arabistan'ı ziyaret etmiştir. Bu vasıtayla Medine Üniversitesi'nde tanzim edilen bir toplantıya iştirak etmiştir. 1962 senesinde "Rabıtatü'l-Âlemi'l-İslâmi'nin toplantılarına katılmak için Suudi Arabistan'a seyahat etmiştir. Kurucu üye seçilmiştir. Konuşmasında Hindistan ile Pakistan arasında yaşanan "Keşmir" sorunundan bahsetmiştir. Seyahatleri yalnızca Orta Doğu ülkeleri ile sınırlı kalmayıp, Avrupa ülkelerine de seyahat ettiği bilinmektedir. 1968 senesinde Londra'ya gidip hastalığını tedavi ettirip, oradaki Müslümanlarla toplantı yaparak bir araya gelmişitir. Bunun dışında Almanya, İtalya, Fransız ülkelerindeki basın organlarına İslâm dinini anlatmak ve tanıtmak için demeçler verdiği bilinmektedir.

Müellifin sağlık sorunlarının tekrardan nüksetmesi üzerine tedavi olmak için oğlunun yanına Amerika'ya gittiği orada bir yandan tedavi olurken ilmi çalışmalarına da devam ettiği bilinmektedir. Mevdûdî'nin yalnızca Hint coğrafyasında tanınmamasının bir nedeni de düzenlediği seyahatlerdir. Öyleki İslâmi ihyanın sembolü haline gelen ender kişilerden biri olmuştur.

1.1.6 Ebü'l-A'la el-Mevdûdî'nin Etkilendiği ve Etkilediği Kişiler

Mevdûdî, Yeni–ihyacılığın önde gelen kişilerinden olduğu bildirilmektedir. Mevdûdî'nin kendisinden önce gelen Selefiler ve Modernist kişilerin tesirinde kalması, tabii bir durum olarak görülebilir. [8]

Mevdûdî'nin etkilendiği kişilerden bahsedilecek olunursa bunların başında İbn Teymiyye'den söz edilmesi gerekir. Kaleme aldığı eserlerinde ondan bahsetmiştir. Tefhimü'l Kur'an adlı eserinde O'nu "büyük âlim" diye zikreder. Tasavvuf ilmine karşı titiz tutumları sebebiyle zaman zaman İbn Teymiyye'ye

[8] Mustafa Sönmez, *İhya Hareketlerinde Mevdûdî* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1997), 23.

katılmadığı görüşleri bulunur.

Mevdûdî'nin etkilendiği kişilerden biri de Muhammed İbn Abdulvahhab'dir. Etkilenmesinin sebebi de Muhammed İbn Abdulvahhab'ın İbn Teymiyye'den etkilenmesidir. Muhammed İbn Abdulvahhab'dan etkilendiği varsayımı onun da Tevhit inancına karşı titizliliği, Kur'an ve Sünnete bağlı kalınarak hurafelerden uzak durulması gibi benzerliklerden kaynaklanmıştır.

Klasik İslâm modernizminin fikir babası Cemâleddin Afgâni'dir. Mevdûdî'nin Afgâni'den etkilenmiştir. Afgâni'nin İngilizler ve Batı kültürü ve medeniyetinin sömürgeci anlayışlarına karşı duruşu Mevdûdî'nin etkilenmesinin temel nedenlerinden biri olmuştur.

Muhammed İkbal ile Mevdûdî karşılıklı etkileşim içerisinde olmuştur. Mevdûdî zaman zaman onu eleştirse de onun şiirlerini iktibaslar yaparak, kendi kitablarında zikretmiştir. Muhammed İkbal'in de Mevdûdî'nin makalelerini okuduğu onun ile fikir-alışverişi yapmıştır.[9]T

Mevdûdî'nin aynı zamanda yaşadığı, Mısır'da kurulan İhvân-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) cemiyetinin kurucusu, Hasan el-Bennâ ile de benzer görüşleri olmuştur. Her iki teşkilat etkileşimde olup birbirlerinin eserlerini okumuştur. Hasan el-Bennâ Mevdûdî'nin "İslâm'da Cihat" isimli kitabını incelediğinde kendi fikirleriyle tam anlamıyla uyum olduğunu ifade edip mutluluğunu ifade etmiştir. Müslüman Kardeşler'in düşünce insanlarından Seyyid Kutup, Mevdûdî'nin "Kur'an'a Göre Dört Terim"adlı kitabını inceleyince, tefsir kitabı "Fi zilali'l-Kur'an" isimli eserini tekrar incelediğini ifade etmiştir.

Yukarıda ifade edilenin dışında Mevdûdî'nin ilk olarak kendi yaşadığı Hind-Alt kıtası olmak üzere birçok İslâm coğrafyasını etkilemiştir. Gençler arasında da eserleri rağbet görmüş, bu etki başta İngiltere ülkesi olmak üzere Avrupa ülkesinde de süregeldiği bilinir. Mevdûdî'nin 21. yy'da da etkisi halen devam etmiştir.

1.1.7 Ebü'l-A'la el-Mevdûdî'nin Görüşleri

Mevdûdî'nin genel olarak yaşamı incelendiğinde kurulu sömürge düzenine,

[9] Turan Kışlakçı, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler - Mevdûdî* (İstanbul: İlke Yayıncılık, 2010), 67-68.

Hinduların baskın kültür olarak yükselişine karşı çıkmıştır. Mevdûdî'nin en büyük isteği, Pakistan'ı dünyaya örnek teşkil edecek modern bir İslâm devleti olarak kurmaktır. [10]

Mevdûdî'nin düşüncesine göre Batılı devletler, ilim ve kılıç gücünü, yani bilim ve teknolojiyi kullanarak dünya egemenliğini elde etmişlerdir. Bu aşamada Batı medeniyetinde meydana gelen teknolojik gelişmişliğinin karşısında birçok medeniyet asimile olup yozlaşmıştır. Müslümanlar köklü bir medeniyete sahip oldukları için Batı medeniyetine karşı durmaya çalışmışlardır. Fakat Ona göre Batı toplumu ve Müslüman toplumu çarpışması hala devam etmekte, Müslüman toplumların gerilemesinin önüne geçebilmek için ve tekrardan sahih İslâm inancının tesis edebilecek bir tecdid hareketinin olmasıdır.

Eğer bu tecdid ve ihya hareketi başarıya ulaşmaz ise İslâm ülkelerinin Batı medeniyeti tarafından sömürgeleştirilmeye mahkûm bırakılacaktır. Öyleki İslâm ülkelerinin bu sömürgeleştirme hareketlerinin sonucu olarak fikren, dinen, ahlaki olarak gerileyecektir.

Batı medeniyeti, İslâm medeniyetinin kolonileştirmeyi o topraklarda okullar kurarak kendi fikirlerini dayatmayı başarmıştır. Geleneksel muhafazakâr kimseler, kadim bilgileri işe yaramayan, tecdid edilmeyen asrın ihtiyaçlarını karşılayamadığı için kendi toplumlarının çöküşüne şahit olmuşlardır. Bunun daha ağır ve geriye dönülemez hale gelmemesi için İslâm dinine inanan ve İslâm medeniyetinde yaşayan tüm fertlerin şuurla bu uyanış ile tecdid ve ihya hareketine başlaması medeniyeti yeniden dirilişini sağlaması gerekir. Mevdûdî'nin düşünce yapısının özünü ihya ve tecdid hareketi oluşturmuştur. Bu faaliyet din anlayışında, teşkilatlanmada, toplumsal ve siyasi yaşamda iyileştirme önlemleri içeren bir tasarının tedrici şekilde pratiğe dönüştürülmesiyle neticeye ulaştıracaktır.

İslâm toplumunun emperyalizmden kurtulabilmesi için Kur'an ve sünnet'e dayalı, bireyden topluma uzanan bir tecdid ve ihya hareketini gerçekleştirmesi gerekir. Mevdûdî'nin ıslah teorisinin temelini uluhiyyet ve İslâm anlayışı teşkil edeceği söylenmektedir. Ona göre uluhiyyet ve otorite birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Otoritesi bulunmayanın ilâhlığı mümkün değildir. Ebû'l A'lâ el-mevdûdî

[10] Ebû'l A'lâ el-Mevdûdi, *İslâm'da Hükûmet*, çev. Ali Genceli (Ankara: Hilal Yayınları, 1976), 54-55.

İslâm'ı tanımlarken; "İslâm'ı, Allah'a teslimiyet ve itaat şeklinde geniş bir perspektifle tanımlamıştır. İnsan akıl ve zekâ ile yaratılmış olup fikirlerinde seçimlerinde, dilediği hayat tarzını yaşamada özgür bırakılmıştır".[11]

Bu özgürlüğün kullanılış biçimine göre insanlar müminler ve inkârcılar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Hz. Peygamberin tebliğ ettiği prensipleri kabul edip benimseyen kişi tam manasıyla Müslümandır ve Yaratıcıya itaatsizlik anlamındaki küfür ise kişinin Allah'ı tanımayıp inkârcılığı seçmesidir. Kelime-i tevhidi zikreden kişi İslâm'a girer ve kişiye İslâm hukuku uygulanır. Kelime-i Tevhid Yaratıcı ile yapılmış bir antlaşmadır. Her Müslüman bireyin bu antlaşmanın sorumluluğunu yerine getirmelidir.

Mevdûdî İslâm inancını iman, teslimiyet, takva ve ihsan şeklinde hiyerarşik bir yapı içinde ele almıştır. Mevdûdî'nin İslâm'da anayasa mevzusunda detaylı bir biçimde hazırladığı anayasa taslağı Pakistan ve diğer bazı İslâm ülkelerini etkilemiştir. Mevdûdî İslâm'ın tecdidi için aşılması gereken evrelerin ve izlenecek yöntemin belirlenmesi gerekir. Tecdîd ü İhyâ'-i Din adlı eserinde bu hususta yapılması gereken esasları şöyle belirlemiştir:

1)Çağdaş Cahiliye anlayışının İslâm medeniyeti üzerindeki tesirlerini detaylıca araştırılıp sonuca varılması;

2)İslâm toplumunun Cahiliye zihniyetinin etkisinden kurtarılarak İslâm medeniyetinin gelişmesi siyasi, sosyal, psikolojik ortamın oluşturulması;

3)İslâm toplumunun amaçlarının belirlenmesine, güç ve kabiliyetlerinin teoriden pratiğe dönüştürülmesine öncelik verilmesi;

4)Fikri anlamda, eğitimde ve ahlaki ilkelere uymanın gerçekleştirilmesine öncelik verilmesi.

5)Bu tasarının dinamik bir İslâmi karaktere sahip, dinin hükümlerine uyan ümmete öncülük edebilecek özellikleri barındıran kişilerin yetiştirilmesi gayesiyle hayata geçirilmesi;

6)Hakkında açık nas bulunmayan yeni durumlar karşısında şariin gayesine uygun hükümler verilebilmesi gayesiyle içtihada başvurulması; bu yapılırken hem

[11] Anıs, "Mevdudi", 29/433.

hâlihazırda bulunan hem de eski sosyokültürel yapıların tenkid edilerek yapılması;

7)Bu tecdid ve ihya hareketine mani olabilecek düşman güçlerinin saldırılarına karşı koyabilmek için cihad ruhunun tekrardan diriltilmesi;

8)İslâm dininin yeni bir dünya nizamı olarak ihyası için Cahiliyye'nin içtimai, siyasi ve ekonomik nizamının, Hz. Muhammed (s. a. v) dönemi örnek alınarak hilafet kurumunda ifadesini bulan İslâm hukuku düzeninin ortaya koyduğu evrensel sistemle tebdiline yönelik çalışmaların yapılması olduğu söylenmektedir.

9)Müslüman fertlerin İslâmi dünya nizamının nimetlerini diğer kişilerle de paylaşmaları gerekli olduğu şuuru ile İslâmi toplumsal değişimin belli bir devlet veya toplulukla sınırlı kalmamasıdır. Yeni düzenin tüm dünyada inşa edilmesi için çalışmanın mecburi oduğunu zihninde tutarak fikri, ruhi ve ahlaki alanlarındaki gelişim sebebiyle elde edilecek küresel ahlaki yücelişin gerçekleştirilmesine yönelik somut planların yapılması. Böylelikle İslâm medeniyeti siyasi, kültürel, sosyal, içtimai vb. alanlarda dünya liderliğini kazanabileceklerdir. [12]

Bu yüce görev için direniş, mücadele, muhakeme gibi sorunlara göğüs gerecek dinamik önderleri gerekli görmüştür. Mevdûdî keşif, ilham, keramet sahibi yüce ve karizmatik önder düşüncesine karşıdır. Yukarıda zikredilen hususlar eserindeki görüşlerinin özeti mahiyetindedir. Mevdûdî, Müslüman fertlerin düşünce dünyasında şekilci, taklitçi, köhnemiş fikirleri gerek geçmiş kültürden gerekse seküler Batı medeniyetinin fikir ve kültürünü sorgulamadan körü körüne taklit etme hususunda yazılarında konuşmalarında Müslüman fertleri uyarmaktadır. Yalnızca Batı emperyalizminin seküler eğitim sistemini eleştirmemiş olup, geleneksel şekilci, taklitçi eğitimi de eleştirmiştir. İnsan hakları konusunda Batı medeniyetinde yeni yeni ele alındığını, İslâm dininde asırlar öncesinde gerek Kur'an-ı Kerim'de gerek Hz. Peygamber'in Vedâ Haccında insan hakları tespit edilmiştir. Mevdûdî, yirmi bir maddelik haklar listesi hazırlamış Batılılar tarafından belirlenen insan hakları bildirisi ile benzeşen bazı maddeleri olduğu gibi yalnızca İslâm'a özgü olan maddeler de bulunur.

Mevdûdî, ırka, dile ve coğrafyaya bağlı milliyetçiliğini kabul etmeyip, onun nezdinde milliyetçilik nazari olmayıp pratik bir konudur. Bu nedenle Ebü'l-Kelâm

[12] Anıs, "Mevdudi", 29/434.

Âzâd ve Hüseyin Ahmed Medeni'nin önderliğini üstlendiği Cem'iyyet-i Ulemâ-i Hind'in Müslüman ve Hinduizm dinine inananların tek devlet olarak birleştirilmesi Hint milliyetçiliği düşüncesini kabul görmez. Bu düşünceyi kabul gören kimseler kötü niyetli olmasalar dahi Hinduizm'in dini-kültürel tehlikesine karşı Müslüman Hintliler'e herhangi bir güvence verilmediğine inanır. [13]

Mevdûdî, Kur'an-ı Kerim'i okumanın yanı sıra anlamaya çalışmanın da gerekli olduğunu belirtmiştir. Kur'an'ı okuyup sevap kazanmak, cin ve kötü ruhlara karşı muhafaza etsin diye okumakla yetinmek Kur'an-ı Kerim'e saygısızlık olacağını düşünür. Hz.Peygamber (s.a.v), Allah'ın emirlerini insanlara tebliğ etmesinin yanı sıra söz ve davranışlarıyla ilâhi hükümleri izah etmek, fertleri eğiterek ümmet haline getirmek, içtimai hayatı iyi ve ıslah edici bir devlet şekline koyarak tekâmüle ulaşan bir kültür düzeninin nasıl inşa edildiğini göstermekle de mükellefti. Bu nedenle peygamber siyasi meseleler de örnek alınmalıdır. Tecdidle tahrifi birbirinden farklılaştıran Mevdûdî, Kur'an'ın yaratıcının korunmuş son mesajı, sünnet'in ise tam ve kusûrsuz İslâmlaştırma misali olduğunu ifade etmiştir. Eserlerinde İslâm'ın temel kaynaklarından saydığı Sünnet'i tüm samimiyetiyle savunmuştur.

Mevdûdî, din ve şeriat kavramlarının birbirinden farklı olduğunu düşünmüştür. Din tüm nebilerin getirdiği mesajların ortak vasıfları olmakla beraber, itikadi esaslardan ve uyulması gereken öğretilerden oluşmuştur. Şeriatı ise şöyle ifade etmektedir; ibadet şekilleri, emredici ve nehyedici, iyi ve kötüyü belirleyen kurallar bütünüdür. O'na göre, hukuki kurallar zamandan zamana değişikliğe uğrayabilir. Aynı dini tebliğ eden Peygamberlerin farklı dönemde yaşayanlarının farklı şeriatları olmuştur. İslâm hukukunun temel gayesinin; kişinin yaşamını, fıtratına uygun olan şeyler üzerine inşa etmesini sağlamak ve insanın tabiatına uygun olmayan şeylerden uzaklaşmasını sağlamaktır.

Mevdûdî gerek hayattayken gerek ölümünün ardından bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Hint coğrafyasında bilhassa Diyobendi, Cemâat-i Tebliğ, Birelvi ve Ehl-i hadis ekolü fertlerince hadis, sünnet, sahabe-i kiramın adaleti, nebilik, nebilerin sıfatları, Hz. İsa'nın yeryüzüne inmesi, deccal mevzusu, Muaviye ve Emevi devletinin yönetimi, İslâmın devlet görüşü, kadının yönetici oluşu, içtihad-taklid

[13] Kışlakçı, *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler - Mevdûdî*, 62.

konusu, müt'a nikâhı gibi mevzularda tenkit edilmiştir. Mevdûdî, tüm bu eleştirilere cevap vermek için çeşitli dergilerde makaleler yazmıştır. Çoğunlukla önemli gördüğü tenkitleri cevaplamış bunları Tercümânü'l-Kur'an'da ele aldığı bilinmektedir. [14]

Mevdûdî'nin genel olarak görüşleri zikredilmiştir. Şimdi de müellefimizin eserlerine yer verilip önemli görülen eserleri izah edilip açıklanacaktır.

1.1.8 Ebü'l-A'la el-Mevdûdî'nin Kaleme Aldığı Eserler

Mevdûdî eserlerini kaleme alırken çoğunlukla Urduca dilini kullanmıştır.

Tefsir, Hadis ve Siyer Alanında Kaleme Aldığı Eserleri

1)Tercüme-i Kur'ân-ı Mecîd ma'a Muhtasar Havâşî (Lahor 1396) Durmuş Bulgur Hoca"Tefhimü'l-Kur'an Meali" adıyla tercüme etmiştir. (Konya'da 2003)[15]

2)Tefhîmu'l-Kur'ân: Mevdûdî'nin Tefsir alanında en önemli eserlerinden biridir. Mevdûdî eserini kaleme almaya 1942 yılının Şubat ayında başladığı ve 1972 yılının Haziran ayında tamamladığı bilinmektedir.[16] Eseri 7.cilttir. Kitabının ilk cildinde kısa kısa notlar tutmuştur. Fakat diğer ciltlerde daha detaylı açıklamalara yer vermiştir.[17]

Müellifin kaleme aldığı bu eserinin en dikkat çekici tarafı, tarihte ilk defa Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilen yerler ile peygamberlerin yaşadığı yerleri ziyaret ederek somut verilerle ele alınmış olmasıdır. Tefsir alanında Tantavi (ö. 1940) tarafından kaleme alınan ilk resimli tefsir kitabı el-Cevahir'den sonra, Kur'an-ı Kerim'in açıklamasında harita ve krokilere yer vererek modern eğitim unsûrlarını tefsirinde kullanarak Mevdûdî bir ilke imza attığı bilinmektedir. Tefhimü'l-Kur'an adlı eseri bu açıdan incelendiğinde 29 harita ve kroki bulunur.

Müellifin yazdığı tefsir kitabı Tefhimü'l-Kur'an iki kısımdan oluşmaktadır. Meal-tefsir olmak üzere iki bölüm bulunmaktadır. Eser Arapça, Türkçe, İngilizce olmak üzere birçok dile çevrilip tercüme edilmiştir. Her sûrenin başında, sûrenin

---

[14] Ebû-l A'lâ Mevdûdî, *Meseleler ve Çözümleri*, çev. Yusuf Karaca (İstanbul: Risale Yayınları, 1990), 3/8.
[15] Yediveren Kitap Yayınlamıştır.
[16] Yasin Öner, "Mevdûdî'nin Tefhimü'l Adlı Eserinde Hıristiyanlıkla İlgili Bilgilerin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", (2018), 10; Anıs, "Mevdudi", 29/435.
[17] Ebû-l A`lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an 'ın Anlamı ve Tefsiri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1989), 1/341.

indiriliş sebebine ve o dönemin özelliklerini okuyucunun daha iyi anlaması için yer vermiştir. Kitabını okuyan kimselerin zihnine takılan soruları tahmin ederek dikkat çekici hususlar üzerinde durmuştur. Tefsir kitabı klasik modern dönemin geçişinin vasıflarını içermektedir. Bu eser "Kelam" ilmi için mühim bir çalışma olduğu söylenebilir. Eserinde konulara tafsilatlı olarak yer vermemiştir. Hz. Muhammed'in "hatemü'l-enbiya"olduğu hususu üzerinde Ahzab sûresinin 40. ayetinin tefsirini uzunca açıklamıştır. Bu konuyu izah etmesinin nedeni onun yaşadığı dönemde Kadıyânilik hareketinin başlayıp peygamberliğin devam ettiğinin iddia edilmesi, Gûlam Ahmed'in kendini peygamber ilan etmesi neden olmuştur.

Tefsir kitabının kendine has diğer bir özelliği ise, kaynağı belirsiz olan ve kitaba eklendiği takdirde çok fazla katkısı olmayacak rivayetlere yer vermemesidir. Bazı ayetleri tefsir ederken Kitab-ı Mukaddes'ten ve Yahudi kitablarından alıntı yapmıştır. Şüphesiz bu alıntıları yapmasındaki gayenin Yahudi kaynaklarının arasında çelişkiyi ortaya çıkarmak, Ehl-i Kitab'ın yanlışlarını kendi kaynakları vasıtasıyla açığa çıkarmak, Kutsal kitabımızla ilgili şüpheleri izole etmek, kitaplarının Kur'an'a muhalif yerlerini ifade etmektir [18]

3)Kur'ân ki Çâr Bünyâdî Istılâhayn: İlâh, Rab, İbâdet, Dîn (Kur'an'a Göre Dört Terim: İlâh, Rab, İbâdet, Dîn) Bu eserinde Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetlere göre bu terimleri izah etmiştir. Türkiye'de 1987 yılında Osman Cilacı tarafından tercüme edilmiştir.[19]

4)Sünnet kî Â'inî Haysiyyet: Mevdûdî'nin Tercümânü'l-Kur'an'da Dr. Abdülvedûd adlı bir şahısla hadis inkârcılığı mevzuunda yaptığı fikri tartışmaların kitap haline getirilimiş halidir.[20]

5)Sîret-i Server-i'Âlem: Hayatının son zamanlarına doğru kaleme almıştır. Hz. Peygamber Efendimizin hayatına yer vermiştir. Bu eseri N. Ahmed Asrar Tarih

[18] Burhan Çonkor, "Mevdudî'yi Kitab-ı Mukaddes'e Müracaata Sevk Eden Âmiller", *21Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, c. 4, y 2015, S. 11, s. 163-174

[19] Ebu'l-A'lâ Mevdudi, *Kur'an'a Göre Dört Terim*, ed. İsmail Kaya, çev. Osman Cilacı (İstanbul: Beyan Yayınları).

[20] N.Ahmed Asrar tarafından Sünnetin Anayasal Niteliği adıyla (İstanbul,1997),Durmuş Bulgur ve Halid Zaferullah Daudi tarafından Sünnetin Anayasal Konumu (Konya 1997) başlığıyla tercüme edilmiştir.

Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı ismiyle 3 cilt şeklinde Türkçe'ye çevirmiştir.[21]

Akaîd Alanında Kaleme Aldığı Eserleri

1)Dinîyyât: Türkçe'ye çevrilmiştir. İslâm dininin temel esaslarını anlatan bir eserdir.

2)Hutabât:(Lahor'da iken yazdığı eserini 1957 yılında yayımlandı.) Türkçe'ye tercüman Ali Genceli, Hitabeler adında tercüme etmiştir. İstanbul'da 1980 yılında Filiz Handan Türedi, Gelin Müslüman olalım adıyla 1993 tarihinde düzenlemiştir. [22]

3)İslâm kâ Nizâm-i Hayat: İslâm Nizami adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Müellif eserini Lahor'da iken 1948'de yılında iken kaleme aldı.[23]

4)Mes'ele-i Cebr u Kader: Cebir ve Kader Meseleleri adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Müellif eserini Lahor'da iken 1962 yılında iken kaleme aldı. [24]

Fıkıh Alanında Kaleme Aldığı Eserleri

1)El-Cihâd fi'l-İslâm: İlk olarak Cem'iyyet mecmuasında Şubat-Mayıs 1927 tarihleri arasında tefrika olarak düzenlenmiş, sonra kitap haline getirilmiştir.[25]

2)Resâ'il ü Mesâ'il: Eseri Türkçe'ye "Meseleler ve Çözümleri" adıyla Yusuf Karaca tarafından çevrilmiştir. Eseri Lahor'da iken 1951- 1965 tarihleri arasında kaleme aldı. Bu eser beş kitaptan oluşur. Mevdûdî kendisine yöneltilen itikad, ibadet, fıkıh, siyaset alanındaki sorulara verdiği cevapları bu kitapta kısa başlıklara yer vererek açıklamıştır.

3)Mürted kî Sezâ İslâmî Kânûn meyn: Eseri Lahor'da iken 1953 yılında kaleme almıştır

[21] Ebû'l A'lâ el-Mevdûdi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*, çev. N.Ahmet Asrar (İstanbul: Pınar Yayınları, 1992).
[22] Mevdudi, *Gelin Müslüman Olalım*, çev. Filiz Handan Türedi (İstanbul: Pınar Yayınları, 2019).
[23] Ebul Ebu'l Ala Mevdudi, *İslam Nizamı*, çev. N.Ahmet Asrar (İstanbul: Hilal Yayınları, 1978).
[24] Ebû'l A'lâ el-Mevdûdi, *Cebir ve Kader Problemi*, thk. Faik Akcaoğlu, çev. N.Ahmet Asrar (İstanbul: Hilal Yayınları, 2015).
[25] İslâm'da Cihad adıyla Buruc Yayınları tarafından 2019 yılında basılmıştır.

4)İslâm aôr Zabt-i Vilâdet: Eseri Lahor'da iken 1968 yılında kaleme almıştır. "İslâm Nazarında Doğum Kontrolu"adında Ramazan Yıldız tarafından tercüme edilmiştir.(İstanbul 1967)

Siyaset Alanında Kaleme Aldığı Eserleri

1)Türkî meyn' Îsâ'iyôn kî Hâlet: Eserin Türkçe ismi "Türkiye'deki Hıristiyanların Durumu"dur.

2)İslâmî Tehzîb aôr Us key Usûl ü Mebâdî: Mehmet Aydın tarafından İslâm Medeniyeti: Esasları ve Menşei adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. (Ankara 1968) [26]

3)Müselmân aôr Mevcûde Siyâsî Keşmekeş: 1.ve 3.ciltleri Lahor'da 1937-1939 tarihleri arasında kaleme almıştır. Tercümanü'l Kur'an'da geçen siyasi konuların bir araya toplanmış halidir.

4)Mes'ele-i Kavmiyyet: Bu eserinde müellif Müslümanlarından Hindistan'dan ayrılıp ayrılmaması hususundaki fikri tartışmalara yer verirken milliyetçilik konusuna değinerek izah etmiştir.

5)Tenkîhât: İslâm aôr Magribî Tehzîb kâ Teşâdüm aôr Us key Peydâ Şude Mesâ'il per Muhtasar Tebşıra: Türkçe'ye Çetin Manisalı tarafından "İslâm Dünyası Batı Uygarlığı" ismiyle İstanbul'da 1989 Yılında tercüme edilmiştir. [27]

6)Tecdîd ü İhyâ'-i Dîn: Eserini Lahor'da 1940, 1952 yılları arasında kaleme almıştır. Türkçe'ye "İslâmda İhya Hareketi"adıyla tercüman Halil Zafir tercüme etmiştir. (Ankara'da 1967 tarihinde tercüme edilmiştir.)

7)İslâm aôr Câhiliyyet: Lahor'da 1942 yılında yayımlandı. [28]

8)Tahrîk-i İslâmî kî Ahlâki Bünyâdeyn: Lahor'da 1945-1976 yılları arasında yayımlandı. Türkçe'ye "İslâmi Hareketin Ahlaki Temelleri" adıyla İstanbul'da 1967 yılında Ali Arslan tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Namık Yazıcı tarafından "İslâmi Hareketin Dinamikleri" ismiyle 1986 yılında Türkçe'ye çevrilmiştir.

[26] Anıs, "Mevdudi", 29/436.
[27] Adım Yayıncılık tarafından 1989 tarihinde İstanbul'da yayımlanmıştır.
[28] Beyan Yayınları tarafından 2018 yılında ,"İslam ve Cahiliye" adıyla İbrahim Ethem Hatiboğlu çevirmiştir.

9)İslâmî Riyâset: Felsefe, Nizâm-ı Kâr aôr Usûl-i Hükümrânî: Neşriyatı Hurşîd Ahmed tarafından yapılmıştır. Türkçe'ye Ali Genceli tarafından "İslâm'da Hükümet" adıyla tercüme edilmiştir.

10)Islamic Law and Constitution: İslâm dininde siyaset kavramını ele aldığı makalelerden kitaplardan derlenmiştir. Hurşîd Ahmed tarafından tercüme edilmiştir.

11)Hilâfet aôr Mülûkiyyet: "Hilafet ve Saltanat" ismiyle Ali Genceli tarafından İstanbul'da 1980 yılında Türkçe'ye çevrilmiştir.

Eğitim Alanında Kaleme Aldığı Eserleri

İslâmî Nizâm-ı Ta'lim aôr Pâkistân meyn Us key Nifaz kî 'Amelî Tedâbir: Lahor'da 1957 yılında yayımlandı. Dinimizde eğitim konusunu ele almakta, Pakistan'da uygulamasını ele almaktadır.

Kadınlar Konusunda Kaleme Aldığı Eserleri

1)Hicab (Perde): Eser dinimizde kadın ve tesettür konusunu ele almıştır. Türkçe'ye Ali Genceli ve Harun Ünal tarafından tercüme edilmiştir.

2)Hukûku'z-zevceyn: Türkçe'ye Memiş Tekin tarafından İslâmda Aile Hukuku: Karı-Koca Hakları ismiyle çevrilmiştir. (Konya 1990)

Kaleme Aldığı Diğer Eserleri

1)Kâdiyânî Mes'ele: Kâdiyânîlik hakkında bilgi vermektedir. Türkçe'ye Ahsen Batur tarafından çevrilmiştir.

2)Selâcika: Birinci cildi Selçuklular Tarihi ismiyle tercüme edilmiştir. Tercüme faaliyetini Ali Genceli yapmıştır.

Ebü'l A'lâ el-Mevdûdî'nin hayatı, ilmi şahsiyeti, yaşadığı coğrafyanın özellikleri, ilmi seyahatleri, etkilediği ve etkilendiği kişiler ve son olarak eserleri kısaca açıklanmıştır. Çalışmanın birinci bölümü böylelikle ele alınmıştır. Ebü'l A'lâ el-Mevdûdî gibi önemli düşünürün itikadi konularda eserlerinden faydalanıp Kur'an-ı Kerim ve Sünnet ışığında Kelâmi Görüşleri'ne yer verilecektir. İlk olarak İlâhiyyât bahsi ele alınıp sonra müellifin görüşlerine yer verilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

EBÛ'L-A'LÂ el-MEVDÛDİ'NİN KELAMİ GÖRÜŞLERİ

2.1 Kelam İlmi Açısından Usûl-i Selâse (Üç Temel Esas)

Kelam ilminde Usûl-i selâse inanç esaslarının anlaşılması açısından önemli görülmektedir. Mu'tezile görüşünü benimseyen kelamcılar "Usûl-i hamse" fikrine karşılık Ehl-i sünnet kelam âlimleri Usûl-i selâse tabirini kullanmıştır.

Usûl-i selâse terim manası olarak; İslâm akaidinin kelâm kitaplarının içeriğini oluşturan üç temel anlamında kullanılır. Âlimler, Kur'an-ı Kerim'de alakalı ayetlerin yanı sıra (el-Bakara 2/177, 285; en-Nisâ, 4/136) Cibril hadisinden [29] hareketle belirledikleri altı iman esasını, inceleme ve araştırma kolaylığı sağlamak için üçe indirilmiştir. [30] Bu üç temel esas ilâhiyyât, nübüvvet ve sem'iyyât başlıkları adı altında ele alınmıştır. İmâm-ı Âzam Ebû Hanife'nin el-Fıkhü'l ekber adlı eserinde bu üç temel esas başlıkları adı altında yer vermemiştir, böyle bir tasnif görülmemektedir. Daha sonra Ebû Mansûr el-Mâtûrîdî, Sünniler'e ait günümüze kadar ulaşan en kapsamlı kelâm kitabı "Kitabü't-Tevhid"eserini üç temel esas başlıkları adı altında ele alınmıştır.[31]

Sünni kelam âlimlerince kaleme alınan eserlerde bu plan geliştirilerek sürdürülmüştür. Eserlerinde Usûl-i selâseyi ana başlıklarına yer vererek kullanan ilk kişi İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî olduğu bilinmektedir. İmâmü'l-Haremeyn el-Akidetü'n-Nizâmîyye'sinde ilâhiyyât başlığında Allah'ın varlığı, fiilleri gibi mevzuları ele almış; nübüvvet kısmında nübüvvete yöneltilen itirazlara karşı çıkmak, mucizeler ile kerametleri, Hz. Muhammed'in nebiliğini ele almış ve kitabın sonuna kadar imâmet kısmını eklediği görülmektedir. Usûl-i selâse kelami eserlerin temel esasları olarak birçok kitapta yer aldığı bilinmektedir. Bu tasnif yukarıda bahsedildiği üzere Mütekaddimun âlimleri ile başlamış, Müteahhirun âlimlerinde de devam ettiği görülmektedir, Müteahhirun dönemde kaleme alınan kelâma dair eserler İslâm felsefesinin kelam ilmi alanına alınması neticesinde daha sistematik ve daha tafsilatlı

[29] Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, ed. Ahmet Hikmet Ünalmış (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 2/215-216.
[30] Yusuf Şevki Yavuz, "Usûl-I Selâse", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012).
[31] Mevlüt Özler, "Kelam Tarihi", *Kelam El Kitabı*, ed. Şaban Ali Düzgün (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 22.

bir muhteva kazandığı görülmektedir. İslâm inançlarının usûl-i selâse (üç ana esas) dediğimiz ilâhiyyât kısmına değinilecektir, sonra müellifin uluhiyyet görüşlerine yer verilecektir.

2.1.1 Kelam İlmi Açısından İlâhiyyat Bahsi ve Mahiyeti

İlâhiyyât bahsi kelam ilmi açısından mühim bir konudur. Çünkü bu bahis kelam ilminin en temel konusudur, dolayısıyla ilk olarak ne anlama geliyor izah edilecektir. İlâhiyyât "elehe" fiilinin mastarından türemiş bir kelime olup ilâhiyye, ehâdiyye olarak da adlandırılmıştır. [32] İlah kelimesi kulluk etmek anlamındaki elehe-ye'lehu ya da hayrete düşmek, şaşırmak gönülden inanılıp bağlanılan sığınılan manasındaki elihe-ye'lehu kökünden ism-i mef'ul anlamında bir masdar olup" tapınılan, azimliğinin karşısında hayrete düşülen, gönülden bağlanıp sığınılan anlamlarını içerir. Diğer bir manası ele alındığında gizlenmek anlamından gelen lahe-yelihu kökü bağlamında leyh-lah eklerinden ortaya çıkmış olup duyu organlarının idrakini aşan demektir. Dolayısıyla bakıldığında Lah kelimesinin başına harf-i ta'rif geldiğinde lam harfleri bir araya gelip birleşmiş ve Allah kelimesi elde edildiği bilinir. [33]

Terim olarak incelendiğinde İlâhiyyât, Allah'ın varlığı, fiilleri, yegâne yaratıcı olduğu, zat-sıfat ve tevhit akidesi bağlamında ele alan inanç sistemi olduğu söylenmektedir. Ulûhiyyet bahsi kelam ilminde en temel esas kabul edildiğinden akli ve nakli deliller ışığında Allah'ın varlığına ve birliğine dair deliller takdim edilmiş, Allah'ın birliği ve varlığı kelam ilminde aslu'l-usul olarak kabul edildiği görülmektedir. [34]

Kelâm âlimleri eserlerinde ilâhiyyât bahsinde Allah'ın varlığı, ispat-ı vacib, Allah'a imanın gerekliliği, Allah'ın fiilleri, kader ve kaza, insanın ihtiyari fiilleri gibi konulara değinmiştir. Allah c.c Kur'an-ı Kerim'de yalnızca zatına değil, Allah'ın isimlerine de delâlet eden söylemlerle ve ulûhiyyet inancına ters düşen inanç, tutum ve fiillere dikkat çekerek iman eden kimsenin düşünce dünyasında doğru bir Allah'a inanma anlayışı sağlamıştır. İnsanoğlu ilâhını yakinen tanımaya ve bilmeye teşvik etmiştir". Tahkiki imana sahip olmak için, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmakla

[32] Ahmet Bardak, "Kâdî Beydâvî'nin İlahiyât (ulûhiyet) Görüşü" 9/1 (2017), 220.
[33] Bekir Topaloğlu, "Allah" (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/471.
[34] Murat Serdar - Harun Işık, *Sistematik Kelam-I* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2018), 1/137.

beraber zatı için gerekli olan kemâl sıfatların tanınması, tüm noksan sıfatlardan uzak olduğunu kabul etmekle mümkün olacaktır".[35]

Mevdûdî'nin. ulûhiyyet bahsindeki fikri dünyasının yansıtılabilmesi için açıkladığı temel İslâmi kavramlar ışığında ele alınacaktır. Müellif kaleme aldığı eserlerinde Kur'an-ı Kerim'in emir ve nehiylerinin özünü şöyle ifade etmektedir; Allah c.c bir ve tek ilâhtır; şeriki yoktur. Kullar O'na muhtaçtır, yegâne Rab'dır. O'ndan gayrı ilâh da yoktur. İlâhlığına ve Rabliğine hiç kimse ortak olamaz. [36]

Mevdûdî, Kur'an-ı Kerim'in muhtevasını ve temel görüşünü şu dört esâstan ibaret olduğunu:

1)Allah; Rab ve İlâh'tır.

2)Allah'tan başka ilâh ve Rabbin olmadığı ifade edilmiştir.

3)İnsanın sadece Allah'a kulluk etmesi gerekir.

4)Din'in yalnızca Allah'a has kılınması gerekir.

2.1.2 İlâh Kavramı

Mevdûdî ilâh kelimesini ele alırken öncelikle lügatte yer alan açıklamalara değinmiştir. Filana alıştım, başkası onu korudu, yönelmek, kulluk etmek, gizlendi gibi anlamların yanısıra temel anlamının ibadet, kulluk, mabud gibi anlamlara geldiğini ifade etmiştir.[37] İlah kavramını Kur'an'a göre izah etmiştir;

1)İnsanoğlunu kulluğa ve ilâh edinmeye sebep olan etkenlerin temelinde, insanın zayıf ve muhtaç oluşu yatmaktadır. Yani kişi, ihtiyaçlarını gidermeye gücü yeten, sıkıntılarında kendisine yardım eden, onu muhafaza eden, acı ve korkularını gideren bir varlıktan başka birine ibadet etmeyi ve kulluk etmeyi fikrine ve hayaline getirmemektedir.

[35] Mevlüt Özler, "İlâhi İsimler ve Sıfatlar", *Kelam El Kitabı*, ed. Şaban Ali Düzgün (Ankara: Grafiker Yayınları, ts.), 218.
[36] Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Kur'an'a Göre Dört Terim*, ed. İsmail Kaya, çev Osman Cilacı (İstanbul: Beyan Yayınları), 7.
[37] Abdülhakim Ay, *Ebu'l-A`la Mevdudi'nin Tevhid Anlayışı* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 109.

2)İnsan, zarûretlerini gideren, dualarına cevap veren, bir varlığın azametini ve kudretteki üstünlüğüne inanmaktadır. İnsanoğlu bu kuvvet ve kudretin üstünlüğünün insanda olmayacağını bilip, Yüce Yaratıcının ilâhlığını kabul etmektedir.

3)Dünya hayatında insan ihtiyaçlarını karşılamak için, diğer kişilerin fikri ve bilgisi dâhilinde işler yapmaktadır. İnsanlar, verilen bu imkânlara karşı kişilere ibadet ihtiyacı duymamaktadır.

Kendisine ibadet edilen tapınılan "mabûd"un kişiliği, zatı ile kuvveti, gayb perdesi ardında olmadıkça ve tüm zaruriyetleri gideren bu güç gizli kalmadıkça, insanın Allah'a kulluk etmesi mümkün görülmemektedir. Bu düşünceden yola çıkılacak olunursa, mabûd için ad olarak öyle bir kelime seçilmiştir ki, bu kelime görünmezlik ve derin hayret manası ile beraber üstünlük ve yücelik manalarını da kapsamaktadır. [38]

4)Kaçınılması mümkün olmayan doğal durumlardan biri de, kişinin aşk ile yöneleceği varlığın, ihtiyacı olduğunda ihtiyacını karşılamaya, sıkıntılı zamanlarından kurtarmaya, üzgün olduğu zamanlarda üzüntüsü ve elemini gidermeye güç yetirmelidir.

2.1.3.Câhiliyye Dönemi İnsanlarının İlâh Düşüncesi

İlâh kelimesi ile alakalı bu izahlardan sonra, Araplarda ve diğer kadim milletlerdeki İlâh fikrine ve Kur'an'ın tüm bunlara getirdiği itirazlara kısaca değinip, Kur'an-ı Kerim'den ayetleri zikredip açıklamıştır;

1)"Onlar kendilerine itibar ve güç kaynağı olsun diye Allah'tan başka düzme ilâhlar edindiler". [39]

2)"Hâlbuki Allah'ı bırakıp da çağırdıkları varlıklar, hiçbir şey yaratamazlar, onların kendileri yaratılmıştır. Onlar canlı değil ölüdürler; ne zaman diriltileceklerini bilmezler. Sizin ilâhınız bir tek İlâh'tır". [40]

"Allah'tan başkasına tapanlar dahi, gerçekte Allah'a ortak tuttukları ortaklara tabi olmuyorlar. Onlar yalnızca zan peşinde gidiyorlar ve yalnızca yalan söylüyorlar.[41] Bu ayetlerden anlaşılan hususlar zikredilecek olunursa:

[38] Mevdudi, *Kur'an'a Göre Dört Terim*, 85-87.
[39] Meryem, 19/81.
[40] Nahl, 16/20-22.

a)Cahiliyye zamanı insanları, ilâh kabul ettiklerini zor zamanlarında dua edip, maunete çağırırlardı.

b)İlâhları yalnızca cinler, melekler ve putlar ile sınırlı değildi. Önceden ölen kişiler de tapılanlar sınıfına girmekteydi. Nitekim "Onlar canlı değil, ölülerdir. Ne vakit diriltileceklerini bilmezler"ayeti buna zahiri şekilde göstermektedir.

c)İlâhlarının, çağrılarını duyup kendilerine yardım edebilecek kuvvette olduklarına inanmaktaydılar.

Müellifin dikkat çektiği nokta, okuyan kimselerin duanın ve kişinin ilâhtan beklediği maunetin ne olduğunun hatırlatılmasını gerekli görür. Bir kişi suya ihtiyaç duyduğunda, görevlisini çağırır ve su getirmesini söyler. Bir hastalığı olduğu zaman tedavi için doktora gider. Bu hususta kişinin hizmetçisinden ya da doktordan istemesi durumunu dua diye nitelendirmemek gerekir. Fakat bu kimse sıkıntılı bir halde su istemek ya da şifa bulmak gayesiyle bir puta dua ederse, putun manevi bir kuvvete sahip olduğunu düşünüp buna inanırsa, o putu Yaratıcı kabul etmiş demektir. Veya bir kimse mezarda yatan bir veliye dua etmektedir. Mevdûdî bu kişiyi, onu her şeyi duyan, gören, nedenler âlemi üzerinde birtakım hükümranlığı bulunan kudret ve hüküm sahibi olarak görür. Kişinin ilâh kabul ettiği şeye dua etmesine, ondan yardım istemesine neden olan bu fikir, bu ilâhın, tabiat hükümleri üzerinde hükmünü geçirdiğini ve tabiat kanunlarının tesir etmeyeceği bir güce sahip olmadığını fark edip kabullenmesi sonucudur.

3) "O'nu bırakıp da bir takım dostlar edinenler derler ki: 'Sadece bizi Allah'a yaklaştırsınlar diye onlara tapıyoruz'. Şüphesiz Allah, onlarla mü'minler arasında ayrılığa düştükleri şeyler ile ilgili hükmünü verecektir. "[42]

"Allah'ı bırakıp kendilerine fayda da zarar da verecek şeylere tapıyorlar ve bir de, 'Bu putlar, Allah katında bizim şefaatçilerimiz'derler. "[43]

Bu âyet-i kerimelerden şu manalar ortaya çıkmaktadır:

Cahiliye zamanı insanlarında, ilâh kabul ettikleri varlıklar arasında ilahlığın paylaşıldığına ve bu varlıklar üzerinde bir başka ilâh olduğuna dair inanç hâkimdi.

[41] Yunus, 10/66.
[42] Zümer, 39/3.
[43] Yunus, 10/18

Sözlüklerinde, Allah kelimesi ile adlandırdıkları bu ilâhın, diğer ilâhlarından üstün olduğunu, diğer ilâhların onun nezdinde bir kıymeti olduğunu, Allah'tan talep ettikleri istek ve arzularının bunların içerdiği değer ve vasıtacılık yapabilme niteliği sayesinde mümkün olabileceğini düşünmüşlerdir. Cahiliye zamanı insanları, Allah nezdinde kendilerine şefaatçi kabul ettikleri, saygı gösterip adaklar-kurbanlar sundukları varlıkları, ilâh olarak kabul ettiklerinin delilidir.

4)"Allah, "iki ilâh edinmeyin. O, sadece ilâhdır: Şu halde sadece benden korkun buyurdu."[44]

"Ben O'na ortak koştuklarınızdan hiçbir zaman korkmam. Hâlbuki Rabbim, hakkında bir şey dilemiş olsun. "[45]

"Biz ilâhlarımızdan bazısı seni çarpmış demekten başka bir şey söyleyemeyiz." [46] Bu âyet-i kerimelerden şu manalar ortaya çıkmaktadır: Cahiliye asrı insanları bazı açıdan ilâhlardan korkuyorlardı; Eğer herhangi bir nedenle ilâhların gazabını çekerler ya da kendilerine yapılan iyiliği veya merhametini kaybederlerse, hastalık, mal ve can eksikliği gibi belalara başlarına gelir ve farklı musibetler ile karşı karşıya gelebilirler diye düşünmekteydiler.

5)"Allah'ı bırakıp din âlimlerini, rahiplerini, Meryem'in oğlu Mesih'i rab edindiler. Oysa bunlar da tek olan Allah'a kulluk etmekten başkası ile emrolunmamışlardır. Allah'tan başka hiçbir ilâh yok". [47]

"Bunun gibi onların şeriki müşriklerden (olan o putların hizmetçileri)çoğu kendi çocuğunu kendileri öldürmeleri onlara güzel göstermişlerdir". (En'âm, 137)[48]

"Yoksa onların Allah'ın müsaade etmediklerine o fasit dinlerinden kendileri için ilâhi kanunlar çıkarıp şerikleri mi var? "[49] Bu âyet-i kerimelerden şu manalar ortaya çıkmaktadır: İlâh kelimesinin önceden bahsedilen manaya geldiği görülecektir. Burada kâinat kanunları üzerine egemenliğini sağlayan bir otorite tasavvurundan eser olmadığıdır. İlâh kabul edilen, ya insanlardan birisi ya da kişinin bizzat kendi nefsi olduğu ifade edilmektedir. Bunu İlâh kabul etmeleri, kişilerin ona

[44] Nahl, 16/51.
[45] En'am, 6/80.
[46] Hud, 11/54.
[47] Tevbe, 9/31.
[48] Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Kur'an'a Göre Dört Terim*, 21.
[49] Şûrâ, 42/21.

dua etmelerinden ya da kendilerine zarar ile fayda vereceğine inanmalarından ya da kendisinden ödül beklenen kişi olmasından öteye gidemez. Onu İlâh kabul etmeleri, hükümlerini bir hukuk nizamı olarak görmeleri, emrettiğini yerine getirip, yasaklarından korunmaları, sevap ve günah kıldığı şeylerde ona itaat ederek ondan üstün hükümranlığın olduğu inancına saplanıp kalmalarıdır.

İlk ayet-i kerimeden Yahudi ile Hristiyanların bilginlerini ve din insanlarını nasıl Allah'tan gayrı ilâh kabul ettikleri apaçık görülmektedir. Bu hususta zikredilenin aynı hususta Adiyy b. Hatem(r.a)'den rivayet edilen bir hadiste şöyle izah ediliniyor; "Adiyy b Hatem, boynunda altından haç olmasına rağmen Peygamber'in yanına gitti. Peygamber (s.a.v) o esnada yukarıda zikredilen ayeti okuyordu. Adiyy şöyle ifade ediyor: "Hıristiyanlar din insanlarına tapmazlar"dedim. Resûlullah: "Hayır taparlar: Din insanları, insanlara helâli haram, haramı helâl yapar; insanlar da onlara uyar.

Görüldüğü üzere Hristiyanlar din insanlarının ibadeti budur" [50] ,İkinci ayetin manası açıktır. İlâh kabul edilen, ya insanlardan birisi ya da kişinin bizzat kendi nefsidir. Son iki ayette "ilâh" kelimesi yerine "ortaklar" kelimesi kullanılmıştır. Burada ortak koşmaktan kasıt, ulûhiyette Allah'a şirk koşmaktır. Herhangi bir kişi ya da topluluk, Allah'ın emrini yerine getirmeyen bir kanun, şeriat, bir belge ortaya çıkarırlarsa, bu da Allah'a ortak koşmak manasına gelir.

2.1.4.Ulûhiyyet Konusunda Meselenin Aslı

İlâh kelimesinin zikredildiği üzere farklı manaları arasında kesin bir görüşe sahip bir kişinin rahatlıkla kavrayabileceği mantıkî bir bağ olduğudur. Bir kişi, herhangi bir şeyi, kendisi için veli, kötülükleri bertaraf eden, ihtiyaçları karşılayan, duasına icabet eden, fayda ve zarar vermeye kuvveti yeten bir varlık olarak düşünürse, olağanüstü bir kuvvete sahip olduğuna inandığı manasına gelir. Sonuç itibariyle azim Allah'a iman ettikten sonra, Allah'tan gayrısına dua eden ve zaruretlerini gayrısına arz eden kişinin bu fiili, uluhiyyet otoritesinin hükmünün dilerse tabiat kanunlarına hâkim olduğunu kabul etsin, dilerse dünya yaşamına ilişkin düzenlemelerle alakalı olduğuna inansın, netice değişmemektir. Ulûhiyetin hakikatı bir otoriteye tabi olup itaat etmektir.

[50] Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Kur'an'a Göre Dört Terim*, 22.

2.1.5.Ulûhiyyet Konusunda Kur'an'ın Getirdiği Deliller

İşte Kur'an'ın Allah'tan başkasının ilâhlığını kabul etmemesi, tek olan Allah (c.c)'ın ulûhiyetini isbat hususunda sunduğu delillerin temeli ve kabul ettiği otorite fikridir. Kur'an'ın bu konuda belirttiği hakikat şudur: Gökyüzünde ve yeryüzünde tüm hükümranlık, otorite ve egemenliğe sahip olan yegâne güç yalnızca Allah'tır. Yalvarma yalnızca O'na mahsustur. Tüm nimetler O'nun kudretindedir. Yaratılış sırlarını, düzenini, yönetimini Allah'tan başkası bilemez. Allah'tan başka yaratıcı olmadığına göre, bir başka birini ilâh kabul ederek yapılan her eylem de geçersizdir. Kur'an-ı Kerim'in sunduğu delillere ve ifade edilen mucizevi anlatıma değinilirse;

"(Onlar mı) yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökyüzünden bir su indiren mi? Ki, o suyla gönül alıcı bahçeler yeşertiverirdik, sizin için ise onun bir ağacını yetiştirmek bile mümkün değildir. Allah ile birlikte bir ilâh öyle mi? Hayır. O kimseler sapıklıkta devam eden bir kavimdir. O nesneler mi ya da yeryüzünü bir karargâh yeri kılan, onun arasında ırmaklar akıtan ve ona (yeryüzü için) sabit dağlar yaratan, iki denizin arasına bir engel koyan mı? Allah ile birlikte başka bir ilâh mı? Hayır, onların çoğu (tevhidi) bilmiyorlar. Yoksa sıkıntı ve zaruret halinde olana, kendisine dua ettiği vakit karşılık veren, kötülüğü gideren, sizi yeryüzünün halifeleri kılan mı? Allah ile beraber başka bir ilâh öyle mi? Siz ne kadar da az nasihat alıp düşünüyorsunuz. Ya da kara ve denizin karanlıkları içerisinde size yolu doğrultmakta, rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderen mi? Allah ile birlikte başka bir ilâh mı? Allah onların ortak koştuklarından yücedir. Veya halkı daima yaratmakta olan, sonra onu iade edecek olan ve sizi yerden ve gökten rızıklandıran mı? Allah ile birlikte başka bir ilâh mı? De ki: Şayet hakikati söyleyenler iseniz delillerinizi getirin".(Neml 60-64)[51]

Elbette Kur'an'ın getirdiği deliller yukarıda bahsedilenlerden fazladır. Çalışmanın izah edilmesi için bu kadarından bahsedilmesi yeterli görüldüğü için sınırlı tutulmuştur. Zikredilen ayetlerde şu esas düşünce mevcuttur: Ulûhiyet ve mutlak egemenlik birbirini gerektirir; mana ve ruh açısından farkları da yoktur. Hükümranlığı olmayanın ilâhlığı mümkün görülmez. Kur'an-ı Kerim'in bu esas fikre dayanarak öne sürdüğü delilleri bir bütün şekilde manalandırmak mümkün değildir;

[51] Ebû-l A`lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1987), 4/112-116.

1)Şüphesiz ki, zaruretlerin giderilmesi, zararların giderilmesi, koruma altına alınması, muvaffakiyet vermek, yardım etmek, muhafaza etmek, hakikatte ehemmiyetsiz ve sıradan eylemler değildir. Tam tersine tüm bunların, bu kâinattaki tüm yaratma, yönetme işlerini üzerine alan bir güç ve otorite ile sarsılmaz bir ilişki olduğu görülmektedir. Misal verilecek olunursa, içtiğiniz bir bardak suyu ya da yediğiniz bir buğday tanesini örnek alın; elinize ulaşmadan önce güneş, toprak, rüzgâr, deniz vb. gibi etkenlerin hazırlanmasında nasıl rol oynadığını düşünebiliyor musunuz? Gerçekten duanıza karşılık verilmesi, işleriniz ve ihtiyaçlarınızın karşılanması basit bir otorite ile gerçekleştirilecek eylemler değildir.

2)Bu mutlakiyet, bölünmeyi kabul etmez. Yaratma fiilinin bir güçte, rızık fiilinin diğer bir güçte olması durumu, bu dünya nizamında hiçbir şeyin yerli yerinde durması mümkün değildir.

3)Mutlak otorite, yegâne olan bir egemenin elinde bulunur, ondan başkasında en küçük ve önemsiz bir miktarı bile bulunmazsa, ilâhlık da şeksiz ona mahsustur; bir başkasının değil, yalnızca onundur.

4)Yüce otoritenin, hüküm ve emrinin, kuvvetli ve tek olana ait olması ve hükümranlığının basit bir kısmının dahi kimseye geçmemesidir.

Akıl, hükmün yalnızca O'nun kudreti dâhilinde olduğunu kabul etmeye ve doğrulamaya zorunludur. Mevdûdî açıklamaya devam etmekte, tüm bunlardan herhangi birininin O'na şerik olduğunu izah edebilecek hiçbir neden bulunmadığını ifade etmiştir. Aynı şekilde şunların O'ndan gayrısında olduğunu kabul etmek yanlıştır: Kendi kendine ayrı bir egemen, dilediğini istediği şekilde yapabilen bir âmir, kanun belirlemede yegâne kudret sahibi bir kanun belirleyici, yaratma, rızık verme, güneşi ve ayı egemenliği altına alma, gece ve gündüzü ard arda getirme, kaza, kader, şeriat sahibi olma… Çünkü tüm bunlar tek egemenliğin değişik yönleri ve tek otoritenin muhtelif manzaralarıdır.

Mevdûdî'nin önemle altını çizdiği bir husus vardır. Ona göre Allah tarafından gönderilen bir burhan olmaksızın, Allah'tan gayrısına itaat eden ile ona itaat etmenin gerektiğini düşünen şahıs, O'ndan başkasına dua edip bir şey dileyen kişi gibi Allah'a ortak koşmuştur. Mevdûdî'ye göre siyasal anlamıyla kendisini hükümranlığın sahibi, yüce ve mutlak hükümranlık olduğunu öne sürenin iddiası,

kendisini olağanüstü bir güç olduğunu düşünüp, ’Ben sizin yardımcınızım, muhafaza edeninizim’diyen kişinin iddiası ile aynı manaya gelir.

2.1.6.Rab Kelimesinin İzahı ve Mahiyeti

Mevdûdî’ye göre Rab kelimesinin sözlük anlamları açıklanacak olunursa;

1)Rab kelimesi: mürebbi (terbiye eden), zaruret ve noksanlıkların karşılanmasından mükellef olan kefil, besleyip yetiştiren anlamında kullanılır.

2)Toplamak, sıralamak, hazırlamak: Biri kişileri bir araya getirip yanına topladı.

3)Sorumluluğu üstlenmek, düzeltmek, koruyup kollamak: Misal Arazinin sorumluluğunu üstlendi, bir kişi birinin gözetimi altına girdi anlamlara gelir.

4)Yücelik, efendilik, sözünü dinletmek, dilediğini yapabilmek gibi anlamlara gelir.

5)Mâlik olmak gibi birçok manaya gelir. Gerçek şudur ki, Rab kelimesinin, yukarıda ifade edilen manaların tümünü kapsar.

Mevdûdî, insanlık âleminin ilâh edindiği sahte rableri ikiye ayırır:

1)Yıldızlar, ay, güneş, putlar, kâinattaki birtakım varlıklar, melek vb insan olmayan varlıklar.

2)İnsanın bizzat kendi türü olan rabler. Bu kimseler diğer insanlara karşı rablik adlederek, o kimseleri kendilerine abd ve kul ederek, kendi emir ve kanunlarına göre yöneten kimseler. Bu ikinci maddedeki rabler putlar olmadığını putlaştırılmış insanlar, krallar, liderler, din adamları kavim ve kabile önderleri olduğunu ifade eder. [52]

Mevdûdî’nin “Rab” fikri, aslında “İlâh” anlayışının bir devamı niteliğindedir. Her iki halde de Allah’ın bir olması konusunu benzer içeriklerle işlemiştir. Rab kelimesinin manası kâinattaki düzenin devamını sağlamak, insanların ve toplumların birbiriyle ilişkilerini düzenlemeyi kapsadığını düşünür. Mevdudi’ye göre Allah’ın varlık âleminde tek Rab olmasının sebebi, kâinattaki nizamın sürekliliği ve bu sürekliliğin de insanın iradesi üzerinde tesirinin olmasıdır. Ayrıca insanlar sosyal yaşamlarında Allah’ın Rab olmasını farklı nedenlerle kabul etmedikleri için doğru yoldan ayrıldıklarını ifade eder. Resûllerin gönderiliş gayelerinin başında bu yanlışı düzeltmek olduğu görülür.

[52] Sönmez, *İhya Hareketlerinde Mevdûdî*, 117.

Mevdûdî, peygamberlerin kıssasını rab kavramı etrafında ele almaktadır. Nitekim Hz. İbrahim'in Nemrud'la olan mücadelesinde karşımıza çıkan ilk konu Nemrud'un kendini rab olarak görmesidir. Nemrud da kavmi de onun Allah olmadığını ve Allah'ın var olduğunu kâinata egemen olduğunu bilmektedir. Fakat kâinatın işleyişinde farklı ilâh ve rablerin de payının olduğunu düşünüyorlar, sosyal hayatın kurallarını da Nemrud'un belirleyeceğini düşünüyorlardı. Mevdûdî, Firavun'un kendisini ilâh ve rab olarak görmesinin nedenin farklı olduğunu söyler. O herkesin sandığı gibi kâinatı yarattığını ve kâinat üzerindeki kanunlara hâkim olduğunu iddia etmemiştir. Onun kendisini ilah olarak düşünmesi Hz. Yusuf zamanında başlayan İsrailoğullarının siyasal nüfuzuna Firavun'un tepkisi gibi rab ve ilâh kavramının siyasi manası bağlamındadır. [53]

Firavun, İlah ve Rabb'ın Allah olduğunu onaylarsa ilâhi kanunların gerçekleşmesi için peygamberlerin bu uygulamayı yürütmesi, yönetme hükümranlığı alınmış olacağı düşüncesi ile ilâhi mesaja karşı çıkmıştır. Mevdûdî Yahudiler ve Hıristiyanların ulûhiyet ve rububiyet hususunda yaptıkları yanlışın eski topluluklardan farklı noktaları olduğunu düşünmüştür. Ehl-i Kitap kâinatın inşa eden ve işleyişinde tek Rab ve İlah olarak Allah'ı görüyorlardı. Bu bakımdan diğer topluluklardan ayrılmışlardır fakat onlar da peygamberlerini ve din âlimlerini dua ve yalvarmalara karşılık verebilen, kötü ve sıkıntılı durumlarda yardım eden ve kurtuluşlarına neden olabilen tapınma vasıtası kabul ettikleri için Allah'a şirk koşmuşlardır. Ehl-i Kitap Allah'ın kanunlarına başvurmadan, ilâhi kanunlara göz ardı ederek helal ve haramı kendi fikirlerine göre Allah'tan gayrı rab ve ilâh kabul edip onlara taptığını düşünmüştür.

Mevdûdî Rab kelimesinin içerdiği emir ve hükümranlık sahibi olmak gibi siyasi özellikler Allah'tan gayrısına, toplumun önde gelen şahıslarına uygun görmekle rablığı bölmüşler. Bu kavramın muhtevasına siyasal manada yasama yetkisini koymakta kararlı olmuştur. Tevhid, Hz. Muhammed'in en esas öğretisidir ve Mevdûdî, Allah'ın bir ve var olması düşüncesinin fıtrat kanunu olduğunu, insan yaşamının en temel merkezinde olması ve hayatını bu öğreti doğrultusunda şekillendirmesinin gerekli görmüştür

[53] Mahmut Ata, "Seyyid Ebu'l-A`lâ Mevdûdî'nin Siyasî Düşüncesinin Teolojik Temelleri", (2006), 14.

Mevdûdî, Allah'a imanın iki basamağı olduğunu bu iki arasında çok net bir ayrım yapmıştır. Dıştan görünen inanç-ki bunu "hukuki İslâm" der. Ve bağlılık ve yerine getirme seviyesindeki inanç-buna da Allah'ın istediği ve bize de bu kâinatta ve âhirette hediye verdiği "hakiki İslâm" demiştir. Hakiki manada tüm malaniyattan sıyrılıp Allah'a yönelmenin gerçek İslâm olduğunu, Allah'u Teâla'nın İslâmi itikad bunu gerektirir. Ayrıca hakiki imanı, insanın yaşamına ve kalbine koyduktan sonra iyi işlerle yeşeren mükemmel bir ağacın gelişimine benzetilmiştir. Mevdûdî'nin asıl amacı imanın gerçek hayatta sağlam bir yerinin olmasıdır. Kelime-i Tevhit için şu ifadelerle izah etmiştir: Kelime-i Tevhid kalbinizde kök salmalı, tezat görüşleri geçersiz kılmalı, karşı davranışlara mani olmalıdır.

Müslüman olarak bilinmelidir ki İslâm Allah'ın bize bu kâinatta verdiği en büyük hediye ve ikramdır. Bu nimete karşılık kalplerimiz Allah'a şükür dolu olmalı ve Allah'a olan borcumuzu ödememiz gerekir. Şeksiz bu borcu ödemenin ve şükür edebilmenin en iyi yolu şudur; Resûl'un sonuna kadar yolundan gidip ve ümmeti olarak hakiki müminler arasında bulunmaya çalışmaktır. Her mümin Kur'an-ı Kerim'i Hz. Muhammed (s.a.v)'ın öğütlerini, İslâm'ı ve onu küfürden hakikaten ayıran şeyleri bilmesi gerekir. Ebû'l-A'lâ Mevdûdî bir örnek vererek zihinlerde kalıcı olmasını sağlamaya çalışmıştır:

"Kardeşlerim! Bir anne çocuğu ağlayıp arzulamadıkça ona süt vermez. Bir kişi suya ihtiyaç duyduğu ve su bulmaya başladığı vakit Allah ona suya götürür. Şayet kendiniz su ihtiyacınızın farkında olmazsanız dolu bir bardağın önünüzde olması yararsızdır. İlk olarak İslâm'a karşı kayıtsız olmakla ne kadar büyük bir kayıpta olduğunuzu bilmelisiniz. Allah'ın kitabı sizle beraber fakat siz içinde ne yazdığını bilmiyorsunuz. Henüz İslâm'ın ilk safhasında ezberlerdiğiniz Kelime-i Tevhid'in (Allah'tan başka ilâh yoktur; Muhammed onun elçisidir) size yüklediği mesuliyeti değerlendirmek bir tarafa, daha onun ne manaya geldiğini dahi bilmiyorsunuz. Bir Müslüman için bundan daha büyük bir kayıp olabilir mi? Ekinler hasar gördüğünde ortaya çıkabilecek zararı bilirsiniz; mal kaybından kaynaklanan zararı da bilirsiniz. Lakin İslâm'a karşı kayıtsızlığının ortaya koyduğu hasar ve kaybı bilmiyorsunuz. Bunun farkına vardığınızda kurtulmayı talep edeceksiniz. Ve böyle bir arzu da Allah'ın izniyle, onun lütfuna sahip olabileceğinizi gösterir. "[54]

[54] Mevdûdî, *Gelin Müslüman Olalım*, çev Filiz Handan Türedi İstanbul: Pınar Yayınları. 2019) 53-54.

Verilen örnekler sonucu Allah'a imanın gerekliliğinin önemine dikkat çekildiği ve bu inancın hakiki olabilmesi için bireyin şuurlu olması gerektiği belirtilmiştir.

2.1.7.Kelime-i Tevhit Niçin Eşşizdir?

Mevdûdî, İslâm'ın esasını oluşturması nedeniyle kelime-i tevhidin manası ve kapsamı üzerinde biraz daha düşünülmesini istemektedir. Kelime-i tevhit olmadan kişi ne İslâm'a girebileceğini ne de Müslüman kalınacağını düşünmektedir. Yüce Allah onu kelime-i tayyibe, gönül alıcı 'söz' olarak isimlendirir ve şöyle izah eder:

"Allah'ın bu güzel kelamı nasıl meydana getirdiğinin bilincinde değil misiniz? O, sımsıkı kök salmış bir ağaca benzer. Yaratanın müsaadesiyle her zaman meyve verir. Allah kendileri hakkında düşünmeleri için insanlara ibret verici öyküler gösterir. Ve kelime-i kabihin (kötü söz) öyküsü de çürük bir ağacınkine benzer-kökünden sökülmüştür ve sürekliliği yoktur. Allah sağlam sözü seçenlere bu kâinattaki ve diğer dünyadaki hayatlarında kuvvet verir ve yanlış yapanlara mani olmaz. Çünkü O her dilediğini yapar". (İbrahim, 14/24-7)[55]

Kelime-i tayyibe ayette Allah-û Teâla'nın emriyle her daim bereketli meyveler vermeye devam eden, kökleri yeryüzüne sımsıkı tutunmuş ve dalları gökyüzüne uzayıp giden soylu bir ağaca benzetmiştir. Kelime-i kabih ise onun karşısında sıkı bir temele tutunmadığı nedeniyle kolaylıkla yerinden çıkartılıp fakir, sığ bir toprakta kendi başına yetişmiş bir bitki misali, kötü veya özü bozulmuş bir kelime, yanlış inanç ve temeli bulunmayan bir söze benzetilmiştir. Bu teşbih o kadar hoş ve ilgi çekici ki üstünde düşündükçe alınacak dersler çıkmaktadır. Örnekler ışığında kelime-i tayyib ile kelime-i kabihin arasındaki farklılar ele alınmıştır. Kelime-i tayyib hakiki bir kelimedir; o kadar gerçektir ki tüm kâinatta ondan daha gerçeği bulunamaz; tıpkı Allah'ın tüm kâinatın yegâne ilâhı olduğu gibi. Yeryüzündeki ve gökyüzündeki her şey buna şahittir.

İnsanlar, hayvanlar, ağaçlar, taşlar, kum taneleri, çağlayan ırmaklar, ışıldayan güneş-bunların arasında Allah'tan gayrısı tarafından halkedilmiş, hayatını başka kimsenin yardımıyla devam ettiren ve Allah'tan gayrısının ortadan kaldırıp yok edebileceği herhangi bir nesne bulunmakta mı? Tüm evren Allah tarafından yaratılmıştır ve yaşamı ve sürekliliği O'nun merhametine bağlıdır; yegâne efendi ve

[55] Mevdûdî, *Gelin Müslüman Olalım*, 71.

yönetici O'dur. Ve insan "Bu dünyadaki hükümranlık yalnızca Allah'a aittir" denildiğinde, göklerdeki ve yeryüzündeki her şey "doğru söyledin. Buna hepimiz şahidiz"der. Allah'ın önünde eğildiğinizde kâinattaki herşey sizinle beraber eğilir, çünkü herşey ona boyun eğip itaat eder. Allah'ın emirlerini yerine getirdiğinizde kâinattaki herşey benzerini yapar. Allah'ın yolunda ilerlerken tek değilsinizdir. Hakikatte, göklerin ve yerin orduları sizinle beraberdir: gökyüzündeki güneşten en ufak bir kum tanesine kadar herşey Allah'ın döşediği yoldan giderler. Allah'a güvenildiğinde mühim olmayan bir güce değil, âlemin efendisinin gücüne itimat etmiş olursunuz.

Kelime-i tayyibe inanan ve yaşamını ona göre şekillendiren kişinin, yerin ve göklerin tüm güçlerini destekleyeceğini şu an anlayabileceğini belirtmiştir. O insanın bu âlemdeki ve diğer âlemdeki yaşamlarında bolluk içinde olacağını belirtmiştir. Bir an dahi mağlubiyet ve hüsrana uğramayacaktır. Allah-û Teâla'nın yukarıda belirtilen ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi kelime-i tevhid kökleri toprağa sımsıkı bağlı, dalları göğe uzanan ve Allah'ın izniyle daima meyve veren bir ağaca benzetilmiştir. Buna karşılık, kelime-i kabihin manası nedir? Bu Allah var değil demektir veya O'nun ilâhi kuvvetini paylaşan başka kimse bulunuyor demektir. Düşünüldüğü zaman bundan daha asılsız ve gereksiz bir düşünce olabilir mi? Kâinatta bunun herhangi bir delili bulunmakta mıdır? Bir ateist Allah-û Teâla'nın varlığını inkâr eder ama yerdeki ve gökteki herşey onu yalanlar: "Hepimiz gibi seni de yaratan O'dur ve bu bahtsız sözleri ifade eden dili de O yarattı. "Bir puta tapıcı ise Allah'a ve ilâhi kuvvetine ortak koşarak başka ilâhların da yaşama gücü verdiğini, onların da herşeyin üzerinde kuvvetleri olup kaderlerimizi belirleyebileceklerini; yarar sağlayıp zarar verebileceklerini Allah-û Teâla'nın yanı sıra o ilâhların buyruklarına, emirlerine ve yasalarına da uyulması gerektiğini ifade etmiştir. Fakat yerdeki ve göklerdeki kâinattaki her şey bu iddianın şüphesiz bir yalan ve hakikate aykırı olduğunu ispatlar.

Düşünüldüğünde, gerçeği yansıtmayan bir düşünceye inanan ve ona göre yaşayan bir insan bu kâinatta ve âhirette nasıl kurtuluş bulur. Allah bu gibi kişilere merhamet etmiş ve onlarla bir süre da yaşamlarını sürdürebilmeleri için müsaade etmiştir. Doğa ise bu insanları bir zaman için besleyecek ancak bunu hakettikleri için

yapmayacaktır. Çünkü bu kişiler biraz önce bahsedildiği üzere ayette geçen kendiliğinden yetişmiş çalılara ve işe yaramayan otlara benzetir.

Aynı zıtlık meyveler arasında da vardır. Kelime-i Tayyib tatlı meyveler vermekte; kâinatta barışı inşa etmektedir. İyiliği, hakikati ve adaleti hâkim kılıp, insanların yararlanmasını sağlamaktır. Ancak bu kelime-i kabih gibi günahkâr bir kökten nasıl bir ağaç yetiştirebilirsiniz? Geliştikçe dikenli dallar verir; damarlarından zehir akar. Böyle dallarda acı ve zehirli meyvelerden başka bir meyvenin yetişmesi mümkün müdür? Bu nedenle kelime-i kabih bitkisi nerde ve ne zaman yetiştirilirse yetişsin dallarının dikenli, meyvelerinin acı ve zehirli olması şaşılacak bir durum olarak görülmemesi gerekir. Bu iki sözden sonra Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

"Bu nedenle Allah, kuvvetli sözü tercih edenlere bu dünyadaki ve âhiretteki hayatlarında kuvvet verir ve hata yapanların yoldan sapmalarına mani olmaz". [56] Yani Allah-û Teâla, kelime-i tayyibe bağlanan ve dayananlara bu dünyada ve âhiret hayatında katlanma gücü verecektir. Kelime-i kabihe dayananların gayretlerini boşa çıkaracaktır ve her iki âlemde de iyi iş yapmayacaklardır.[57]

Müellif izah ettiği kelime-i tayyibe ve kelime-i kabih arasındaki farkın getirdiği neticelerini duyacağınızı, biz kelime-i tayyibe inanıyoruz neden inanmayanlar kadar gelişmiş değiliz diyeceksiniz. Devamında ise bu suale cevap vermek zorunda olduğunu ve cevap vereceğini ifade etmiştir. Fakat sözlerine tepki verilmeden önce hakikati söyleyip söylemediğini kalplerimize sormak istemiştir. Öncelikle kelime-i tevhide inandığınız doğru değildir demiştir. Kelime-i tevhide inanmanın yalnızca ifade etmekle olmayacağını, kalplerde kök salmalı, tezat fikirleri etkisiz kılması gerektiğini, karşı eylemleri engellemesi gerektiğini ifade etmiştir. Mevdûdî "Allah adına söyleyin kardeşlerim bunları yerine getirebiliyor musunuz? Düşünceleri kelime-i tayyibe tamamen tezat olan yüzlerce putperest aranızda yaşamıyor mu? Allah'tan başka maddeler önünde eğilenler, Allah dışındaki otoritelerden korkanlar Müslümanların kendileri değil mi? Allah'tan başka kimselerden medet ve destek beklemiyorlar mı?

Allah'ın kanunlarına değil, geleneksel kanunlara uyulan mahkemelere başvurmuyorlar mı? Küçük bir maddi çıkar uğruna Allah'ın kanunlarını çiğnemekte tereddüt etmeyen, Allah'ın öfkesinden değil de inanmayanların öfkesinden korkan

[56] İbrahim, 14/27.
[57] Mevdudi, *Gelin Müslüman Olalım*, 76.

yok mu aramızda? İnkârcıları memnun etmek için ellerinden geleni yaparlarken Allah'ın kanunlarını uydurma kabul edip O'nun arzularını yerine getirmeye hiç yanaşmayanlar yok mu? Tüm bunlar hakikat değilse Allah-û Teâla için söyleyin. Ve şayet hakikatse kelime-i tayyibe inandığınız halde gelişememekten dert yanmanız için haklı bir nedeniniz var mı? İlk öncelikle kelime-i tayyibe inanılmalı, sonra da onun belirlediği yaşam düzenine uyulmalıdır. Şayet halen yaşamlarınız o, toprağı kökleriyle derinden kavrayan ve bereketli dalları gökyüzüne kadar uzayan ağaçlarınki gibiyse o vakit Allah'ın size yerine getiremediği sözler verdiğine inanabilirsiniz.

İbn Teymiyye'nin görüşlerinden etkilendiği tevhit konusunda görüşünden anlaşılmıştır. İbn Teymiyye ilk Selefi âlimler gibi akide mevzuunda aklı bütünüyle devre dışı bırakmayıp itikadi konularda öncekilerin kullandığı metodun dışına çıkmadığı belirtilmiştir. O'nun itikat hususunda asıl meselesi Allah'ın sıfatları ve tevhid-i ulûhiyyet olduğu görülmüştür.[58] Mevdûdi'nin de İbn Teymiyye'nin etkisinde olduğu ve tevhid konusunda titiz ve eleştirel bakışı somut halini ortaya koymuştur. İnsanları yaptığı yanlış eylemler sonucu tevhit inancından uzaklaştığı eleştirisini kolayca yapmıştır. Bu düşünce biçimine dikkat edilmelidir. Çünkü dikkat edilmediğinde insanlar kolaylıkla tekfir edilebilir.

Müellife göre bakıldığında bu dünyada kelime-i kabihe inananların refah içinde oldukları doğru değildir. Esas hakikat şudur ki; Bu kişiler ne gelişmiş ne de gelişmektedir. Onların aşırı mal mülk içinde yaşamaları, dıştan görünen ihtişamlı yaşamına bakılarak böyle bir kanıya varılır. Maddi olarak gelişmiş olmak gerçek gelişmişlik olarak algılanması yanlış bir algı olduğu düşünülür. O, kişilerin kaçında iç huzur olduğunu yüreklerine sormak gerekir. Çünkü ihtişam içinde yaşanılsa dahi, onları yoran, mutsuz eden bir cehennem ateşi yanmaktadır. Allah'ın kanunlarına itaatsizlik, evlerini nasıl cehenneme çevirmiştir? Avrupa'da ve Amerika'da intiharlar ve boşanmalar neden artmıştır. Katliamlar, doğum kontrolü ve kürtajlar insan nesli azaltmakta ve nesil bozulmuştur. Madde ve alkol bağımlılığı yüzlerce kişinin yaşamını nasıl mahvetmiştir. Meslekler arasındaki rekabet hayatı pek çok kişiyi nasıl merhametsiz bir duruma getiriyor? Ve bugün uzaktan bakılınca cennet gibi görünen

[58] Berat Sarıkaya, "İbn Teymiyye'nin Tevhid Anlayışı ve Pratik Tevhid Vurgusu", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (01 Haziran 2015), 95.

o ihtişamlı şehirler, sefalet içinde çok insanı barındırmaktadır. Bu durumda refah diyebilir misiniz? Gıpta ettiğiniz şey bu mu? Diye sözlerini bitirmiştir.[59]

Allah'ın sözlerinin hakikat dışı olamayacağını katiyyen unutmamamız gerektiğini ifade etmiştir. Gözlemlediğiniz vakit sizi bu âlemde başarıya ve âhirette saadete götürecek olan kelime-i tayyibeden başka kelime yani tevhit yoktur demiştir.

2.1.8.Kelime-i Tevhit'e Neden İnanmalıyız?

Kelime-i tevhide neden inanmalı? İnanmak bize ne gibi bir yarar sağlayacaktır? Şimdi bu mühim sorunun cevabını aramaya başlayıp bulalım. Yapılan her fiil somut bir fayda sağlamak için yerine getirilir. Kendimize göre bazı amaç ve ihtiyaçlarımız olmadan hiçbir şey yapmayız. Neden su içerseniz? Çünkü su ihtiyacınızı karşılar. Şayet su içmek susuzluğunuzu karşılamaz ise su içmekten vazgeçersiniz. Neden yemek yersiniz? Çünkü açlığınızı gidermek ve hayata devam etmek için güçlü olmak mecburiyetindesiniz. Yemekle yememek arasında bir farklılık yok ise, doğal olarak yemek yemenin yararsız bir eylem olduğu fikrine kapılırsınız. Hastalandığınızda neden ilaç kullanırsınız? Çünkü hastalıktan kurtulup, yeniden sıhhatinize kavuşmak istersiniz. Şayet ilaç fayda vermezse ilaç kullanmayı bırakırsınız. Toprağı ekmek için neden bu kadar çok çalışırsınız? Çünkü meyve ve sebzeler böylece hâsıl olabilir. Eğer tohumu ektikten sonra bir ürün yetişmeyecekse, bir daha tarlaya tohum ekmek ve sulamak için çaba harcamazsınız. Yani yapılan her işin görünen bir tarafı ve sonucu vardır. Şayet neticeye ulaşabilmişseniz, işi verimli, ulaşamamışsanız işi verimsiz olarak görürsünüz. Şimdi bunu zihnimizde tutarak şunları sual edelim: Kelime-i tevhid neden ezberlenmelidir? Müslüman ile inkâr eden arasındaki farkı belirlemek için diyecekseniz. O vakit bu farkın niteliği nedir?

Bu inkâr eden kişinin bir kafası, iki gözü var iken, Müslüman olan kişinin iki başı dört göze sahip olması mı demektir? Hayır, esas fark ikisinin yaşam tarzlarının neticesidir. Allah'ın merhametinden mahrum kalacak bu âlemde ve âhirette başarısız olacaktır. Müslümanın hayatının sonunda ise başarı vardır; o, Allah'ın takdirini elde edecek, saadetli bir yaşamı ve saygı değer olacaktır. Bu cevap doğru olduğunu ifade edip, fakat şuan da âhiretin niteliğinin ne olduğunun düşünülüp öbür hayatta başarılı ve saygıdeğer olmak ya da başarısız olmak ne anlama gelir?

[59] Mevdudi, *Gelin Müslüman Olalım*, 77.

Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in "Bu dünya âhiret için hazırlıktır". Sözü birinci sual için cevap bulmamıza gerek kalmıyor. Bu kâinat ve âhiret iki farklı dünya değil birbirine bağlı kesintisiz bir süreçtir. Bu süreç bu âlemde başlayıp âhiret hayatında sona erecektir. İki âlem arasındaki ilişki ekin ekme onun bakımına dair ilişkiye benzerdir. Toprağı biçer, tohumları eker, sular yetişene dek toprağı muhafaza edip gözetirsiniz. Bir şey ekilmeden hiçbir şey yetiştirilemez. Nasıl ki toprağı ekip biçerken hazırlıkları en iyi şekilde yapmışsanız ürün hasılatı zamanında mükâfatınızı alırsınız. Bu dünyanın ve âhiret yurdunun halleri de işte böyledir. Bu kâinat işlenecek toprağa benzer. İnsan bu kâinatta kendisi için, kendi çabaları ile ve çok çabalayarak ekin yetiştirilmesi için gönderilmiştir. Bu vazifesini yerine getirmesi için ona belirli vakit tanınmıştır. Bu âlemde ekilen ölümden sonraki yaşamda biçilir ve kazandığı mahsul insanın âhiretteki güvencesidir. Bu dünyadaki yaşamınız boyunca önemle yetiştirdiğiniz bahçelerin ürünlerini orada toplayacak ve o vakit çalışmak mecburiyetinde kalmayacaksınız. Bu cennettir, âhiretteki bu dünyanın çalışması neticesinde elde edilen ödüldür.

Daha önceden ifade edildiği üzere kelime-i tevhidi telaffuz etmedeki amacını bir kâfir ile bir Müslümanın ölümden sonraki akıbetlerinde değişiklik yapmak olduğu ifade edilmiştir. Daha önce kelime-i tevhidi zikretmenin gayesi bir Müslümanın ölüm sonrası akıbetlerinde değişiklik olmasını sağlamak için söylendiği ifade edilmişti. Bu akıbetin ve âhiretin özelliklerini izah edip açıklayıp cevabı detaylandıralım demiştir. Kelime-i tevhidi zihnimizde tutmamızın amacı doğru bilgi ve fiilleri bu dünyada yerleştirmek ve böylelikle âhirette mutluluğa ulaşmaktır. Tevhid bize diğer dünyada meyvelerini elde edeceğimiz ağaçları bahçemizde dikmeyi öğretir. Şayet ona inanmazsak bahçemizi nasıl eker, öbür dünyada meyveleri nerden toplarız? Şayet bildiklerimizi düzeltmez ve inkâr edenler gibi yaşamı sürdürmeye devam edecek olursak yalnızca ifade etmekle neticeyi değiştiremeyeceğimizi belirtmiştir. O vakit kelime-i tayyibin bize verdiği bilginin nitelikleri nedir? Bu bilgi elde edildikten sonra bir inkârcı ile bir Müslüman arasında ne gibi bir farklılık meydana gelmiştir?

Birinci olarak: Allah-û Teâla'ya teslimiyet. Kelime-i tevhitten öğrenilen ilk hakikat ve temel gaye yalnızca Allah'ın kulları olduğunun bilinmesidir. Bu büyük hakikat iyice anlaşıldıktan sonra, bu kâinatta kulları olunan aşkın varlığın iradesine

göre hayatı sürdürmenin zorunluluğu zaten kavranır. Çünkü böyle yapmamak Allah-û Teâla'ya isyan manasına gelecektir.

İkinci olarak: Hz.Peygamber'e itaat etmenin gerekliliğidir. Kelime-i tevhidden sonra ikinci husus Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resûlu olduğunun öğrenilmesidir. İnsan zehirli bitkiler ve dikenler yerine Peygamberin öğrettiği gibi bahçeler yeşertmenin zorunluluğunu fark edecektir. Kelime-i tevhidin yaşamınızdaki durumunu da değerlendirilmesi gerekir. Âhiret hayatına da derin inancınız var. O vakit niçin Kur'an'ın öğretilerine ve Peygamber'in sünnetine zıt davranışlar sergilenmektedir. Bu çelişkiler zayıf bir inancın neticesidir. Bir kişi kızgın korları elini yakacağını bile bile kesinlikle tutmamaktadır. Yalnızca çocuklar ellerini ateşe tutarlar, çünkü başlarına ne geleceğini bilmezler. O, tevhid inancına sahip olmak ve onu kabul etmenin insan yaşamı üzerinde olumlu etkileri olduğunu ifade etmiştir.

1.Tevhide iman eden bir insanın, dar bir düşünceyi benimsemeyeceğini ifade etmektedir. Yeryüzü ve gökyüzünün ve tüm evrenin bir kişiye ait olduğuna inanması sebebiyle kendisini bu dünyada misafir, emanetçi olarak düşünüp geniş bir tefekküre dalmaktadır.

2.Bu inancı benimseyen bir kişi, her gücün sahibinin Allah olduğunu bilip, Allah'tan gayrısının fayda sağlamayacağını veya zarar veremeyeceğini; Allah'ın yegâne kudret ve otorite sahibi olduğunu bilip kabul etmektedir. Bu inanış kişiyi korkusuz ve güvende kılmaktadır. Çünkü kişi bütün korku ve endişelerini Allah'a bırakmıştır.

3.Tevhit inancı kişiyi mütevazı olmayı öğretir. Tevhid görüşüne sahip insan; büyüklenmekten, gurur ve riyadan da uzak bir kişiliğe sahip olur. Kendisine bahşedilen lütufların bilincinde olduğu için zenginliğinin kendisine bir güç katmayacağını bilir ve bunun geçici olarak emanet olduğunun farkındadır.

4.Tevhit inancı insana, faziletli ve doğru sözlü olmayı kazandırır. Çünkü iman eden kişi; ruh arınmışlığı ve doğru eylemden gayrı hiçbir şeyin başarı sağlamayacağının ve felâh kapısı açılmayacağının bilincindedir. Adalet sahibine iman etmesi sebebiyle bu inancı, adil olması gerektiğini öğretir.

5.Tevhide iman eden, elem ve ümitsizliğe kapılmaz. Herşeyin gerçek sahibinin Allah olduğunu bilmekte, bu bilgi onu zor zamanlarında teselli eder. Çünkü

Tevhide iman eden kimse, bir imtihan dünyası olduğunu, gelip geçici bir hayat olduğunun farkına vardırır.

6.Tevhid, insanın güçlü bir çabaya ve sabra sahip olmasını, Allah'a sonsuz güven duymasını sağlar. Âlemin yöneticisi ve hükümranı olan Allah'ın, her an kendisiyle birlikte olduğunu ve desteğinin kendisine sunulduğunun bilincinde olur.

7.Tevhid, inancı insanı cesaretlendirir. Kişinin korku duyduğu ölüm ve emniyetli yaşama duygusunun tevekkül etmesi ile endişe duymamasını sağlar. Tüm mülkün sahibinin Allah olduğunu bilmesi nedeniyle bu korku düşünce dünyasını meşgul etmeyecektir.

8.Tevhid inancı kişinin gönlüne huzur ve saadet yerleşmesine sebebiyet verir. Kişiyi kin, kıskançlık, nefret vb. duygulardan korur. Kişileri yaratan Kudret sahibine inandığından, benliğinin aciz olduğunun farkındadır. Bu hayatında basit ve aşağı yollara başvurarak bir şeylerin ardından gitmemektedir.

9.Tevhid ile Allah'ın kanununa itaat edip vazifelerini yerine getirmesi gerektiğini bilen kişi, ayette Allah'ın insana "Şah damarından daha yakın"[60] olduğu şuurundadır. Müellif, Yahudilerin bu dünyada kendilerine söz verilen dünyanın liderliği ve yöneticiliğin, tevhid inancı ile gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu âlemde kendilerine vaad edilen bu önderliği ve idareciliği, tevhide bağlanmayıp ona aykırı bir yaşam sürdürmelerinin sonucu olduğu görülür. [61]

2.1.9.Şirkin Anlamı

Allah'ın hak ve sıfatlarının kendisine ait olduğunu iddia etmek ve bir başkasına ait olduğunu kabul etmenin şirk olduğunu belirtmiştir. [62] Şirk kavramını geniş bir perspektif ile ele alan Mevdûdî, Allah'ın tek otorite, Rab, ilâh olduğunu zikreder. Allah'ın sıfatlarının başka kimselere atfedilmesinin, farklı otoritelerin varlığının kabulü, canlı ve cansız varlıkların aşkın güçlerinin varlığının kabulü şirk olduğunu ve yegâne otoritenin, âlemin tek hükümranın Allah olduğunu ifade eder

[60] Kaf, 50/16.
[61] Ebû-l A`lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1986), 1/111.
[62] Ay, "Ebu'l-A'la Mevdudi'nin Tevhid Anlayişi", 62.

Kur'an-ı Kerim'de zikredildiği üzere, "De ki: 'Gelin Rabbinizin neleri yasak kıldığını bildireyim: Allah'a ortak koşmayın…"[63] İfade etmekte olduğu, ilâh olarak Allah'tan gayrısının ilâh kabul edilmesi, kişilerin Allah'a şirk koşmalarına neden olmuştur. Hıristiyanların şirke düştüğünü, ilâh üçlemesi fikrini benimsediklerini, Hz.İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu, müşrik Arapların da meleklerin Allah'ın kızı olduklarını iddia etmeleridir.

Gaybe dair bilgi yalnızca Allah'a özgüdür. Bir kişi gayb dâhil olmak üzere herşeyi bildiğini öne sürerse, yanılmaz olduğunu iddia ederse Allah'a ortak koşmuş olur. Örneğin, kişilerin sosyal sahadaki kurallarını düzenlemeye çalışmak, Allah'ın kanunlarını bir tarafa bırakıp, bunlar dışında kanunu uygulamaya çalışmak; Allah dışında, tabiat yasalarının yardım edebileceğine, gelen zararı gidereceğine inanmak ortak koşmaktır. Ayrıca başka kişileri ilâh konumuna getirecek derecede tazim ederek yüceltmek, onun huzurunda el-pençe durmak, boyun eğmenin, kurban adamanın da ortak koşmak olduğunu belirten Mevdûdî; ibadetin sadece Allah için yapılması gerektiğini izah eder. "Rabbiniz buyurdu ki: "Bana dua edin, size karşılık vereyim. Gerçeği bana kulluk etmekten kibirlenenler; cehenneme boyun bükmüş kişiler olarak gireceklerdir. "[64] Ayette vurgulanan talep edilecek yegâne ilâhın sadece Allah olduğu ifade edilmiştir. Dua ibadetin özü olarak vasıflandırılmıştır. Bu sebeble başka birine yakarma ve dua ile talep edilecek yardım, kişiyi şirke sevk edecektir. Dua ve yalvarma yalnız Allah'a özgüdür. "Onlar, Allah'ı bırakıp da dişilere taparlar. Onlar, her türlü iyilikle ilişkisi kalmamış şeytandan başkasına kulluk etmezler"[65].

"Şeytandan gayrısına tapmazlar" ifadesinde, şeytanın huzurunda eğilip ibadet yapıldığı değil, kişinin bilinçsizce şeytanın yolundan gidip körü körüne tabii olmasıdır. Kâinattaki karışıklığın düzensizliğin, isyanın temeli şirke dayanır. Bu sebeble bu karışıklığın önlenmesi, yok olması, doğruluğun gerçekleştirilmesi için elçiler gönderilmiştir. Peygamberlerin esas vazifesi de Tevhid inancını ikame etmek olmuştur. İnsan bu hayata huzur ve düzen içerisinde gelmiştir; cahillik, barbarlık, ahlaki bozukluk ve ortak koşmakla başlamamıştır. İlahi emirleri çiğneyerek yerine kendi nizamlarını uygulayan insanlar, şirke karışmışlar ve sonucunda sosyal bozulma

[63] En'am, 6/151
[64] Mü'min, 40/60.
[65] Nisa, 4/117

ortaya çıkmıştır. “Fakat O, onlara bir çocuk verince, Allah’ın verdiği hususunda O’na şirk koşmaya başladılar. Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir”. [66]

Ayette de ifade edildiği üzere müşrik Arapların bu durumlarının eleştirilmiştir. Asrımız insanlarının bunlardan ibret almaları gerektiğini vurgulayan Mevdûdî; putperestlerin çocukları dünyaya gelmeden Allah’a yakardıklarını, bununla birlikte, çocuklarının doğumunun ardından ise onlara şükür vasıtasıyla ve bir ortak koşma sebebi olan “Abdu’l-Uzza” (Uzzanın kulu), ”Abdu’ş-Şems” (Güneşin kulu), ”Abdu’r-Rasûl” (Resûlun kulu) gibi adlar verildiği söylenmektedir. Ayette de bu durum tenkit edilerek izah edilmiştir. Mevdûdî benzer durumun günümüzde de süregeldiğini, tüm bunların şirk unsûru olduğunu ve bunlardan sakınılması gerektiğini belirtir.

“Ve Bir muvahhid olarak yüzünü hak dine çevir ve asla müşriklerden olma”.[67] Bu ayette hiçbir durumda şirke yönelmemesi gerektiği belirtilmiştir. Bu tarz insanlardan olmamak için insanların kişileri, maddeleri, melek ve cinleri, birtakım ruhları ilâh edindiklerini Allah’a ortak koştuklarını bundan sakınmak gerektiğini vurgulamıştır.

Müellife göre, bu ayet gizli ve açık her türlü şirki yasaklayıp, tevhidi yaşam tarzı olarak benimseyen kimse, şirke yönelen birisi ile arkadaşlık yapmaması gerektiğini belirtmiştir. Şirk aynı vakitte zulümdür. İnsanın yaratıcısına, ihtiyaçlarını gideren, rızık ve nimet bahşedenden yüz çevirip başka ilâha inanıp yönelmek en büyük zâlimdir. Zulüm bir kişiyi hakkından yoksun bırakmak ve kişiye adaletsiz muamele etmektir. Nitekim kişi yaptığı her eylemde Allah’ın yarattığı vücudu, organlarını bu cihette Allah’ın hoşnut olmayacağı yerde tasarruf ederse, zulmetmiş olur. Putperestlerin eleştirildiği bir diğer husus, Allah tarafından bol bol rızıklandırılmalarına rağmen, rızık veremeyen başka ilâhları Allah’a şirk koşuyor olup O’na denk tutmalarıdır. “De ki: Sizi göklerden ve yerlerden rızıklandıran kimdir? De ki; Allah hakikaten ya biz veya siz herhalde bir hidayet üzerindeyiz ya da açık bir sapkınlıkta. ”[68]

[66] Araf, 7/190.
[67] Yunus, 10/105
[68] Sebe, 34/24

Sorulduğunda rızkı veren kim? Allah olduğunu söylerler. Çünkü aciz olduklarının farkında olup ve cevap veremeyeceklerdir. İnandıkları azamet sahibi olduğunu düşündükleri ilâhlarının yarar sağlayamadıklarını belirten Mevdûdî, buna karşı putperestlerin Allah'a şirk koştuklarını ifade etmiştir. Bu sebeble bu eylemlerin neticesi olan şirkin, iyi eylemleri ortadan kaldıran kötü bir eylem olduğunu buna takılıp kalanların hayatta başarıyı elde edemeyeceklerini belirtir. Bazı kişilerin şifa verdiğini, keramet sahibi iş bulup ya da bu işlerde söz sahibidir dedikleri kişilere insanların itaat etmeleri, başvurmalarını, yakarmalarını, onlara adak sunmalarının şirk olduğunu belirtip eleştirir. [69]

Kur'an'ı Kerim'de ifade edilen şirk, yalnızca Allah'tan gayrısını ilâh kabul edip tapan, boyun eğen, kulluk edenlerle sınırlı tutulmamaktadır. Allah dışında bir kimseden medet ummak, yakarmanın da şirk olduğu belirtilmiştir. Yakarmak ve medet ummanın başkasına ibadet etmenin tezahürü olduğunu düşünür. Bu sebeble Allah'tan başkasına yakaran ve onlardan medet uman kişi putperestler kadar şirkin içerisinde olduğunu ifade eder. Mevdûdî "Şeriklerinden kendilerine şefaatçi olan bulunmamaktadır; onlar, şeriklerini de inkâr etmektedir. "[70] ayetinde geçen "şürakâ" ifadesinin üç tür varlığı ihtiva ettiğini ifade etmiştir:

1.Putperestlerin her asırda ilâhi nitelikler atfettikleri ve tanrı kabul ettikleri, meleklere, azizler, şehitler ve salih kullar diye zikreder. Kıyamet gününde kendilerini ilâh kabul edenlere şöyle diyeceklerdir: "Sizin yapmış olduğunuz şeyler bizim iznimiz olmadan, bizim önderliğimize ve bildiklerimize aykırı yaptınız. Bu sebeble bizim sizinle alakamız yoktur. Kesinlikle Allah'ın huzurunda size şefaatçi olacağımıza dair bir düşünceniz olmasın. "

2.Ay, güneş, gezegenler, ağaçlar, taşlar, hayvanlar gibi cansız ya da bilinçsiz varlıklar. Müşrikler bunları ilâh kabul edip taptıkları ve yakardıkları medet bekledikleri olmuştur. Ama bu aciz varlıkların, Allah'ın yeryüzündeki halifesinin kendilerine bu kadar içten bir şekilde ilâh kabul edip tapmalarından bihaber oldukları görülmüştür. Tabiki bu aciz varlıkların şefaatçi olamayacakları bilinir.

[69] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, 1987, 4/563.
[70] Rum, 30/13

3.İblîs, dini önderler, zâlimler, despotlar gibi insanları kandırıp saptıran veya baskı yoluyla Allah'ın kullarını kendilerine kulluk etmelerine zorlayan suçlu kimselerdir. Bu kimseler âhirette büyük bir sorun ile karşı karşıya kalıp ayrıca sanıldığı kimseye şefaatçi olmayıp, aksine kendilerine itaat eden kişileri suçlayıp kendilerini aklamaya çalışacaklardır. Mevdûdî ayrıca müşriklerin de bizzat kendileri tarafından Allah'a şirk koşmanın yanlış olduğunu bildiğini belirtilmiştir. O tapılan varlıkların hiçbirinin ilâh olmadıklarını fark edecekler ve ahirette, dünyada iken ısrarla iddia ettikleri "şirk'i sahiplenmeyeceklerini ifade eder.

Mevdûdî, Kur'an-ı Kerimde ifade edilen şirk çeşitlerini şöyle hülasa etmektedir:

a)Din âlimlerini, rahiplerini "Rab"edinmektedirler. Edinenler, Hıristiyanlar ve Yahudiler olduğu belirtilmektedir. Çünkü Allah'ı n yolunu terk edip din âlimlerinin yolunu takip etmişlerdir. Onların bu durumu Kur'an'da; Onlar, Allah'ı bırakıp da âlimlerini Rablar kabul ettiler ve Meryemoğlu Mesih'i de… Hâlbuki onlar, yegâne olan bir ilâha kulluk etmekten başkasıyla emrolunmadılar. Allah'tan gayrı ilâh yoktur. Allah, bunların şirk koştukları şeylerden münezzehtir"[71].

b)Müellif, batıl inanç, hurafelere inanan ve uyanların da Allah'a ortak koştuğunu ifade eder.

Kur'an-ı Kerimde; "Allah'ın yarattığı ekin ve meyvelerle hayvanlardan Allah için de bir pay bıraktılar da zanlarınca "bu Allah içindir, bu da şeriklerimiz içindir."dediler. Ortakları için olan Allah'a ulaşacak değildir, Ama Allah'a aid olan ise, evet şeriklerine ulaşır; Ne kötü hükmederler. Ve işte bunun gibi şerikleri hem kendilerini helâkâ götürmek, hem de dinlerini karmakarışık hale getirmek için çocuklarını öldürmeyi putperestlerden çoğuna süslü gösterdiler. Şayet Allah istemiş olsaydı bunu yapmazlardı; o durumda bırak onları ve düzmekte oldukları iftiraları. Ve "bu otlayan hayvanlar ve ekinler dokunulmazdır; onları istediğimizden başkası yiyemez" dediler ve kendi zanlarınca ve sırtları haram kılınmış hayvanlar da bulunmakta; uydurdukları iftiralar sebebiyle Allah'ın adını anmadıkları hayvanlar da bulunmakta; yalan yere iftira atmaları nedeniyle, Allah onları cezalandıracaktır. Bir de dediler ki: "Bu otlayan hayvanların karınlarında olanlar sadece erkeklerimiz

[71] Tevbe, 9/31

içindir ve kadınlarımıza haramdır. Şayet o, ölü doğarsa onlar bunda ortaktırlar"dediler. Allah bu yaptıklarının cezasını verecektir onlara; Şüphesiz O, hüküm ve hikmet sahibi olandır, her şeyi hakkıyla bilendir". [72]

Bu ayetleri Mevdûdî izahını şöyle yapar: Burada 136. ayette "şürekâ" kelimesinin farklı manada kullandığına dikkat çeker. Çünkü şürekâ "ortak koşma çocukların öldürülmesini kendilerine mübah ve övünç kıymet gösteren insanlardan ve şeytanlardan şerikleri" manalarına gelir. Allah'ın dışında daha başka kimseleri de kanun koyucu olarak görüp, yasal ve yasal olmayanın belirlenmesi için hüküm sahibi olarak kabul etmesi sebebiyle şirke düşmüştür.

"hem de aleyhlerine dinlerini karmakarışık etmek için" ifadesini müellif, dini önderler, başkanlar, kabilenin liderleri kendilerinin İbrahim ve İsmail peygamberlerin yolunun takipçileri olduğunu iddia edenler, peygamberlerin getirdiği bozulmamış dine farklı inançlar, ibadetler ve pratiğini etkiliyorlar ve insanların zihninini bulandırdılar. Evet, İslâm öncesi Araplar peygamberlerin dini uydurduklarını ifade etmektedirler. Böylelikle dine inananları da bu düşünceleriyle etkilemeye çalışmışlardır.

"O halde bırak onları ve düzegeldikleri iftiraları" bu cümlenin Peygamberimizin üzülmemesi için onların gittikleri yolda isteyerek sürdükleri için bırak devam etsinler anlamında kullanıldığını söyler.

"Ve "bu otlayan hayvanlar ve ekinler dokunulmazdır; onları istediğimizden başkası yiyemez" dediler ve kendi zanlarınca" ifadesinin putperestlerin belirlediği bir dini kural daha kabul etmediler. Müşrikler belli bir tapınak, kutsal adlettikleri kişi ya da ilâh için belirli birtakım hayvanları ya da tarım ürünlerini seçip korumaya söz verirler ve bunların kullanılması ilgili kaideler belirlerdi. Bu kurallara göre adak çeşitlerinin kullanma iznini belli başlı kişilere verilirdi. Allah-û Teâla bu davranışları şirk dininin eylemleri kabul etmekte bu yasaların onların uydurmaları olduğu konusunda uyarmıştır.

Bazı rivayetlerin sonucunda adak şekillerinde Allah'ın ismini hayvanın üstünde zikredilmesinin yanlış olduğuna inanıyorlardı. Aynı şekilde Hacc esnasında "Lebbeyk, Allahümme lebbeyk" diyip Allah'ın isminin anılmasının gerekli

[72] En'am, 6/136-139

olucağının düşünülmesi sebebiyle böyle bineklere de binmiyorlardı da. Bu hayvanların sütünü sağarken, öldürürken, etleri yenilirken de Allah'ın adını zikretmezlerdi. Bu ayette belirtildiği üzere Allah bu kuralları, gelenekleri uydurma olduğunu bildirir. Bu uydurmanın kaynağı atalarının uygulamasının olması sebeb olmuştur. "Bu otlayan hayvanların karınlarında olanlar sadece erkeklerimiz içindir ve kadınlarımıza haramdır. Şayet o, ölü doğarsa onlar bunda ortaktırlar" dediler. Ayette de ifade edilen bir diğer uydurmaları da, anne karnından dünyaya yeni gelen hayvanların etlerini sadece erkeklerin yiyeceği kadınlara yasak olduğu anlayışıdır. Şayet hayvan ölü doğar ya da doğar doğmaz ölürse, erkekler ile birlikte kadınlar da yeme hakkına sahip olabilirlerdir. [73]

Mevdûdî cahiliyye adetlerinin uydurma ve batıl inançlarla dolu olduğunu yukarıda zikredilen ayet-i kerimelerle izah ederek zihinlerde soru bırakmamaya çalışmıştır.

c)İstek ve şehvetlerine tabii olanlar.

"Kendi arzu ve hevasını ilâh edineni gördün mü? Sen mi onun üstüne vekil olacaksın? [74] Ayetinin ifade ettiği üzere müellif bu kişilerin kendi benliklerine isteklerine göre yaşadıklarını farkına varmadan kendilerini ilâh kabul etmişler.

d)Allah'a karşı gelenler. İsyan edenler, Allah'ın en büyük düşmanı olan şeytanın yolundan gittikleri için şeytana tapmakla suçlanmış ve müşrik kabul edilmişlerdir. Çünkü sınırı aşmışlardır.

e)Allah'ın rızası olmadan insanların emrettiklerine uyanlar da müşrik kabul edilir. Çünkü Allah'ın izni olmadan bu kişilere tabii olmuşlardır. Mevdûdî'nin şirki bu şekilde sınıflandırmasının nedeni "tevhid" kavramına yüklediği manadır Mevdûdî, tevhide yeni manalar vererek zıddı olan şirk kavramını anlamca zenginleştirmeye çalışmıştır, tevhid yalnızca Allah'ın yegâne yaratıcı olması değil; aynı şekilde evrenin yaratıcısı hükümranı, egemeni kudret sahibi olmasıdır.

2.1.10. Niçin Allah'a İtaat Etmeliyiz?

[73] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, 1986, 1/520-524.
[74] Furkan, 22/43

İslâm dininde Allah'a ve elçisine bütünüyle teslim olmak anlamına geldiğini, Allah'tan başka kimseye itaat eden bir insanın hakiki Müslüman olamayacağını birçok defa tekrar edilmiştir. Peki, Allah'a ve Resûlune itaat neden bu denli mühimdir? Biz insanların itaatine ihtiyacı olmaması rağmen Allah bunu bizden ısrarla ister, diye sorulabilir. Allah da bu âlemdeki güce âşık yöneticiler gibi olduğu için mi onun emirlerine itaat etmemizde ısrar eder? O halde bu soruların cevaplarını bulmaya çalışalım.

Allah'a boyun eğmemiz kendi faydamıza olduğu için istenilir. Bu dünyadaki yöneticiler insanlara kendi menfaatleri doğrultusunda boyun eğdiriyorlar ancak Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Hiç kimseye hiçbir şey için bağlı değildir. Dünyada ne varsa zaten O'nundur ve tüm mülklerin yegâne sahibi sadece o'dur. İnsan yaratılmışların arasında en şerefli olması nedeniyle onun diğer insanlara veya şeytana kul olmasını veya bazı kıymetsiz şeyler önünde eğilmesini istememiş, yalnızca kendisine itaat edilmesini emreder. Yeryüzündeki vekillerinin karanlık ve karanlık ve cehalet içinde kaybolup hayvanlar gibi kendi isteklerinin kölesi olarak onlardan daha aşağı bir seviyeye gelmelerini istememiştir. Şöyle emretmiştir: Bana itaat edin ve elçilerimle gönderdiğim ışığım altında yürüyün. Doğru yolu bulacaksınız. Bu yoldan giderek dünyada ve âhirette saygınlık elde edeceksiniz demiştir. "Dinde zorlama yoktur. Doğruluk sapkınlıktan iyice ayrılmıştır. Tâgûtû reddedip Allah'a iman eden kimse en sağlam kulptan tutmuş demektir. Allah her şeyi işitendir, bilendir, Allah'a iman edenlerin velisidir; onları karanlıktan aydınlığa eriştirir.

"Ve inkâr edenleri yanında da onları aydınlıktan karanlığa götüren sahte ilâhlar bulunmaktadır; bunlar cehennemlik olanlardır ki onlar hep orada kalacaklardır.[75] [76] Neden yalnızca Allah'a itaat edenin hayatı aydınlanırken başkalarına da itaat edenler karanlıkta kaybolur. Bu önemli sorunun cevabını aranması gerekir. Yaşamımız boyunca sayısız işler yapar ve sayısız ilişkiler içine gireriz. İlk ilişkimiz bedenimizledir: ellerimiz, ayaklarımız, gözlerimiz, kulaklarımız, dilimiz, kalbimiz, beynimiz, midemiz-tüm bunlar Allah tarafından bize hizmet etmeleri nedeniyle verilmiştir. Onları nasıl kullanacağımıza karar vermek bizim

[75] Bakara, 2/256-257
[76] Mevdûdî, *Gelin Müslüman Olalım*, 110.

tercihimize bırakılmıştır. Ne yiyip yemeyeceğimize, neyi tutup nelerden uzak duracağınıza, nereye gidip gitmeyeceğimize, ne zaman konuşup ne vakit susacağımıza, düşüncelerin nasıl olması gerektiğine karar verecek olan sizsiniz demiştir. Hizmetimize verilen bu bedenle iyi veya kötü eylemler yapmak kişinin iradesine bırakılmıştır.

Netice olarak o sizin yükseklere ulaşmanıza veya sonsuz derinliklerde kaybolmanıza sebep olur. Düşünüldüğünde; insanın kendi bedeniyle ailesi ile ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde en iyi düzeni kurabilmek için atılan her adımda bir rehbere ihtiyaç duyar.

Doğruyu ve yanlışı, hakikati veya yalanı, haklıyı ve haksızı, gerçek yarar ve zararın nereden geldiğinin bilinmesi gerekir. Şayet akıl ve duygulardan yardım alınması durumunda bu bilgi elde edilmeye çalışılır. Benliğin kişiyi arzuların hemen karşılanması için zorladığından bu başvurulan kaynaklar yani akıl ve duygular, fiziksel istekler ve geçici hevesler tarafından yöneltilir. Bu hevesler dolayısıyla başvurulan kaynaklar, kişiyi uygun olmayan yollardan para elde etmeye, alkol kullanmaya, zina yapmaya yönlendirir. İnsana yarar sağlayacağı fikriyle başka kişilerin hakkını gaspetmeye, her şeyi alıp hiçbir şeyi vermemeyi normal göstermekte, insanlara hizmet etmenin gereksiz olduğu insanları kendilerine hizmet ettirmenin gerekli olduğuna kişiyi ikna eder.

Neticede başvurulacak tek merci kalır: Muhtaç olduğunuz aydınlığı yani ışığı en yüce varlıktan alabilirsiniz, Allah-û Teâla herşeyi bilen ve görendir. Allah (c. c) herşeyin altında yatan hakikati bilir. Yarar ve zararın ne olduğunu sadece o söyleyebilir. Beklentisi, zorlaması ve kandırarak fayda sağlamaya ihtiyacı yoktur. Yaratıcı tarafından verilen her emir tamamen insanların insanların yararanınadır ve başka gayesi yoktur. Allah-û Teâla'nın ilâhi mesajından yararlanmak için iki şeye ihtiyaç vardır: İlk olarak Allah'a ve mesajını insanlara gönderdiği elçisine yürekten iman edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu da, akla uygun görseniz de görmeseniz de, Peygamberin size Allah'tan getirdiği ne olursa olsun doğruluğu hakkında şüphe bulunmaması gerekir. İkinci olarak bu inanılan itaatle talep edilmeli çünkü itaat olmadan başarılamaz.

Düşünüldüğünde size bir yiyeceğin zehirli olduğu ifade ediliyor ve siz de "Haklısınız, bu zehir zararlı ve öldürücüdür" diyorsunuz. Sonra bu hakikati bilip tasdik etmenize rağmen o yiyeceği yiyorsunuz. Netice olarak, o yiyeceği zehirli olduğunu bilmeden yemenizle aynı olacaktır. Bilgi insanın davranışlarına yön vermediği sürece o bilginin yararı nedir?

Allah-û Teâla'ya iman edildikten sonra itaat edildiğinde imanın yalnızca sözle olmayıp emirlerini de pratik olarak uygulanıldığı zaman gerçek yarar elde edilir. Kur'an-ı Kerim'de Allah bu emrini birçok ayetle yineler;

"Allah'a ve Peygamberine itaat edin"[77]

"Şayet itaat ederseniz size yol gösterilecektir"[78]

"Allah'ın buyruklarına karşı gelenler kendilerine bela gelmesinden veya elemli bir acıya maruz kalmaktan sakınsınlar". [79]

Müellif yanlış anlaşılmak istemeyip; Yalnızca Allah'a ve Resûlune itaat etmeniz elzem derken başka kişilerin dinlemekten kaçının demek istemediğini belirtir. Ama düşünmeden muhakeme etmeden bir kişinin arkasına takılıp gitmekten kaçınılmasını; herhangi bir kişinin söylediklerinin Allah'ın ve Resûlunun buyurdukları uygun olup olmadığını anlayabilmek için sorgulanmasının gerektiğini vurgular. Şayet uyuyorsa kabul etmelisiniz çünkü o kişiye değil Allah'a ve Peygamberine itaat etmiş olursunuz. Şayet uymuyorsa onu kabul etmemelisiniz. Çünkü Allah'a ve Peygamber'e karşı gelene itaat edilmemelidir.

Bilinir ki Allah insanın önüne düşerek yol göstermez. İletmek istediğini Peygamberi ile ulaştırır. Hz. Muhammed(s. a. v) bu kâinatı terkedip göklerdeki evine çekildiğinden beri on dört yüzyıl asır geçmiştir. Allah'ın onun vasıtasıyla insanlara gönderdiği emirleri Kur'an'da ve hadislerde sabittir. Ama Kur'an ve hadisler kendi kendine önünüzde durup size yapmanız veya yapmamanız gerekenleri ifade etmez. Kendi kendinizi kontrol altına alıp yönetebilmek için size Kur'an ve hadisler ışığında yardım edecek olan insanlardır. Onların söylediklerini kabul etmeniz gerekir.

[77] Maide, 5/92
[78] Nur, 24/54
[79] Nur, 24/63

Müellife göre mühim nokta o kimselere gözü kapalı kabul edip takip edilmemesidir. Kur'an ve Sünnete uygun olup olmadığına bakılıp ona göre kabul edilmelidir.

2.1.11.Allah'a İmanın Gerçek Anlamı

Kelime-i tevhid kelimeleri zihinde tutulup Müslüman olunmuyor. Bunu ifade eden bir insanın bütünüyle değiştiği kabul edilir. Çünkü bir inkârcı iken Müslüman olmuş, kötülüklerden arınıp temizlenmiştir. Daha önce Allah'ın gazabı ile karşı karşıya kalırken şuan sevgisini kazanmış olur. Cehennem'in kapıları yerine cennetin kapıları açılmış olmaktadır. Daha geniş anlamıyla, sosyal yaşamın içerisinde kelime-i tevhid iki kişiyi birbirinden ayıran bir temeldir. Kelime-i tevhidi söyleyenler ve kabul etmeyenler ayrı topluluklar kabul edilir. Şayet bir baba ifade ediyorsa ve oğlu inkâr ediyorsa, ne baba aynı baba ne de oğul aynı oğuldur. Oğul artık mirasçısı olamadığı gibi annesi ve kızkardeşlerine dahi yabancı olur. Bunun dışında tamamen yabancı bir kişi şehadet getiriyorsa ve Müslüman bir aileye katılmışşa o ve çocuklar ailenin varisleri olacağını ifade eder.

Kelime-i tevhidin kuvveti o kadar büyüktür ki kan bağını bile geride bırakıp, yabancıları bir araya toplayabilir ve kan bağı olan aile üyelerini birbirinden ayırabilir. Nasıl mümkün oluyor da bu kelime iki insan arasında böylesine bir farklılık ortaya çıkarır. Bu kelimeyi bu denli has kılan nedir? Sadece birkaç harf bir araya getirilip telaffuz edilince, bir kişiyi tamamen değiştirebilecek bir etkiye sahip olabilir mi? Mevdûdî'ye göre biraz düşününce ağzınızdan çıkacak birkaç hecenin şüphesiz bu kadar güçlü bir tesir bırakmayacağını söyleyeceksiniz. Kesinlikle putperestler, manası bilmeseler dahi birkaç kutsal kelime ile dağların yerinden oynayacağını içinden suların ortaya çıkacağına inanırlar. Çünkü putperestler harflere olağanüstü anlamlar yüklerler ve güçlerini yürütmek için bunları yalnızca ifade etmeyi yeterli görürler.[80]

İslâm dininde böyle değildir. Kelimelerin tesiri manalarında saklıdır. Şayet ruhunuzun derinliklerine, düşüncelerinizi, davranışlarınıza etkileyecek kadar kuvvetli bir tarafı yoksa yalnızca ifade edilmeleri manasız ve etkisiz olduğu ifade edilmektedir. Basit bir misal verilecek olunursa, düşünün ki soğuk havadan titriyorsunuz ve yorgan, yorgan diye bağırmaya başlıyorsunuz. Tüm gece tesbihi

[80] Mevdudi, *Gelin Müslüman Olalım*, 64.

elinize alıp çekiyor dua ederek aynı sözleri bir milyon tekrar etseniz dahi soğuk havanın etkisi azalmayacaktır. Ama şayet bir yorgan alıp üstünüze örterseniz soğuk hava kesilecek ve üşümeyeceksiniz. Veya yine soğuktan üşüdüğünüzü ve ateşinizin olduğunu farz edin. Hastalığın en iyi çözümü ilacın adını mırıldanmak olduğunu düşünüyorsunuz. Böyle iyileşemezsiniz; ama ilacı içip üşüme ve ateş Allah'ın izniyle geçecektir. İşte kelime-i tevhidin durumu da aynı olduğu görülür. Yalnızca altı yedi kelime ifade etmekle ne inkârcı Müslüman, ne namussuz biri namuslu, ne de kötü biri iyi biri olur diye ifade eder. Ve ne de birkaç söz kişiyi cehennem yerine cennete gitmesini sağlar. Böylelikle bu kelimeyi ifade edip zihninize yerleştirdiğiniz zaman, tüm dünya nezdinde Allah'a ne denli önemli bir söz verdiğinizin ve bu söz ile ne kadar büyük bir sorumluluk aldığınızın farkında olmalısınız. Şuurlu olarak kabul ettiğinizde kelime-i tevhid tüm fikirlerinizi şekillendirmeli, hayatınızda birinci derecede önem kazanmalıdır. Ona karşı olan ne varsa yanlış kabul edilmeli ve yalnızca kelime-i tevhid hakikat olarak kabul etmelisiniz.

Onun doğruluğunu tasdik ettikten sonra, inkârcılar gibi her istediğinizi yapamazsınız. Buyruklarını yerine getirmeli, istemediklerinden vazgeçmelisiniz diye izah eder. Kelime-i tevhidi bu şekilde pratiğe dökerek gerçek Müslümanlar olunacağını ve ancak bunun yapılması ile iki kişi arasında bahsedilen fark sağlanabilir. Şuan kelime-i tevhidin manasını ifade edeceğini belirten Mevdûdî, hakikatte verilen söz nedir? Kelime-i tevhidin lügat manası basittir: Allah'tan gayrı ilâh yoktur ve Muhammed (s.a.v) O'nun elçisidir. "İlah" kelimesi kelime-i tevhidde Allah manasına gelir. Dualarımızı kabul eden, tapılacak ve itaat edilecek yegâne yaratıcı, yaşam ve devam gücü veren yegâne varlık Allah'tır.

"La ilâhe illallah" sözleriyle iki şeye işaret edersiniz. İlki dünyanın ne Allah olmadan, ne de başka yaratıcılar tarafından yaratılamayacağını tasdik etmiş olursunuz. O vardır ve Allah'tan başka yoktur. Ölümsüz olan yalnızca Allah'tır. İkinci ifade edilen şey, aynı Allah'ın tüm kâinatın olduğu gibi sizinde yaratıcınız olduğunu kabul etmiş olup ve dünyadaki herşey sadece Allah'a aittir. O yaratıcıdır ve düzeni sürdürür. Yaşam ve ölüm O'nun emri altındadır. Darlık da, ferahlık da Allah'tan gelir. Kim neye sahipse Allah vermiştir; kim neyi kaybetmişse Allah almıştır. Yalnızca Allah'tan korkmalı ve O'ndan talep edilmelidir. Yalnızca Allah'ın

huzurunda başlar eğilmelidir. Yalnızca Allah hizmet ve kulluk edilmeye layıktır. Vazifemiz Allah'a itaat etmek ve sadece O'nun emirlerini yerine getirmek gerekir.

"La ilâhe illallah" dediğiniz an itibariyle Allah'la yaptığınız antlaşmadır ve siz bunu yaparken tüm evren size şahitlik eder.

Şayet bu antlaşmayı bozarsanız, elleriniz, ayaklarınız, bedeninizdeki en ince tüy, yerdeki ve gökteki her zerre, sözünüzden vazgeçmenize tanık olan her şey, Allah'ın yanında size karşı şahitlik yapar. Kendinizi o kadar ümitsiz bir halde bulacaksınız ki, size yardım edecek tek bir tanık bile bulamayacaksınız. Hiçbir avukat dahi sizi savunmak için orada bulunmayacak. Çünkü bu dünyada mahkemede avukat olanlar, kanunları hep kendi gayeleri doğrultusunda kullanmaktan suçlu olacakları için sizle beraber ümitsiz bir halde olacaklardır. Bu mahkemede sizi savunacak bir avukat, delil, şahit sahte evraklar olmayıp gerçekler gün yüzüne çıkacaktır. Belki bu dünyada suçunuzu örtbas edebilir polisten saklayabilirsiniz ama âhirette Allah'ın polisinden saklayamazsınız Bu kâinatta sizi savunması için yalancı tanıklar yalan söyleyebilir fakat Allah'ın tanıkları katiyyen söylemez. Ve Allah'ın suçluyu gönderdiği hapishaneden kurtuluş çıkış bulunmaz. Ahmaklığın en büyüğü Allah ile sahte antlaşma yapmaktır. İyi düşünüp sonra pratiğe geçilmelidir. Söz vermeniz için kimse sizi zorlamıyor; fakat boş ve faydasız sözler size bir katkısı bulunmaz.

Bu kelime-i tevhidi hakikaten önemini ve manasını kavrayarak Allah'la sözleşmeyi yaptıysanız, bu hayattaki polisin veyahut mahkemenin sizi mecbur bırakmadan gönüllü olarak Allah'ın hükümlerini yerine getirmeniz garipsenecek bir durum değildir. Mevdûdî sözlerine şöyle devam eder:

"Kardeşlerim ve ahbaplarım! Bu kelimenin manasını bilmektesiniz fakat onun getirdiği sorumluluklara değinmenin yerinde olacağını ifade eder. Allah'ın tüm mahlûkatın efendisi olduğunu ifade etmek ne manaya gelir? Bu şu manaya gelir, tüm eşyanın sahibi bizler değiliz sahibi Allah'tır. Bedenimiz, organlarımız, gözlerimiz hiçbiri insana ait değildir. Üzerinde ürünler yetiştirdiğiniz topraklar, emriniz altında olan hayvanlar, malınız hiçbiri insana ait olmayıp sadece Allah'ın bize bahşettiği hediyelerdir. Bu sebeble "bu yaşam benim, bu beden benim, bu servet benim" demek için hiçbir geçerli nedeniniz bulunmaz. Herşeyin gerçek sahibinin Allah olduğu

kabul edildikten sonra o şeylerin sahibiymiş gibi davranmak abestir. Hakikaten mülkün sahibinin Allah olduğu düşünülüyorsa bu düşünce iki şeyi gerektirir:

İlk olarak, Allah herşeyin yegâne sahibi olması nedeniyle biz insanlar onun sahip olduğu mülkün yalnızca emanetçisi olduğumuzu düşünmek yanlış olmayacaktır. Verilen emanetleri Allah'ın dilediği gibi bakmazsak emaneti korumamış ve verdiğimiz sözü tutmamış oluruz. Bize hediye olarak verilen vücudumuzu O'nun dilediği şekliyle kullanmamız gerekir. İnsan kendisine ait olduğunu zannettiği eşi ve çocukları, Allah'ın insana vermesi nedeniyle insana verilmiştir. O zaman eş ve çocuklara kendi arzusuna göre değil de Allah'ın emrettiği şekliyle muamele edilmelidir. Nasıl bir kişi dünyada birinin malına el koyup suçlu olursa aynı şekilde Allah'ın verdiği emanetleri istemediği şekliyle muamele ederse, Allah nezdinde suçlu ve yalancı konumuna düşer.

İkinci olarak, Şayet Allah tarafından bahşedilmiş bir şeyi Allah yolunda sarf ediyorsanız bu ne O'nun ne de bir başka kişinin yararı içindir. Veyahut hayatınızı malınızı herşeyinizi O'na adayıp harcayabilirsiniz, lakin tüm bu yapılanlar O'nun faydası için değildir. Tüm bu yapılanlar Allah'ın insana verdiği nimetlere karşılık Allah'ın emirlerine uyup ona göre yaşamaktır. Bu alkışlanması gereken, kazanılan bir başarı mıdır? Kişi kendisine yapılan bir iyiliğe karşılık verdiğinde ödül mü verilmelidir? Unutulmamalıdır ki, hakiki bir müslüman, Allah uğrunda harcadığı hiçbir şeyle ve Allah için yaptığı hiçbir vazifeyle övünç duymamalıdır. Aksine mütevazı bir tavır sergilemeli, övünç duyma ve gurur güzel eylemleri ortadan kaldırır. Mükâfatlandırılmayı arzu eden veya bu sebeble faydalı işler yapan bir insan, Allah'ın mükâfatından mahrum kalır: "Mükâfatını bu dünyada aradı, ama o zaten mükâfatlandırılmıştı".

"Kardeşlerim! Mevlanız tarafından size verilen fevkalade bir nimet düşünün. Hakikatinde kendisinin sahip olduğu şeyleri talep ediyor ve bunun karşılığını da ödeyeceğine dair söz verir. Bu ne hudutsuz bir cömertliktir! "Kuşkusuz ki Allah, iman edenlerden nefislerini ve mallarını-onlara Cenneti vermek karşılığında-satın almıştır. [81]

[81] Tevbe, 9/111.

Görüldüğü üzere Cenab-ı Hakk'ın ihsanı bu denli büyüktür. Şuan kendi eylemlerinizi bi gözden geçirin. Siz Allah'ın satın almış olduğu şeyleri yeniden başkalarına satıyorsunuz. Ve bu kıymetli şeylere belirlediğiniz fiyat da o kadar gülünç ki! "Malı satın alanlar" Allah'a karşı gelmenize neden oluyorlar. Siz de yaşamın devamını sağlayan onlarmış gibi davranıp onlara hizmet ediyorsunuz. Zihninizi, bedenlerinizi bu asilerin almak istediklerini onlara veriyorsunuz. Bundan daha ahlaka uygun olmayan bir şey olabilir mi? Önceden satılmış olanı satmak bu dünyada dahi kanunen ve ahlaken suç teşkil eder. Allah'ın mahkemesinden kaçıp kurtulabileceğinizi mi düşünüyorsunuz?

Mevdûdî'ye göre imanın gerçek anlamı kelime-i tevhidi kabul edip onun gerektirdiği gibi yaşanması gerektiğini ifade eder. Sadece ifade etmekle imanın gerçek anlamının sağlanmasının pek mümkün değildir. Bu kelimeyi kabul ettikten sonra kabul etmeyen kişiler arasında farklılığın olduğunu din bağının kan bağından önce geldiğini ifade eder. Bu kelimeyi söylemenin basit olduğunu asıl marifetin bu kelimenin getirdiği sorumluluklara uygun yaşam sürmek olduğunu belirtmiştir. Bu kelimeyi kabul ettikten sonra kul ile Allah arasında bir sözleşme doğar. Kul senden başkasının ilâhlığını kabul etmeyeceğim ve bunun gerektirdiği gibi yaşayacağım demiş olur.

2.1.12.İman ve Amel İlişkisi

İman-amel ilişkisinin anlaşılır açık bir konu olduğunu, anlaşılmayacak duruma getirildiğini düşünür. İmam Azam Ebu Hanife'nin görüşünün makul ve haklı bir bakış açısı olarak görür. Hakikat şudur ki: İman; kalbin şahitliği ve zihnin kabul ve onayı yakin olarak kabul etmesi dışında bir şey değildir. Bu kelimenin anlamı içinde amelin açık bir katılımının olmadığını ifade eder. Düşünüldüğünde, herhangi birinin "Ben filan şeye iman ettim" dediği vakit ya da "Ben buna şahitlik ediyorum"dediği zaman, bunları işiten biri bu sözlerden ne anlamakta olduğunu sorgulamaktadır. Yalnızca düşünce ve duyguyu beyan etmeyi mi? Ya da bununla beraber herhangi bir ameli de mi beraber anlamış olmaktadır. Bu beyanın ve sözün kanaat ve imanı izah etmek için telaffuz edildiğinin aşikâr olduğunu düşünmektedir. Bu sözleri duyan birinin yalnızca kişinin kanaatindeki bir değişiklik vuku bulduğunu anladığını izah eder.

İmanın hakikaten ne anlama geldiğini Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerden öğrenilebilir. Allah (c.c) Bakara sûresinde şöyle buyurmaktadır: "Onların tümü, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. Onlar dediki; Biz onun peygamberlerinden hiçbirini ayırmaksızın iman ettik. Ey Rabbimiz emrini duyduk ve itaat ettik senin bizi affetmeni isteriz, varış da sanadır". [82]

Bu ilâhi beyan doğrutusunda imanın hakiki manası, inanmak ve kesin görüş sahibi olmaktan başka bir şey değildir. Nitekim Hadiste de buyrulduğu üzere: Hz. Muhammed (s. a. v) Cebrail'in "Bana imanın ne olduğunu anlat sorusuna verdiği yanıtta: "Allah'a inanman, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğini bilerek kaza ve kadere iman etmen" diye ifade etmiştir. İmanın anlamının; inanmak olduğunu, bunun yanısıra birşeyi uygulamak (amel etmek) da gerekir. Buna göre, bir kişi İslâmi dinine iman ettikten sonra birden bir olayın kurbanı olur da namaz kılmaya, oruç tutmaya veya İslâmiin bir buyruğunu gerçekleştirmeden vefat ederse bu kişinin inkârcı olmadığını, Mümin olarak vefat ettiğine dair bütün ilim sahipleri, ittifak etmişlerdir. [83]

İkinci yönü ele alındığında bir kişi dese ki: "Ben falana inandım" o vakit siz doğal olarak bu kimsenin fiil ve davranışlarında, yaptığı eylemlerde bu inanmasının nasıl bir tesir ve netice çıkacak diye merak duyulacaktır. Bir şeye inanmak için gereken sonuç ve tesirlerinin inanan kişinin eylem ve davranışlarında yer alması gerekir diye düşünür. Nitekim davranış gerçekleşmezse, meydana gelen eylemler mantık bağlamında inanmamanın neticeleri olarak görülecek şeylerse, bu duruma şahit olan kimse; bu kimse inandığını söylediği şeye hakikatte inanmadığını düşünecektir. Hakikat görülenden ibaret değil. Nitekim dünyada iman ve inandırma ile alakalı yapılan ne kadar eylem mevcut ise tümünün amacı yalnızca inanma ve inandırmak değildir. İmanı dil ikrar etmek isteyen kişinin insanları ikna etmesi için amellerinde de imanın sorumluluğunu yerine getirmelidir.

Örnek verilecek olunursa: Siz bir kişiyi içki içmenin kötü olduğuna dair ikna etmeye çalışıyorsunuz, bu çabanızı o kişinin içki içmekten vazgeçmesi için harcıyorsunuz yalnızca içkinin kötülüğünü kabul etsin diye değil. Bu kimse şarabın hakikaten kötü bir şey olduğunu ifade etttiği vakit, bunu duyanlar bu cümlelerden o

[82] Bakara, 2/285
[83] Ebû-l A`lâ Mevdûdî, *Meseleler ve Çözümleri*, çev Yusuf Karaca (İstanbul: Risale, 1990), 2/260.

kimsenin içki içmekten vazgeçtiğini anlamış ve tahmin etmiştir. Şayet böyle bir diyalogtan sonra yeniden onu içki içtiğini gördüğünde hemen onun sözünden döndüğüne hükmedecektir.

Allah'ın dinin de durumun aynı olduğunu söylemiştir. Bunun anlamı kuşkusuz iman eden kimselerin ahlaklarında, eylemlerinde, fiillerinde ve onların her şahsi ve toplumsal hayatlarında bu imanın tesiri ve neticesi inanmanın mutlak olgusu olarak görülmüştür. Allah (c. c) Kur'an'da, Peygamberi de hadislerinde inanmanın maksadını, yaşamın ayrılmaz bir parçası durumunda olan o iman etmenin tesirleri ve manzaraları açık ve net bir vaziyette bildirmiştir. İlim ehli insanların meçhulü olmayan ve görülüp irdelendiğinde iman ve amel arasında kuvvetli yani kopmayan bir bağın olduğunu farkına edip ve bunun örnekleri Nasslarda çokça görecektir. Her ne kadar "amel imandan bir cüzdür" söylemi doğru olmasa dahi kuşkusuz ki amel imanın kesin bir gereği ve icabı olduğunu vurgulanmıştır.

Bir kimsenin yalnız başına amelsizlik dolayısıyla kâfirliğine hükmetmek, ihtiyat ve tedbirli oluşa aykırıdır. Kuşkusuz kalplerde olanı bilen Allah kişinin amelsizliğinin iman yoksunluğundan mı olduğunu veya karakter zayıflığından, gafil olmasından mı olduğunu bilir. Amelsizliği inanç yokluğu sebebiyle olan kimse, kuşkusuz ki kâfir olduğunu söylenir. Dünyanın bütün fetva veren kişileri toplansa dahi böyle bir hükmü vermek için, açık bir alamet ve kanıt olmadan o fetvaya sevkeden hüküm ve karara varılamayacağını ve bilinemeyeceğini ifade eder. Bu hakikati bilemedikleri için enteresan bir şekilde ifrat ve tefrite düşen kişilerin anlayamadığı konunun öneminin gerçek cihetinin bu olmasıdır. [84]

Bir kişi kalkıp ameli bulunmayan bir mümine çekinmeden kâfir diyebildiğini, oysa amel olmamasının daha başka nedenleri olacabileceğini ve olmaları kuvvetli ihtimal olabilir. Bir diğeri ise kalkıp, ameli olmayan tüm Müslümanları cennetle müjdelediğini, oysa bu açıkça günahkârlığı cesûrlaştırdığını her Allah'tan korkan kul böyle eylemlerde bulunmaktan uzak durup kaçınmalıdır. Kaldı ki kişinin kalbinde bulunanı sadece Allah'ın bildiğini zahire bakıp bu kişi cennetlik veya cehennemlik demenin doğru olmadığını vurgular.

[84] Mevdûdî, *Meseleler ve Çözümleri*, 2/262.

2.2 Zat-Sıfat İlişkisi

Ulûhiyyet bahsi bağlamında "Sıfat" kavramının ele alınması gerekir. Kelâm âlimleri zat-sıfat ilişkisi hakkında fikri tartışmalar yaptığı bilinmektedir. Sıfat kavramı sözlükte; bir zat ile beraber bir anlamı ve zatın hallerini gösteren bir isim olarak tanımlanır. Allah'ın sıfatlarının mahiyet ve keyfiyetleri sebebiyle hiçbir yaratılmışın sıfatına benzerlik göstermez. Allah'ın sıfatları ile yaratılmışlarla zat, vücud açısından benzerlik olmadığı gibi sıfatlar açısından da benzerlik olmayacaktır. Vacibü'l Vücûd olan yalnızca Allah'tır, tüm mahlûklar sonradan oluşmuştur. Tüm bu mükemmeliğin yaratıcısı olan o'dur, hiçbir mahlûk sonsuz mükemmeliği sağlayamaz. Kelam âlimleri zat-sıfat mevzuuunu eserlerinde tafsilatlı yer vererek zihinlerdeki soruları gidermeye çalışmışlardı. Şüphesiz ulûhiyyet bahsini iyi kavramak için bu mevzunun önemine dikkat çekilmektedir. Zat-sıfat ilişkinin iyi anlaşılması Tevhit inancının da kâmil olması anlamına gelir. Bu ilişkiyi daha iyi izah etmek için Muhammed b. Eşref es-Semerkandî'nin Zat-Sıfat İlişkisi hususundaki görüşüne değinilicektir. Semerkandî'nin Zat-Sıfat İlişkisini üç maddede açıklamıştır:

Filozoflara göre ilâhi sıfatlar zatının aynıdır

Muhakkik Kelam âlimlerine göre sıfatlar Allah'ın zatından başka şeyler olup onun zatına aittir.

Eş'ariyye ve diğer Ehl-i Sünnet'in görüşüne göre bu sıfatlar zatın ne aynısıdır ne de gayrıdır, Semerkandî ikinci görüşü seçerek şöyle demiştir;

1)Lügat manası veya örfen ilim kelimesi bir şeyin anlamını anlamayı; kudret kelimesi bir fiili yapma veya yapmama gücüne sahip olmayı, vücud kelimesinden var olma anlamındadır. Bu anlamlar, yaratıcı için ya sabittir ya da değildir. Sabit olmadığı düşünülürse, eksik olduğu anlamı çıkacaktır. Çünkü bunların varlığı kemalliği, yoklukları ise noksanlık ifade eder.

2)Şayet Yaratıcının sıfatlarından aklen ve örfen bilinen anlamlar kastedilmişşe sıfatların zat üzerine zaid oldukları anlamı ortaya çıkmaktadır. Zat-sıfat ilişkisinde anlam bakımından bir fark olması gerekir. [85]

[85] M. Cüneyt Gökçe, *Semerkand ve Muhammed b. Eşref Es-Semerkandî* (İstanbul: Nida Akâdemi, 2019), 66-67.

Semerkandî ilmin zattan ayrı bir anlam olduğunu, Semerkandî Allah'ın yalnızca varlığı ve zatı değil sıfatları açısından da hem mahiyet hem de keyfiyet itibariyle mahlûka benzemediğini ortaya koymak istemiştir. Ehl-i Sünnet kelam âlimlerinin zat-sıfat ilişkisini hassasiyetle teşbihe ve tecsime girmeden açıklamaya çalışmıştır. Allah zatı gereği Vâcib lizatihi olduğu için, varlığı kendindedir ve varlığı için bir başkasına ihtiyacı yoktur. Zatı, vacip olması hasebiyle sıfatları da vacip li gayrihidir, her biri kendi başına vacip değil, zata nispet edilmesi sebebiyle vaciptir. Sıfatlar zatı değil de zat sıfatları gerektirdiğinden zatın vücubiyeti, zat ve kaim sıfatların vücubiyetini de elzem kılmaktadır. [86]

Matüridi'nin tahlilinden bahsetmek yerinde olacaktır. İnsanoğlu aşkın varlık ile ilgili, tecrübe ettiği sahanın sözcük ile kavramları dışında kullanabileceği bir manaya ve tanıma aracına sahip değildir. Öyle ise Yaratıcıyı nitelendirmek gayesiyle ifade edilen sözcükler hakikatte yaratıcının isimleri olmadığı anlamamızı kolaylaştıran söylemlerdir. Bu söylemlerden bazıları ulûhiyyete uygun olmayacak anlamlar zihne gelebileceğinden O'nu adlandırmanın yanında her zaman bir nefiy (olumsuzluk) cümlesi var olmuştur.[87] Bu ayet-i kerime'ye göre tevhid, nefyin içinde kanıt için nefiy üslubunda oluşmuştur. [88]

Yaratıcının zatını nitelendirenlerin dışındaki isimlerin tamamını, insan da tabiatın bir cüzünü oluşturup, Allah-âlem ilişkisini ifade eden kavramlar olarak değerlendirmek mümkün görülür. Aşkın varlığı vasıflandıran, yaratıcı ile madde dünyası arasındaki alakayı ifade eden isimlerin önemini kavramak, sınırlı bir anlama kabiliyetine sahip olan insan için mümkün olmayacaktır. Kur'an'da Allah(c. c)'ye nisbet edilen vasıfları ifade eden birçok kavram vardır.

2.2.1 Selbi Sıfatlar:

Tenzihi sıfatlar olarak adlandırılan bu sıfatlar, Allah'ı eksik sıfatlardan münezzeh tutan, zatına, yüceliğine, birliğine uygun olmayan anlamları O'ndan uzak tutan, O'nun ne olmadığını öğreten sıfatlardır. Sıfatların sayısı ile ilgili kesin bir sayı vermek mümkün değildir. Kelam kaynaklarında Allah (c.c)'ın cevher, cisim ve araz

[86] Serdar - Işık, *Sistematik Kelam-I*/209.
[87] Şura 42/11.
[88] Temel Yeşilyurt, "Matüridilik: Önemli İsimler ve Temel İlkeler", *Kelam El Kitabı*, ed. Şaban Ali Düzgün (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 144.

olmaması, mekân ile zaman ile sınırlı tutulmaması, hiçbir şeye benzememesi, başlangıcının bulunmaması, sonu olmaması, dengi, benzeri ve ortağının bulunmaması, yokluğunu düşünmenin muhal olması gibi daima nefiy ifadelerle bildirilen sıfatlara selbi ya da tenzihi sıfat denir.89; Allah'ın sıfatlarında ortağının olmaması gerektiğini beyan eden Mevdûdî, yalnızca zatında kaim olduğu sıfatların ifade eder: Vücud, Vahdaniyet, Beka, Kıdem, Kıyam binefsihi, Muhâlefetün li'l-havâdis.

Vücûd: Sözlükte var olmak anlamına gelip, Allah'ın var olması manasında kullanılır. Vücud, tüm ilâhi sıfatların esası ve kaynağıdır. [90] Müellif, insanların daima rızık verilmesine neden olan, "su"yun varlığından yola çıkarak Allah'ın varlığını kanıtlar. Çünkü bu planın gelişi güzel olmadığını mükemmel bir düzen neticesinde gerçekleştiğini ifade eder. Yeryüzünün dörtte üçünü meydana getiren su kütlesi plansız meydana gelmemiştir. İçerisinde insanların faydalanması için yüzlerce canlı yaratılmıştır Su kütlesinin yerinde hareketsiz kaldığını, yeryüzünün farklı yerlerine buharlaşma neticesi meydana gelen yağmur bulutlarının sürüklenerek yağdırıldığını zikretmiştir. Mevdûdî, insanların bu su ile topraklarını sulayıp rızıklarını temin ettiklerini, aynı zamanda içerisinde bulunan tuz sayesinde ölen canlıların kötü kokmasından doğacak zararların da engellendiğini ifade eder. Bu örnekte de görüldüğü üzere hiçbirşey sebebsiz bir araya gelmemiştir. Herşey kusursuz bir düzen ile çalışmakta bunun da Vâcibü'l Vücud olan Allah'ın en büyük delillerinden biri olduğu zikretmiştir. [91]

Vahdaniyet: Arapça'da bir olma anlamına gelmektedir. Mevdûdî, İhlas sûresinde vahdaniyeti ayrıntılı bir şekilde izah eder. "Deki: O Allah tektir. Allah Sameddir." [92] İlk olarak bu iki ayet-i kerime'yi izah edip vahdaniyeti açıklar. Bu ayette emrin muhatabının Peygamberimiz olduğunu ifade etmiş; "Rabbin nasıldır?"gibi sorular sorulurdu. Peygamberimizden sonra her Müslüman bu emrin muhatabı olarak görülür. Peygamberimiz nasıl cevap verdiyse, müslümanın da öyle cevap vermesi gerekir. İlk ayette mana olarak benim Rabbim, diğer ilâhları bırakıp

[89] Serdar - Işık, *Sistematik Kelam 1*/211.
[90] Recep Ardoğan, *Delillerden Temellere-Sistematik Kelam ve Güncel İnanç Sorunları-* (İstanbul: Klm, 2014), 57.
[91] Ay, "Ebu'l-A'la Mevdudi'nin Tevhid Anlayişi", 125.
[92] İhlas, 112/1-2

kendisine kulluk edeceğiniz yeni bir ilâh olmadığını ifade eder. Hakikatte o ilâh, Allah dediğiniz ilâhın ta kendisidir. Allah kelimesi, Arapların yabancı olmadıkları, Hz. Peygamber'in tebliğinden önce de "âlemin yaratıcısı" anlamında kullandıkları bir kelimeydi.

Bu bağlamda onların sordukları "Bizi kulluk etmek için çağırdığın Rab nasıldır? Sualine verilen cevabın "O Allah'tır"olduğu görülmektedir. Bu cevabın onlara âlemi yaratan, sahibi, rızık veren, yöneten olarak kabul ettikleri zatı kasdettiği görülür. Bu sebeble Peygamberimiz onları yaratıcıya kulluk etmek için çağrıda bulunur. O Allah ki "Ehad"tır. Bir olan yegâne yaratıcıdır. Bunun anlamı, İlah sadece O'dur. Allah'ın rububiyetinde hiç kimsenin katkısı bulunmamamıştır. Allah'ın ulûhiyetinde de hiçbir şeriki olmadığını beyan etmektedir. Allah'ın zatı "Vahid" olmadığını "Ehad" olduğunu kanıksamıştır. O'nda çokluk olmadığına dair hiçbir tereddüt bulunmamamıştır. Ayrıca O'nda parçalanma da mümkün değildir. Allah'ın hiçbir şekil ve sûreti olmadığı, zamana ve mekâna ihtiyacı olmadığı her cihette 'Ehad' olmasının kanıtıdır. Ehad kelimesi Allah'tan gayrısı için kullanılmamıştır. [93]

Bu sebeble "Ehad" sıfatı Allah'ın vahdaniyetine delalet ettiği için Allah dışında bir başkası için kullanılmaz. Alah'ın vahdaniyeti her cihetten kusûrsuz ve kâmil olduğu Allah'ın samed oluşu, hiç kimseye muhtaç olmaması, tüm mahlûkatın O'na muhtaç olması anlamına gelir. O'nun samed oluşu, mabud olarak da yegâne yaratıcı olduğunu gösterir. Bu sebeble hiçbir şey Allah'ın sıfatlarında gücünde ve haklarında denk ve şerik olamaz. Bir şeyi halkeden onu kâmil ve mükemmel bir şekilde kontrol altına almalıdır. Bunun aksi eksiklik olarak görülecektir. Fakat âlemi yaratan Allah tek hükümran ve güç sahibidir diye beyan eder. [94]

Beka: Allah'ın sonsuz olması anlamına gelen sıfatıdır. Mevdûdî, en üstün meziyetlere ve sıfatlara sahip olan, âlemi yöneten Yüce İlahın ezeli olduğunu beyan eder. Mevdûdî, Allah'ın hayy olduğunu, mülkünde eşi ve ortağı bulunmadığını hiçbir varlığın O'na benzemediğini, yegâne hükümran sahibi ve mutlak otorite'nin Allah olduğunu beyan eder. Bütün insanlık uykuya, yemeğe, suya, barınmaya ve giysiye muhtaçtır. İnsanların aciz olduklarının bir göstergesidir. Hiçbir şeye muhtaç olmayan, bir olan, hiçbir şeye benzemeyen, ezeli ve ebedi olan Allah'ın varlığı aklen

[93] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1989, 7/307-309.
[94] Mevdudi, *Kur'an'a Göre Dört Terim*, 76-77.

zorunludur. “Yer üzerindeki her şey fanidir; Celal ve ikram sahibi olan Rabbi’nin veçhi baki kalacaktır. ”[95] Bu ayeti kerimede de ifade edildiği üzere tüm canlılar yok olacak, beka sahibi Allah sonsuz kalacaktır.

Kıdem: Sözlükte, ezeli olmak, mevcudiyetinin başlangıcının bulunmaması manasına gelir. Yüce Allah “vacibul’-vücud olduğu, zatının kaim oluşunun gereği ezeli ve ebedi olmasıdır. O’nun varlığı kendinden olduğu için “kıyam bi nefsihi” ezeli ve ebedidir. Çünkü kadim, özü nedeniyle kadimdir. Mevdûdî, Allah’ın kıdem oluşunu ayetle izah eder: “Allah Evvel’dir, Ahir’dir Zahirdir; Bâtındır, O, her şeyi bilen’dir”[96] Bu ayet-i kerime’de Allah’ın varlığı için bir başlangıç, zatından önce gelen bir zaman düşünülemez. Yani, hiçbir şey mevcut değilken Allah mevcuttu ve her şey yok olacağı zaman Allah yine mevcut olacaktır. Allah Evveldir, Ahirdir ve aynı zamanda Zahirdir. Nitekim tüm mevcudat Allah’tan zuhur etmiştir. Allah’ın sıfatlarından, fiillerinden ve nurundan vuku bulur. Nitekim cennet ve cehennem ehlinin âhirette baki kalması ile ilgili olarak bir açıklama yapan Mevdûdî, akıllarına takılabilecek sorulara da izah etmeye çalışır.

“Allah’tan gayrı her şey yok olacaktır”. [97]. O zaman kişilerin cennet ya da cehennemde nasıl sonsuz kalabileceklerini izah eder. Yaratılmışların hiçbirisi kendiliğinden ebedi bir vasfa sahip olmadığını, yüce ilâhımız tarafından verildiğini kendisinin ebedi bir vasfa sahip olmadığını ifade eder. Bu vasıf Allah’ın iradesine bağlı olarak zuhur ettiğini, başlangıcı olmayanın ahiri de yoktur diyerek Allah’ın ezeli ve ebedi olduğunu vurgular. Bu sebeble güçşüz olan bir varlık Yaratıcı olamayacaktır. Sonu olan yok olacağından ilahlığını bile muhafaza edemeyecektir.

Kıyam bi Nefsihi: Kendi kendine var olma, zatıyla kaim olma manasına gelir. Allah’ın evvel ve ahir oluşu, hiçbir mekân ve eşya mevcut değilken Allah’ın olması, mevcut olmak için hiçbir şeye ve nedene muhtaç olmaması demektir. Kıyam binefsihi, Allah’ın vacibu’l-vücûd olmasının gereğidir. “Rabbin rahmet sahibi, zengin ve âlemlerden müstağnidir; şayet isterse, sizi ortadan kaldırır ve sizden sonra,

[95] Rahman, 55/26-27
[96] Hadid, 57/3
[97] Kasas, 28/88

sizi başka kavmin soyundan ortaya çıkardığı gibi". [98] Bu ayeti kerimeyle Allah'ın müstağni olmasının manası şudur: Allah size muhtaç değildir.

Allah bizden gelecek bir faydaya, zarara, kurbana, adağa ihtiyaç duymaz O'nun varlığı kendi zatı ile kaimdir. Mevdûdî, hayatta insanların her gün yemek yemeye, su içmeye, besine vs. gibi ihtiyaçlarının olduğunu, doğan bir bebeğin anneye muhtaç oluşunu misal vererek düşünmemizi, tüm bu ihtiyaçları karşılayanın Allah(c. c) olduğunu beyan eder.

Muhâlefetün li'l-Havâdis: Sözlükte sonradan yaratılanlara benzemeyen anlamına gelir. Bütün varlıklar mevcut olmak için Allah'a ihtiyaç duyup sınırlı özelliklere sahiptir. O'na benzer eşit ve denk hiçbir kimse yoktur. Sonradan mevcut olanlara benzememek, Allah'ın vâcibu'l-vücûd, kıdem, beka, kıyam bi-nefsihi ve vahdaniyyet sıfatlarının bir neticesidir. Ayet-i Kerime'de de ifade edildiği üzere "O'nun benzeri gibi hiçbir şey mevcut değildir". [99]

"Şayet Allah çocuk edinmeyi dileseydi, yarattıklarından istediğini elbette seçerdi. Allah yücedir; O, bir olan kahhar olan Allah'tır. "[100] Ayeti ile konuyu delillendiren Mevdûdî, Allah'ın yaratılmışlara benzetilmesinin mümkün olmayacağını, ayet ile delillendirip açıklama yapar. Allah'ın her türlü güçsüzlük, zaaf ve noksanlıktan uzak olduğunu ancak eksikliği olanların bir erkek çocuğa ihtiyacı olduğunu, bunlarında fani ve ölümlü olmasıdır. Bir oğul dilemelerinin nedeni de kendilerinden sonra soylarının devam etmesini istemeleridir. Müellif, başka bir misal vererek, Yüce İlahın, eşi ve ortağının bulunmadığını aynı zamanda evlat isteyenin nitekim karşı cinse ihtiyaç duyması gerekli olduğundan bunun da Allah-û Teâla için düşünülemeyeceğini hiçbir şekilde mahlûklara benzemediğini bunun asla düşünülmeyeceğini beyan eder. Allah tüm bu iddialardan münezzehtir.[101]

2.2.2 Subûti Sıfatlar:

Ezelî olarak Allah'ın zatının gereği zatı ile kâim olan ve insanın zihnine yeni bir anlama ve anlam kazandıran sıfatlara Sıfat-ı Sübûtiyye denir. Bu sıfatlar kelami gelenekte Sıfat-ı zatiyye, Sıfat-ı meâni, Maneviyye ve sıfat-ı ikram gibi isimlerle

[98] En'am, 6/133
[99] Şûrâ, 42/11
[100] Zümer, 39/4
[101] Ay, "Ebu'l-A'la Mevdudi'nin Tevhid Anlayişi", 131.

adlandırılır. Mevdûdî'nin Hayat, İlim, Semi, Basar, İrade, Kudret, Kelam ve Tekvin gibi Subuti sıfatların izahına yer verilecektir.

Hayat: Sözlükte, diri ve canlı olmak manasına gelir. Azamet sahibi olan Allah, ezeli ve ebedi olarak diridir. Bu sebeble "hayat", Allah'ın zatı ile kaim subuti sıfatların ilki ve zorunlu görülür. Tüm kâinatın âlemin yegâne hâkimi olan Allah'ın hay ve diri olduğunu ifade eder. Çünkü her şeyi yaratan yöneten ilâhın yok olması ve ölmesinin düşünülmesi mümkün değildir. "O, diri olandır, Allah'tan başka ilâh yoktur; o halde dini sadece kendisine has kılanlar olarak Allah'a dua edin. Âlemlerin Rabbine hamdolsun".[102].Esas hayat Allah'ındır. O Evvel'dir, Ahirdir ve Allah'ın dışında her şey yok olacaktır. [103] Allah'ın can alıp vermesi de hayat sıfatının kanıtıdır. Çünkü geçici ve ölümlü olan bir mahlûk ilâh olamaz.

İlim: Lügatte bilmek anlamına gelir. Yaşadığımız kâinatı yaratmış olması Allah'ın sonsuz ilim sahibi olduğunu gözler önüne serer. Şüphesiz insanın gizli açık kalbinde sakladığı, tüm her şeyi bilendir. Mevdûdî, Allah'ın insanı yaratırken annesinin rahmine girdiği andan beri her aşamasını şekillendirenin bu sıfata sahip olması gerektiğini beyan eder.

"Ve tereddütsüz senin Rabbin, O, onları diriltecektir. Hakikaten O, hüküm ve hikmet sahibi olandır, bilendir. "[104] Bu ayette Allah'ın ilim sıfatı ile herşeyi bildiği, gelişi güzel olmadığını her şeyi teferruatı ile bilmesinin delilidir. Ne kadar insan vücudunun her bir parçası ayrı olsa da tüm parçaları bir araya getirebilecek güce ve ilme sahip olduğunu beyan eder.

"Ki onlar, gökte ve yerde gizli olanı ortaya çıkaran sakladıklarınızı da açığa vurduklarınızı da bilmekte olan Allah'a secde etmesinler" [105] Mevdûdî, Allah'ın ilim sıfatının her şeyi ihata ettiğini beyan eder. Kendi varlığından haberi olmadan ateşten güneş küresinin ilâh olarak kabul edilmeye layık olmadığının bilincine erişeceklerdir.[106] "Hiçbir şey Allah'ın ilmi ve ihata etmesinden kurtulamaz".[107].Bir kayanın içerisindeki bir tohum bilinmeyen bir şey olabilir fakat Allah bilir.

[102] Mü'min, 40/65
[103] Ebû-l A`lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1987), 5/156-157.
[104] Hicr, 15/25
[105] Neml, 27/25
[106] Ay, "Ebu'l-A'la Mevdudi'nin Tevhid Anlayişi", 134-135.
[107] Lokman, 31/15

Gökyüzünde görülemeyecek ve bizlere uzak olan maddeler mevcut iken bütün bunlar Allah'a çok yakındır. Mevdûdî, halk eden ve sanatkârın yarattığı şeyi bilmemesi eksiklik manasını içereceğini, eksik olanın sanatkâr ve yaratıcı olamayacağını izah eder.

Semi: Sözlükte, işitmek duymak manalarına gelir. Allah'ın işitmek için bir organa vasıtaya ihtiyacı yoktur. Mevdûdî, Allah'ın evrendeki bütün sesleri bir ve aynı anda duyduğunu ifade eder. "Allah işiten, görendir".[108] Allah her sesi duyar, bir sesin öbür sesin duyulmasına mani olacak kadar Allah'ın duymasını kesintiye uğratması mümkün değildir. Allah tüm âlemi, içindeki tüm detayına kadar, eşya olsun, olay olsun, bir ve aynı anda görür ve hiçbir şey görmesine mani olacak ölçüde Allah'ın görüşünü kesintiye uğratması söz konusu dahi değildir.

Basar: Lügatte görmek anlamına gelir. Allah-û Teâla'nın görme sıfatı da ezelidir. Allah'ın görmesi, göz gibi bir uzva, ışığa, gölgeye, mesafeye bağlı olmaksızın gerçekleşir. "Zatından başkalarına sığınılacak dost edinenleri Allah daima gözetim altında tutmaktadır; sen onların tercihlerinden katiyyen sorumlu değilsin". [109] Ayetinde kastedilen Allah-û Teâla'nın inkârcıların tüm yaptıklarından haberdar olup, her şeyi görmekte olduğunu, o inkârcıların amel defterini hazırlayıp onları hesaba çekecektir. Bir diğer ayette: "Rabbiniz şöyle buyurdu: 'Bana dua edin, size icabet edeyim. Hakikati bana kulluk etmekten kibirlenenler, cehenneme boyun eğmiş kimseler olarak gireceklerdir". [110] İnsanın duaya muhtaç oluşunu iki sıfat üzerinden açıklamıştır.

İnsan kendisini işitip gören birine yalvarıp ihtiyacını arz eder. Bu sebeble kendisine dua edilen, yakarışta bulunulan yüce varlığın olağanüstü hâkimiyet sahibi olması gerekir. Ayrıca insan dua edince O zatın kudret sahibi olduğunu, acziyetini kabul edip O'na sığınmış olur. Bu durumda kişi kendisini görmediği halde, her vakit her mekânda o ilâha gizli veya açık, sesli veyahut sessiz nidada bulunacaktır.

Aynı şekilde o dua ederken, dua ettiği zatın nerede olursa olsun gördüğüne, sesini her an duyduğuna ve duasına cevap verebilecek bir güce muktedir olduğunu inanmaktadır. O'na göre birinin suçlu görülüp sorgulandığının düşünülmesini isteyip

[108] Lokman, 31/28
[109] Şura, 42/67
[110] Mü'min, 40/60

savunmasını ifade etmek için dilekçe talep etmiştir. Bu kişi hâkimin kendisine değil de orada mevcut olan ilgisi olmayan kimseye dilekçesini arz ederse durumu nasıl olur?

İrade: Lügatte, bir şeyi yapıp yapmamaya güç yetirmek karar vermek anlamına gelir. Allah tüm evrenin hükümranı ve müdebbiridir. İradesi herşeyin üstünde olduğunu zikreden müellif, tüm eylemler Allah'ın iradesi yani dilemesi ile hareket eder. Gerçekleşen tüm işlerin hepsi Allah'ın dilemesi ile olur. Kâinattaki tüm kanunları koyan Allah'tır. "Biz böylelikle her peygambere insan ve cinlerden düşman kıldık. Bunlar birbirlerini aldatmak için süslü cümleler söylerler. Şayet Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Artık onları iftiralarıyla başbaşa bırak. "[111]

Ayetini zikrederek "Meşiet etmesi (dilemesi) ve "Rıza" konusuna değinmiştir. Allah istemeden hiçbir şey gerçekleşemez. Âlemdeki düzenin işleyişin ve sistemlilik Allah'ın iradesi ile gerçekleşir. Allah bir Müslümanın iman etmesini istemedikçe iman edemez, hırsız ve zanlının eylemleri de Allah'ın istemesi ile gerçekleşir. Bununla birlikte Allah'ın iman etme fiilinden hoşnuttur ama diğer kötü eylemlerden hoşnut değildir. İnsana özgür bir irade verilmiş, istediği şekliyle, itaat, iman etme, iyilik veya isyan etme ve kötü eylemlerde bulunma gibi tasarruf edebilir. Bunun neticesinde Allah iyilik dileyene iyilik, kötülük isteyene de kötülük yapabilme iradesi verir. Bu şekilde seçebilme özgürlüğünün yani iradenin verilmesinin altında bir hikmet vardır. Mevdûdî, rızık konusuna irade noktasından temas edip, rızık verilmesinin Allah'ın dilemesi ile gerçekleştiğini, bir kişiye bolca rızık verilmesi o kişinin Allah nezdinde iyi; az rızık verilmesi de Allah katında kötü olduğu anlamına gelmediğini belirtir. Bol veya az rızık verilmesinin eylemlerle bir bağlantısı yoktur. Helal rızık isteyen bir kişinin, bunun için çaba gösteren bir insana Allah helal kazancın önünü açacaktır. Yok, şayet kişi haram rızık isterse ve bu uğurda çabalar ise Allah ona haram rızkın önünü açacaktır.

Kudret: Kudret kelimesi, Arapçada "Kadera" eyleminin masdarı olup hesaplamak; sıkıştırmak, genişlik, iki şeyi karşılatırmak, bir şeyin ölçüsü, kuvvet, vüs'at ve istitaat bir şeyi başka bir şeye hazır hale getirmek, uygun hüküm vermek manalarına gelir. Terim manası olarak "kulun eylemlerini yapmasını sağlayan

[111] En'am, 6/112

araçları kullanarak ihtiyari eylemlerini ortaya koymasını mümkün kılan kuvvet" diye tanımlanmaktadır. [112] Mevdûdî, Yüce Rabbimizin her şeye kuvvetinin olduğunu, hiç kimse ona herhangi bir hususta tavsiyede bulunamayacağını söyler. Allah'ın eylemlerine kimse karışamaz, emrinde farklılık yapamaz. İnsanın tabii olarak bir muhafaza edene muhtaç olduğunu, maddi ihtiyaçları ve manevi olarak ise dua ederek sığındığı sürekli bir güce ihtiyaç duyar.

"Yeri yayıp uzatan, onda sarsılmaz dağlar ve ırmaklar kılan, orada ürünleri çifter çifter yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üstüne bürümektedir. Şüphesiz bunlarda düşünen bir kavim için hakikaten deliller vardır. "[113] Mevdûdî bu ayeti açıklarken Kudret sıfatı bağlamında ele alıp, ölümden sonra haşrin, yalnızca gerçek kudret sahibi olan Allah tarafından gerçekleşecektir. Çünkü Allah öyle bir azamete ve güce sahiptir ki, dilediği vakit ölüleri diriltir. Uzay güneşin çevresinde dönmekte, sabit dağlar bulunmakta, koca ırmaklar, sayısız meyve ağaçları yetişmekte, sırası bozulmadan nizami olarak gece ile gündüz arka arkaya sıralamakta ve tüm bu zikredilenleri yapacak olan kudret sahibi olan Allah, insanı ölümden sonra tekrar diriltmeye yalnızca O kadirdir.

Kelam: Sözlükte konuşmak, söz gibi anlamlara gelir. Kur'an-ı Kerimi, Allah'ın kelam sıfatının tezahürüdür. Kur'an-ı Kerimde "Deki; 'Yemin ederim, şayet bütün ins ve cin toplulukları, bu Kur'an'ın benzerini getirmek üzere toplansalar, onun benzerini getiremezler, destek de olsalar".[114]. Kur'an'ın Allah'ın sözü olduğuna dair kanıtlar şöyle ifade edilebilir:

1.Kur'an her cihetiyle mucizedir. Mucize olması nedeniyle Allah insanlara meydan okuması, değil onun gibisini onun benzerini bile yapamayacaklardır. Müellif, bu sebeble "tüm insanlar bir araya gelse Kur'an'ın benzeri gibi bir kitap dahi yazılamayacağını, müşrikleri ilâh olarak gördükleri varlıklar, cinler de kâfirlerin yanında yer alsa, yine de bu Kitab'ın benzerini hatta bir sûresinin bir ayetini dahi oluşturamayacaklarını beyan eder.

[112] Veysel Kasar, *İlk Dönemin Kelamında Kudret Sıfatı Etrafındaki Tartışmalar* (İstanbul: Kardelen, 2019), 12-15.
[113] Ra'd, 13/3
[114] İsra, 17/88

2.Mevdûdî, müşriklerin Kur'an'ın Hz. Muhammed tarafından yazılması iddialarının geçersiz kabul eder. Ayrıca müşrikler Hz. Muhammed ile aynı toplumda yaşadıklarını O'nun nasıl bir ahlaka sahip olduğunu herkesten iyi bilirlerdi. Öyle ki nebi olmadan önce toplumda dürüstlüğü ile meşhur olmuştur. Bilindiği üzere Peygamberimiz ümmi biri idi, bu üslupta, bu düşüncede ve geleceğe yani gayba dair bir bilgisi olmayacağından bu kutsal kitap, âlemleri yaratan ve O'nu Peygamber olarak seçip gönderen Yüce Allah'ın sözü olduğunu ispatlar.[115] Mevdûdî, Allah'ın kelamının, bizim sözümüz gibi seslere, harflere dile ihtiyaç duymadığını belirtir.

Tekvin: Sözlükte oldurmak, yapmak, var etmek, yaratmak anlamlarına gelir.[116] Yaratmak, ihdas ve ihtira kavramları ile aynı manaya gelmektedir. Allah'ın yok olanı yokluktan çıkarıp var etmesi yani onu yaratması demektir. Ayrıca tekvin sıfatı yaratmak, rızık vermek, nimet vermek, yaşatmak gibi tüm fiili sıfatların kaynağıdır. Mezhepler arasında tekvin sıfatının kudret sıfatından ayrı görülüp görülmeyeceği hususunda fikir ayrılığına düştükleri görülmektedir. Mâturîdîlerin kanaatine göre bu sıfat Allah'ın zatı ile kaim ezeli, subuti ve müstakil bir sıfat olup kudret sıfatından ayrı tutulmaktadır. Eş'ariler tekvin sıfatını müstakil bir sıfat olarak görmeyip, tekvin diye bir sıfattan söz etmezler. [117]

Mevdûdî bu sıfatı ayet ile izah etme yoluna gider."Deki: Ey insanlar! Şayet benim dinimden şüphe duyuyorsanız, haberiniz olsun ki ben sizin Allah'tan başka ibadet ettiklerinize tapmıyorum; Ancak ben, sizin canınızı alacak olan Allah'a ibadet ederim. Ben mü'minlerden olmakla buyruldum. "[118]

Mevdûdî,"O sizi öldürendir" kısmını şöyle izah eder; Yaratıcının sadece Allah olduğunu, öldürme, öldürmeye yetkin olanın sadece Allah olduğunu ifade eder. Ayrıca müşrikler ölümün zaten Allah tarafından gerçekleştiğini bilip kabul ederdi. O zaman hem yaşamı hem de ölümü gerçekleştiren yaratma sıfatına sahip olan Allah'a şirk koşulmasının ve Allah'a iman edilmesinde çelişki vardır. İtiraz ettikleri bir diğer husus da diriltme olayıdır. Yeryüzüne bakıldığı zaman diriltmeyi görebilirler. Bu

[115] Ebû-l A`lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1986), 3/136-137; Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, 1987, 5/176.
[116] Ardoğan, *Delillerden Temellere-Sistematik Kelam ve Güncel İnanç Sorunları-*, 80.
[117] Temel Yeşilyurt, "Mâtüridilik-Eş'arilik Karşılaştırması", ed. Şaban Ali Düzgün (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 164.
[118] Yunus, 10/104

gözlem her zaman gerçekleşebilir, ölü toprak yağmurla kavuşunca dirilir ve yeryüzünü çeşitli bitkilerle donatan Allah, aynı şekilde hiçbir güçlük çekmeden ölen bir insanı yeniden diriltebilir. [119]

Bu kusursuz nizamı yapan ve insanları yoktan var eden Allah, yeniden yaratmaktan aciz kalacak değildir. Mevdûdî, maturidi kelam görüşüne sahip bir kelam âlimi gibi tekvin sıfatını kudret sıfatından ayrı ele almıştır.

2.2.3.Fiili sıfatlar

Allah'ın (c.c) fiileriyle ilgili sıfatları olduğu bilinmektedir. Allah'ın kâinatla, bir başka ifade ile masivayla (zatı dışında diğer varlıklar) ilişkisini ve tasarruflarını anlatan sıfatların bütününe denmektedir. Misal verilecek olunursa tahlik (yaratma), Terzîk (rızıklandırmak), Sevab ve ikab (ödül ile ceza), ihda(hidayet vermek), ten'im (nimetlendirmek) gibi misaller fiili sıfatlardandır.

2.2.4.Haberî Sıfatlar

Bu sıfatlara tenzihi sıfatlar da denir. Varlıkları yalnızca ayet ve hadislerle haber vermesiyle bilinebilen, bir başka ifade ile zahiri anlamları sebebiyle teşbih ile tecsimi çağrıştırması dolayısıyla Allah'a nispet edilmesi aklen mümkün olmayan sıfatlardır. Sadece haber ve duyma vasıtasıyla sabit olmaları sebebiyle bu adla anılmaktadırlar. Bu sıfatlar zikredilecek olunursa; ayn-göz, Vech-yüz, Yed-el vb. gibi sıfatların bir bölümü Allah'ın zatıyla bir bölümü de Allah'ın hem zatı hem de fiilleriyle alakalı olduğu görülmektedir.[120]

Mevdûdî, Allah'ın haberi sıfatları olan İstiva, Vech (yüz), Yed (el), Ayn (göz), Kurb (yakınlık) ve İtyan-Meci' (gelmek) sıfatlarını yorumlamıştır. [121]Haberi sıfatlar, yalnızca ayet ve hadislerle nakledilen, açık manaları itibari ile teşbih ve tecsimi akla getirdiğinden Allah'a izafe edilmesi aklen muhal görülen sıfatlardır [122] "Gerçekten Rabbiniz O Allah'tır ki, altı günde gökleri ve yeri yaratan, sonra da arşa istiva eden O'dur. "[123] İstiva kelimesini izah eden Mevdûdî, "Rahman arşa istiva etti" ayetinin Yüce Allah'ın hükümranlığı manasını içerdiğini Arapça'da "Arş" gerçek

[119] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri,* 1986, 3/39.
[120] Özler, "İlâhi İsimler ve Sıfatlar", 237.
[121] Ay, "Ebu'l-A'la Mevdudi'nin Tevhid Anlayişi", 151.
[122] Serdar - Işık, *Sistematik Kelam-I,* 1/232.
[123] Araf, 7/54

anlamı dışında yani mecazen kullanılmış "Allah'ın hâkimiyeti" manasında kullanılmış olabilir.

Burada zikredilen "Allah'ın arşa oturuşu" ifadesinden Allah'ın hâkimiyeti kudreti elinde bulunduran, bütün idare araçlarının Allah tarafından yürütülmesidir.[124] Çünkü Allah yalnızca kâinatın yaratıcısı değil; aynı zamanda onun işleyişini idare edendir. Bunun putperest müşrikler tarafından yanlış anlamalarına bir cevap olduğunu vurgulayan Mevdûdî, ayrıca putperestlerin âlemin Allah tarafından yaratıldığını fakat idareyi başka yaratıcılara bıraktığına inandıklarını beyan eder. Açıklamalarına devam edip onların sandığı gibi Allah'ın kâinatı yaratıp idareyi başka yaratıcılara teslim etmediğini, bunun kanıtı olarak gözlemlendiğinde güneşin, ayın ve kâinatın muntazam düzeninden anlaşılacaktır.

Vech (yüz) sözcüğünü, şu ayetle izah eder: "Doğu da batı da Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü orasıdır. Şüphesiz Allah'ın rahmeti ve kudreti geniştir ve herşeyi bilendir". [125] Ayet-i kerimede geçen "vech"ten maksadın, ibadet olduğunu belirtir. Allah'a belirli bir yön belirtmek mümkün değildir. Çünkü Allah, mekândan münezzeh olduğunu, tüm yönlerin sahibinin Allah olduğunu, yalnızca insanların ibadetlerini yerine getirmeleri için böyle belirlenmiştir. Vech kelimesinin başka ayetlerde farklı manalara geldiğini izah edip;

"Ve onlar ki, Mevlalarının yüzünü (hoşnutluğunu) dileyerek sabrederler". [126] Bu ayette "vech"i Allah'ın razı olması olarak yorumlar. Böylelikle iman edenler ibadetlerini eda ederken ve kötülüklerden sakınırken hep Allah'ın 'rızası' ile 'hoşnutluğunu aramaktır. Bir başka ayette şöyle buyrulmaktadır; "Azamet ve Kerem sahibi Rabbinin yüzü (zatı) baki kalacaktır". [127]

Müellif, burada "vech" kelimesini yorumlarken bunun Allah'ın zatı manasına geldiğini, çünkü âlemi yaratan Yüce Yaratıcının bütün mükemmel sıfatlara sahiptir. Müşriklerin bu sıfatları başka yaratıcılarının sahip olduğunu kabul etmesine itirazdır.

Mevdûdî yed (el) sözcüğünü şu ayetle izah etmeye çalışmaktadır:

---

[124] Ebul Ebu'l Ala Mevdûdî, *İslâmi Nizamı* (İstanbul: Hilal Yayınları, 1978), 293.
[125] Bakara, 2/115
[126] Ra'd, 13/22
[127] Rahman, 55/27

"Deki: 'kuşkusuz lütuf ve cömertlik Allah'ın elindedir. Onu istediğine verir".[128] Ayette zikredilen 'Allah'ın eli' kelimesini Allah'ın iradesi olarak açıklar. Allah, hidayeti kime isterse ona lütfeder. Bu ayetle müşriklere mesaj verilmiştir. Hidayeti Allah diledikten sonra kimsenin buna engel olmaya gücü yoktur. Bir başka ayette şöyle zikredilmektedir;

"Yahudiler: 'Allah'ın eli zincirle bağlanmış' dediler. "[129] 'Allah'ın eli zincirle bağlanmış'dan kasıt cimrilik yapıyor, az veriyor manasında olduğunu ifade eden Mevdûdî, yahudilerin yıllarca düştüğü kötü durumlardan beri, ulusal kurtuluş ümitlerini kaybetmelerinden sonra, kaybolmuş şöhretleri için matem tutmaya ve cimrilik gösterip onlara yardım etmediklerini düşünüp Allah'ı suçluyorlardı. Mevdûdî'ye göre içlerinden birtakım beyinsizler çıkıp, "Allah öylesine cimrileşti ki, mülkünün kapılarını bize kapattı. Bizim için musibetler ve felaketler dışında bir şey bırakmadı" demeye kadar varmışlardır. [130]

"İki elimle yarattım".[131] Ayetinde geçen elden maksadın, Allah'ın insanları iki cihette yarattığıdır. İki yönlüden kasıt ruhi ve bedeni olması, bunun da neticesinde yaratılmışların en şereflisi olduğunu ifade eder. Mevdûdî, ayrıca Hz. Muhammed'in (s.a.v) bir vaazında şöyle ifade ettiğini: "Allah (c.c) gök ve yıldızları küçük bir çocuk nasıl topu elinde çeviriyorsa Allah da o gün çevirecek şöyle buyuracaktır:'Ben yegâne İlahım, hükümranım, dilediğimi yaptıran ve yapanım, kibriyâyım. Yeryüzündeki hükümdarlar hani nerededir? Neredeler, yeryüzündeki cebbarlar, büyüklenenler?' Hz. Muhammed (s.a.v) bunları ifade ederken öylesine titredi ki, bian olsun biz minberin yıkılacağını zannedip korktuk". [132]

Ayn sözcüğünü Mevdûdî, Hud sûresinde; "Bizim gözetimimizde ve öğrettiğimiz şekilde gemiyi yap. "[133] Manasını Allah'ın Hz. Nuh'un yaşadığı topluma verilen mühlet yani zaman olduğunu beyan eder. Bu mühletin altında yatan bir hikmet olduğunu belirtmekte, bunun sebebinin verilen mühlet sonrası iyiler ve kötülerin belli olacağını ifade etmektedir. Bu durumu tıpkı bozulmuş meyvelerin

[128] Âl-i imran, 3/73
[129] Maide, 5/64
[130] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, 1986, 1/436.
[131] Sad, 38/75
[132] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, 1987, 5/121.
[133] Hud, 11/37

bozulmayanından ayıklanmasına benzediğini söylemektedir. Bunun ayrıca Allah'ın salih kullarını korumak için yaptığına dikkat çekmekte, rahmetinin bir tezahürüdür.

"Kuşkusuz benim Rabbim yakın olandır".[134] Ayetinde zikredilen "yakınlığın" yer anlamında olmadığını, bundan maksadın, insanların Allah'a diledikleri vakit vasıtasız ulaşabilecek olmalarıdır. Allah'a ortak koşan kimseler, Allah'ı dünya hayatındaki krallar veya padişahlar gibi tasavvur edip kurgularlardı. Bu padişah veya krala ulaşmak için vasıtalara, ihtiyaç duyarlardı. Bu sebeble onlara göre Allah ile aralarına aracı koyup istediklerini Allah'a öyle ulaşacaklarını düşünmüşlerdir. Zikredilen bu ayet Allah'a vasıtasız ulaşabilmenin mümkün oluşundan bahseder.

Mevdûdî, Kaf sûresinde "Yemin olsun insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne kuruntular vermekte olduğunu biliriz. Biz ona şahdamarından da yakınız". [135] Dendiğini ve buradaki yakınlıktan maksadın, ilmin anlaşıldığını zikreder. İnsanı yok iken var eden Yüce Allah, insanın her durumunu insanın kendisinden daha bilir. Bu sanıldığı gibi basit bir bilme durumu gibi değildir. Bu bilme, kişiyi hem içten hem de dıştan ihata etmiştir. İnsan gönlünde neyi geçirirse onu Allah ilmiyle bilir.

İtyan (gelmek) sözcüğünü ayetin ışığında yorumlamaktadır:

"Rabbinin emri geldiği ve melekler saf saf durduğu vakit".[136] Mevdûdî, ayette geçen "Rabbin geldiği" ifadesini, bir yerden bir yere gitme manasında olmadığını, çünkü Allah'ın mekândan münezzeh olduğunu ifade eder. Örnekler vererek açıklamaya devam edip; "Bir yere bir padişahın görevlileri ya da askerleri veya bir kralın gönderdiği mümessillerin gelişinden nasıl sembolik olarak kralın ya da padişahın gelmesi gibi düşünülüyorsa Allah'ın hükmünün gelmesinden" de ruhsal olarak o atmosferin hissettirilmesi amacı güdülmüştür. [137]

Bu ifadeler akla ilk gelen anlamıyla düşünüldüğünde Allah'a izafe edildiklerinde O'nun yaratılmışlara benzerliğini gerektirir. Dolayısıyla; eli, yüzü, gözü olan cismani özelliklere sahip bir zat ortaya çıkar. Müteşabih ifadeler olduğu için gerçek anlamını yalnızca Âlemlerin Rabbi olan Allah bilir ve cismaniyetten ve teşbihten uzaktır, bu tür sıfatlarla vasıflandırılamaz.

---

[134] Hud, 11/61
[135] Kaf, 50/16
[136] Fecr, 89/22
[137] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1989, 7/120.

2.3.Allah'ın Varlığı İle İlgili Deliller

Allah'ın varlığı birliğini kanıtlamak, doğuşundan zamanımıza kadar Kelam ilminin en temel konularından biri olmuştur. Çünkü tüm imani meselelerin temelini teşkil etmektedir. Bu sebeble Mevdûdî, öncelikle Gaye ve Nizam Delili olmak üzere, Fıtrat Delili, Hudus ve Mucize delilerine yer vermiştir.

2.3.1.Gaye ve Nizam Delili

Bu kusursuz nizam, sistemli olarak planlanmış, güneşin doğup batış anına dek, rüzgârın savurması, yağmurların yağması, yıldızların varlığı ve mevsimlerin değişmesi, kâinatta hiçbir varlığın rızıksız bırakılmaması, aynı topraktan birden fazla ürün alınması Allah'ın varlığının kanıtı olarak görülebileceği ifade eder. Tüm bu kusursuz düzenin kendiliğinden olamayacağı düşüncesinde olduğunu, nasıl ki bir fabrika düzenli şekilde üretimi sağlıyorsa ve bu tesadüfen olmuyorsa bunları idare eden bir müdüre ihtiyaç varsa bu âlemdeki düzeni kusursuz yöneten bir yaratıcının olduğunu gösterir.

Verilen nimetler yeryüzünün halifesi insanın faydalanması için sunulmuştur. Bu da Allah'ın yüceliğinin ve varlığının kanıtıdır. Ayet-i Kerimede şöyle buyrulur: "Allah O'dur ki, gökyüzünü dayanak olmaksızın yükseltti; onları izlemektesiniz. Sonra arşı hükmü altına alıp ve güneş ile aya itaat ettirdi, her biri ismi belirlenmiş bir zamana kadar sürüp gitmektedir. Her eylemi nizama koyar, ayetleri tek tek izah eder. Ümit edilir ki Rabbinize erişeceğiniz yakin bilgiye iman edersiniz". [138]

O'na göre Allah uzayda bulunan sayısız gök cismini görülebilir ve idrak edilecek herhangi bir yardım gözüküyorsa da Allah'ın idrak edilemeyen yegâne kudreti bulunmaktadır. Bu güç üstünde bulunduğumuz yeryüzü ve gökyüzündeki tüm cisimlerini yıldızları kendileri için belirlenmiş mekânda tutmakla yetinmez aynı vakitte aralarında herhangi bir çakışmanın meydana gelmesi söz konusu değildir. Zira Allah yeryüzünü yalnızca yaratmakla kalmayıp, aynı şekilde mülkünü yönettiği, yarattığı evrenin bazı bilmezlerin düşündüğü gibi birden fazla ilâh tarafından idare edilmediği; bilakis yaratanın işlettiği ve yürüttüğü düzenli bir düzen olduğu gerçekliğini açığa çıkarmak için bahsedilmiştir.

[138] Ra'd, 13/2.

Şunu ifade etmek gerekir ki, bu ayette ifade edilen hususlar gerçek olup bizzat ayetin muhatapları da bunun farkındaydı. Bu sebeble Allah'ın gökyüzünü direksiz yükseltmesi ve Güneş ile Ay'ı değişmez bir düzenin yasalarına tabi olması hakikati kanıtlamak için ayrıca kanıta ihtiyaç duymaz. Bu hususlar yalnızca, Allah'ın yegâne hükümran ve evrenin tek idarecisi olduğunu kanıtlamak için yer verilmiştir. Müellif şuan şu suali düşünmemizi ister; bu delil Allah'a inanmayan birini nasıl ikna edip inanması hususunda fayda sağlayacak? Bu soruya verilecek yanıt şöyledir; Kur'an-ı Kerimde Tevhit doktrinini ispatlayıp desteklemek gayesiyle öne sürülen kanıtlar Allah'ın varlığını kabul etmeyen ateistlere cevap olarak Allah'ın varlığını kanıtlamada kullanılabilir. Tüm evren-yeryüzü, ay, güneş ve diğer sayısız gök cisimleri-aynı güçlü yasanın hükümranlığı altında inşa edilen kusursuz bir sistem teşkil eder.

Böyle bir düzenin Hükümran ve Âlim olan Mutlak kudret sahibi bir Hâkim tarafından düzenlendiğinin kanıtıdır. Netice olarak hiçbir dengi olmayan ortağı ve benzeri olmayan bir yaratıcının varlığını gerektirir. Öyleyse düşünüldüğünde içinde duyarlılık namına bişey bulunmayan kimseler dışında, hiç kimse yaratıcısı olmayan bir varlık olmasını düşünümez. Bu düzen sadece kendisini tedbir eden, idare eden Mutlak güç Hâkim'in varlığını değil, altında olan neden yani büyük bir hikmet'in de mevcudiyetini kanıtlayıp ve âlemdeki hiçbir şeyin sonsuza değin devam etmeyeceğine şahitlik eder. Âlemdeki her varlık belirli bir zamana kadar varlığını devam ettirip zamanı bitince neticeye ulaşacaktır. Âlemin fiziki yapısı sonsuz ve ölümsüz bir şeyin bulunmadığını gözler önüne süren bir kanıttır. Bir bütün olarak kâinatın nizamının belli bir sonu, bir eceli bulunmalıdır ve bu ecel geldiğinde evren ecelini yaşayacaktır. O halde öte-dünyada bulunmalıdır. Bu sebeble Kur'an'da ifade edildiği üzere bir haşrin dirilişin vuku bulması gerekir. Gerekir değil, bu kaçınılmaz şekilde olacaktır; hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde…

Şuan kevni ayetlerin Âhiret yaşamını nasıl kanıtladığını irdeleyim. Bunlar iki farklı şekilde konuya kanıt oluştururlar:

1.Güneş gibi, Ay gibi büyük gök cisimlerinin bütünüyle Allah'ın iradesine nasıl itaat ettiklerini düşündükçe kalblerimiz bunları halk eden, eylemlerini

düzenleyerek yörüngelerini oturtan Yaratıcının, şüphesiz ki, bütün insanlığı öldükten sonra diriltmeye güç yetiren yaratıcı olduğunu kesin bir biçimde anlayacaktır.

2.Yeryüzündeki düzen de yaratıcısının Hikmet Sahibi olduğunu kanıtlamaktadır. Bu sebebledir ki, Hikmet Sahibi bir İlahın insanı yaratıp, onu akıl ve hikmetle kuşatıp kuvvet ve güç lütfedip sonra onu hiçbir mesuliyet almadan, iyi ya da kötü yaptıklarının hesabını vermeden dilediğini yapmakta özgür bırakacağı düşünülmemektedir. Çünkü insanoğlunun bu âlemde işlediği tüm eylem ve amellerin hesabını şüphesiz görecek olması yine Allah'ın hikmetinin bir sonucudur. Bu ise, Allah'ın sapkınlık edenlere haddini gösterip haksızlığa uğrayanların kaybını ödemesini, salih amellerde bulunanlara ödül, kötü eylemlerde bulunanlara ceza vermesini gerektirir. Özetle Allah'ın hikmetinin gereği, herkes yaptıklarının hesabını vermek için huzura getirilecek ve kendisine şöyle ifade edilecektir: "Farklı yeryüzü kaynakları ve olağanüstü yetenekler ve bu kusûrsuz vücudun taşıdığı sen; ellerine bırakılmış olan emaneti nasıl kullandın? "

İşte, gökyüzünde bulunan cisimleri üstünde, bizleri Âhiret hayatının hem imkân dâhilinde hem de zorunlu olduğuna ikna edecek şekilde düşünmenin ve gözlemlerde bulunmanın yolu kanıtı budur. [139]

O'na göre insanoğlu yeryüzündeki bitkiler âlemininden, gece-gündüz yeryüzünde elde ettikleri ve yedikleri ve faydalandıkları şeyler olduğu halde onları, hiç önemli görmez. Ama bu düşünce tarzından sıyrılıp dikkatli olacak olurlarsa, ürün elde ettikleri toprakların, zengin bağ-bahçelerin, üstlerinde akan ırmak ve akarsuların hiçbirinin kendi başına var olmadıklarını bilmeleri gerekir.

Yeryüzü kendi başına bir şey yaratmaya güç yetiremez. Bu bileşenler elementler detaylı şekilde incelendiğinde, bir bütün şeklinde de incelendiğinde, yeryüzünün kendi başlarına can verebildiklerine şahit olamazsınız. O halde bu cansız topraktan bu kadar bitkinin oluşması ortaya çıkması imkân dâhilinde midir? İrdelendiğinde birkaç nedenin olduğu görülecektir. Eğer bu nedenler olmasaydı yaşam da olmaz idi.

[139] Ebû-l A`lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1986), 2/476-477.

1.Yerin bazı kısımlarında, toprağın üstündeki yüzeyde, bitkiler için gıda yerine geçebilecek bazı maddeler bulunmaktadır. Bu bulunan maddeler bitkilerin besinlerini karşılayabilmeleri ve köklerini salmaları için, bu üst yüzeyin daha yumuşak olduğu görülür.

2.Yerde farklı vaziyetlerde akan suların içinde bazı maddeler bulunmaktadır. Bu maddeler suyun içerisinde mevcut olmakla beraber, bitkilerin besin almalarını sağlar. Bitkiler bu suyu kökleri aracılığıyla yerin alt katmanından sağlar.

3.Yeryüzünün üzerindeki hava dünyayı semavi felaketlerden muhafaza ettiği gibi, bunun dışında bulut olarak yağmurun yağmasını sağlayıp, bitkilerin yaşamını devam ettirebilmeleri için elzem olan bazı besinlerin hava içerisinde bulundurulduğu gözlemlenir.

4.Bunun dışında bitkilerin uygun bir sıcaklık ve mevsimde zuhur etmesi güneş ve yer arasındaki istikrarlı ilişki neticesinde olduğu görülür. Tüm bu etkenler önceden hazırlanıp ayrı tohumlardan farklı türlerden farklı türde bitkiler olarak meydana geldiği gözlemlenir. İşte toprak, su, hava ve mevsim etkenleri uygun bir biçimde bir araya geldiği vakit, bitkiler büyümeye ve gelişmeye başlayacaktır. Böylelikle bu adetsiz çeşitteki bitkiler, insanlar ve hayvanlar için, besin, giysi, derman ve daha birçok ihtiyaçların karşılanır.

Bu şaşırtıcı düzen hakkında, inat ve körüne körüne saplantıya düşmemiş bir kişi etraflıca düşündüğünde, tüm bu düzenin kendi başına mevcut olmadığını ve bu göz kamaştırıcı güzelliklerin ardında hikmete dayalı bir sistemli planın olduğuna, vicdanı hemen şahitlik edecektir. Ayrıca çevremizde gece gündüzün daima sistemli bir şekilde sürdürülmesi, erkek-kadının birleşmesinden insan meydana geldiği insan neslinin sürdürülmesinin devamlılığı, hayvanlarda da aynı şekilde neslin devamının sağlanması dikkatlice düşünüldüğünde tüm kusursuz işleyişinin ardında Yüce bir yaratıcının olduğuna tüm benliğiyle hissedip yakinen tecrübe edecektir.

Ayrıca dikkat edildiğinde Âlemin yapısında mevcut olan tüm maddeler pozitif ve negatif olmak üzere bir çiftten meydana gelir. Yani âlem o kadar hassas ve dengeli bir şekilde yaratılmıştır ki, akıl ve hikmet sahibi bir kişi tüm bunların gelişi güzel bir şekilde vuku bulduğunu ifade edemez.

2.3.2.Fıtrat Delili

Mevdûdî, din duygusunun yaratılıştan insan da mevcut olduğunu insanlık tarihi boyunca farklı ibadet şekillerinden oluştuğunu belirtir. Hz. İbrahim (a. s) inanç hayatını örnek vererek bu delili izah eder. İnanma duygusunun doğuştan olduğunu müşahede yoluyla Allah'ın varlığına erişilebileceğini açıklamaktadır.

Hz. İbrahim (a. s)'ın yıldızları, Ay ve güneşin bir nizam halinde yörüngelerinde hareket ettikleri dikkatini çekmiştir, bunların yöneticisi olan Azamet sahibi varlığın bulunduğunu anlamıştır. O'nun kavmi kendi yaptıkları putlara tapıp ay ve yıldızları da ilâh kabul ederlerdi. Mevdûdî, akıl süzgecinden ve muhakeme gücünden geçen gözlem sonucu Allah'ın varlığı ve birliğini bulmayı mümkün görür. Hz. İbrahim'in çıkış noktası böyle aciz varlıkların ilâh olmayacağını anlaması"dır. Hz. İbrahim'in ilk olarak yıldızı müşahade etmesi, sonradan Ay ve Güneşin bir düzen dâhilinde doğduğuna ve battığına şahit olunca bu kusursuz işleyişi ve intizamı görünce noksansız bir planın sonucu olduğunu fark edip;

"Hakikat şu ki, ben bir muvahhid olarak yüzümü yeryüzü ve gökleri ve yeri yaratana yönelttim. Ve ben ortak koşanlardan değilim. "(En'am, 6/79) diye ifade ederek tüm bu sistemin Yaratıcısın Allah olduğunu kabul ettiğini beyan etmektedir

Mevdûdî, insanoğlunun zor ve sıkıntılı zamanlarda, yakarma, el açma, dua etmesi Allah inancının doğuştan olduğunun bir delili olarak görür. Akıl yoluyla yaratıcının bulunabileceğini, inancın fıtriliğini kabul eder

2.3.3.Hudûs Delili

Bu delilde kıyas formunda kullanıldığı bilinir:

Âlem hâdistir.

Her hadisin bir varedici bir nedeni vardır.

O halde âlemin de bir var edicisi vardır. Akıl ve mantık ilkelerinden yararlanılarak bu delil için çıkarsama yapar. Müellif, kâinatta bulunan tüm varlıkların ölümlü olması, yaratan var edenin sonsuz olduğunun delili olarak görür. Kevni ayetler gözlemlendiğinde her canlının eceli olduğunu ve ecel vaktinin gelmesini beklediğini ifade eder. Tüm mahlûkat, yaratılmış ve ölümlüdür, o halde mahlûkat sonradan var olan olduğu için ezeli bir varlık tarafından yaratılmıştır.

2.3.4.Temânû Delili

Müellif Allah'ın varlığı ve birliği hususunda Temânû delili ile izah eder. Kur'an-ı Kerimde Allah'ın birliği ile ilgili deliller oldukça fazla zikredilmiştir; Yeryüzünde ve gökyüzünde mevcut olan, dünyda görülen mükemmel düzenle alakalı ayetler. İnsanın kendi bedeninin oluşumu ve işleyişi ile ilgili ayetler. İnsanın zihin dünyası, bilinçaltı, bilinç ve bilinçdışı ile manevi idrakı ile ilgili ayetler. İnsanlık tarihi kadar eski süregelen ayetler ile elçileri aracılığıyla ilettiği ilâhi bilgiler. Bu hususlar gösterir ki Allah vardır ve tektir.

Allah'ın birden fazla olamayacağını, olması durumunda bazı durumlar zuhur eder. Şayet birden fazla Yaratıcı olsaydı, her biri isteğine göre hareket ederdi ve âlemde nizamsızlık ve karışıklık yaşanmış olurdu. Nitekim birinin yapacağı iş farklılık gösterebilir, anlaşmazlık çıkması sonucunda bu kâinatta nizam bozulurdu. Bunun sonucu olarak bütün ilâhlar iktidar savaşına girişecek tek olmak için mücadele vereceklerdi. İlahları yenip tek başına hâkim olan üstün olarak kabul edilecek bu sebeble diğer ilâhlar güçsüz ve aciz hale gelirdi. Ne var ki zayıf olan zaten ilâh olma niteliği kalmayacak, güçsüzlük bir ilâh için akla gelmeyecek bir vasıftır.

"Allah'ı bir kabul edenler olarak, Allah'a şirk koşmaksızın. Kim Allah'a şirk koşarsa, adeta gökten düşmüş de onu bir kuş tutuvermiş ya da rüzgâr onu tenha bir yere sürükleyip bırakmış gibidir". [140] Ayette emrolduğu üzere; Allah'ın birliğini kanıtlamak için "gök" örneği verilmiştir. Bunun insanın fıtri olarak doğuştan geldiğine inanmakta ve bu manada kullanıldığını ifade eder. Mevdûdî, insanın Allah'ın kulu olduğu için doğuştan tevhit prensibine meyyal ve kabule hazır olduğu kanısındadır. Bu sebeble gönderilen Resûllerin tebliğine uyanların fıtratlarına uygun olarak davrandıklarını ve Allah'ın yarattığı İslâm fıtratı üzerine sabit kalmıştur. Bilakis Allah'ı kabul etmeyenler ve O'na şirk koşan kişiler ise, bu doğuştan gelen İslâm fıtratından göğünden düşmüştür. O vakit misaldeki gibi düşen kişiyi tutmaya çalışan kuşa teşbih edilip, lider ve İblîslerin kurbanı olup veyahut ayetteki misalde olduğu gibi rüzgâra benzeyen arzu ve hevasının kulu olmuştur. "Rabbini görmedin mi, gölgeyi nasıl uzatıvermiştir? Şayet istemiş olsaydı, onu durağan kılıverirdi. Sonra

[140] Hac, 22/31

biz güneşi ona bir kanıt yapmışızdır. Sonra da onu tutup kendimize yavaş yavaş çekmişizdir". [141]

Ayette güneşin ortaya çıkardığı gölge görüntüsünü Allah'ın birliğine kanıt olarak gösterilebilir; "günlük yaşamınızda gölgenin faydalarının farkına varmış olsaydınız, tevhidi şüphe duymadan kabul ederdiniz. Gölge böylece sürekli uzayıp kısalmamış olsaydı; yaşam, güneşin ışık ve sıcaklığına bağlı olduğundan yeryüzünde yaşam olması mümkün olamayacaktır. Bir diğer açıdan, hiç gölge bulunmasaydı, güneşin devamlı ısı ve ışığı yaşamı mümkün kılmayacaktı. O zaman bu olgu üstünden tefekkür edilmeli ve hükümran sahibi ve herşeye güç yetiren ilâhın yarattığını, değişmeyen doğal kanunlara göre gölgenin uzayıp kısaldığı görülür. Bu muazzam ince planının kendi kendine meydana gelmeyeceğini veya kör bir mekânizmanın bunu yapamayacağı ya da birden fazla ilâhın gözetimi altında bu şekilde muazzam bir şekilde tanzim edilmeyeceğini ifade eder.

Müellif daha somut örneklere yer verip daha iyi kavranması için açıklamaya şöyle devam eder. Bir insan düzenli ve münasip vakitte çalışabilmek için kendi eylemlerinde, davranışlarında yalnız olması gerekir. Şayet onun davranışlarına bir başkası müdahalede bulunduğu zaman herşey karmaşık içinden çıkılamayacak bir vaziyet haline dönüşür. İşte kâinat ve tüm mahlûkat da yukarıda zikredildiği gibidir. Her şey Tek bir İlahın nişanesini taşır. Her şey tevhit mührünü taşır. Bir ağaca, gökyüzüne, yıldızlara, aya, insanın, canlıların yaratılışına bakıldığı zaman tevhid mühürü ile mühürlendikleri görülecektir. Her insanın göz retinasının farklı olması, Dna'nın farklı olması, ikiz kardeşlerde dahi parmak izinin farklılığı, tüm bunlar tevhidin farklı tezahürleri olduğunun bir göstergesi olduğu görülmektedir.

2.4.Kelam İlmi Açısından Nübüvvet Bahsi ve Mahiyeti

Nübüvvet bahsi kelam ilmi açısından önemli konuların başında gelir. İlk olarak uluhiyyet bahsi ele alınmıştı, şimdi de nübüvvet bahsi ele alınacaktır. Nübüvvet bahsinin iyi anlaşılması için Allah'ın elçileri aracılığıyla aktardığı emir ve yasaklarının daha iyi anlaşılıp pratiğe dönüştürülmesinde etkin rol oynar. Nitekim dinin pratiğini yaşamak isteyenlerin Kur'an-ı Kerim'den sonra onu hayatını uygulayan rol-model olan peygamberlerin yaşamları irdelenip örnek olması

[141] Furkan, 25/45-46

açısından önemlidir. Peygamberlik, aklın anlamakta yetersiz kaldığı mevzularda dünya ve âhirette rehber olmak üzere insanlar ile Allah arasında elçilik ve habercilik yapan aracı anlamına gelir.[142]

Mevdûdîye göre nübüvvet itikadi konuların başında gelir. Çünkü peygamberler dinin insan yaşamında vucüt bulmuş halidir. İnsanların nübüvvetin ehemmiyetini anlamaları için bu konuda daha duyarlı olmalarını ister. İnsanlar dinin pratiğe dönüşmesi için peygamberlerin yaşamlarını ve tevhid mücadelelerini doğru anlayıp daha sonra uygulamaya geçirmelidir. Ona göre uluhuyetin iyi anlaşılmasının yolu nübüvveti iyi anlamaktan geçer. Nübüvvet bahsi müellif tarafından uluhiyyet bahsiyle ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Mevdûdî peygambere imanın gerekliliğini şöyle betimleyip, Gök kavramı [143] İnsanın gök kavramını asli fıtratına benzetip, insan bir başkasının değil Allah'ın kuludur ve doğuştan tevhid inancını kabule yatkın ve hazır olduğunu ifade eder. Bu sebeble peygamberlerin davetine icabet edenler fıtratlarında sabit kaldıklarını ve yükseldiklerini belirtir. Bunun tersine Allah'a inanmayan ve onu inkâr eden ya da ona ortak koşan kişi ise bu asli fıtrat "gök" ünden düştüğünü ifade eder. Böylece o zaman ya örnekteki gibi rüzgâra benzeyen istek, ya da heveslerinin kulu olduğunu, kişiyi diğer tarafa doğru alçattığını ve netice olarak onu inkârın en derin çukuruna götürdüğünü belirtir. "Ey iman edenler! Allah'a, peygamberine ve peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirmiş olduğu kitaplara inanın Çünkü kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, o büyük bir sapkınlığa düşmüştür. "[144]

Kur'an-ı Kerim indirildikten sonra yeryüzünde yaşayan ve inanmak isteyen kişiler Allah'a, meleklere, Kur'an-ı Kerime ve ondan önce indirilen kitaplara (halen geldikleri gibi korunmamış olsalar dahi önceden kitapların indirilmiş bulunduğuna) son peygamber Muhammed Mustafa'ya ve ondan önce gönderilen elçilere ve âhiret gününe inanmak durumunda olacakları belirtilmektedir. Bu konuda yeterli bilgi sahibi olduktan sonra iman esaslarından herhangi birine iman etmeyen kişinin imanının geçerli olunmayacağı ifade edilip, bu esasların birini dahi reddederse bu

[142] Ardoğan, *Delillerden Temellere-Sistematik Kelam ve Güncel İnanç Sorunları-*, 220.
[143] Ayrıca bk Hacc 22/31.
[144] Nisa, 4/136.

kimseler “doğru hak, geçerli” imana erişememiş, hak dinden sapmış olduklarını belirtmektedir. Bu ayette, iman edenlere kişilere “Ey inananlar! İman ediniz denildiğinde bu ilk bakışta bazı kişilere garip gelmektedir. Ama hakikatte “iman kelimesi buarda iki manada zikredilmiştir. İlk olarak bir kişinin küfürden vazgeçip inanıp ve Müslüman olması kastededilmiştir.

İkinci olarak bir kişinin tüm kalbiyle iman edip ve ciddi bir şekilde samimi olarak düşüncelerini, zevklerini sevgilerini, yaşam tarzını, dostluk ve düşmanlarını, münasebetlerini düzenlemesi gerekir. Bu ayetin birinci manada Müslüman olanlara ikinci manada hakiki bir müslüman olmalarını buyurup bütün iman esalarına ilâhi kitaplara imanın gerekliliğini de ifade eder. Tüm ilâhi kitaplara tahrif olmadan önceki haktan gönderildiği şekliyle iman etmenin gereklidir. Ayrıca Mevdûdî tüm peygamberlere imanın önemine değinip şu ayeti kerime ile izah eder. “Ben size kitap ve hikmet verdim, sonra nezdinizdeki doğrulayıcı bir peygamber size geldiğinde, ona mutlaka inanacak ve ona mutlaka yardım edeceksiniz” diyerek söz almış, “bunu kabul ettiniz mi? ‘kabul ettik cevabını vermişler, o zaman Allah da: O halde şahit olunuz, ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim” buyurmuştur. [145] Bu ayetten yola çıkarak “Ey kitap ehli, siz kendi elçinize verdiğiniz misak yani sözle Hz. Muhammed’e inanarak ve ona yardım etmekte sorumlusunuz. Çünkü biz her peygamberlerden, yeryüzünde bizim öngördüğümüz hayat kuralını kurmak ve tebliğ etmek için tarafımızdan gönderilen her peygambere yardım etmeleri hususunda söz almıştır. Bu sebeble siz peygambere karşı önyargıda bulunmamalısınız, dini de kendi nezdinizde zannetmemelisiniz: Hakka karşı durmak yerine, hakkı yaymak için ortaya çıkan bayrakların sancağı altında bir araya gelmelisiniz.

Bu minvalde bu sözün Hz. Peygamberden önce gelen tüm peygamberlerden alındığı açıkça ifade edilmiştir. Böylelikle her peygamber kendinden sonra gönderilecek olan elçiyi halkına bildirip ve onlardan, gelecek elçiye tabi olmalarını istemiştir. Ancak Hz. Peygamberden böyle bir söz alındığını bildiren bir kanıta rastlanmayıp, Kur’an-ı Kerimde veya hadislerde de böyle bir söz bulunmamıştır.

Müellif Ehl-i kitabın Hz. Peygamber’e inanmayıp onun davetini kabul etmeyerek Allah’a verdikleri sözü tutmadıkları manasına geldiğini belirtmektedir.

[145] Ali-imran, 3/81.

Ehl-i kitabın kendi elçilerinin Allah ile yaptığı ahidnameyi önemsediklerini fakat Hz. Muhammed'e karşı çıktıkları için bu sebeble onlar Allah'ın çizdiği sınırları aşıp azgın sapık kimseler olmuştur. Ve onların tüm evren İslâm dinine inanıp Allah'a teslim olurken, aynı âlemde yaşayan bu inkârcılar İslâm dışında hangi hayat nizamına uymaya çalışıyorlar?

"Kim doğru yolu bulursa, o doğru yolu ancak kendi faydasına bulmuş olur. Kim saparsa bu kendi aleyhinedir, hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü taşımaz. Biz (hakkı batıldan ayıran) bir resûl göndermedikçe hiçbir kavme azap edecek değiliz". [146] Burada "şayet bir kişi doğru yola tabi olursa, ne Allah'a ne peygambere ve ne de başka bir kişiye faydasının dokunmayacağını, bu yalnızca kendi faydasınadır" hakikati üzerinde durulmuştur. Bir kişi doğru yoldan ayrılırsa ne Allah'a ne Resûle ve ne de kişileri ıslah eden kişiye hiçbir zarar gelmeyecektir. Çünkü peygamber insanları yanlış yollardan men edip doğru yola ulaşmasını isteyip bundan da hiçbir kişisel menfaatleri yoktur. Bu sebeble akıllı bir kişinin yapması gerekenin kendisine doğru yol anlatıldıktan sonra doğru yola yönelmesidir. Bilakis şayet menfaatlerine ve önyargılarına ters gelmesi sebebiyle Allah'tan yüz çevirirse bu kişiler esasında kendisinin dostu olmayıp düşmanı olacaktır. Burada zikredilen ayrı bir husus ilâhi adaletin pratiği için Resûlün önemi vurgulanmıştır. Çünkü ceza ya da ödül Resûllerin bildirdiği ilâhi mesaja göre ifade edilir.

Bu mesaj ile alakalı kimselerin lehinde ya da aleyhinde bir kanıt olarak öne sürülecektir. Aksi durumda kişilerin cezalandırılmasının adaletli olmayacağını ifade etmektedir. Çünkü bu vaziyetteki insanlar doğru yolu bilmediklerini, bu bilgilerin kendilerine bildirilmediğini iddia edip, bu sebeble cezalandırılmamaları gerektiğini savunabilirler. Kimileri daveti kabul etmek yerine, buna benzer ayetleri okuyarak sapıtıp böyle abes sorular soracaklardır: "Kendilerine hiç peygamber tebliği gelmemiş olanlar ne yapacaklar?" Bu tür suallere verilecek en akıllıca cevap hesap gününde onların ne durumda olacağı suali olduğu belirtilmiştir. Çünkü kendilerine Resûlün çağrısı ulaşmıştır. Diğer kişilere gelindiğinde, kimin çağrıya icabet ettiğini ve belli bir kişinin ona karşı ne vakit, nasıl, ne ölçüde hangi tavrı gösterceğini en iyi Allah'ın bilir.

[146] İsra, 17/15.

Bir insanın cezalandırılması için lazım olan şartları, bir tebliğden haberi olup olmadığını yalnız Allah bilebilir. Mevdûdî peygamberlerden hiçbirine farklı davranılmamasını, hepsinin peygamberliği kabul edilip iman etmek gereklidir. İnkârcıların ithamda bulunduğu gibi hiçbir elçiye yalancı denilmeyeceğini, hepsinin hak peygamber olduğuna inanmanın gerekli olduğunu söyler. Önyargı ve cahillikten uzak olup, yeryüzünün neresinde olunursa olsun gerçeği getiren her peygamberin hak olduğuna şehadet etmek gerekir.

"Resûlullaha itaat eden Allah' a itaat etmiş olur. Yüz çevirenlere gelince (amellerinden hesaba çekilecektir)…Zaten biz seni onlara bekçi olarak göndermedik".[147] Allah'ın elçisinin vazifesi yetkisinin vahiy tebliğ etmekten ibaret değildir. İnsanlara örnek olmaları da gerekir. Yaptıkları işlerden insanların kendilerinin sorumlu olduğunu, Allah Resûlünün onların amellerinden sorumlu olmadığını ifade eder. Ayeti Kerimede ifade edildiği üzere Allah Resûlüne vazifesinin Allah'ın emir ve direktifini onlara bildirilmesi gerektiğidir. Ve Allah Resûlüne sen de bu görevini yapıyorsun o yüzden onları hak yola gelmeleri için zorlamak senin vazifen değildir. Senin vasıtanla onlara bildirilen Hakk'a uymazlarsa, sen onların isyanından mesul değilsin.

"Bak, sana nasıl örnekler getirip saptılar artık onlar doğru yolu bulamazlar."[148] Bu ayette her defasında birbirine tezat fikirler öne sürdükleri ifade edilmektedir. Onlar bazı zaman "sen bir büyücüsün" derler, "sen büyülenmişsin ya da sen bir şairsin ya da içine kötü biri girmiş" derlerdi. Bu durum birbirine karşıt ithamlarda bulundukları gerçeği bilmemelerinin kanıtı olduğunu ifade etmektedir. Aksi durumda her yeni halde ona uygun yeni bir isim bulmazlardı. Bu aynı vakitte onların Hz. Peygamber'e yönelttikleri "iddia"dan kendilerinin bile emin olmadıklarını ortaya koyar. Onlar birgün Hz. Muhammed'e bir isim takıyorlar ama diğer gün onun uygun olmadığını fark ediyorlardı. Daha sonra ikinci bir lakab buluyorlar, bunu diğer günler takip edip devamı geliyordu. Böylelikle her lakap birbirine zıt olup bu durum hiçbirine gerek olmadığına aksine onların uydurmasıdır.

De ki: "Şahitlik yönünde hangi şey en büyüktür? Deki: Benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'an bana kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarayım

[147] Nisa, 4/80.
[148] İsra, 7/48

diye vahyolunuyor: Hakikaten siz misiniz Allah ile beraber ve başka tanrılar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? Deki: "Ben şahitlik yapmam. Deki: O ancak tek bir ilâhtır ve doğrusu ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım"[149].

Hz. Peygamberin ve Kur'an'ın bütün insanlığa gönderildiğini belirtmektedir. Bu ayet, insanları hem Allah'ın yegâne yaratıcı olduğunu hem de Hz. Peygamberin Resûllüğüne iman edip şahitlik etmeye davet ettiğinden Kelime-i şehadeti mana olarak içermektedir. Müellif Allah'ın Hz. Muhammedin kendisi tarafından gönderilmiş bir elçi olduğuna söylediği her şeyin de Allah'tan olduğuna şahit olduğunu ifade eder.

"Söylediklerinin seni üzmekte olduğunu biliyoruz hâlbuki onlar seni yalanlamıyorlar, hakikatte onlar bile bile Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar. "[150] Allah'ın vahyettikleri karşılarında okumaya başlanmadan önce bütün toplumun Hz. Muhammed'in doğru ve dürüst bir kimse olarak gördükleri gerçek olduğunu ifade eder. Ne vakit Hz. Muhammed'e peygamberlik gelince, tebliğe başlayınca onu reddetmeye başladıklarını belirtir. Ama o zaman dahi kimse Hz. Peygamberi yakından, sahtekârlık ile suçlamaya cüret etmediğini, düşmanları dahi hiçbir zaman dünyevi bir hususta dürüst olmamakla töhmet altına almadıklarını izah etmektedir. Tekzib edilen peygamber Hz. Muhammed; öyleki, Hz. Peygamberin düşmanların en azılısı olan Ebû Cehl dâhil, Resûlullahla bir konuşmasında: "Biz sana yalancı demiyoruz ama öne sürdüğün şeye yalan diyoruz" diye itiraf etmiştir.

Bedir savaşında Ahnez bin şerik Ebû Cehl'e gizliden sordu: "Burada ikimizden başka üçüncü bir şahıs yok hakikati söyle, Muhammed'i yalan diyen biri olarak mı görüyorsun veya hakikaten dürüst biri olarak mı? Ebû Cehlin cevabı şu oldu: "Allah'a and olsun ki, Muhammed dürüst bir insandır ve yaşamı boyunca tek bir yalanı dahi yoktur. Bu sebeble Allah, o yalancı olarak inkâr ettikleri sen değilsin, onlar bizim bildirdiklerimizi inkâr ediyorlar, biz herşeye sabreder ve onlara mühlet üstüne mühlet verirken sen neden endişe duyuyorsun? " diye elçisini teskin etmektedir. "Biz Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberler gibi sana da vahyettik.

[149] En'am, 6/19.
[150] En'am, 6/33.

Nitekim İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsâ'ya, Eyyûb'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettik. Dâvûd'a da Zebûr'u verdik". [151]

Bu ayet-i kerime'de, Hz. Peygamberin yeni bir şey getirmediğini, tarihte ilk defa yeni bir şeyi, öne sürmediğini vurgulamak, O'nun hakikatte kendisinden önce gönderilen tüm peygamberlere aynı kaynaktan vahiy aldığını ve dünyanın her yeinde din tüm peygamberlerin getirdiği Hak ve hakikatın aynısını getirdiğini ortaya koymak için zikredildiğini ifade etmektedir.

Mevdûdî'ye göre vahiy kavramı lügatte: (1)işaret etmek, (2)ima ile iletişime geçmek, (3) gizli bir biçimde ifade etmek (4) bir ileti göndermek manalarına geldiğini beyan eder. İkinci olarak Kitab-ı Mukaddes'te, Mezmurlar kitabının yalnızca bir bölümünü, Hz. Davud'un mezmurlarından oluştuğunu ve O'nun ismi ile anıldığını beyan eder. Diğer bölümler başka kişiler tarafından ifade edilen mezmurlardan oluştuğunu ve onların ismiyle anılır. Hakikatte Zebur, yani Hz. Davud'un mezmurlarına bakıldığında, onun Allah nezdinden gelme bir kitap olduğu kolaylıkla bilinecektir. Nitekim Hz. Süleyman'ın meselleri kitabına da eklemeler yapıldığını ve son iki kısmının sonradan ekleme olduğu çok açık olduğu görülür. Mevdûdî, Hz. Eyyub için de geçerli olduğunu ifade etmekte, onun kitabı incelendiğinde hikmet dolu olmasına rağmen, kitabının tamamının Hz. Eyyüb'e isnad edilmesi yanlıştır.

Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Eyyüb'e gönderilen kitabın giriş bölümlerinin, onun gösterdiği sabra tanıklık ediyor olmasına rağmen, bu kitabın son kısımlarında Hz. Eyyüb'ün Allah'a şikâyette bulunduğunu ve yanındakilerin Hz. Eyyüb'ü Allah'a adaletsiz olmadığı hususunda telkinde bulundukları yer almaktadır. Bundan anlaşılacağı haliyle tahrife uğradığını ifade etmektedir. [152]

"Kendilerini Allah'a vermiş olan peygamberler ve Allah'ın kitabını korumaları kendilerinden istendiği için rablerine teslim olmuş rabbanilerin, bilginlerin Yahudiler arasında hükmettikleri, kendinden hidayet ve nur bulunan Tevrat'ı indirdik. Hepsi onun (hak olduğunun) şahitleri idi. Artık insanlardan korkmayın, ben'den korkun ve ayetlerimi ucuz bir fiyata satmayın. Kim Allah'ın

[151] Nisa, 4/163.
[152] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 2/385.

indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar kâfirlein ta kendileridir". [153]Ayet-i Kerime'de geçen Rabbaniler en üst derecedeki uzman kişileri, Ahbar ise fakih anlamında olduğunu düşünür.

"Ve onların izlerince Meryemoğlu İsa'yı Tevrat'tan önceden indirilenleri doğrulayıcı olarak gönderdik ve O'na kendisinde hidayet ve aydınlık bulunan, Tevrat'tan önündekini tasdik edici ve takva sahibi kimseler için hidayet ve nasihat olarak İncil'i verdik".[154] Müellife göre bu şu anlama gelir, Hz. İsa yeni bir din getirmeyip, ancak kendisinden önce gelen bütün peygamberlerin izlediği aynı yolu takip etmiş ve halkı aynı çağrıya davet etmiştir. Kur'an Allah'ın önceden gönderdiği her Resûlün, kendinden önce gelmiş olan peygamberlerin mesajını doğruladığını, onları reddetmek ya da dinlerini ortadan kaldırıp yerine kendi dinini inşa etmek için gelmediğinden, kutsal bir miras gibi bıraktıkları vazifeyi tamamlamak için elinden geleni yaptığını tekrar tekrar ifade eder. Nitekim Allah, kutsal kitapları hiçbiri önceki gönderilenleri reddetmek için gönderilmediğini, bilakis desteklemek ve onaylamak doğrulamak için göndermiştir.

"Göklerde ve yerde olanları en iyi bilen Rabb'indir. Yemin olsun ki biz peygamberinin kimini kimisine üstün kıldık; Dâvûd'a da Zebur'u verdik". [155]Ayet-i kerime ışığında açıklama yapılacak olunursa; peygamberlerden her birinin Allah nezdinde özgü üstünlüktür. Allah ayetlerde Hz. İbrahim'i kendisine dost (halil) edindiğini, Hz. Musa ile kelam ettiğini, Hz. İsa'yı mucizevi olarak babasız yarattığını, Hz. Süleyman'a görkemli bir hükümranlık verdiğini, Hz. Muhammed (s.a.v) âlemlere rahmet olarak gönderdiğini belirtir. Ayetin sonunda Hz. Davud'a verilen hükümranlığın değil de, Zebur'un ifade edilmesi, ilimde ve dinde üstünlüğün mal, mülk ve makamdan daha kıymetli olduğuna delalet eder.

Mevdûdî'ye göre ayrıca hitap Hz. Muhammed'e olmasına rağmen hakikatte muhatap Mekkeli putperestlerdir. Bu nida onların Peygamber Efendimizi hakir görmelerini tenkit etmiştir. Genellikle aynı asırda yaşayanların, özelde de düşmanların, kendi toplumlarından çıkan bir kişideki üstünlük ve soyluluğu görmemeleri çok karşılaşılan bir hadise olduğunu belirtir. Aynı durum Hz.

[153] Maide, 5/44.
[154] Maide, 5/46.
[155] İsra, 17/55.

Muhammed de mucizevi ya da küçük hiçbir meziyet göremeyen çağdaşları için de söz konusudur. Onlara göre o kendi toplumlarından çıkan sıradan biri idi. Diğer açıdan onlar, kendilerine birkaç asır önce yaşayan bazı meşhur kişilere çok saygı duyup ve onları azametle mükemmele ulaşan varlıklar olarak görmekte idiler. Hz. Peygamber (s.a.s) peygamberliğini beyan ettikten sonra ona mantıksız itiraz etmelerinin sebebi budur. Şöyle iddia ediyorlardı: "Kendisinin peygamber olduğunu öne süren şu adama bakın. Hâlbuki o herkesten büyük bir saygı gören önceden gönderilen peygamberlerle mukayese edilemez bile." Yüce Allah onların bu itirazlarına şöyle cevap verdi: "Biz yerdeki ve gökteki bütün yarattıklarımızdan haberdarız ve onların kademelerini biz biliriz, siz değil. Önceki Peygamberlere nimet verdiğimiz ve kimisini kimisinden üstün kıldığımız gibi, kime peygamberlik vereceğimizi biz biliriz" diye açıkladığını ifade eder.

Mevdûdî, peygamberin insan olmasını şöyle izah etmiştir: Hz. Davud'un burada bilhassa zikredilmesinin sebebi, Resûlluğun, insanın bu dünya ile hiç alakası olmaması anlamına gelmediğini ortaya koyar. Bu, onların Hz. Muhammed'in de bir insan olduğunu bahane ederek yaptıkları iddiaya cevap olarak verilmiştir. Bu bağlamda şöyle ifade edilmek istenmiştir: "Davud, kendisini normal insandan daha çok dünya ile ilgilenme zorunda olan bir mevkide olmasına yani kral olmasına rağmen, Allah ona peygamberliği lütfetti, ona kutsal kitap verdi. Nitekim Hz. Muhammed'in de eşi, çocukları olduğu herkes gibi bir yaşam sürdüğü, ticaret ve alışverişle meşgul olduğu kısacası, yaşamını sürdürebilmek için her insanın yaptığı gibi bunun yanında peygamberliği lütfetti. Böyle bir izah gerekliydi, çünkü Mekkeli putperestler böyle bir insanın değil nebi, saygı değer ve dini bilinci olan bir insan bile olamayacağını düşündüklerini belirtmiştir. Çünkü onlara göre zühd sahibi ve dindar kimse ile alakalı bir iş yapmamalı, inzivaya çekilip Allah'ı anmak olduğunu düşünmektedir. Hâlbuki Peygamber hayatını sürdürebilmesi için gerekli olanları elde etmek için çalışmak mecburiyetindedir.

Mevdûdî tüm peygamberlerin tek bir vazifesi olduğunu; peygamberler ilâhi mesaja inanan ve ona uygun bir biçimde durumlarını değiştirenleri müjdelemiş ve yanlış fikir ve davranışları benimseyenleri de kötü bir sonla uyarıp bildirdiklerini ifade etmiştir. Allah, yeryüzünün çeşitli mekânlarına farklı peygamberler ve kutsal kitaplar gönderilmiştir. Bu gönderilen peygamberler, hak bilgisini büyük bir oranda

bir insan topluluğuna ulaştırıp ve arkalarında insanlara doğru yol gösteren rehber olarak ilâhi kitaplar bırakmışlardır. Nitekim buna karşı doğru yoldan ayrılan kişi, suçu Allah'a ve elçisine atamaz bundan kendisi mükelleftir çünkü Hakk kendisine geldiğinde onu bildiği halde kabul etmemiştir. Nübüvvet yolculuğunun tamamlanması Hz. Muhammed ile olmuştur.

"…Bugün dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım ve din olarak sizin İslâm'dan razı oldum…"[156]

"Bugün" belli bir gün ya da tarih değil, ayetin indiği gün olduğunu ifade eder. "Kâfirler dininizden ümidi kesti" söyleminin manası şöyledir: "Uzun zaman alan sistemli bir direniş ve karşı koymadan sonra, dininizi başarısızlığa uğratma umudunun kaybettiler. İslâmi dininin kalıcı bi hayat nizamı olduğunu, sağlam bir zemine oturduğundan artık eski "Cahiliyye dönemine geri dönemeyeceklerini biliyorlar". Bu sebeble "onlardan değil, Ben'den korkun. Nitekim inkârcıların İslâmi dini vazifeyi yapmaya engel olacak bir müdahale tehlikesi olmadığını ifade eder. Allah'tan korkulması gerektiğini ve Allah'ın emir ve nehiylerinin yerine getirilmesi gerektiğini vurgular. "Dininizi kemale erdirdim" ifadesi, dininizi bütün bir düşünce, hayat nizamı ve medeniyet inşa eden kalıcı bir yaşam tarzının gerekli bütün öğeleriyle donattım ve ilkelerini belirledim. Tüm insani problemlerin çözümü için detaylı tâlimatları belirledim. Ayrıca bundan sonra bir başka kaynaktan kılavuz ve tâlimat bulmanıza gerek kalmadığını söyleyerek izah etmiştir.

"Nimetinin tamamlanmasının"hidayet nimetinin tamamlanması anlamındadır. Allah'ın buyurduğu üzere "Sizin için yaşam tarzı olarak İslâm'dan hoşnut oldum; çünkü itaat etmenizle ve ona olan bağlılığınızla, kabul ettiğiniz İslâmi dinine samimi olarak inandığınızı pratikte de gösterdiniz. Gizli olan mananın da; "Bütün bu nimetlerime teşekkür olarak belirlenmiş olan sınırları gözetmeyi katiyyen ihmal etmemiz gerektiğini belirtir.

2.4.1.Nebi ve Resûl

Peygamber, kök olarak Farsça bir kelime olup, Allah ile kulları arasında elçilik vazifesi yapan kişileri adlandırmak amacıyla kullanılır. İnsanların doğru yola

[156] Maide, 5/3.

ulaşmasına vesile olması sebebiyle Allah nezdinde yüksek bir derece ve makama sahip olan kimsedir. [157]

Resûl, lügatte "elçi" gönderilen manalarına gelen isim olup çoğulu "rusûldür". Terim manası ise Allah'ın yeni bir kutsal kitap ve şeriat ile insanlara emir ve nehiylerini haber vermek üzere gönderdiği peygambere "Resûl" denir. Mürsel sözcüğü de Resûl ile aynı anlamda kullanılmıştır. Peygamberin yerine getirdiği bu vazife "risalet" olarak isimlendirilmektedir.

Nebi lügatte "haber veren" manasına gelir. Dini tarif olarak ise nebi, Allah'ın kendisine bildirdiği hükümleri insanlara bildiren peygamber demektir. Bu kelimenin çoğulu da enbiyadır. Nebinin gerçekleştirdiği vazifeye "nübüvvet" denir.[158] Toplumumuzda çokça zikredilen peygamber kelimesi "haber getiren" manasına gelmekte olduğu Farsça kökenli bir sözcüktür. Bir kısım İslâm âlimleri, Peygamberleri, Allah'tan vahiy aldıkları için nebi; görevleri gereği aldıkları ilâhi emirleri insanlara bildirdikleri için de resûl denildiğini belirtmiştir. Kur'an-ı Kerimde bazı meleklerden peygamberlere ilâhi emirleri iletmeleri sebebiyle Resûl olarak zikredilmiştir. Bu bağlamda Resûl sözcüğü, "nebi" sözcüğünden daha geniş bir mana taşır. Fakat ister Resûl olsun ister nebi bütün peygamberlerin en önemli vazifesi, Allah'ın kendisine bildirdiklerini insanlara tebliğ etmektir.

Müellif nebi ile Resûl arasındaki farkı önce onların lügatte ne anlama geldiğini açıklamıştır. Resûl sözcüğü sözlükte "gönderilen kişi" manasına gelir. Bu durumda elçi, sefir, temsilci, ulak için kullanılabileceğini ifade eder. Kur'an-ı Kerim bu kelimeyi Allah-û Teâla'nın özel bir vazife ile gönderdiği melekler ve Allah'ın bildirdiğini insanlara ulaştıran kimseler için kullanır.

Nebi sözcüğü ise lügatte haber getiren, kademesi yüksek ya da yol rehberliğini yapan kişi anlamına gelir. Bu ad her üç manasıyla da tüm peygamberler için kullanılmıştr. O zaman Hz. Muhammed (a. s) Resûl (gönderilmiş) bir nebi olduğunu, çünkü O Allah'tan haberler getiren ve insanlara doğru yolu gösteren derecesi ali bir elçidir. Kur'an-ı Kerim bu ki adı kesin bir biçimde birbirinden ayırmadığını, çünkü bir kişi için bir yerde "Resûl" der, başka yerde de aynı kimse

[157] Murat Serdar - Harun Işık, *Sistematik Kelam-II* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2018), 2/9.
[158] Murat Kılavuz vd. , *Akaid*, thk Durna Nihal (Ankara: Devlet Kitapları, 2020), 88.

için "Nebi" denilmiştir. Bazı durumlarda da her iki ismi aynı kişi için kullanıldığını, bununla beraber bazı yerlerde her isim sanki aralarında teknik bir mana farklılığı varmış gibi kullanıldığını ifade eder. Fakat yine de bu farklılık belirtilmemiştir. "Senden önce hiçbir Resûl nebi göndermemiştik ki…"[159]

Her Resûl'un bir nebi olduğu söylenebilir fakat her nebi bir Resûl değildir. Resûl'un yapması gereken daha mühim ve daha özel bir vazifedir. Bu görüşün Hz. Peygamber'in İmam-ı Ahmed'in Ebu İmame'den ve Hâkim'in Ebu Zer'den naklettiği bir hadis ile desteklenmiştir. "Peygamberimize yeryüzüne kaç "Resûl" ve kaç "Nebi" gönderildiği suali sorulduğunda, Resûllerin 313 ya da 315, nebilerin ise 124. 000 olduğunu söylemiştir". Asıl nüshalarında bu ibarenin olmadığını beyan etmektedir. [160]

Bu minvalde İslâmî düşünce yapısının ilâh, insan ve kâinat algısında önemli bir görev üstlenen "risalet" anlayışının istenilen bir biçimde düşünülmesi, hem düşünce açısından İslâm itikadı için, hem de pratik açıdan müslüman bireylerin dünya görüşü için oldukça faydalı olacaktır. [161] Bilindiği üzere ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem ile başlayan nübüvvet görevi peygamberimiz Hz. Muhammed'in peygamberliğine kadar devam etmiş ve onunla sonlandırılmıştır. [162] Yüce Rabbimiz her topluma, farklı zaman ve yerlerde peygamberler göndermiştir. Peygamber gönderilmeyen hiçbir toplum ve ümmet olmadığını Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette zikretmektedir:

"Her ümmetin bir peygamberi vardır. Peygamberlerin gönderildiği vakit, aralarında adaletle hüküm verilir ve onlara katiyyen zulmedilmez. "[163] Ayetinde de ifade edildiği üzere Allah her topluluğa elçi göndermiştir.

Nübüvvet konusunun öneminin anlaşılmasının bir diğer yolu da vahyin anlaşılmasından geçer. "Allah, bir insanla sadece vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur. Ya da bir elçi gönderip müsaadesiyle ona istediğini vahyeder.

[159] Hac, 22/52.
[160] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 3/205.
[161] Harun Caglayan, "Elçi ve Vekil Bağlamında Nübüvvet", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 8/2 (26 Nisan 2016), 69.
[162] Bk. Ahzab sûresi, 40. ayet
[163] Yunus, 10/47

Kuşkusuz Allah yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir…"[164] Zikredilen ayette de ifade edildiği gibi Yüce yaratıcı, kullardan seçtiği elçileri ile üç biçimde vahyi iletmektedir:

Allah, kelamını kulunun kalbine doğrudan ilka etmesi olduğu ifade edilmektedir.

Keyfiyetini bilemeyeceğimiz bir biçimde perde arkasından aracısız konuşmasıdır.

Bir melek aracılığıyla konuştuğu bildirilmektedir.

Resûller, Allah'ın seçilmiş kulları olup iletilen ilâhi hükümleri hiçbir farklılığa uğratmadan insanlara bildirmişlerdir. Yüce Allah insanın dünyada ihtiyaç duyduğu her şeyi yaratmış, emrine sunmuştur. Dünya hayatında çalışmak ve iş yapmak için gerekli olan tüm yetenek ve kuvvet insana takdim edilmiştir. Doğduğu andan itibaren insanoğluna doğru yol gösterilmiş olsaydı ya da başka bir ifadeyle, zorlayarak dürüst bir kimse yapılmış olsaydı, yaratılmış her şey manasını yitirmiş olurdu. Dolayısıyla Allah, insanoğlunun doğru yola ulaşması için zaruri ve cebri yolu seçmemiş, peygamberlerin tebliği sonucu seçilen yolu münasip görür. Böylece, insanın özgürlüğüne zarar verilmeden, onu imtihandan geçirebilme fırsatı doğdu, diğer taraftan da, nasıl yaşaması ve inanması gerektiğini peygamberler aracılığıyla öğrenmiş oldu.[165]

2.4.2.Peygamberliğe Olan İhtiyaç ve Allah'ın Peygamber Göndermesinin Hükmü

Dini hükümler Allah ile insanlar arasında elçilik görevi yapan resûller vasıtasıyla bilinmiştir. İnsan, doğru yola erişebilmek için, hak ile adalet temeli ile kurulan ilâhi düzeni öğrenip hayatında pratiğe dönüştürebilmek için, Allah'ın seçtiği peygamberlere ve onlar vasıtasıyla gelen ilâhi vahye muhtaçtır. Bu nedenle peygamberlere iman etmenin manası, aynı vakitte peygambere bildirilen dine ve dini bildirene yani Allah'a iman etmektir. [166] Peygamberlik kişilerin için hem bir temsil kurumu hem de ilâhi emirlerin insanlara ulaşma vasıtasıdır. Yarattığı mahlûkları ve

[164] Şurâ, 42/51.
[165] Musa Bilgiz, "Kur'an'da Nübüvvet (peygamberlik)", *Diyanet İlmi Dergi* 49/1 (01 Mart 2013), 29.
[166] Ardoğan, *Delillerden Temellere-Sistematik Kelam ve Güncel İnanç Sorunları-*, 221.

onların zaruretlerini en iyi biçimde bilen Allah, kullarının irade acziyetini, dünya hayatına karşı dilek ve isteklerini de bildiğinden elçiler göndererek Hak ve doğruya ulaşma yolunda insanlara yardım edip doğru yolu bildirmiştir. Peygamberlere olan ihtiyaç şöyle zikredilebilir;

1.Allah'ın mevcudiyetini akıl yoluyla anlayabilen insan, Allah'ın zatı ve sıfatlarını kavramada yalnız başına kifayetsiz kalır. Bu nedenle Allah ile ilgili bilgi elde edebilmek için peygamberlere gereksinim duyulur.

2.Yaratılış gayesini bilmede kendi başına kifayetsiz kalan insan, yaratılma nedenini; nerden gelip nereye gideceğini kavramak ve bilmek için de peygamberlere ihtiyaç duyar.

3.Bireysel ve toplumsal saadete ulaştıracak ilke ve prensiplerin insanlara ulaştırılıp öğretilmesi için peygamberlere ihtiyaç duyulur.

4.Dünyaya sınav için gönderilen insanın, kullukla mükellef olması için Allah'ın emir ve nehiyleri hususunda bilgilendirilmesi gerekir. Bu bilgilendirmenin gerçekleşmesi için peygamberlere ihtiyaç duyulur. [167]

5.İnsanların dini öğretileri bilmeleri ihtiyaçları yanında, dünyaya ait olan sanat, ziraat, ticaret vb gibi meslekleri öğrenebilmeleri için de peygamberlere gereksinim duyulur. Peygamberler insanlığa ışık tutup, yol gösterip bilgi verir.

Yukarıda ifade edilen hususlardan da anlaşılacağı üzere peygamberlerin esas vazifeleri, insanları dünya ve âhiret saadetine ulaşmasını sağlamaktır. Peygamberler; hem âhiret hem de dünya hayatı için de elzem olan muazzam önder, yaşama dair mevzularda dahi insanları aydınlatıcı, yol gösterici, tabii olunması gereken örnek kişilerdir. Resûller, Allah'tan kendilerine iletilenin yani vahyi insanlara ulaştıran, tebliğe mevzu olan ilâhi mesajlarla beraber sözlü ve pratiğini gösteren, izah eden öncü şahsiyetler olduğu beyan edilmektedir. Başardıkları zor eylemler nedeniyle tarihin şahit olduğu kayda geçtiği en büyük inkılâpçılar ve kahramanlar hiç kuşkusuz peygamberlerdir. Peygamberleri bilmek, hakiki yaşam hikâyeleri hakkında bilgi sahibi olmak, genç-yaşlı tüm müminler için oldukça önem verilmesi gereken bir

[167] Kılavuz vd. , *Akaid*, 90.

mevzudur. Asrımızdan binlerce sene evvel yaşamış peygamberler ve mücadeleleri ile alakalı bize en doğru bilgiyi, hiç kuşkusuz kitabımız Kur'an-ı Kerim verir. [168]

Kur'an-ı Kerim, nübüvvet olayını evrensel bir olgu olarak gördüğü, bu sebeble Kur'an'da her topluluğa Allah'ın Resûlleri gönderildiği zikredilmiştir. Nübüvvet, vahiy temeline dayanmakta, Allah'ın vahyine muhatap olmak insanın kendi çabası ile elde edilen bir mertebe olmadığı, tümüyle ilâhi bir lütuf olduğu beyan edilmektedir.

Allah-û Teâla, nübüvvet ile şereflendirdiği elçilerini, yüksek meziyet ve ahlaki vasıflarla donattığı ifade edilmektedir. Resûller yalnızca ibadet kaidelerine değil, evrensel etik ve insani değerleri de varlık dünyasına bahşetmişlerdir. Peygamberlerin ve ilâhi öğretilerinin tesiri çağları, zamanları ve mekân hududlarını aşmış, dini, ahlaki, toplumsal, iktisadi, siyasi ve eğitim gibi yaşamın tüm cihetlerine etki etmiştir. İnsanoğlunun nübüvvet kavramı sayesinde Allah'la olan ilişkisini, rızasına uygun yaşayabilmenin yolunu bulduğu, ilâhi emir ve nehiylere uymanın sonucu olarak hem dünyada hem de âhirete saadete erişecektir.

Ayrıca, kelam âlimlerinden Matûrîdî, nübüvvetin yalnızca dini manada değil aynı zamanda dünyadaki hayatında aklen bir gereklilik olduğunu insanın ihtiyacının karşılanacağı fikrindedir. Bu bağlamda peygamberlik, din ve dünya hayatını bir arada tutan şümullu bir değerdir. İnsanlık tarihinin başlangıcında hayatsal ihtiyaçların ne ile nasıl karşılayacağı hususunda aklın bir tecrübe ve bilgi sahibi olmuş olması mümkün değildir.

Matûrîdî, bu ihtiyacı hayatın neredeyse tüm sahalarını kapsayacak şekilde şöyle zikretmektedir: "Akıl, tarihsel serüvenin evvelinde, sözünde duracak ve öğüt verecek birine ihtiyaç duyar duruma gelmektedir. Din, dünya, hatta büyü, harp ile ilgili mevzular bu kapsama müdahildir.

Netice olarak O, peygamberlik müessesini, aklın ettiği saha içerisinde bir kişinin ve ait olduğu sosyal yaşama bağlanmasının, 'değer'otoritesi olarak; insanın sahip olduğu yeterlilikleri ile ihtiyaçları arasında hayatın idame edilebilir olmasının temel etmeni olarak aklın sınırları içinde kalan mutlak hikmet sahibi Yaratıcıdır.

[168] Veysel Kasar, *İmânın Şu'beleri(Halimi'den İslam İnancının Analizi)*, ed. M. Cüneyt Gökçe (İstanbul: Kardelen Yayınları, 2019), 208-209.

Kullarına iyiye ve kıymetli olana yaptığı bir çağrı olarak vasıflandırmıştır. Ahlâki minvalden bakıldığında da ise nübüvvet, kötülüğe karşı iyiliğin itidal duruma getirilmesi, çıkara bağlı 'menfaate karşı değere bağlı 'maslahatın' sağlamlaştırılması gibi bir gayeye hizmet etmiştir. [169]

2.4.3.Nübüvvetin Kesbîliği-Vehbiliği

Eş'ari ve Mâtürîdiyye kelam âlimleri peygamberliğin vehbî bir makam olduğunu birbirine benzer söylemlerle ve ortak kanıtlarla ortaya koymuştur. Kelam âlimlerine göre Allah-u Teâla'nın peygamber göndermesini bu müessese için seçilen kişinin yeterliliğine bağlamak, diğer taraftan onun bu makama hak kazandığını öne sürmek gerçek olmayıp, Yüce Allah'ın istediği kuluna lütfetmesi olarak düşünmenin gereklidir. Çünkü bu makam, çaba ve çalışma ile elde edilemeyecek ve bütünüyle ilâhi bir lütuf ve ihsanın sonucu olan bir yüce makamdır. Peygamberlik her bedeni ve ilmi çaba gösteren insanın elde edebileceği, her kişiye açık olan ve sunulan bir makam değildir. Zira insan olma ya da melek olma sıfatı çaba gösterip kazanılacak bir özellik değilse, nübüvvet aynı açıdan çaba ve kesb edilip kazanılmış bir vasıf değildir.

Bu makama ulaşmak için bir veraset söz konusu değildir. Bir inkârcının çocuğunun peygamber olması, bir peygamberin çocuğunun inkârcı olması mümkün görülür. Nübüvvetin elde edilmesinde ne peygamberin zatına ne de onun herhangi bir kesb veya fiileri ulaşmış olması sebebiyle kazandığı anlamına gelir. Bu, Allah'ın kendisini seçtiği kuluna "Ben seni elçi olarak vazifelendirdim, artık insanlara tebliğde bulun" diye bildirdiği ona bahşettiği bir iyiliğin sonucudur. [170]

Netice olarak Eş'ari mezhebi âlimlerinin nübüvvet ile ilgili yaptıkları tanımda "seçilme ve lütuf" kelimelerine vurgu yapmalarının da tezahürü üzere nübüvvet vehbî bir mertebedir. Zira nübüvvet kesbi yani kişinin çakışıp elde edeceği bir şey olsaydı, insanlar arasında rekabet ve haset zuhur eder, insanlar birbirlerine mani olmaya çalışacaklardı. Peygamber niteliğine erişmek amacıyla iyiliklerin karşılığına bu dünyada şahit olmayı, imtihan hikmeti bağlamı açısından da doğru değildir. Böyle

[169] Aslan İbrahim, "İmâm Maturidînin Deist Eleştirilere Karşı Nübüvvet Savunusu", *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 12/2 (21 Ağustos 2014), 52.
[170] İbrahim Bayram, "İslâm Düşüncesinde Nübüvvetin Vehbîliği-Kesbîliği Meselesi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (01 Haziran 2015), 173-174.

bir vaziyette Allah'ın maunetiyle kazanılan başarıları kendileri yaptığını savunur hale geleceklerdir. [171]

Müellifin bu konuyla ilgili görüşü tefsir kitabından yararlanılıp izaha yer verilecektir. "Bu kitabın sana kalbine ve vahiy ile bırakılacağını ummazdım; fakat o, rabbinden bir rahmet olarak geldi. Öyleyse sakın kâfirlere destek olma!". Vehbilik, peygamber seçilen bir kişinin kendi kazanması sonucu elde edeceği bir vazife olmadığı anlamına gelir.[172] Peygamberlik müessesi ilâhi tercihtir ve dış bir etkinin olmadığı aşikârdır. [173]

Mevdûdî, bu ayetin Hz. Peygamberin nübüvvetinin bir kanıtı olduğunu söyler. Tıpkı Hz. Musa'nın (a. s) bir peygamber olarak seçilip yüce bir vazife ile gönderilmesi gibidir. Ayrıca Hz. Musa'nın böyle bir şeyi hiç beklememiş ve temenni etmemiş, bir seyahat anında birden çağrıldığını ve daha önceki yaşamıyla hiç alakası bulunmayan bir vazifeye tayin edilmiş gibidir. Peygamberliğin de aynı ruhaniyette olduğunu belirtir. Mekke halkı Hira mağarasından indiği bir gün öncesine değin, onun sürdürdüğü hayat tarzını gayet iyi biliyorlardı, nelerle uğraştığı konuştuğu konuları alaka ve faaliyetlerinin önemini bütünüyle bilmekteydiler. Kuşkusuz o hakkın, doğruluğun ve dürüstlüğün cisim bulmuş hali, asalet, barışseverlik ve insanlığa hizmetin bir timsali idi. Fakat bu hayat tarzı hiç kimsenin aklına böyle doğruluk örneği adamın ertesi gün nübüvvetini ilan edeceği düşüncesini çağrıştırmamıştı. En yakın dost, akraba ve komşuları arasında dahi onun bir nebi olmaya hazırlandığını iddia edecek tek kişi yoktur. Hiç kimse Hz. Muhammed'in Hira mağarasındaki inkılabı anından sonra birden bire günlük konuşmalarının mevzusu haline geliveren konu, problem ve düşüncelerle alakalı tek bir kelime duymamıştı. Hiç kimse Kur'an şekil içinde duymaya başladığı bu tür kelimelere, terimlere, bu tür bir konuşma biçimine yöneldiğine tanık olmamıştı.

Hiçbir tebliğ için ayakta durup dikilmemiş bir bildiri sunmamış veya bir eylem başlatmamıştı. O inkılabi zamandan bir gün öncesine değin hayatını doğru ve kanuna uygun olarak kazanan ailesi ile mutlu bir yaşam süren, misafirlerini ağırlayan, yoksullara yardım eden, akrabalarına iyi muamele eden ve bazı

[171] Ardoğan, *Delillerden Temellere-Sistematik Kelam ve Güncel İnanç Sorunları-*, 230.
[172] Bayram, "İslâm Düşüncesinde Nübüvvetin Vehbîliği-Kesbîliği Meselesi", 177.
[173] Abdulkerim İskender Sarica, "İtham ve Gerçeklik Arasında Kesbî Nübüvvet İddiaları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/2 (26 Aralık 2020), 560.

zamanlarda ibadet için inzivaya çekilen bir tüccar gibi yaşamını sürdürmüştür. Böyle bir kimse için aniden dünyayı sarsan konuşmalar yapmak, inkılabi bir bildiriyi tebliğ etmek, özel bir edebiyat kuvvetli ve atılımcı bir yaşam felsefesi, temelli bir fikir, ahlak ve sosyal yaşam nizamı getirmesi büyük bir değişikliktir.

Psikolojik olarak da böyle bir farklılık hazırlanarak fikri çaba harcayıp olacak bir iş değildi, böyle bir hazırlık ve çaba her hâlükârda bir kişinin, içinde bulunduğu kişilerden saklanmayacak belirli tekâmül aşamalarından geçmek mecburiyetindedir. Şayet Allah Resûlünün yaşamı böyle aşamalı bir gelişim süreçlerinden geçmiş olsaydı Mekke'de yaşayan yüzlerce insan şöyle ifade ederdi: "Bu kişinin bu denli ileri gideceğini sana söylememiş miydim? "Ama tarih Mekke putperestlerinin Allah'ın elçisine karşı her türlü itirazda bulunmalarına rağmen, hiç kimsenin Mekke'de böyle bir itirazda bulunduğu kayıt altına alınmamıştır.

Bir şeye daha dikkat edilmesi gerektiğini; Hz. Peygamber'in bizatihi kendisi bir elçi olarak görevlendireleceğini ne bekliyor ne ummuyor ne de istekte bulunuyordu. Ama hiç beklenmedik anda bu tecrübeyle karşı karşıya geldiğini bu ilk emrin başlangıcı ile alakalı hadis-i şerifler de belirtilen hadislerle de desteklendiğini ifade etmiştir. Cebrail ilk karşılaşmasında ve alak sûresinin ilk ayetlerinin indirilmesinden sonra Hz. Peygamber (s.a) haşyete kapılıp titreyerek Hira mağarasından hızlı bir şekilde evine dönüp hanımına "benim üstümü örtün, beni örtün demiştir. Bu endişeli durumdan biraz sıyrıldığı zaman başına gelenleri eşine anlatır ve şöyle ifade eder: "Sanırım yaşamım tehlikede" hanımı şöyle der: "Hayır! Asla! Allah seni asla üzmez. Sen akraba haklarını riayet edersin, fakire destek olur, miskine yardım edresin, hep iyilik etmeye hazır bulunursun sen.

Sonra O'nu yeğeni Ehl-i Kitab olan iyi ve âlim bir kişi olan Varaka b. Nevfel'in yanına götürmüştür. Olup biteni dinleyen Varaka hiç şüphe duymadan şunları ifade eder: "Sana gelen kişi Hz. Musa'ya da gelen Nâmûs (özel olarak gönderilmiş ilâhi elçi) ilk aynı, keşke genç yaşta olsaydım da kavminin seni süreceği vakte kadar yaşamış olsaydım". Yüce Elçi sual eder: "Kavmim beni sürecek mi? Varaka b. Nevfel cevap verir: "Evet senin getirdiğin bilgileri getirip de kavminin düşmanlığa ile karşı karşıya gelmemiş bir tanesi gelip geçmedi bu âlemden". Bütün bir hadise, bu tür beklentileri bulunmayan yalın bir kişinin aniden olağanüstü bir

tecrübe ile karşı karşıya kaldığında içinde bulunduğu durumu tüm doğallıyla ortaya koymuştur.

Şayet Allah Resûlu (s.a) daima bir elçi olma isteği taşısaydı, "peygamber olacak kişiyim" diye düşünseydi aklı, düşüncesi hep bir bildiri gelecek olan meleğin belireceği vakitte olsaydı, mağara tecrübesinden sonra içi mutlulukla dolar ve kavminin huzuruna gidip elçiliğini beyan etmeyi isteyeceğini ifade etmiştir. Ama bu durumun tersine o şahit olduğu şey karşısında ne yapacağını bilmeyip haşyete kapılıp eve gidip ve tamamen üstü örtülü olduğu halde, yatağında uzanmıştır. Biraz endişesi geçtiğinde hanımına hira inzivası anında başına gelen olayı bir bir anlattı ve endişe ve hislerini ifade etti. Bu bir nebi adayı olduğu fikrine kapılan kişinin durumundan ne denli farklı değil mi?

Ayrıca bir kocanın yaşamını, tutku ve fikirlerini, eşinden daha iyi kim bilebilir? Şayet kocasının bir nebi adayı olduğunu, meleğin gelişini dört gözle beklediğini daha önceden bilseydi, cevabı Hz. Hatice'nin cümlelerinden çok farklı olacağını örneğin şöyle derdi: "Sevgili eşim neden bu kadar endişeye kapılıyorsun. İşte uzun zamandır istediğini elde ettin. Şuan bir aziz gibi davran. Ben de hediye ve ikramları elde etmek için kolları sıvayacağım". Ama o, 15 senelik hayat yoldaşlığı süresince kocasının bildiği kadarıyla şeytanın onun gibi iyi ve fedakâr birine musallat olacağına bir an dahi ihtimal vermediği gibi, Allah'ın onu zor bir sınava tabi tutacağını da aklından geçirmediğini, Demekki eşinin şahit olduğu hadise Hak ve gerçektir. Hz. Peygamber'in nübüvvetine öylesine apaçık kanıt oluşturduğunu gerçekçi bir kişi onu kolay kolay reddetmeyecektir. [174]

Mevdûdî Allah Resûlünün peygamberliğini kanıtlamak için sözlerine şöyle devam eder: Allah Resûlünün okuma-yazma bilmediği, onun doğumundan ihtiyarlığına kadar tüm yaşamını oralarda sürdürdüğü çağdaşları ve ahbaplarının, onu hiç kitap okumadığı hatta eline kalem bile almadığını çok iyi biliyorlardı. Bu hakikati gözler önüne sererek Allah şöyle buyuruyor: Kur'an-ı Kerim'de sunulan derin bilgiler daha önceki peygamberlerin hikâyeleri, birçok farklı dinin itikat ve akideleri, eski toplumların tarihleri, sosyal, iktisadi ve ahlaki yaşamla alakalı sorunlar olduğunu belirtmektedir. Bunlar bu ümmi bir insan tarafından naklediliyor-bu

[174] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an,* 1987, 4/191-192.

insanın bu derin malumatları başka bir kaynaktan değil; fakat vahiyden edindiğinin apaçık kanıtıdır. Şayet o okuma-yazma biliyor olsaydı ve insanlar kitap okurken ciddi çalışmalar yapmasına şahit olsalardı, o vakit hak olmayana tapanlar kuşkularına, onun bu bilgileri vahiy sonucu değil okuma ve tahkik netcesi ulaştığı biçiminde bir bahane bulabileceklerini belirtmektedir. Ama onun tamamen ümmi olduğu hakikatı böyle bir kuşkuya mahal vermemektedir.

Bu sebeble, apaçık inatçılık dışında onun elçiliğinin herhangi bir biçimde inkâr edilebileceği hususunda geçerli bir zemin bulunmadığını belirtir.

Aklen hiç okuma-yazma bilmeyen bir kişinin, aniden, hiç kimse onu daha önce bir hazırlık yaparken görmediği halde olağanüstü nitelik ve özellikleri bulunduran Kur'an gibi bir kitap getirmesi ve onu insanlara takdim etmesi, hakikatte bilgi ve hikmete sahip kişiler için o kimsenin nebiliğinin apaçık kanıtıdır.

2.4.4.Peygamberlerin Nitelikleri

Resûller, insanları iyiye ve hakka sevk etmek, dünyada adaletin hüküm sürmesini sağlamak, insanları tevhit inancına tebliğ etmek için görevlendirilmiştir. Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin rol-model olma niteliklerinden söz edip insanların içinden seçildiğini belirtmiştir.

"De ki: Ben de yalnızca sizin gibi bir insanım. Bana ilâhınızın tek yaratıcı olduğu bildiriyor…"[175] Resûller ayette de belirtildiği üzere diğer insanlar gibi yer, içer, evlenir, çocuk sahibi olur, çalışır, hastalanır ve yaşamları son bulur. İnsani niteliklere sahip olup, üzülmek, sevinmek, ağlamak gibi davranışlar segilerler. Peygamberler, Allah'ın seçilmiş kulları, vahiyle muhatap kıldığı kutlu resûlleri olduğu için diğer insanlardan farklı bazı üstün meziyetlere sahip olmaları da resûl olmalarının biz insanlara hakikati tebliğ etmek için gönderilen her peygamberin, bazı vasıflarla donatılmış olması peygamberliğin sonucudur. Tüm peygamberler taşıdıkları bu niteliklerle beraber inanmak, peygambere inanmanın gereğidir. İslâmi fikriyyatında, akaid ve kelam alanında kaleme alınan eserlerde peygamberlerin emanet, fetanet, ismet, sıdk ve tebliğ sıfatları konu edilmiştir. [176]

[175] Kehf, 18/110.
[176] Furat Akdemir, "Kur'an Bağlamında Peygamberlerin Sıfatları", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/1 (31 Temmuz 2018), 51-84.

Sıdk: Sözlükte doğruluk, dürüst olma vb. anlamlara gelir. Allah'ın seçtiği peygamberlerin gerek söz ve fiilerinde, gerekse insanlarla olan münasebetlerinde, hem de ilâhi emir ve nehiyleri tebliğ ederken doğru sözlü olmaları yani sâdık olmalarını ifade eder. Ayet-i Kerime'de ifade edildiği üzere; "Kitap'ta İbrahim'i zikret. Zira o, sıdkı tüm (gayet dürüst) bir nebi idi". [177] Peygamberler asla yalan söylemezlerdi ve bu caiz görülmez. Nitekim insanların onlara inanmaları ve bildirdiklerini kabul etmeleri ve onaylamaları mümkün olamazdı. Sıdkın yani doğruluğun zıddı yalan, peygamberlerin emanet ve ismet sıfatlarıyla bağdaşmaz. Tarihte hiçbir peygamberin insanlar, daha önceden yalan söylediğini öne sürüp reddetmemiştir.

İsmet: Sözlükte günahtan beri olmaları yani masum (korunmuş) olmak manasına gelir. Tüm peygamberlerde ortak bir niteliktir. Peygamberlerin Allah'ın kendilerine verdiği iradelerini katiyyen günah yönünde sarf etmemiştir. Bu sıfata sahip olmaları peygamberlerin esas niteliklerindendir. İsmet sıfatı, tebliğlerinin gerçekliği ve hakikati mevzusunda kişileri ikna etmelerini sağlayan en esas niteliktir. Onlar, Allah'ın kendilerine bahşettiği bu vasıf sayesinde peygamberlik vazifelerinden önce veya sonra her türlü manada şirk, küfür ve büyük masiyetten beri olmuştur. Şayet peygamberler, iyiliğin yapılmasını emredip, kötülükten uzak tutmaya çalışırken kendileri günah işlemiş olsaydı bu peygamberlerin rol-model oluşunu ve inandırılıcığını yitirmelerine neden olurdu. Çünkü peygamberlerin günah işleyip aynı zamanda peygamber olması mümkün değildir. Peygamberler günah işlememiş olmakla beraber, fıtraten onlarda irade ve sorumluluk sahibidir. Bu nedenle bazen günah derecesinde sayılmayacak "zelle" adı verilen küçük hatalar yapmışlardır.[178]

Fakat yaptıkları küçük hatalar hususunda ısrarcı tavır sergilememişlerdir. Vahiyle hemen ikaz edilip, aynı hatayı bir daha tekrarlamazlar.

Emânet (Güvenirlik): Emin ve güvenilir olmak manalarına gelir. Emanet, peygamberlerin tebliğ dışındaki ortak niteliklerinin esasıdır. Başka bir deyimle, dürüstlük, ismet ve fetanet sıfatları, emaneti sağlayan şartlardır. İnsanların, kendi toplumundan birinin Allah tarafından peygamberlikle vazifelendirildiğine

[177] Meryem, 19/41)
[178] Kılavuz vd. , *Akaid*, 92. (bk. Yusuf sûresi 23-24. ayet; Abese 110. ayetleri; Bakara sûresi 35-37. ayetler)

inanabilmeleri; fikri dünyada ve hayatta köklü bir değişim içeren, ilâhi tebliği kabul edebilmeleri için, ilk olarak elçilerin şahsiyeti, niyeti ve ahlakı hususunda güven duymaları gerekir. Peygamberlerin özü-sözü tutarlı, menfaatçi tavırlardan uzak, emin güvenilir olduklarına şahit olmaları gerekir. Şayet nebilik iddiasında bulunan kişide şüphe duyucu tavır ve nitelikler bulunursa, vahiy olayının ilâhi bir lütuf, peygamberliğin bir rahmet olması gerçeklik kazanmayacaktır. Bu sebeble Resûllerin emin olmaları gerekir. Nitekim Kur'an'da peygamberlerin güvenilir olması ile alakalı bu hususun ayette vurgulandığı görülür. Hz. Hud gönderildiği topluluğa şöyle hitap etmişti: " Size rabb'imin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben size iyi niyetle nasihat veren güvenilir biriyim". [179]

Fetanet: Sözlükte akıllı ve zeki olmak manalarına gelir. Terim anlamı olarak peygamberlerin akıllı zeki ve idrak sahibi yani anlayışlı olmaları manasına gelir. Nitekim Resûllerin bu kutsal ve büyük vazifeyi yerine getirebilmeleri ve bu vazifeyi noksansız ve mükemmel bir şekilde yerine getirebilmesi için üstün bir akıl ve zekâya sahip olmaları gerekir. Aksi durumda hitap ettikleri kişileri ikna edemez, sosyal değişim sağlanmamış olur.

Peygamberlerin parlak zekâ sahibi olmaları bilhassa toplumsal ilişkiler ve iletişimde tutarlı davranış sergilemelerini sağlayan "sosyal zekâ" ve "duygusal zekâ" ya sahip olması, üstlendiği vazifenin bir gereği görür. [180] Bu minvalde peygamberin bir insan olduğu gerçeği gözardı edilmeyip, peygamberliğin farklı bir psikolojisi bulunduğuna dikkat çeker. Resûller vahiyle eğitilir. Ayette rabbimiz bu hususta şöyle buyurmaktadır: "Ey kavmim! Dedi, 'Bende akıl kıtlığı yok; bilakis ben âlemlerin rabbinin gönderdiği bir Resûlüm".[181]

Tebliğ: Lügatte bildirmek açıklamak manasına gelir. Peygamberlerin, Allah-û Teâla'dan aldıkları ilâhi emirleri noksansız bir biçimde insanlara bildirmesi manasına gelir. Bu sıfat, hem peygamberlerin esas bir sorumluluğu hem de bildirilenleri saklamama, yanlış aktarmama gibi cihetiyle güvenilir olma sıfatıyla yalandan bağımsız olduğu ifade edilir. Peygamberler, hiçbir şeyden korkmadan her türlü darlık ve zorluğa rağmen, bu vazifeyi devam ettirir. "Ey Resûl! Rabbinden sana

[179] A'raf, 7/68.
[180] Ardoğan, *Delillerden Temellere-Sistematik Kelam ve Güncel İnanç Sorunları-*, 252.
[181] A'raf, 7/67.

nazil olanı tebliğ et! Şayet bunu yerine getirmezsen O'nun mesajını ulaştırmamış olursun…"[182] Nübüvvet ve tebliğ, birebir "er-Resûl" sözcüğünden çıkan diğer bir söylemle, Resûl ve nebi kelimelerinin analizi, Resûlün muhakkak "risalet, elçilik, mesaj taşıyıcılık ve tebliğ görevi" olduğunu gösterir.

2.4.5.Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi

Peygamberlik müessesi, İslâmi inancının en temel esaslarından biridir. Peygambere inanmak, Allah'ın insanların içinden peygamber olarak belirlediği kişileri kabul edip ve anlayıp onların Allah-û Teâla'dan aldıkları tüm emir ve yasakların bilgilerin doğru olduğuna şüphe etmeyip kabul etmeyi gerektirir. Nitekim Allah her mümine aralarında herhangi bir ayrım gözetmeksizin, gönderdiği bütün resûllerine inanmayı farz kılıp şöyle ifade etmiştir: "Resûl, Rabbi tarafından kendisine inzal olana iman etti, iman edenler de (iman ettiler). Onlardan her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarını, peygamberlerine iman ettiler 'Allah'ın elçilerinden hiçbiri arasında ayrım yapmayız'…dediler. [183] Peygamberlerden sadece birine inanmamak, tüm peygamberleri inkâr etmek gibidir. Peygamberliğin esas şartı Allah tarafından seçilmiş olmasıdır. Bu sebeble peygamberlik Allah'ın istediği kullarına bahşettiği özel bir vazifedir. Kur'an-ı Kerim'in belirttiğine göre:

Peygamberlik Allah'ın vermesiyle gerçekleşir. [184]

Peygamberlerin de insan olduğu belirtilir. [185]

Peygamberler yaşadığı toplumun dilleri ile gönderildiği bildirilir. [186]

Peygamberler de diğer insanlar gibi fanidir. [187]

Peygamberler yükümlü ve mes'uliyet sahibi olduğu belirtilir. [188]

Kendilerine peygamber gönderilmemiş bir kavim veya millet olmadığı belirtilir. [189]

---

[182] Maide, 5/67.
[183] Bakara, 2/285.
[184] Bk. Bakara, 285. ayet.
[185] Bk. Cuma, 4. ayet.
[186] Bk. Kehf, 110. ayet.
[187] Bk İbrahim, 4. ayet.
[188] Bk. Enbiya, 8. ayet.
[189] Bk. A'raf, 6. ayet.

Dini emir ve yasaklardan mükellef olmak için peygamber gelmesi şart olduğu söylenir. [190]

Peygamberler arasında kademe farklılıkları bulunur. [191]

Tüm peygamberler aldıkları ortak mesajlarla kendi toplumlarını tevhid inancı altında toplamaya çağırmıştır. Allah'ın yegâne yaratıcı olması O'ndan başka hiçbir varlığın ilâhlığının kabul edilmemesi manasına gelen tevhit ilkesi, peygamberlerin insanları davetinde temel gaye olmuştur:

"Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki ona: Benden gayrı ilâh yoktur; o halde bana kulluk edin diye vahyetmiş olmalıyım. "[192]. Dünyada barış ve adaleti hâkim tutmak için Allah bütün dünyaya tek evrensel din olarak İslâm dinini göndermiştir. İslâmı insanlara bildirmek için vazifelendirilen peygamberler tebliğ ettikleri mesajlar ile tevhid inancı etrafında toplanırken, gönderildikleri toplumlar da ağız birliği yapmış gibi benzer tepkileri vererek vahyin karşısında yer almıştır. Farklı yer ve zamanlarda yaşamalarına rağmen çoğunluğu Allah'a karşı gelmekten vazgeçmemişler ve gerçeklere sırtını çevirdikleri hakikatleri kabul etmemiştir.

Sonuç olarak elçilerini tekzip edip şirk ve inkârları hususunda ısrarcı toplumların büyük oranı, bazı sınavlardan geçilip ilâhi afet ve musibetler sonucu helak edilip yok olmuştur. Bilindiği gibi insanlığın felahı için görevlendirilen peygamberler, mücadele ettikleri tevhid inancı sonucu çoğunlukla hitap ettikleri kişiler tarafından şiddetli hakaret ve işkencelerle karşı karşıya gelmişlerdir. Hatta bazı peygamberler en yakın akrabaları, eşleri ve çocuklarını dahi karşılarında bulup ve doğup büyüdükleri vatanlarını terkedip hicret etmek zorunda olmuştur. Fakat onlar büyük işkenceler ve hakaretler karşısında sorumlu oldukları tevhid inancının savunuculuğunu yapmaktan geri durmayıp sabır ve istikrarla mücadelelerini sürdürmüştür.

Bütün peygamberler aynı vazife ile görevlerini yerine getirmiş olmakla bazı peygamberler kitaplarımızda ulu'l azm (yüce) peygamber olarak geçer. Allah (cc) Şura sûresinin on üçüncü ayetinde isimleri zikredilen peygamberler şunlardır: Hz.

[190] Bk. Yunus, 47. ayet.
[191] Bk. İsra, 15. ayet.
[192] Enbiya, 21/25.

Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve son nebi Hz. Muhammed olarak geçer. [193] Hz. Nuh kavmini uzun seneler boyunca putları ilâh kabul etmekten vazgeçirmek için çabalamıştır. Hz. Nuh kavmini Allah'ın varlığına ve tek olduğuna sürekli davet etmiş fakat ilk başta kendi evladı dâhil olmak üzere toplumunun çoğu ona iman etmemiştir. Tüm tebliğlerine rağmen kavminin katiyyen inanmayacaklarını Allah kendisine bildirdikten sonra, kendisiyle alaycı tavırlar sergileyenler için "…(Rabb 'im!)sen de bu zulmedenlerin yalnızca şaşkınlıklarını fazlalaştır! [194] Diyerek onlar hakkında beddua etmiştir. Kur'an'da çokça zikredilen ulul-azm peygamberlerden biri tevhid mücadelesinin en büyük temsili olan Hz. İbrahim'dir. Hak yoldan ayrılmış putperest bir kavmi tevhid inancına çağrılmakla vazifelendirilen Hz. İbrahim, çağrısına ilk olarak babasıyla başlamıştır. Fakat babası onun bu çağrısına kulak vermeyip : "Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Şayet yolundan dönmezsen yemin olsun seni taşlarım Uzun vakit benden beri dur". [195] Diyerek onu tehdit etmiştir.

Bu tehdit sonrası topluma çağrıda bulunan Hz. İbrahim onları da vazgeçirememiştir. Tevhidin savunuculuğunda Hz. İbrahim'in akrabasını hatta en yakınlarını yüz çevirdiğini görüp yalnız başına kalıp akli ve mantıki yöntemler kullanarak toplumu vazgeçirmeye çalışması, diri diri ateşe atılmasına [196]karşın çağrısından vazgeçmemesi onun mücadelesinin ne denli meşakkatli ve büyük olduğunu gözler önüne serer. Hz. Musa'da cahillik ve sapkınlık içerisinde olan İsrailoğullarını Allah'a iman etmeye çağırmak için gönderilmiştir. [197]

Kur'an-ı Kerim'de adı en çok zikredilen Hz. Musa'nın, toplumunu zâlimlik yapan ve kendisini ilâh ilan eden Firavun'a karşı tevhid uğrunda büyük bir mücadele sürdürmüştür. Zuhur eden mucizelerde onlar kulak vermeyip inkâr etmeye devam etmişlerdir. Hz. Musa'nın nübüvveti sonrasında onun getirdiği Tevrat'ı bozup doğru yoldan ayrılıp uzaklaşan israiloğulları'na Allah bu defa Hz. İsa'yı peygamber olarak görevlendirmiştir. Mucize ile desteklenen Hz. İsa'yı da israiloğulları tekzib ettiler ve Hz. İsa'yı öldürmeye hazırlandılar. Fakat Allah onlara bu tuzaklarının

[193] Bk. Ahkaf, 46/35.
[194] Nuh, 71/224.
[195] Bk. Meryem, 46. Ayet
[196] Bk. Enbiya, 57-67
[197] Bk. Meryem 51. ayet

gerçekleşmesine izin vermeyip ve onların elinden peygamberini kurtarmıştır: "Ve" Allah Resûlü Meryemoğlu İsa'yı öldürdük'ifadeleri sebebiyle (onları lanetledik) Oysa onun ne öldürdüler ne de astılar ama öldürdükleri onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ayrılığa düşenler bu sebeble tam bir kuşku içindedirler: bu konuda zanna uymak dışında sağlam bilgileri mevcut değil ve şüphesiz onu öldürmediler."[198]

Tarihte bilindiği üzere tevhid mücadelesinin en meşakkatli zamanı, hiç kuşkusuz insanlığın cahiliyye asrını yaşadığı bir vakitte gönderilen hâtemü'l-enbiyâ Hz. Muhammed (s.a.v) dönemidir. Bu dönemde insanlar kendi yaptıkları putları ilâh kabul edecek kadar gerçekten uzaklaştığı zamanda vazifelendirilen Hz. Peygamber (s.a.v), yaşamını ümmetinin felahına harcayarak, kendisine yapılan hakaret ve işkence, tehdite rağmen tevhit mücadelesinden geri durmamıştır. Hz. Peygamber bütün iman edenleri kardeş olarak ilan ederek tarihte "ümmet" olma şuurunu öğretmiş temsil olan bir peygamber olduğu görülmektedir. Peygamberimiz öncesi gönderilen tüm peygamberler ve ilettikleri mesajlar, belirli bir vakit ile sınırlı tutulmuşken, peygamberimiz tüm âleme evrensel olarak gönderilmiş bir Resûl olduğu zikredilir. [199] Peygamberlik kurumu Hz. Peygamber'in şahsiyetinin öncülüğünde tekâmül etmiştir.

Hz. Muhammed evrensel olarak gönderilmiş nübüvvetin son temsilcisi olup ondan sonra peygamber olmayacağı gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadislerde zikredilmiştir. Kur'an'da "Hatemü'n-nebiyyîn" diye nitelenip şöyle ifade edilmektedir: "Muhammed, erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Ancak o, Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah herşeyi çokça bilendir".[200]

2.4.6.İlahi Kitaplar

Allah-û Teâla'nın, insanlara doğru yolu gösterip insanlara emir ve nehiylerini iletmek için peygamberlerine vahyettiklerini bildiren yazılı doküman "ilâhi kitap" ismi ile anılır. İlahi kitaplara Allah-û Teâla tarafından nazil olan kitaplar manasında "kitab-ı münzele" ya da "semavi kitaplar" olarak da anılır. İnsan sahip olduğu akıl yetisi ile her şeyin yaratıcısı Allah'a karşı vazifesini, resûllere olan imanının nasıl gerçekleşeceğini İslâmın temel inanç esasları ile fiili ve ahlaki emirleri, vacipler,

[198] Nisa, 4/157.
[199] A'raf, 7/158.
[200] Ahzab, 33/40. Kılavuz vd. , *Akaid*, 100.

farzlar, yasaklar, helaller, âhiret hayatının varlığı vb. gibi konulardan bi haber olurdu. Ve insanoğlunun bu ihtiyaçlarını bilen yaratıcı ihtiyaçlarını gidermeleri için kutsal kitaplar gönderdirilmiştir.[201]

İslâmi dininin iman esaslarından biri de ilâhi kitaplara imandır. İlahi kitaplar, insanoğlunun kendisini tanımasını sağlar. Adeta onlar, satın alınan bir eşya ile beraber verilen kullanım tâlimatı gibi, insanların nasıl çabalayacığını, başarı ve saadete nasıl erişileceğini bildirir. İnsanları yaratan Allah, insanı en iyi tanıyan ve niteliklerini de en iyi bilendir. İlahi kitaplar insanoğluna ihtiyaç duyduğu şeyleri doğru olarak yapabilme ve yeteneklerini olumlu cihette ilerletme yöntemlerini göstermektedir. İlahi kitaplar, dini bildirinin esas kaynağını oluşturup ve iman eden kimselerin nezdinde saygın bir yere sahiptir. İlahi kitaplar, boyutları ve muhatap oldukları kitlenin büyüklüğü oranında suhuf ve kitap olmak üzere ikiye ayrılmakta; birden fazla sayfadan oluşanlara suhuf, suhufa göre daha kapsamlı olanlar ise kitap olarak isimlendirilmiştir.

Suhuf: Sahife kelimesinin çoğulu olan suhuf, küçük toplumların sorunlarını karşılayacak şekilde inzal olmuştur. Fakat günümüze kadar elimize ulaşmamıştır. Bu sebeble detaylı bilgi sahibi olunamamaktadır. "Kuşkusuz bu (zikredilenler), önceki kitaplarda, İbrahim ve Musa'nın suhuflarında da bulunur. "[202] Sayfalar şeklinde kayıt altına alındığı için Kur'an'a da suhuf denilmişse de kaynaklarda "suhuf" ile daha çok büyük ilâhi kitaplar dışında kalan ve Allah tarafından resûllere inzal olunan küçük risaleler ifade edilmek istenmiştir. Suhufların gönderildiği resûller sıralanacak olunursa; Hz. Âdem'e (a.s) 10 sahife, Hz. İdris'e 30 sahife, Şit'e (a.s) 50 sahife, Hz. İbrahim'e 10 sayfa gönderildiği bilinmektedir. Suhufa nazaren daha kapsamlı ve kitap biçiminde olan kutsal kitaplar ise; Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an-ı Kerim olmak üzere dört tanedir.

Tevrat: Kur'an'da ilâhi kitapların evveli olup Hz. Musa'ya vahyedilmiş kutsal kitaptır. Lügatte "kanun, şeriat; birlik olma, anlaşma; öğreti manalarına gelir. "…Biz içinde doğruya rehberlik ve nur bulunan Tevrat'ı elbette biz indirdik…"[203]

[201] Hasan Halil, "İlâhi Kitapların Âidiyeti ve Mâhiyeti Açısından Kur'an'da Kitap- Peygamber İlişkisi: Tevrat- Hz. Mûsâ Örneği", *İstanbul Üniversitesi, Temel İslâmi Bilimleri*, (2019), 24.
[202] A'la, 87/18-19.
[203] Maide, 5/44

Zebur: Kur'an-ı Kerim'de zikredilen Zebur kelimesi, "yazılı şey, kitap" manalarına gelmekte olup, kutsal kitapların en küçüğü olduğu zikredilmektedir. Kur'an'da üç yerde zikredilmektedir: "Hakikaten biz, Resûllerin bazısını bazısından üstün kıldık. Davud'a da Zebur'u vahyettik". [204] Günümüzde Tevrat'ın içinde "mezmurlar" ismi ile yer almıştır.

İncil: Lügatte "müjde, tâlim ve öğretici" manalarına gelir. Hz. İsa'ya vahyedilen kutsal kitaptır. Tevrat ve zebur gibi incil'de Allah'ın şekliyle asrımıza ulaşamadığı görülmektedir. Ayrıca incil Hz. İsa hayatta iken yazıya geçirilmediği için Hz. İsa adına birçok "İncil" ismi verilen kitaplar yazıldığı görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim: Kutsal kitapların sonuncusudur. Lügatte "okumak, bir araya getirip toplamak" manasına gelir. Allah'ın insanlara gönderdiği son ilâhi kitaptır. Miladi 610 senesinin Ramazan ayında Kadir Gecesi'nde nazil olunmaya başlanmış ve takriben 23 yılda tamamlanmıştır. Kur'an bir kitap halinde inzal olmamıştır. Hz. Muhammed'in tüm nebilik yaşamına yayılarak ve böylece Kur'an'ın bildirdiği evrensel prensiplerin toplum tarafından anlaşılıp pratiğe dökülmesini sağlanma amacı güdülmüştür.

Kur'an'a, insanlığın tarihinde birden indirilen ve indiği zamana kadar insanoğlunun yabancısı olduğu emir ve hükümler olmadığı ifade edilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, insanlığın başlangıç tarihinden itibaren vaktine kadar olan uzun zaman süregelen vahye ait geleneğin tümüne varis olmuş bir ilâhi kitaptır. Kutsal kitapların gönderildiği zaman ve topluluk farklı olsa da sonuç olarak muhatap olunan insan olduğu ortak noktasını değiştirmediği görülmektedir. [205] Kur'an-ı Kerim önceki kutsal kitapların; asıllarını onaylamakta, bozulmuş şekillerinde bulunan yanlışları düzeltmekte, noksan taraflarını tamamlamaktadır. Kur'an-ı Kerim, bütün dünyaya gönderilmiş bir ilâhi kitap olmakla beraber hem dünyanın hem de âhiret yaşamının esas rehberi olduğu ifade edilmektedir. Kur'an, yaşamı bütün cihetleriyle düzenli hale getirmek, manidar ve yaşanabilir hale getirmek için gönderilmiştir. Kur'an'ın Kitap, Nur, Ruh, Hüdâ, Mecîd, Mesânî, Ümmü'l-Kitap, Hak, Sıdk, Mübin vb.

[204] İsra, 15/55
[205] Arş Gör Necmettin Gökkir, "Kur'an-ı Kerim Açısından İlahi Kitapların Tahrifi Meselesi", (ts.), 254.

isimleri vardır.[206] Kur'an'ın yukarıda zikredilenlerin dışında birçok niteliği vardır tüm bunları birden ele almak, bu çalışmanın hacmini oldukça aşması sebebiyle onlara fazla değinilmemiştir.

2.4.7.Nübüvvetin Kanıtı Olarak Mucize

Lügatte "olağanüstü ve harika olay" aciz ve güçsüz bırakan, benzeri gerçekleştirilemeyen gibi manalara gelir. Terim olarak ise "Allah'ın elçilerine kanıtlamak ve destek sağlamak için peygamberlerin aracılığı ile gösterdiği ve insanoğlunun benzerini gerçekleştirmede aciz bırakıldığı olağanüstü olay" diye tanımlanmaktadır. Mucizenin vuku bulmasının esas gayesi peygamberin nübüvvetini kanıtlayıp tasdik etmenin yanı sıra inkârcının doğru yola erişmesine vesile olmaktır. Mucize mevzusu kişiyi bizatihi direk peygamberlik ve peygamberlik algısına/tasavvuruna ulaştırmaktadır. [207] Mucize kıssasındaki muhalsizlik derecesi, mucizenin bizatihi dini kıymetinin bir ölçüsü durumuna geldiği yerde bir tür irrasyonel akılcılık meydana getirmektedir. Bu itibariyle mucizevi bir hadise ne kadar imkânsızsa o kadar vahyidir. [208] Birçok peygamberin mucizeleri bulunur. Çalışmanın kapsamı sınırlı olduğundan bu kadarının ifade edilmesi yeterli görülür.[209]

2.4.7.1.Kur'an'ın Mucize Oluşu

Müellifin mucize ile alakalı açıklamaları çoğunlukla Hz. Muhammed'in nübüvvetinden örneklerle açıklanacaktır. "Bizi ayetler göndermekten alıkoyan yalnızca öncekilerin onları tekzib etmiş olmasıdır. Mesela Semud'a açık bir mucize olarak dişi deveyi verdik ama onlar ona zulmettiler. Hâlbuki biz o ayetleri yalnızca uyarmak için göndeririz. Ey Muhammed bir vakit sana: "Kuşkusuz Rabb'in insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz rüyayı ve Kur'an'da lanetlenmiş ağacı yalnız insanlar imtihan aracı yaptık. Biz onları ard arda korkutuyoruz, ama bu onlarda büyük bir sapkınlık dışında birşeyi fazlalaştırmaya yaramıyor". [210]

---

[206] Musa Bilgiz, "Kur'an-ı Kerim'in Bazı Özellikleri", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 1/2 (Ekim 2017), 29.
[207] Muhammet Aydin, "Hz. Peygamber ve Mucize", *Akâdemik-Us* 4/1 (15 Temmuz 2020), 146.
[208] Paul Tillich - Mustafa Akçay, "Vahiy ve Mucize", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (15 Aralık 2003), 100.
[209] Adil Bebek, "Kelam Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed' e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendendirilmesi", *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 122-123.
[210] İsra, 17/59-60.

Bu zikredilen ayetlerde "ayetler" Peygamberliğin kanıtları olarak verilen mucizelerdir. Kureyş'li putperestlerin tekrardan böyle mucizeler talep etmiştir. Zikredilen ayetlerde inkârcılar şöyle ikaz edilmiştir: "Size doğru yolu göstermek için mucizeler vermemesi Allah'ın rahmetindendir. Hâlbuki siz bu gibi mucizelerin gelmeyeceğini zannediyorsunuz. Bilinmeli ki, size bir mucize verilmiyor, çünkü onun inkârı kaçınılmaz olarak azaba duçar olup ve o kavmin helak edildiği zikredilir. Açık seçik mucizeleri kabul etmeyen Semud gibi kavimlerin tamamen helak edildiğini tarihi kaynaklardan haberdar olunmuştur. Mucizeler sırf iş olsun diye vuku bulmadığını, bunların insanları Peygamber'in Allah'tan maunet gördüğü ve isyanları sonucu karşı karşıya gelecekleri azabın ciddiyetinde olmaları hususunda ikaz etmek için vuku bulmuştur.

Müellife göre kastedilen "Peygamberliğin başında, Kureyşli putperestler senin çağrını reddetmeye başladıkları anda sana; kuşkusuz biz onları çepeçevre kuşatmışızdır diye ifade edilmiştir. Müşrikler senin çağrına mani olmak için, ellerinden geleni yaparlar, ancak bu hususta başarısız olacaklar ve senin çağrın tüm adavete karşı zafere eriştirecektir. Bu çağrının bir mucize biçiminde vuku bulduğunun farkında değiller mi? Müşriklerin tüm hakaret ve işkencelerine engellemelerine rağmen çabaları geçersiz olmuş ve sana küçük bir zarar vermeyi bile başaramamışlardır. Tüm bunlar Hz. Muhammed'in davetinin herşeye kadir olan Allah tarafından sağlandığının apaçık bir kanıtıdır.

"O" Peygamberi açık delillerle ve kitapla gönderdik. İnsanlara indirdiklerimizden kendilerine izah etmen için düşünüp öğüt alsınlar diye kitabı indirdik"[211] Müellif bu minvalde, "Kendilerine indirileni insanlara açıklama…" vazifesinin peygamber tarafından yalnızca dil ile değil, aynı zamanda pratikte yerine getirilmesi gerektiğini belirtmekte fayda var. Hz. Peygamber'in öncülüğünde bir İslâmi toplum inşa etmesi ve onun Kur'an'ın ilkeleri ışığında yönetmesi icab etmektedir. Hz. Muhammed'in bu vazifesi, bu açıdan bilhassa bir insan göndermenin altındaki hikmeti açığa çıkarmak için yapılmıştr. Aksi durumda kitap bir melek aracılığıyla gönderilebilir ya da yazılıp ayrı ayrı her insanın eline verilebileceğini

[211] Nahl, 16/44

ifade eder. Çünkü Yüce Allah bir kitap göndermeden maksadı; onun bir insan tarafından parça parça topluma sunulması, manalarının izah edilmesidir.

Kuşku ve karışıkların o insan tarafından giderilmesi, yapılan itirazlara cevap verilmesi gibi her şeyin ardında o insanın kendisini inkâr eden ve kendisine karşı duranlara, yalnız kitab'ı getiren birine yakışır bir tutum takınması gerekir. Nebi, yalnız Kitab'a iman edenlere, yaşamın her alanında öncülük etmesi ve kendi mükemmel yaşam tarzını gözler önüne sermesi gerekir. Daha sonra da onları tüm insanlığa rol-model olarak örnek bir toplum durumuna getirmek için, gerek fert fert gerekse toplumolarak Kur'an'ın ilke ve prensipleri hususunda eğitilmesi gerekir.[212]

Peygamberlerin aynı zamanda insanlara rehber olarak gönderildiğini kabul etmeyenlerin itirazları hem de Peygamber'in açıklamasını dikkate almadan yalnızca Kitab'ın kabul edilmesi gerektiğini söyleyenlerin fikrini (hadisi kabul etmeyenler) çürütür. Yalnızca Kur'an'ın kabul edilmesi gerektiğini ileri sürenler şu görüşleri iddia ederler;

a)Peygamber tebliğ ettiği Kur'an ile alakalı hiçbir açıklama yapmadığını iddia ederler.

b)Yalnızca Kitab kabul edilmelidir, Resûl tarafından yapılan "açıklama" değil.

c)Bugün için bize yalnızca Kitap lazımdır. Çünkü Peygamber'in "Açıklama"sı işlevini yitirdiğini düşünürler.

d)Şuan yalnızca Kitab'a itimat edilebilir; çünkü Hz. Peygamber'in açıklamaları günümüze ulaşmamıştır ya da ulaşsa dahi güvenilir olmadığını öne sürmüşlerdir.

Kur'an'da zikredilen ayetlerde bu dört fikir de kabul edilmemekte olduğunu belirtmektedir. Şayet (a) görüşünü doğru kabul edecek olurlarsa, bu Hz. Muhammed'in Kur'an'ın ulaştırıcısı olarak, seçildiği gayeyi yerine getirmediği manasına gelir; aksi durumda Allah Kur'an'ı melek vasıtasıyla ya da doğrudan gönderebilirdi. Şayet (b) ya da (c) görüşünü kabul edecek olurlarsa Allah'ı yazılı Ku'ran nüshalarını gereksiz bir iş yapmayla suçlamış olurlar. (Allah muhafaza etsin).

[212] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 3/28.

(d) görüşünü kabul ettikleri durumda ise, hakikatte hem Kur'an'ı hem de Peygamberliğin elçiliğini reddetmiş olurlar. O vakit kişilere kalan tek akıllıca yol, yeni bir peygamber ve yeni bir vahiy gelmesi gerektiğini düşünenlerin fikrini onaylamamak olacaktır. Hâlbuki Allah, Hz. Muhammed'in Kitab'ı izah etmesini temel bir nokta olarak kabul etmekte ve bunu Resûl olarak gönderilmesinin sebepi olarak belirtmektedir. Şayet hadisi inkâr edenlerin iddia ettikleri, Hz. Peygamber'in izahlarının sona erdiği fikrini kabul edecek olursak iki neticenin kaçınılmazdır. İlki, Hz. Peygamber'in peygamberliğinin bir yol olarak bizim için neticelendiği fikrini onunla aramızdaki münasebetin yalnızca daha önceki peygamberlerle (Misal Hud, Salih, Şuayb a. s) olan münasebeti gibi olduğu sonucu ortaya çıkar.

"Biz ayetlerimizi hem afakta hem de kendi nefislerinde göstereceğiz; öyleki kuşkusuz onun hak olduğu açıkça belli olsun. Rabbinin her şeye tanıklık etmesi yeterli olmaz mı? [213] Bu ayet ile ilgili müfessirlerimiz şöyle izah eder: Bu konuda iki önemli görüşün olduğu ilk olarak;

a)Onlar Kur'an'ın çağrısının çok kısa bir süre zarfında yayılacağını ve yakındaki ülkeler fethedildikten sonra onların da teslim olma zorunda olacaklarını öngörmüştür. İşte o vakit bu çağrının hak olduğunun farkına varacaklardır. Bazı kişiler "Geniş beldelere yayılmak 'Hak dava olmak için yeterli bir sebep olduğu çünkü geçersiz davayı sürdürenler de geniş hâkimiyetler ve birçok zaferler elde etmişlerdir" diyerek karşı çıkarlar. Fakat bu, olayın yeterli bir analizi yapılmadan öne sürülmüş yüzeysel bir itirazdır. Allah Resûlü Raşid halifeler zamanında kazanılan hayret verici zaferler herhangi bir hanedanın diğer milletleri fethederek zâlimlik yaptığı gibi bir kişinin veya bir soyun kazandığı zaferlerdir. Tersi olarak bu başarıların arkasında dini, düşüncevi, kültürel, medeni, siyasi ve ekonomik muazzam bir devir ortaya çıkmıştır.

İslâm dini diğer toplumlarda hayal dahi edilmeyecek ilim ve tetkik yolunun aşmış toplumların ahlaki olarak düzelmeleri için onlardaki hastalığa şifa getirmiştir. İslâmi dininin öğretisinde bi haber olan toplumlarda bu tür yöntemler düşünülmüşse dahi aciz duruma düşmüştür. Yani renk, ırk, toprak ve dili farklılıklarına takılıp insanlar parçalanmış bu sınıflaşma ile yapay ayrım, medeni ve hukuki kanunların

[213] Fussilet, 41/53.

insanlara pratik yapıldığında farklılaşma ortaya çıkmıştır. Kadınların istismarı, hatta onları hukuki kanunlardan mahrum bırakmak suçların, içki ve esrarın kullanımının yaygınlaşması, insanın temel haklarından mahrumiyeti, uluslarası münasebette güvensizlik, savaş sırasında insani olmayan ve vahşice eylemler vs. gibi tüm ahlaki zaafların, Hz. Muhammed'den önceki Arap toplumunda olmasına karşın, kısa bir süre zarfında ortadan kaldırıldığını ifade eder. Allah Resûlünün karşısında olan insanlar, bütün bunları kendi gözleriyle şahit olmuşlardır. Kur'an'ı Kerim'in insanlar üzerindeki o mükemmel tesiri hala sürer.

b)Allah, insanların bedenlerinde, yerde ve gökte ayetlerini gösterecek ve böylelikle Kur'an'ın öğretisini kabul edeceklerdir. Bazı kişiler "İnsanlar bedenlerinde yerde ve gökte zaten bu ayetlere şahit olmaktadırlar, o durumda burada niçin gelecek sigası kullanılmıştır? Diyerek karşı çıkmaktadırlar. Ama bu reddediş de diğeri gibi çok yüzeysel olduğunu ifade etmektedir. İnsanların bedenleri, yer ve gök belki halen değişmemiştir fakat bunların içinde bulunan Allah'ın ayetleri o kadar fazladır ki, insanların bunları bütünüyle anlaması mümkün görülmemektir. Her dönemde kişiler yeni şeyler fark eder ki bu keşifler kıyamet vaktine kadar devam edecektir. [214]

"Ben peygamberler arasında bir türedi değilim, bana ve size ne yapılacağını da bilemiyorum fakat bana vahyedilene uyarım. Ben apaçık bir uyarıcıdan başkası da değilim". [215] Müellif bu emrin arka planında şunun olduğunu ifade etmektedir; Peygamber (a. s) Nübüvvetini ilan ettikten sonra Mekke'de bulunanlar ona tuhaf ithamlarda bulunmaya başladılar: "Bu nasıl elçidir, çoluk çocuğu var, pazarda dolaşır, yer, içer ve bizim gibi bir beşerdir. Bizden ne farkı bulunuyor ki biz onu Allah'ın özel olarak seçtiği bir Resûl olarak tanıyâlım? "Ve tekrardan diyorlardı ki "şayet bu kişi Allah'ın elçisi olsaydı en azından Allah onun elçiliğini bildirmek için emrine bir melek verir. Her kim ona karşı çıkar, saygısızlık yaparsa bu melek onları kırbaçlardı. Nasıl olur da Allah bir kişiyi elçi olarak göndersin de o kişiyi Mekke'nin sokaklarında böyle işkencelere maruz kalırken çaresiz bıraksın?

Kendi elçisi için hiç olmazsa bahçe içersinde muazzam bir saray inşa ederdi. Eşinin malı mülkü bittikten sonra çelik çekmez ve Taif'e giderken altında bir bineği

[214] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1987, 5/197-198.
[215] Ahkaf, 46/9.

bulunurdu. Dahası ondan tuhaf tuhaf mucizeler göstermesini istiyorlardı. Mekkelilere göre bir kişinin Allah'ın elçisi olması, onun insanüstü bazı meziyetlere sahip olmasını gerektirir. Bir işaretiyle dağları yerinden oynatır, bir hareketiyle kurak çölleri güllük gülistanlık duruma getirirdi. Tüm olmuş ve olacak her şeyin bilgisine sahip olmalıdır. Gaybteki tüm gizli şeyleri düşündüler.

Bu reddedişlere her cümlesine bir mana içeren bu ayette cevap verildiğini belirtir. Emrolunmaktadır ki "Onlara söyle; "Ben türedi bir peygamber değilim" yani benim peygamberliğim tarihte ilk defa vuku bulan bir şey değildir ki bu size tuhaf gelsin. Nebinin böyle değilde şöyle olmasına neden bu denli şaşırıyorsunuz? Benden önce de pek çok elçi gelmişti, benim onlardan hiçbir farkım yok. Hangi zamanda bir Resûl gelmiştir de onun çoluk çocuğu olmamış, yiyip içmemiş ve diğer normal insanlar gibi yaşamamıştır? Hangi peygamberin yanında (onun nebiliğini duymak için) elinde kırbaç bulunan bir melek vardı? Hangi peygamberin bağlar bahçeler arasında bir sarayı vardı? Hangi peygamber insanları Allah'ın yoluna çağırmak için cefa çekmemiştir. Ve hangi elçi kendi yetkisi ile mucizeler ortaya koymuş ve kendi müsaadesiyle her şeyden haberdar olmuştur.

O zaman şu an siz benim peygamberliğimi imtihana tabi tutmak için bu tuhaf tuhaf soruları neden soruyorsunuz? Ayetin devamında: "Onlara deki: Bana size yarın ne olacağını da bilmiyorum ben yalnızca vahyedilen şeye tabi olurum. Yani ben gaybı bilen değilim ki geçmiş, hal ve gelecek bana açık olsun ve dünyada herşey benim bilgim dâhilinde olsun. Değil sizlerin geleceği, ben kendi geleceğim hakkında dahi fikir sahibi değilim. Ben yalnızca vahiy aracılığıyla bana verilen ilim kadar bilgi sahibi olabilirim. Hiçbir vakit bundan daha fazlasını bildiğimi öne sürmedim. Ve hangi peygamber gelmiş ki o şimdi sizin benden istediğiniz gibi herşeyi bildiğini iddia etmiştir? Gayb konusunda bazı bilgiler sual ediyorsunuz ne zaman bir peygamberin vazifesi sizin kaybettiğiniz şeyleri, hamile birinin erkek ya da kız doğuracağını, filan hastanın öleceğini ya da iyi olacağını haber vermek olmuştur.

Netice olarak da onlara de ki: Ben apaçık uyarıdan başka biri değilim buyruluyor. Yani ben Allah'ın yetkilerine sahip değilim ki her gün sizin istediğiniz tuhaf tuhaf mucizeleri göstereyim. Benim gönderilme amacım, size doğru yolu

göstermek ve onu inkâr edenleri de kötü sona ulaşmamaları için uyarmaktır olduğunu belirtmiştir.

"Kendilerine okunan bu kitabı sana göndermiş olmamız (mucize olarak) onlara yetmiyor mu? Şüphesiz inanan bir topluluk için rahmet veöğüt vardır. "[216] Bu ayeti kerimede, Allah Resûlünün en büyük mucizesinin Kur'an-ı Kerim olduğunu ortaya koymakta ve onun bu niteliğini bu iki kelime ile gösterir: Rahmet ve öğüt. Rahmet dünya ve âhiret hayatına dair tüm güzellikleri ihtiva eder bir sözcüktür; çünkü Allah kuluna merhametiyle muamele eder. Ona layık olduğu güzellikleri bahşeder. Kur'an-ı Kerim'in uslubüne baştan sona hâkim olan deliller, ikazlar ve derslerdir: Hakikatte bunları da Kur'an'ın ifadesiyle "akıl sahipleri" için birer rahmet olduğu ifade edilmektedir. Ayeti kerimeye göre Kur'andaki rahmet ve öğüt kaynaklarından ibret almanın yolu gerçeklerle karşı karşıya kalınca hazır bir samimiyet ve dürüstlüğe sahip olmaktır. Müellife göre "sen okuma yazman olmadığı halde sana Kur'anı Kerim gibi bir kitap inzal oldu. Bu, insanları senin Allah Resûlü olduğuna dair ikna edecek büyük bir mucize değil mi? Onlar bunun dışında mucizeler de mi talep ediyorlar? Diğer mucizeler yalnızca onlara tanık olanlar için geçerli ve tesirlidir. Ama bu mucize onların her zaman gözleri önünde olup buna şahit olnuşlardır.

Kitap onlara hemen hemen okunmuştur: Bu mucizeyi talep ettikleri zaman arzu ettikleri şekilde izleyebilirler". Kur'an'ı Kerimbu konuyu açıkça vurguladıktan sonra halen Hz. Muhammed'in (s. a) okuryazar olduğunu kanıtlamaya çalışanların teşebbüsü hakikaten hayret vericidir. Hz. Muhammed'in okuryazar olduğunu ya da yaşamının daha sonraki bir zamanında öğrendiğini iddia eden hadisler hemen reddedilmesi gerekir. Çünkü O'na göre Kur'an'a aykırı hiçbir hadis kabul edilemez. Esasında bu hadisler bir iddiaya cevap olmayacak kadar zayıf olduğunu ifade eder.[217]

2.4.7.2.Miraç Mucizesi

İsra sûresinde "Kulunu bir gece Mescid-i Haramdan bereketli kıldığımız Mescid-i Aksaya götüren (Allah) noksanlıktan münezzehtir. 'O'na ayetlerimizden

[216] Ankebut, 29/51.
[217] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1987, 4/232-234.

bazısını gösterelim diye böyle yaptık. Kuşkusuz ki O duyandır, görendir. [218] Bu ayet-i Kerimede bahsi geçen "Mi'raç" ve "İsra" olarak bilinir. Sahih hadislere göre bu hadise Hicret olayı olmadan bir sene önce vuku bulmuştur. Hadis ve diğer siyer kitaplarında çok sayıda sahabeden bu mevzunun detaylarını bildiren rivayetler nakledildiğini bildirmektedir. Hz Cabir (r.a) anlatıyor: "Resûlullah aleyhisselâtu vesselâm buyurdular ki: "Kureyş beni tekzib ettiği vakit, Hıcr'da doğruldum. Allah Teâla hazretleri Beytu'l-Makdis'i bana tecelli ettirdi. Ben onlara onun alametlerini birer birer haber vermeye başladım. Hem Beytu'l-Makdis'e bakıyor hem de haber veriyordum". [219]

Zikredilen ayeti kerimede Kur'an yolculuğu yalnız bir kısmını, Mescid-i Haramdan Kudüsteki Mescid-i Aksaya gitmesi anılır. Bu yolculuğun amacı Allah'ın kuluna bazı delillerini göstermek istemesidir. Kur'an-ı Kerim bundan başka detaylara yer vermemekte ancak diğer detaylar hadislerden öğrenilir. Bu gece yolculuğu Mi'raç hakkında farklı görüşler bulunur. Bir kısmı bu durumun rüya da vuku bulduğu kanaatindedir; kimisi ise hadise esnasında Hz. Muhammedin tamamen uyanık olduğu ve vücudu ile beraber yolculuk ettiğini belirtirler. Kimisi isebunun yalnızca Hz. Muhammed'e gösterilen mistik bir görüntü dışında bir şey olmadığını ifade ederler. "Kulunu. Götüren Allah yücedir". Ayette Allah'ın hudutsuz kuvveti ile meydana gelmiş olan doğa kanunlarını aşan bir hadise olduğu gösterilmiştir.

Mevdûdî'ye göre, yalnızca mistik bir görüntüden meydana gelseydi ayet, mevcudiyetinin her türlü acizlik ve noksanlıktan beri olduğuna işaret eden "sübhane" ifadesi ile başlardı. Yine "Kulunu bir gece… Götüren" sözleri, bunun yalnızca bir görüntü ya da düş olmadığını, aksine Alllah'ın elçisine ayetleri gösterdiği fiziksel ve bedensel bir yolculuk olduğunu ortaya koymaktır. Bu sebeble ona göre herkesbunun yalnızca ruhen bir deneyim olmayıp, Allah'ın elçisi için hazırladığı fiziksel bir yolculuk ve bir gözlem olduğunu kabul edilmesi gerektiğini vurgular.

Bazı kişilerin bu hadiseyi imkânsız gibi düşünmenin çok tuhaf olduğunu ifade etmektedir. İnsanoğlunun sınırlı hem de çok sınırlı güçleri ile aya çıkmayı elde ettiği bir asırda Allahın sonsuz ve hudutsuz kuvveti ve kudreti ile elçisine kısa bir vakit

[218] İsra, 17/1.
[219] Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, 15/407.

içinde bu gece yolculuğunu yaptırabileceğini kabul etmenin çok abes ve tuhaf olduğunu ifade eder.

Tüm bunların dışında bir olayın imkân dâhilinde olması veya olmaması yalnızca sınırlı kuvvetlere sahip olan kişiler için düşünülür. Her şeye güç yetiren Allah hakkında bu tarz suallerin sorulması abestir. Allah'ın herşeye güç yetirdiğine iman etmeyen bir kişi, Allah kendi elçisini Mescid-i Haramdan Mescid-i Aksaya götürdüğünü beyan ettiği halde bu olağanüstü hadiseye karşı çıkıp inkâr eder. Bu konuda birtakım itirazlar şöyle izah edilir: Şayet hadislerdeki detayları kabul edilecek olunursa o vakit Allah'ın belirli bir mekân ile sınırlı olduğunun kabul görülmesi gerekecek bu durumda aksi olarak bu gayeyle kulun belli bir yerden başka bir mekâna götürülmesi gerekli olmayacaktır. Birinci itiraz ele alınırsa kuşkusuz Allah sınırsız ve bakidir. Allah, kulları ile olan ilişkisinde eksik ve güçsüz yaratılışlarına uygun vasıtalar kullanır.

Bu Allah'ın kendi noksanlığı değil kullarının acizlik ve noksanlıkları iledir. Misal verilecek olunursa Allah, yarattığı varlıkların herhangi biriyle konuştuğu zaman kendisini konuşmasında sınırlarına mevzu bahis olmamasına karşın kulunun anlayacağı sınırlı konuşma şeklini kullanır. Aynı durumda Allah kuluna kudretinin muazzam ayetlerinin bazılarını göstermek istediğinde, kuluna ayetlerini mevcut olduğu yere götürür. Muhakkak kul; Allah gibi kâinatta mevcut olan ayetlerin bütününü görmeye güç yetiremediğini ifade etmektedir. Çünkü yüce yaratıcının bir şeyleri görme sebebiyle bir yere gitme gibi bir ihtiyacı bulunmaz. Ama kul bunu yapmak mecburiyetindedir. Aynı durum kulun Allah'ın huzuruna çıkması için de söz konusudur. Allah-ü Teâla herhangi bir mekânla sınırlı tutulamaz ancak kul, Allah'ın katına çıkmak için Allah'ın ayetlerinin çok yoğun olduğu bir mekâna gitmesi gerekir. Çünkü kul, sınırlı kuvvetleri ile Allah'ın sonsuz ve hudutsuz huzuruna erişemez.

İkinci itiraza gelince bu da Hz. Muhammed'e (a. s) gösterilen birçok ayetin sembolik olduğu hususunu kavramamaktan kaynaklanır: Misal verilirse bir çukurun içerisinden kilolu bir öküzün çıkması ama yeniden içeri girememesi fitnenin somut halinin bir tezahürüdür. Mi'raç hadisleriyle alakalı Allah'ın peygamberinden her birine kademelerine göre yeryüzündeki ve gökteki ayetlerini gösterdiği göz önünde bulundurulması gerekir. Bu gayeyle bütün maddi örtüler kaydırılmış ve onlar

insanlara çağrıda bulunacakları gaybi bilgileri çıplak gözle gördüklerini ifade edilir.[220]

Bu durum, peygamberlerin gözleriyle şahit oldukları durumu tam bir "ayne-l yakin" başkalarına anlatabilmeleri içindir. Çünkü bu tecrübe peygamberi tüm teorilerini zanna dayandıran ve iddia ettiklerini gözlemlemeyen filozoflardan ayırmıştır. Peygamberler insanlara bildirdikleri hakkında şahitlik edebilirler çünkü onlar kendileri görmüş olup filozoflar için bu durum söz konusu değildir.

Mevdûdînin keramet konusundaki görüşü incelendiğinde "Bunun üzerine Rabbi O'nu güzel bir şekilde hüsnü kabul gösterdi ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi ve Zekeriyya'yı da onun bakımı ile vazifelendirdi. Zekeriyya O'nun yanına Mihrab'a girdiğinde yanında yeni bir rızık bulur ve "Ey Meryem! Bu sana nerden geldi? Diye sorar, O da: Bu Allah tarafından kuşkusuz Allah dilediğine sayısız rızık verir". [221]

Müellif bu olayın Hz. Meryemin ergenlik çağına ulaştığında gece gündüz Allah'ı anıp ibadetle meşgul olduğu Mabed'e (Kudüs) kabul edildiğinde vuku bulduğunu belirtir. Hz. Meryem'in koruyuculuğunu üstlenen Hz. Zekeriyya teyzesinin eşidir ve Mabed'in koruyucularından biridir. Mihrap kelimesinin camilerde imamın kullandığı ibadet edilen oyuk bir yer manasına gelir. Ancak burada Mihrap manastırları ve kiliseleri birbirine bağlayan biraz yüksek olarak yapılan hücreler için kullanılmıştr. Hz. Meryem de burada ibadet ediyordu. Bu ayeti kerimede de anlaşıldığı üzere Allah Hz. Meryem'e ikramda bulunmuştur.

2.4.8.Hatem-i Enbiya

Lügatte "bir şeyi tamamlayıp neticeye erdirmek, mühürlemek anlamlarına gelip hatm ile "Allah'tan haber verme" anlamındaki nübüvvet kelimelerin bir arada kullanılıp hatm-i nübüvvet tamlaması Allah ile kullar arasındaki resûllük vazifesinin neticelendiğini belirtmek manasındadır. [222] Müellif nübüvvet bahsinde en çok hatem-i enbiyâ üzerinde durmuştur. Bu konuyu Ahzab suresi 40. ayetin tefsiri ışığında yapmıştır. Bu sebeble O'nun zamanında yaşanan peygamberlik iddialarına cevap

[220] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 2/71.
[221] Âli-İmrân,3/37.
[222] Metin Yurdagür, "*Hatm-i Nübüvvet*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/477.

vermek için detaylıca izah ettiği, bu açıdan sorulan soruları yanıtlamaya çalıştığı görülmektedir. İlk olarak kadîyanilik üzerinde durulması gerekir.

2.4.8.1.Kâdîyanîlik

Milâdi 19. yüzyıl İslâm beldelerinde zihinsel huzursuzluk ve iç çatışmaların yoğunluk kazandığı bir dönem olması sebebiyle önem arz eden bir yüzyıldır. Bilhassa Hindistan bu huzursuzluk ve kargaşanın merkezi konumunda olduğu görülür. Çünkü burada aynı zamanda doğu ile batı kültürü, eski ve yeni eğitim sistemi ile İslâm dini ile Hıristiyanlık arasında şiddetli karışıklıklar meydana gelmiştir. Müslümanlar 1857 savaşı ardından siyasi ve kültürel köleliğe maruz kalmıştır. Bir taraftan egemen ulus yani İngiliz Devleti kendi kültürlerini yaymaya başlayıp, diğer açıdan Hindistan'ın bölgelerine dağılmış papazlar Hıristiyanlığı anlatma fırsatı bulmuştur. Hıristiyanlar Müslüman kişilerin itikatlarını sarsmayı ve İslâmi şeriat düşüncesi ile kaynakları hakkında kuşku duymalarını sağlamayı kendilerine gaye olarak gördüler. İslâmi açıdan zayıf inanca sahip olan müslüman genç nesle tebliğler yapıldığı, bunu kolej ortamında daha rahat yayabildikleri görülür. Zaman zaman Hıristiyanlığı kabul gören kişiler dahi olmuştur. Fakat Müslümanlar için o zamanda esas tehlike dinden dönme olmadığı, itikatlarda meydana getirilmeye çalışılan kuşkudur. Müslüman âlimler hıristiyanlığın yayılmasına karşın papazlar arasında zaman zaman tartışmalar meydana geldiği, genel olarak müslüman âlimler hıristiyanlığa karşı İslâm'ın akli ve ilmi üstünlüğünü kanıtlamada başarı göstermiştir. Fakat yine de mizaçlarda bir huzursuzluk, fikir ve itikatlarda bir sarsıntı vuku bulmuştur.

Diğer taraftan İslâmî gruplar arasındaki fikir ayrılıkları korkutucu bir vaziyet almaya başlamıştır. Her bir grup ötekini reddetmekte, ateşli tartışmalar olup, bunun sonucunda çoğunlukla kavga, katl ve mahkemede hakkını savunma olayları gerçekleşmiştir.[223] Bu olumsuz toplumsal olaylar Hindistan'da Müslümanları ve diğer inanç gruplarına tesir etmiştir. İnsanlar zaman zaman ilham iddiası, tuhaf keramet ve müjde nakilleriyle dolaşmıştır. Bu nedenle halk büyük bir arzu ile sırlar, işaretler, kerametler, gelecekten haberler, rüyalar ve kehanetleri din olarak kabul edecek duruma geldi. Kişilerin mizacı ve fikir dünyaları anlaşılması mümkün

[223] Durmuş Bulgur, "*Kadıyânîlik*", *Şarkiyat Mecmuası* 13 (19 Aralık 2011), 2.

olmayacak her yeni şeyi kabul görmeye, her çağrı ve harekete yardıma, her nakil ve hikâyeyi doğrulayıp kabule hazır hale getirilmiştir. Müslüman kişiler çoğunlukla yes'e kapıldıkları ve dış minvallere karşı güç yetiremedikleri söylenmektedir. Çünkü 1857 olayı Müslümanlar arasında geniş ve hacimli bir ümitsizlik durumu meydana getirmiştir.

Öyle ki kişiler durumlarının düzeleceğine dair umut ve beklentileri yitirdikleri görülmüştür. Zaman zaman h.13. yüzyılın sonunda vaad verilen kurtarıcı inancı olan mesihin zuhur etmesi gerektiği inancı ortaya çıkmıştır. Pencab şehri fikri karışıklığın, huzursuzluğun, inanç zayıflığın ve dini cehaletin merkezi konuma geldiği ifade edilir. Çünkü bu şehirde seksen seneyi aşkın zaman Sikhlerin saldırıları ile karşı karşıya gelmişlerdir. Topluma uzun zamandır hakiki manada İslâmi şuur ve eğitim kazandırılmamıştır. İslâmi yaşam ve Müslüman toplumunun temelleri sarsıntıya uğratılmıştır.

Bu tarz olayların meydana geldiği 19. yüzyılın sonlarına doğru Mirza Gûlam Ahmed isminde biri kendi yeni davet hareketiyle ortaya çıkmıştır. 19 yüzyıl onun için gayesine uygun bir saha ortaya çıkarmıştır. Esas gayeleri İngiliz Devleti'ne bağlılık olan ve liderinin hükümetle münasebeti eski ve kuşku duyulmayacak ölçüde var olduğu, bu hareketi İngiliz hükümeti'nin desteklediği de aşikârdır.

Mirza Gûlam Ahmed'in ismine nisbet edilen Mirzâiyye, ortaya çıktığı yerin ismi dolayısıyla Kādiyâniyye ismiyle zikredilir. Gûlam Ahmed'in 4 Kasım 1900 yılında yayımladığı bildiri ile Hz. Muhammed'in adına işaret etmek için Ahmediyye olarak ilan edilerek bu tarih sonrası kendileri olsun Batılılar olsun bu ismi kullandıkları belirtilir. Müslüman ilim adamları bu isimlendirilmenin Gûlam Ahmed'in kendi ismine izafe etmek üzere yapıldığını ifade ederek Kādiyâniyye'yi tercih ederek ve yakın vakitte mezhepler tarihi edebiyatında daha fazla bu isimle anılıp yer almışlardır.

Gûlam Ahmed, Hindistan'da Pencap eyaletinin Gurdaspür bölgesinin küçük bir kasabası olan Kadiyan'da kendi söylemiyle 1839 senesinde dünyaya gelmiştir. Eğitim hayatına Kur'an-ı Kerim, Arapça ve Farsça öğrenerek başlayan Gûlam Ahmed daha sonra mantık ve felsefe dersleri görüp babasından da doktorlukla ilgili bazı bilgiler etmiştir. Gûlam Ahmed, 1876 senesinden sonra gazetelerde Hindular ve

hıristiyanlara karşı yazılar kaleme almıştır. 1857 sipahi mukavemeti neticesinde bütünüyle İngiliz egemenliği altına giren Hindistan'da Hindular'la hıristiyanların Hint Müslümanlarına saldırdığı bir zamanda İslâm'ı müdafaa etmek için girişilen bu hareket istenilen alakayı görmüştür. Gûlam Ahmed'in pek farkına varılmayan kişiliği fark edilmiş oldu. Bu fırsattan istifade eden Gûlam Ahmed Hindu ve hıristiyanlık dinine karşı elli ciltlik bir reddiye kaleme alacağını bildirerek eserine abone olunmasını talep etti. Berahin-i Ahmediyye adıyla Urduca yazılan bu eserin ilk cildi basıldığında (Amritsar 1880) bazı Müslümanlar nezdinde neşeyle karşılanmıştır. 1884 senesine kadar dört cildi yayımlanan eserin ilk iki cildinde İslâmi dinini diğer dinlere karşı çeşitli yöntemlerle ve bu arada bazı ilhamlar, kerametler ve kehanetler hatta "vahiy" diye adlandırdığı birtakım sesler duyduğunu iddia etmiştir.

III. ve IV. ciltlerinde vahyin kesilmediği, kesilmemesi gerektiği, Allah Resûlüne tabii olan bir kimsenin peygambere verilen zahiri ile batını bilgilerle kuşatalıcağı gibi mevzular ele alınmıştır. Bu arada Gûlam Ahmed İngiliz devletini meth ederek silâh ile cihad düşüncesine karşı çıkmıştır. İlk olarak elli cilt olarak yazılacağı beyan edilen "Berahin-i Ahmediyye'nin V. cildinin girişinde (Kadiyan 1905) beş ciltle yetinilip, böylelikle elli ile beş rakamı arasında yalnızca bir sıfır değiştiği için verilen sözün de gerçekleşmiştir. Gûlam Ahmed 1303 tarihinde (1885) kendisinin hicri XIV. asrının müceddidi olduğunu bildirmiştir. Hindular'ın Arya Samac grubuyla girdiği münakaşa neticesinde Sürme-i Çeşme-i Arya isimli kitabını yayımladı. 1 Aralık 1888'de Luziyana'da Allah tarafından kendisine muasıplarının biat almaları ve ayrı bir cemaat teşkil etmesini emrettiğini ifade etmiştir.

Gûlam Ahmed biraz daha ileri giderek 1891 senesinde aldığı vahiy ve ilhamlar sonucu İsâ b. Meryem'in diğer peygamberler gibi doğal bir ölümle yaşamının son bulduğunu, Allah'ın kendisini beklenilen mesih ve mehdi olarak görevlendirdiği ve gönderdiğini söylediği ifade edilmektedir. [224] Müellif bu asırda yaşadığından bu itikadi soruna duyarsız kalmayıp eserinde detaylı yer vermektedir. Şimdi de müellifin bu konuda bu grupla ilgili nübüvvet bağlamında eleştirilerine yer verilecektir.

2.4.8.2.Kadıyanilerin Nübüvvet Konusunda Yanlış Mana Çıkarmaları

[224] Ethem Ruhi Fığlalı, "*Kâdıyânîlik*", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/137-138.

Mevdûdî A'raf sûresinin 35.ayetinde "Ey Âdemoğulları sizden peygamber size gönderildiğinde…"[225] Buyrulmaktadır. Müellif bu ayetinden yola çıkıp Kâdîyanîlik hareketine mensup olanların bu ayeti kendinden önceki ve sonraki ayetlerden ayırıp, onların anlam bütünlüğünü bozarak öne sürülen anlam; aynı ayetin öncesi ve sonrası ayetlerle beraber konu akışı içindeki anlamından tamamen bağımsız olduğunu ifade eder. Sonra Kur'an'da aynı konuda olan diğer bazı ayetler bulunmaktadır ki, onlardan anlaşıldığı üzere kadıyanilerin yaptıkları bu açıklama Kur'an'ın gerçeğine aykırı olduğu görülür. Ayrıca, kadıyaniler'den on üçasır öncesinde hiçbir kişi, yukarıda bahsedilen ayette Peygamberimiz'den sonra nübüvvetin devam edeceğinin anlatılmak istendiği belirtilmemiş, böyle bir mana çıkarmadığını ifade etmektedir. Üç problemi birer birer açıklayacağını böylelikle bir daha kadıyanilerin bu ayet-i kerime'yi kanıt olarak görüp insanları kandırmalarına hiçbir durumda imkân ve fırsat olmamasını amaçlamaktadır.

İlk olarak A'raf sûresindeki bu ayet hakikatte Hz. Havva(a.s) ve Hz. Âdem (a.s) ile ilgili nazil olmuş ve kendinden sonra gelen birçok ayetlere kadar aynı husus zikredilmiştir. Bu mevzunun akışı gözlemlenirse kişi 35. ayeti okuduğunda açıkça görecek ki (Ey Âdemoğulları) diye nida edilirken bu ayetin alakasının Kur'an'ın nazil olduğu zamandaki kişiler değil, insanların yaratıldığı zamandaki insanlarla alakalı olduğu bilinecektir. Bu ayetin maksadı; yaratılışın başladığı zamanda Âdemoğullarına; sizin felahınız; Allah tarafından gönderilen elçiler vasıtası ile gönderilmiş hidayet yolunu takip etmenize bağlı olduğunu ve ikazda bulunduğunu beyan etmektedir.

2)Bu mevzuyu ifade eden ayetler Kur'an'da üç yerde zikredilmiş, üç ayette de Hz. Âdem(a. s) ve Hz. Havva hususunda gelmiştir. İlk ayet Bakara sûresi ayet numarası 38. İkinci ayet; A'raf sûresi, ayet no 35. ayette Taha sûresi, no 123'dir. Bu üçünü zikredip konuların aynı olduğu ifade edilir.

3)Kur'an'ı tefsir eden tüm müfessirler diğer ayet-i kerimeler gibi bu ayeti de Hz. Âdem ve Hz. Havva hadisesi ile alakalı olduğunu belirtip ve onlar hakkında indiğine karar vermiştir. Ayrıca bu ayetten hiçbir tefsir âliminin Hz. Peygamber'den sonrasında peygamberlerin geliş kapısının açık olduğu anlamına erişmemiştir.

[225] A'raf, 7/35.

“Şayet İbrahim yaşasaydı peygamber olurdu”hadisinden kadıyanilerin kendi düşüncelerine göre anlam çıkarmaları ve bu ayeti kanıt olarak kabul edip peygamberliğin devam edeceğine dair kanıt göstermelerini dört açıdan yanlış bulmaktadır:

Birincisi: Bizzat Allah Resûlünün bir emri olarak naklettikleri rivayet senedi içinde bu hadisin zayıf olduğunu ve muhaddisler tarafından hiçbiri bu hadisi sağlam olarak kabul görmediğini belirtir.

İkincisi: Nevevi ve İbn-ü Abdil Berr gibi büyük muhaddisler bu hadisdeki mevzuyu ehemmiyet gösterilmesi gerektiğini ifade eder. İmam nevevi kendi kitabı Tehzibü’l esma-i vellugat’ında şöyle yazmaktadır; ‘Bazı kişilerden nakledilen; “Şayet İbrahim hayatta osaydı peygamber olurdu” sözüne gelince bu batıl olduğunu geçersizdir. Gayba ait konular üzerinde söz söylememiz gerektiğini, bu konuda söylenenler yersiz cesaret gösterme olduğunu ve düşünmeden büyük bir laf söylemektir.”

Üçüncüsü de: Pek çok nakledilen metinlerde bu sözün Hz. Muhammed’in (s.a.s)’ in değil de bazı sahabenin söylediği bir söz olarak rivayet edildiğidir. Ve o sahabiler bu sözlerle Hz. Muhammed’den sonra artık bir peygamber gelmeyeceğini işte bu sebeble Hz. Muhammed’in oğlunun vefat ettirildiğini beyan etmişlerdir. Misal olarak Buhari’nin şu rivayetine bakmamızı istemektedir; “Halidoğlu İsmail şöyle diyor; Ben Ebu Evfa oğlu Abdullah’dan; Sen Allah Resûlünün oğlunu gördün mü? Diye sual ettim de: O çocukken öldü. Şayet Allah Hz. Peygamber’den sonra peygamber gelmesini isteseydi Hz. Muhammed’in oğlu yaşardı ama ondan sonra nebi katiyyen gelmeyecektir.

Dördüncüsü ise; Farz edelim ki; sahabenin bu izahları bulunmasaydı hadis âlimlerinin bu nakli Hz. Muhammed’in bir buyruğu olarak nakledilmesi açısından zayıf ve mühim olmayan kabul etmemeleri olmasaydı, yine de bu söz kabul görmezdi. Çünkü hadis ilminin meşhur kuralına göre; şayet bir rivayetten, diğer sahih birçok hadise ters ve aykırı bir anlam zuhur ediyorsa bu hadisin kabul görülmeyeceğini belirtir. [226]

[226] Ebû-l A`lâ Mevdûdî - Yusuf Karaca, *Meseleler ve Çözümleri* (İstanbul: Risale, 1990), 5/77-81.

2.4.9.Hatem-i Enbiya'nın Manası

Müellif için bu konunun ayrıca bir önemi olduğunu, çünkü onun yaşadığı asırda toplumda peygamberlik iddiasında bulunan kimseler olmuş olması sebebiyle bu konuyu eserlerinde zikrettiği ifade edilmişti. Mevdûdî bu sebeble nübüvvet konusunun bu hususu üzerinde ayrıca durup geniş bir perspektifle izah ettiği görülür.

İlk olarak "Hatem'un-Nebiyyîn" deyiminin lügat anlamına değinilecektir. Konuya ilişkin bağlantısının uzantısı olarak bu deyimi burada sadece nübüvvetin son bulduğu ve Allah Resûlu'nunden sonra başka bir nebinin gelmeyeceği manasını çıkarılabileceğini düşünür. Ama bu bağlamın gereği değil, dil açısından Arap belağatine göre "Hatem", mühür vurmak, kapamak ve bir işi bitirdikten sonra özgür kalmak manasına gelir şöyle ki: "Hatem el-Amel, Fereğa min-el amel"o kişi fiili bitirdi, işten fariğ oldu, demektir. Hatem'el-ina, tencerenin ağzını kapatıp içine bir şey girmesin diye veya içinden bir şey çıkmasın diye sanki mühürledi manasına gelir. Hatem'el-Kitap, mektubu bu kapatıp (katlamasını) okunmasını önlemek için mühürledi manasını geldiğini ifade etmektedir. Hatem ale'l Kalb, kalbe hiçbir şeyi anlamamak veya bildiği bir şeyi bir daha zihninden çıkarmamak üzere mühür vurdu manasına gelir.

Hitam'u külli meşrubin, bir şarabın içilmesi sonrası ağızda kalan tat manasına gelmektedir. Hatemü külli şey'in, bir şeyin ahiri, sonu demektir. Yani bir şeyin varılmış sonudur. Hatem-i Kur'an sözü de tıpkı bu anlamı gibidir. Ve yine aynı manada sûrelerin son ayetlerine Havatim dendiğini ifade eder. Aynı şekilde Hatem'el-Kavm, kabilenin son kişi manasını içerir. [227] Allah, bir kişiye şöyle şöyle bir niteliğin zirvesine ulaşıp, son noktasına ulaştığını söylediği vakit, bunu insani kullanımda yaptığımız gibi değişmeceli anlamda anlamamız için hiçbir neden yoktur. Şayet Allah bir kişiyi Hatem'uş-Şuara demişse katiyyen ondan sonra hiçbir şair gelmeyecektir.

Nitekim Allah'ın Hatem'un-Nebiyyîn dediği bir kişiden sonra da başka bir peygamberin gelmesi muhaldir. Bu böyledir çünkü Allah, gaybı bilir, insan bunu bilemez. Bu sebeble Allah'ın bir kişi için Hatem'un-Nebiyyîn demesiyle Hatem'uş-Şuara veya Hatem'ul-Fukaha demesi aynı ölçüde görülmez. İşte bununesas alan dil

[227] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1987, 4/417.

ve tefsir âlimleri, Hatem'un-Nebiyyîn söyleminin Ahir'un-Nebiyyîn manasına geldiğinde anlaşmışlardır. Arap dilindeki kullanım ve lügat manası bakımından bakıldığında hâtem kelimesinin, mektupları postalamak için kullanılan posta mührü manasına değil, zarfın üstüne ne içine bir şey girsin ne de içinden bir şey çıksın diye vurulmuş mühür manasına geldiğini ifade eder. [228]

Mevdûdî'ye göre yeni bir peygamberin geleceği iddiasını ortaya atmak büyük çapta fitne-fesata yol açacaktır. Hatem'un-Nebiyyîn ifadesini "Nebilerin mührü" şeklinde tercüme etmişlerdir. Bu iddiaların sebebi şudur: Hz. Muhammed'den sonra nebiler, yalnız onun mührünü taşıyacaktır. Diğer ifadeyle, bir kimsenin nebi olması için onun mührünü taşıması gerekecek, taşımazsa o kişi bir peygamber olamayacak! Ama bu, ayetin bağlamı düşünüldüğünde hiç de böyle değildir. Çünkü bu manaya gelseydi ayetin bağlamında uyumsuzluk görülecek hattat ayetin konusuyla çelişkili bir durum arzedeceğini belirtmiştir. Herşeyden önce ayetin bağlamı, bazı insanların Hz. Zeyneb'in evliliği ile alakalı itirazları ve bu bağlamda ortaya konulan şüpheleri gidermek konusundan bahsederken, hiçbir nedeni yokken Hz. Peygamber'in "Nebilerin mührü" olduğunun ve gelecekte ortaya çıkacak peygamberlerin yalnız bu mühürle kendini kanıtlayacağınının arada bahsedilmesinin ne anlamı olabilir?

Bu minvalde, böyle bir anlam tamamen saçma olmakla kalmadığını, üstüne üstlük, reddedenlere karşı öne sürülen kanıtları da sakatladığını ifade eder. Şayet kelimenin anlamı böyle olsaydı, reddedenler şu şekilde haklı olmuş olacaklardı: "Bu dönemde böyle bir evlilik yapmasaydın hiç sorun çıkmayacak, hiç beis olmayacaktı. Bu geleneği illa da ortadan kaldırmak gerekli olsaydı senden sonra senin mührünle gelen peygamberlerden birini pekâlâ ortadan kaldırabilirdi". Diye ifade eder. Bu kişiler tarafından öne sürülen diğer bir yorum: "Hatem'un-Nebiyyîn söyleminin "Efdal'un-Nebiyyîn" (nebilerin en faziletlisi) manasına geldiği için kullanılmıştır.

Yani, her ne kadar Allah Resûlünün gelmesiyle nebiliğin tekâmülü gerçekleşmişse de yeni elçiler için kapı her zaman açık olduğunu iddia etmişlerdir. Metnin bağlantıyla uyumlu olmadığı gibi ona aykırı olduğu görülür. Çünkü aksi olsaydı, inkârcı münafıklar pekâlâ diyebileceklerini ifade eder: "Efendim! Ufak tefek de olsa herhalde senin ardından nebiler nasıl olsa gelecek. Bu sebeble bu geleneği

[228] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1987, 4/417.

illa da senin ortadan kaldırman gerekmez" diye ifade ettiklerini belirtmiştir. Hatem sözcüğünün gerek Kur'an-ı Kerim'de geçtiği anlamıyla gerekse Arapça dilinden çıkan manası, bizzat Allah Resûlü tarafından yapılmış izahlarla da güçlendirilmiştir. Ayrıca aşağıda konuyla ilgili doğruluğu tartışılmayan bazı hadisleri aktardığını belirtmektedir:

1)Allah Resûlü şöyle buyurdu: Yahudilere peygamberleri kılavuzluk ederdi. Bir nebi vefat ettiğinde onu başka bir nebi izlerdi. Fakat bundan sonra Nebi yok sadece halifeler olacaktır.

2)Allah Resûlü şöyle buyurdu: Benim, benden önce gönderilmiş peygamberlere nazaran durumum bir örnekle anlaşılabilir: Bir kişi büyük bir bina inşa ettirip onu dayayıp döşedi ama bir köşede bir tuğlalık boşluk bıraktı. Kişiler binanın çevresinde dolaşıyor, güzelliğine hayranlık duyuyor ama şunu ifade edemeden duramıyordu: Neden bu tuğlanın yeri boş? İşte Ben o tuğlayım ve nebilerin sonuncusuyum. Yani nübüvvetlik binası benim gelişimle tamamlanmıştır. Şuan bir başka nebinin doldurabileceği herhangi bir boşluk bulunmamaktadır.

3)Allah Resûlü şöyle buyurdu: "Ben Muhammed'im, Ben Ahmed'im, Ben Mahvecidiyim; küfür benimle mahvedilmektedir. Ben toplayıcıyım; Benden sonra insanlar Mahşer'de toplanacaklar. Yani benden sonra gelecek olan sadece kıyamettir. Ve ben Akib'im; yani Benden sonra nebi gelmeyecektir".[229]

Bu hadis-i şerifler çok sayıda sahabe tarafından rivayet edilmiş ve birçok hadis âlimi tarafından da sahih senedlerle rivayet edildiğini ifade etmektedir. Bu hadislerle ilgili yapılacak bir araştırma gösterir ki, Allah Resûlü farklı vesileler, farklı yollar ve farklı kelimelerle nebilerin sonuncusu olduğunu, kendisinden sonra nebi gelmeyeceğini, kendisiyle nübüvvet son bulduğunu ve kendisinden sonra peygamber olduğunu öne sürecek kimselerin kesinlikle yalancı olduklarını teyit ettiğini bildirmektedir. Mevdûdî'ye göre Allah Resûlünün ashabından sonra otorite olarak kabul edilen üçüncü kaynak, Sahabe döneminden sonra yaşamış İslâmi âlimlerini icmaı olduğunu ifade etmektedir. Onların vardıkları ittifakın araştırılması sonucu, hicretten sonraki ilk asırdan zamanımıza kadar tüm İslâmi dünyasının her diyarında gelmiş geçmiş âlimler, Allah Resûlünden sonra peygamber olamayacağını, böyle bir

[229] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1987, 4/418-419.

iddiayı öne sürenin veya böyle bir iddiayı tasdik edenin "Kâfir" olacağını ve İslâm dininden çıkarılması gerektiği hususunda ittifak edildiğini ifade etmektedir. Mevdûdî'ye göre, Hindistan'dan Fas'a ve İspanya'ya, Türkiye'den Yemen'e kadar her Müslüman ülkesinde meşhur âlim, fıkıhçı ve müfessirler tarafından "Hatem-i Enbiya" konusunda ittifak edilmiş ve böyle hükmettiklerini belirtir. Önemli âlimlerin doğum ve ölüm tarihlerine bakıldığında görülecektir ki, kendileri İslâm hicri tarihinin ilk zamanlarından 13.asrına kadar her dönemine mensup ünlü otoriteler olduğunu zikreder.

Ve hicretin ilk asrından zamanımıza kadar tüm İslâm âlemi "peygamberlerin sonuncusu" biçiminde anlam verildiğini ifade ederek "Hâtem en-Nebiyyîn" deyimine ittifak etmektedir. Nitekim Allah Resûlünden sonra peygamberlik kapısının kıyamete kadar kapandığını her asırdan yaşayan Müslümanlar arasında tam bir fikir birliği hâsıl olduğunu ve Allah Resûlu'nden sonra peygamberlik ya da risalet iddiasında bulunan ya da bu iddiayı kabul gören kişinin İslâmi dairesinden çıkacağı hususunda hiçbir ayrılık vaki olmadığını belirtir. O imdi, düşünme kabiliyetine sahip bir kişiye gerekenin bir kişinin yeni bir iddiayla ortaya çıkıp nübüvvetlik kapısını açmaya yönelmesini "Hâtem en-Nebiyyîn" deyimini, Kur'an-ı Kerimde apaçık olan, Allah Resûlü tarafından bizzat izah edilmiştir. Nübüvvetlik kapısının hâlen açık olduğunu iddia etmekle kalmayıp, nübüvvetin kutsal evine düzenbazca girmek isteyen bir kişinin peygamberliğine de iman eden kişiler nasıl Müslüman görülebilir?

Üç meselenin bu bağlamda tartışılmaya değer göründüğünü belirtir:

2.4.9.1.Allah Bizim İtikadımızın Düşmanı mı?

Evvel olarak herşeyden önce peygamberlik konusunun hassas bir konudur. Kur'an-ı Kerim'e göre, kabulü veya reddi bir kişinin Müslüman olup olmadığını belirleyen temel esaslardan biridir. Bu kadar bıçak-sırtı bir konuda Allah'ın herhangi bir hata yaptığını düşünmenin mümkün olmadığını belirtir. Şayet Allah Resûlu'nden sonra herhangi bir elçi gönderecek olsaydı, bu hususu Kur'an'da açıkça belirtip, peygamberi vasıtasıyla bunu ümmete bildirir ve Allah Resûlü de takipçilerine, kendisinden sonra gelecek peygamberi ve kendisine iman etmeleri gerektiğini önceden açıkça bildireceğini ifade eder. Allah ve elçisinin bizim imanımıza garezleri mi var ki, nübüvvet kapısı açık olduğunun ve kendilerini inanmamamız durumunda

kâfir olacağımızı söyler. Diğer peygamberlerin geleceğinin haber verilmemiş olması yetmiyormuş gibi, Allah ve elçisinin sarfettiği kelimeler sebebiyle tüm ümmet 1300 yıldır ve hatta şuan bile Allah Resûlü Muhammed'den sonra başka nebinin gönderilmeyeceği şeklinde yanlış bir itikada kapılsın?

O'na göre imdi, farz-ı misal ki nebilik kapısı halen açık olsun ve bir başka nebi ortaya çıkmış bulunsun, biz de onu hiç şüphe etmeden reddetmiş olâlim. Tek risk Allah'ın katında vereceğimiz hesap olabileceğini, Allah diyelim ki hesap günü bizi siygaya çekecek olsaydı Allah'ın Mahkemesi'nde tüm kanıtlarımızı gösterecek, hâşâ bizzat Allah'ın kendi kitabı ve kendi elçisinin Sünnet'i sebeiyle sapıtıp küfre girdiğimizi iddia edebilecektik diye belirtilmektedir. Allah'ın bu kanıta rağmen halen bizi niye yeni bir nebiye inanmadınız diye cezalandırması aklımızın ucuna dahi gelmeyez. Ama peygamberlik kapısı hakikaten kapalıysa, yeni bir nebi gelmeyecekse ve buna karşın bir kişi bir yalancının nebiliğine inanıyorsa küfür ve sapkınlığı sonucu cezasından beraat etmek için Allah'ın mahkemesine sunacağı kanıtları çok iyi düşünmesi gerektiğini belirtir. Böylelikle iz'an sahibi bir kişinin bu müdafaayı güvenip de küfür cezası yeme riskini göze alıp alamayacağına bizzat hüküm verebilir, vermesi gerekir.

2.4.9.2.Yeni Bir Peygambere Gerek Var Mı?

Zikredilmesi gereken ikinci hususun peygamberliğin ibadet ve salih amelle elde edilebilecek bir keyfiyet değildir. Nitekim o, bazı hizmetler sebebiyle elde edilen bir ödül de değildir. İşin hakikati, peygamberlik Allah'ın belli bir ihtiyacı karşılasın diya bir kişiyi tayin ettiği bir vazifedir. İhtiyaç olduğunda bir nebi bunu karşılamak için gönderilir. İhtiyaç olmadığı veya artık zaruret kalmadığı vakit peygamberin durduk yere gönderilmediklerini belirtir. Geçmiş zamanlarda peygamberlerin gönderilmesini mecburi kılan esasların ne olduğunu bilmek üzere Kur'an'a başvurduğumuzda tayinlerini gerekli kılan dört etkenle karşılaşırız:

a)Kendilerine hala bir peygamberin gelmemiş olması ve dahi başka toplumlara ulaşan mesajı da almaması sebebiyle kavim, nebi ihtiyacı içinde kalmıştır.

b)Daha önce gönderilen peygamberin tâlimatının unutulması ya da tahrif edilmiş olması, mesajının anlaşılıp günlük yaşamda uygulanmasının mümkün olmaması sebebiyle bir peygamberin tayini gereklidir.

c)Halkın önceki peygamberin bildirisini noksansız anlamayaşı ve bildirisini tamamlamak için diğer peygambere ihtiyaç duyulduğu zamanlarda

d)Vazifesini yerine getirmede kendisine destek olsun, yardımcı olsun diye bir peygamber, başka bir peygambere ihtiyaç duyduğu vakit…

Müellif imdi, bu durumlardan hiçbirinin Allah Resûlünün gelişinden sonra mevzu bahis olmadığının aşikâr olduğunu zikretmektedir. Bizzat Kur'an, Allah Resûlünün tüm insanlığa hidayet için geldiğini bildirmekte, dünya kültür tarihi de onun gönderilişinden beri devam eden şartların mesajın bir kavme ulaşabildiği ve ulaşmaya devam ettiğini söylemiştir Bu sebeble ayrı ayrı toplumlara gönderilmek için ayrı ayrı elçilere ihtiyaç duyulmamıştır. Kur'an ile sabittir ve tüm hadis ve siyer edebiyatı da şahitlik eder ki, Allah Resûlünün tâlimatı orijinal hali bozulmayıp korunmuştur. Herhangi bir biçimde değişikliğe uğramamıştır.

Getirdiği kutsal kitabın her harf ve hecesi değişmeden aynı kalmış kıyamet vaktine kadar değişmeden orjinallığını koruyacaktır. Allah Resûlünün (s.a) söz ve eylemleri ile gösterdiği yol, verdiği misal, en ince ayrıntısına değin kayıt altına alınmış biçimde halen elimizde bulunmaktır. O kadar saf ve orjinaldir ki, o kitabı okuyunca onu yaşıyor gibi oluyor, bu durum ikinci noktayı geçersiz kılar. Kur'an-ı Kerim, İslâm dininin, Allah Resûlü tarafından tamamlandığını açıklamıştır. Dinin tamamlanması diye bir zaruret bahis olmadığına göre yeni bir nebi gelmeyecektir.

Dördüncü maddeye gelince, şayet yardımcı bir peygambere ihtiyaç olsaydı Allah Resûlü zamanında zaten gönderilirdi. Hiç kimse gönderildiğine göre şart ve durum da söz konusu olmadığı görülmektedir. İmdi, Allah Resûlü dışında bir peygamberin gelmesini ihtiyaç durumuna getirebilecek beşinci hal hangisi, ifade edilmelidir bize. Şayet denirse ki, ümmet fesat olmuş ve ıslahı için bir peygambere gerek vardır; biz de deriz ki, dünyada sırf ıslah sebebiyle hiçbir nebi gönderilmemiştir. Bir nebi, ilâhi vahiy kendisine bildirsin diye gönderilir. İlahi vahiy ise ya yeni bir bildiriyi iletmek ya bir önceki ilâhi mesajı tamamlanmasını sağlamak veyahut da onu bozukluk ve bulanıklıktan safi etmek için ihtiyaç duyulur. İmdi,

Kur'an'ı Kerim ve Allah Resûlü Muhammed (s.a) sünneti aynen koruduğuna din tamamlandığına göre yeni vahye ihtiyaç duyulmuyor, demektir. Şu durumda ıslah etmek için sadece ıslahçılara ihtiyaç olduğu, peygambere değil…

2.4.9.3.Yeni Bir Peygamber Ümmet İçin Nimetten Çok Külfettir

Mevdûdî, ele alınması gereken üçüncü konu, bir kavmin içerisinden peygamber seçilmesiyle. O kavmin kısa zaman içinde iman-küfür konusuyla karşı karşıya gelmiştir. Peygamberi kabul edenler bir ümmet oluşturacak, kabul etmeyenler ise ayrı bir topluluk. Bu iki cephe arasındaki firaklık yüzeysel olmayacak, her bir cihet inancını terk etmedikçe bir araya gelmeyi önleyen, o peygambere inanıp inanamamak hususunda bıçak-sırtı ve temelli bir firak olacaktır. Sonra her biri farklı hidayet ve şeriat kaynaklarını benimseyecektir. Nitekim bir taraf şeriatını kendi açısından benimsenip kabullenmiş vahiy ve elçinin Sünnet'inden türetirken, diğeri onu şeriat kaynağı olarak görmeyecektir. Şayet bir kimse bu gerçekleri göz önünde bulundurursa anlayacaktır ki, nübüvvetin son bulması Allah'ın büyük bir lütfudur. Çünkü böylelikle İslâmi âlemi için kalıcı ve evrensel bir uhuvvet tesisi gerçekleşmiştir. Bu durum müminleri, bünyelerinde daima parçalanmalara neden olabilecek temelli ayrılıklara karşı güven içinde tutacaktır.

İmdi, Hz. Peygamber'i (s.a) rehber ve öncüsü olarak kabul eden ve onun öğretileri dışında herhangi bir hidayet mercii aramayan herkes bu uhuvvetin bir üyesidir ve her zaman böyle kalabilir. Nübüvvet kapısı şayet kapalı ve mühürlenmiş olmasaydı bu birlik ümmet tarafından katiyyen gerçekleşmezdi. Nitekim aksi söz konusu olduğunda her yeni nebinin zuhuru ile ümmet bölünüp parçalanmayla karşı karşıya kalacağını belirtmektedir. İz'an sahibi bir kişi azıcık düşündükten sonra şunu kolayca anlayabilir ki, bir nebi tüm insanlığa gönderilmişse, din onunla tekâmüle ulaşmış ise, tâlimatı bütünüyle muhafaza edilmiştir. Bozulmaya uğramamışsa dünyadaki müminlerin son peygamberin şeriatına bağlılıklarıyla her zaman tek bir ümmet halinde bir ve bütün olabilmeleri ve her yeni peygamberin gönderilmesi halinde ümmet içinde parçalanmalara neden olmaması için nebilik kapısının tabii olarak kapanmış ve mühürlenmiş olması demektir.

Kur'an-ı Kerim'de sabit olan, sünnet ve icma-ı ümmet ile desteklenen şey akıl ile de destekleniyor ve akıl da nübüvvet kapısının hâlihazırda kapalı ve mühürlenmiş olduğunu ve sürekli de öyle olacağını söylemektedir. [230]

2.5.Kelam İlmi Açısından Sem'iyyât Bahsi ve Mahiyeti

Sem'iyyât bahsi kelam ilmi açısından çok önemli konuların başında gelir. Çünkü kelamın üç temel esaslarındandır. İlk olarak uluhiyyet bahsi ele alınmıştı, ardından nübüvvet bahsi, şuan da sem'iyyât bahsi ele alınmaya çalışılacaktır. Âlimler inanç esaslarını ve kelamın birebir ilgi alanına giren ilâhiyyât ve nübüvvet ile alakalı konu başlıklarını da sem'iyyât'ın konu başlıkları altında kabul etmiştir.[231] Akıl ve duyular ile bilinmesi mümkün olmayan ayet ve hadis-i şerifler de belirtildiği şekilde bilgi sahibi olduğumuz nakledilenlere dayalı konular "sem'iyyât" diye isimlendirilir. Sem'iyyât, Arapça'da "işitmek" manalarındaki "sem" kökünden türemiş olup, duyulan şeyler demektir.

Bu işitilen bilgiler Allah ve elçisinden nakledilen bilgilerdir. Fakat Allah'tan bizim doğrudan duymamız söz konusu olmayacağına göre peygamberden duyulan şeyler demek daha doğrudur. Ölümün vuku bulması, berzâh âlemi, kıyâmet, âhiret, cennet-cehennem, melekler gibi inanca dair konular sem'iyyât konusu altında yer almıştır. Allah'ın bazı sıfatları, iman, İslâmi, büyük günah işleyenin durumu, bazı peygamberlik konuları ve imâmet konusunu sem'iyyât başlığı altında ele alan âlimler olmuştur. [232]

Mevdûdî'ye göre hidayete ulaşamanın şartlarından biri de "gayb"e duyularla idrak edilemeyen insanın deney ve tasvirlerine konu olmayan şeylere inanması gerekir. Allah,(c.c) melekler, vahiy, ölümden sonra diriliş, cennet-cehennem vs. nin tadılınıp koklanamayacağı ve tartılıp ölçülemeyeceği bilinen bir hakikat olduğu bu tarz şeyler maddi dünyadaki birçok halde olduğu gibi, peygamberlere güvenerek kabul edilmesi gerekir.

2.5.1.Meleklere İman

---

[230] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1987, 4/422-427.
[231] Ruhullah Öz, "Usul-i Selase'nin Fatiha Sûresindeki İz Düşümü", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/23 (15 Aralık 2019), 742.
[232] Serdar - Işık, *Sistematik Kelam II,* 2/125.

Melek sözcüğünün esas kökü "me'lek"tir. Me'lek kelimesinin "risalet, mektup, mesaj" anlamına geldiği bilinmektedir. Ayet-i Kerime'de, meleklerden; vahiyle görevli melekten ve insanların canını almakla vazifeli melekler elçiler olarak [233] ayette bahsedilir. Kur'an'da seksen yedi yerde zikredilen ve bazı ayetlerde de "elçi" olarak zikredilen "Melek" ismi çeşitli şekillere girebilen, nurani ve latif varlıklar manasında kullanılır. Lügatte "Resûl, haberci, güç" manalarına gelen melek, organlarımızla algılanamayan, nurani ve ruhani varlıklardır. Bu kelimenin çoğulu "melâike"dir. Dini emir ve yasaklar, peygamberlere melek vasıtasıyla gönderilmiştir. Bu nedenle meleklere iman, Allah'a imandan sonra ikinci sırada geldiği ifade edilmektedir. Meleklere inanmayan kimse, dolaylı olarak vahyi, peygamberi ve ona inzal edilen kitaba ve tebliğ ettiği dini de kabul etmemiş olmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de Allah şöyle buyurmuştur; "Hani Rabb'in meleklere: "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. Onlar: "Yeryüzünde fesadlık edecek, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Hâlbuki biz seni hamd ile teşbih ediyor ve seni takdis ediyoruz"...[234] Mevdûdî bu ayetin ışığında melek kavramını şöyle ele almıştır; onlar kişilikleri olan varlıklardır ve Allah'ın mülkünü idare etmekle vazifelendirilmiş elçilerdir. Meleklerin varlığını kabul etmeyen materyalistlerin hem de onları Allah'a ortak koşan ya da onları Allah'a ibadet etmede vasıta olarak gören cahil kimselerin hatalı olduğunu ve bunun Kur'an'da açıkça belirtmiştir. Ayette de zikredildiği üzere melekler insanın halife oluşuna soru soruyorlardı, bu sorunun amacı itiraz değil konu hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak gayesiyle sorulmuştur.

Melekler Allah'ın hiçbir işine itiraz etmediklerini, halife denince, yaratacağı mahlûka bazı güçler verileceğini anladılar; ama böyle muhtar bir varlığın, kâinatın zorunlu kanunlarla yönetilen nizama nasıl uyum sağlayacağını idrak edemediklerini ifade eder. Bu sualle halifeliği kendilerinin hak ettiğini ve halifeliğin kendilerine verilmesi gerektiğini ifade etmek istememişler; "Biz senin emirlerine itaat ederek, isteyerek yerine getiriyoruz; tüm âlemi temiz ve nizam içinde koruyoruz ve seni hamd ile teşbih ve takdis ediyoruz. Neden bir halifeye gerek olduğunu anlayamıyoruz". Allah meleklerin şüphelerine cevaben şöyle buyurmuştur: "Ben sizin söz ettiğinizden daha fazlasını istiyorum.

[233] En'am 6/61
[234] Bakara,2/30.

Bir meleğin bilgisi kendi bölgesi-hava, su, bulut vs. ile sınırlı olduğunu belirtmiştir. Meleğin aksine insanın bilgisi çok geniş ve şümulludur. Eşyanın özel bir kısmından mükellef olan melekler kadar bilgiye sahip olmasa da insan, eşyanın geneli ile ilgili olarak bilgiye sahiptir. Bunun tersine melek kendi vazife alanı dışındaki şeylerle alakalı hiçbir bilgiye sahip değildir. Allah meleklere ayrıca "Ben Âdem'e yalnızca yetki değil, bilgi de veriyorum. İnsanın halife olarak tayin edilmesinin iki yönü bulunur: karanlık yönü, insanın yetkisini kötüye kullanarak fesat çıkarması, aydınlık yönü ise, bilgisi ile kötülüğe değil iyiliğe yönelmesidir.

Akıllı bir kimse, iyi özelliklere sahip olan bir şeyden yalnızca kötülük potansiyeline sahip bulunduğu için vazgeçmez. Bu, yeryüzünü ve bütün evrenin yeryüzüyle alakalı bölümünü yöneten meleklerin, insana boyun eğip, itaat etmesinin sembolik bir ifadesidir.

İnsan Allah'ın emriyle halife olduğu için kâinatın bu bölümünde vazifeli olan meleklere, Allah istediği sürece, kendi felekleri dâhilinde, yetkilerini kötüye de, iyiye de kullansa insana yardımcı olmaları emrolunmuştur: "Doğru olsun, yanlış olsun, yapmak istediği her şeyde ona yardımcı olacaksınız. Misal verilirse namaz kılacağı ya da başka iyi bir eylem yapacağı zaman, kendi kapatesinde ona yardım etmelisiniz. Ya da o hırsızlık yapmak ya da başka bir kötülük yapmak isterse, biz onun yetkisini bu yolda kullanmasına müsaade verdiğimiz sürece ona yardımcı olacaksınız. Ama Biz o yetkiyi ondan aldığımızda, ona yardımcı olmayı bırakacaksınız". Bu durumu devlet memuruna benzetir. Kendi yetki sınırı içindeki bütün memurlar ona itaat ederler; ama devlet tarafından vazifeden alınınca, daha önceden itaat eden tüm memurlar artık ona itaat etmezler. Zira hükümet emrederse onu yakalayıp hapse dahi atarlar. Meleklerin de, insanla münasebeti böyle görülebilir.

Ayrıca Mevdûdî, melekler hususunda Araplar tarafından iddia edilen bir bilgiye de karşı çıkar. Melekleri Allah'ın kızları şeklinde düşünmeleri [235] bu iddialarının iki sebebi bulunur. İlki onlar böyle bir karara kendilerince varmıştır. İkincisi, onlar elinde-hâşâ-Allah'ın melekleri benim kızlarımdır" diye buyurduğuna dair yine Allah tarafından bir delilleri vardır. Onların elinde ilâhi bir kanıt

[235] Necm, 53/28.

bulunmadığı ve herhangi bir bilgileri olmadığı halde iddia etmeleri cahillikten başka bir şey değildir.

2.5.2.Kur'an'a Göre Meleklerin Nitelikleri

Nurdan yaratılmış ruhani varlıklardır. [236]

Fizyolojik ihtiyaçları; yemek yemek, içmek, uyumak, yorulmak, gençlik, ihtiyarlık, evlenme-çoğalma gibi insani özelliklerden beridirler.

Melekler iradesi bulunmayan varlıklar olduğu, Allah'ın emrettiği eylemleri noksansız yerine getirirler. Katiyyen günah işlemez ve Allah'a asi olmazlar. Allah'a kulluk eder ve ibadet ederler. [237]

Gözle görülmeyen, cinsiyetleri bulunmayan varlıklardır.

Melekler gayb hakkında bilgi sahibi değillerdir."Melekler: Yâ Rab! Seni eksik sıfatlardan münezzeh ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz bulunmamaktadır…" [238]

Melekler göz ile görülmezler. Görünmemelerinin sebepi, insanın gözlerinin melekleri görebilecek kabiliyet ve donanımda yaratılmamış olduğudur. Melekler farklı şekillerle veya insan sûretinde görülebilir. Cebrail(a. s)'in Hz. Meryem'e insan şekliyle göründüğü Kur'an'da zikredilmektedir; "…Biz, ona Ruhumuzu göndermiştik de ona bir insan sûretinde görünmüştü". [239]

Birden fazla kanatları bulunan melekler[240] çok kısa zamanda uzak mesafelere gidip gelebilirler. Meleklerin kanatlarının, görevlerini yaparken hızlı olmaları için, derecelerini, güç ve kuvvetlerini temsil ettiğini de ifade edilmektedir; fakat onların kanatlarının gerçek mahiyetini yalnızca Allah-û Teâla bilebilir. [241]

2.5.3.Dört Büyük Melek ve Görevleri

Allah (c.c) hiçbir şeyi sebepsiz yere yaratmamıştır. Melekleri de hikmete dayalı yaratmıştır, bunu en iyi bilen Allah'tır. Meleklerin asıl görevleri Kur'an ve

[236] (bk. Fâtır sûresi, 1. ayet; Saffat 149. ayet)
[237] (bk. Zümer sûresi 75. ayet; Enbiyâ sûresi 120. ayetler; Nahl sûresi 49-50. ayetler)
[238] Bakara, 2/12.
[239] Meryem, 19/17
[240] (bk. Mearic sûresi 4. ayet)
[241] Kılavuz vd. , *Akaid*, 71.

Hadislerden bilindiği üzere Allah'a kulluk edip, Allah'ın emir ve nehiylerini noksansız yerine getirmek olduğu ifade edilip Kur'an'ı Kerim'de şöyle zikredilmektedir: "Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'na aittir. O'nun katındakiler O'na ibadet etme hususunda kibir göstermezler ve yorulmazlar. Onlar, bıkıp usanmadan gece gündüz Allah'ı tenzih ederler".[242] Kur'an'da bazı melekler adlarıyla bir kısmı da görevleriyle zikredilir. Bu bilgilere "büyük melekler" olarak tanınan dört büyük melekler vardır ki bunlar; Cebrâil, Azrail, İsrâfil ve Mikâil'dir. Şimdi kısaca meleklerin vazifelerine değinilecektir.

Cebrail: Allah ile peygamberler arasında elçilik yapmakla vazifeli olan vahiy meleğinin adıdır. Kur'an- Kerim'e göre Cebrail meleği, kıymetli, kuvvetli ve Arş'ın sahibi nezdinde itibarlı, diğer meleklerin itaat ettikleri emin bir elçi olduğu nitekim Kur'an'da Resûllerin ve iman edenlerin destekleyicisi olarak zikredilen Cebrail; "Yemin olsun onu, Sidretü'l-müntehâ'nın yanında bir defa daha görmüştü". Ayetinde bildirildiği üzere Peygamberimize (s.a.v) iki kez kendi aslî sûretinde yani melek şekliyle görünmüştür. Bunun dışında çeşitli şekil ve sûretlerde bazı zaman da insan sûretinde görünmüştür.

Cebrail, "(Şayet cebrail'e düşmanlıkları bu nedenle ise, bilsinler ki) Kim Allaha, meleklerine, peygamberlerine, Cebraile ve Mikaile düşman olursa Allah da inkârcıların düşmanıdır"[243]

Ruhu'l Kudüs (kutsal ruh), vahye, onu peygamberlere ulaştıran Cebrail'e ya da Allah'ın saf olarak yarattığı İsa Mesih'in Kutsal Ruhuna işaret edilebileceğini ifade eder. Yahudilerin Cebrail (a.s) Kur'an'ı Hz. Muhammed'e Allah'ın emri ile indirdiği için, Cebrail (a.s) kötü ifadeler kullanan, hakikatte Allah katında kullanmıyor demektir. Yahudiler yalnızca Hz. Peygamber ve iman edenlerle ilgili kötü konuşmakla kalmayıp, ilâhi elçi olarak seçilen Cebrail'e de dil uzattıklarını; "O bizim düşmanımız, Cebrail rahmet meleği değil azap meleği" diye kötü konuşmuşlardır. Ruh'ül Kudüs, Cibril isimleri Mevdûdî'ye göre vahyi getiren meleğin yerine insanlarda mevcut olan zaaflardan uzak olduğunu inkârcılara anlatmak için bu unvanlar ile anılmıştır. Cebrail, ne getirdiği mesajla bir şeyler katacak ya da ondan bir şeyler çıkaracak kadar şereften yoksun ne de Allah namına

[242] Enbiyâ, 21/19-20.
[243] Bakara, 2/98.

bir şey uyduracak kadar yalancıdır. Cebrail, günah işlemesine sebep olacak insani noksanlığa da sahip değildir.

Mikail: Tabiat hadiselerini yöneten ve canlıların rızıklarını dağıtmak ile vazifeli melektir. Kur'an'da ifade edildiği üzere: "Her kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrâil'e ve Mikâil'e düşman ise bilsin ki Allah da inkârcıların düşmanıdır. [244]

İsrâfil: Sûr'a üflemek ile görevli meleğin ismidir. İsrâfil adı Kur'an'da geçmemiştir. Hadis-i şeriflerde Sûra üflemek ile görevli bu meleğin adı İsrafil olarak geçer. Fakat Kur'an-ı Kerim'de adı zikredilmese de biçok ayette kıyametin vuku bulması ve yeniden haşri bildiren bir "çağırıcı" olarak zikredilmiştir. "O gün sûra üflenince ardından Allah'ın istedikleri dışında-göklerde ve yerde ne varsa ölecektir. Sonra sûra tekrar üflenince bir de ne göresin, onlar birden ayağa kalkmış, bakıyorlar!" [245] Ayetinde zikredilen "üfleme" vazifesini yerine getirecek olan meleğin İsrafil olduğu konusunda âlimler ittifak etmiştir.

Azrail: Allah'ın emriyle eceli gelen canlıların ruhlarını almakla vazifeli olan ölüm meleğidir. Azrail diye bilinen meleğin ismi Kur'an ve sahih hadis-i şeriflerde "melekü'l-mevt" ölüm meleği olarak zikredilir. Kur'an'da "De ki: Sizin için vazifelendirilen ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabb'inize döndürülüceksiniz" [246] Bildirilerek can almakla vazifeli melekler topluluğunun başkanı olduğunu ya da meleklerden yardımcıları bulunduğu ifade edilir.

2.5.4.Meleklere İmanın İnsana Kazandırdıkları

İman eden kişiye ilk olarak düşen görev, meleklerin varlığını kabul etmek ve bu kabulün gereği olarak davranışlarına tezahür etmelidir. Kuşkusuz iman amelle kıymet kazandığı bilinen bir hakikattir. İman esasları, aynı vakitte insanın yaşamında kişinin kılavuz edineceği ve sürekli eylemlerini ona uygun gerçekleştireceği ilkelerin tümüdür. Meleklere iman, kişinin duygu, düşünce ve eylem dünyasına tesir edip onu

[244] Bakara, 2/98.
[245] Zümer, 39/68.
[246] Secde, 32/11.

ahlaki kemale ulaştıracaktır. [247] Bu minvalde meleklere imanın mahiyeti şu şekilde ifade edilebilir:

Meleklere iman eden kişi ilk olarak âlemin görünen ve yaşadığımız kâinatla sınırlı olmadığını anlar. Böylelikle Yüce Allah'ın yaratma sıfatındaki sonsuz kudretin şuuruna erişilecektir.

Meleklere iman eden kimse, meleklerin insanı takip ettiğini, gözlemlediğini fark eder. İyilik ve kötülüğün her daim kaydedildiğini bilip şuurlu hareketlerde bulunacaktır.

Müslüman kişinin her zaman Alllah'ın denetim ve gözetimi altında olduğu şuuruyla iyiye ve güzele yönelmesi kullukta sorumluluk şuurunun kazanılmasına öncülük eder.

İnsanoğlu aciz olarak yaratılmış bir mahlûktur. Bu sebeble iki tane ezeli düşmanı şeytan ve nefis ile olan mücadelesinde onlardan gelebilecek teşvik ve yönlendirmelere karşın Allah (c.c)'ın müşahede edilmeyen güçleri tarafından desteklenip iyi işlere yönlendirdiğine iman eder. Peygamber Efendimiz (s.a.s) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmaktadır: "Şeytan da melek de insana kalbine sızarak bazı şeyler verirler: Şeytanın görevi kötülüğe davet etmek, neticesi kötü ve faydasız olan şeylere yöneltmek ve hakkı tekzib etmek haktan uzaklaşmaktır. Meleğin vazifesi hayra, iyiliğe davet etmek ve kötülükten uzaklaştırmaktır".

Yüce Yaratıcı'nın Müslüman kullarını melekleri aracılığıyla her daim ve her yerde muhafaza edip gözettiğinin şuurunda olan mümin, en kötü durumlarda bile umudunu asla yitirmeyeceği ifade edilir.

Daima insanlarla birlikte olan ve bizi muhafaza eden meleklerin olduğuna iman etmek, insanoğlunun yalnız başına kaldığı vakitte bile yalnız olmadığı hissini verir.

2.5.5.Cin

Cin sözcüğü lügatte, "gizli ve kapalı varlık, müşahade edilmeyen şey" manasına gelir. Mevdûdî, cinlerin yaratılışı hususunda onların "Cânn'ı da dumansız

[247] Şuayip Karataş, *Kur'an'ın Konusu Olarak Melekler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018), 323.

bir ateşten yarattı" [248] ayeti ışığında zikredilen "nar" ağaç ve kömürün yanmasıyla meydana gelen bir ateş olduğunu bildirir. "Mâric" ise dumansız alev manasına gelir. Yaratılan ilk insan çamurdan yaratılmıştı, ilk cin de ateşten yaratılmıştır. İnsanların babası Hz. Âdem, ilk cin de, cinlerin babasıdır. Bu ayetten iki konu anlaşılır:

a)Cinler sadece ruhi varlıklar değil, onların da cisimleri bulunur. Onlar saf bir ateşten yaratıldıkları için, insanlar onları göremezler; insanlar topraktan yaratılmıştır. Cinler hızlı hareket eder ve farklı şekillere dönüşür, topraktan yaratılmış olan insanın görünmeden giremeyeceği yerlere, hiç farkettirmeden girebilir. Bu vasıflar, ateşten yaratılmış bir varlık için mümkündür.

b)Cinler insanlardan farklı bir varlıktır. Bazı iddialar "Cinler insanlardan bir kısımdır". Kur'an bu iddiayı açıkça reddeder. Bu ayette mizaç farklılığı vurgulanmıştır. Misal verilecek olunursa bazı kişiler çok hâlim ve yumuşak bir mizaca sahip olurlarken, bazıları sinirli ateşli öfkelidir ki, bu kişilere şeytan demenin daha doğru olduğunu söyler. İnsan kuru çamurdan, cinin de saf ateşten yaratıldığını açıklayan ayetlerden, birinin yumuşak, diğerinin ise sert karakterli kişileri kast ettiği neticesine ulaşmak mümkün müdür?

Allah-û Teâla "Sekalâni" (iki yük) ifadesi [249] insanlara ve cinlere hitaben kullanılır. Çünkü bu iki varlıktan da inkârcı olanlarının yeryüzüne yük olduğunu belirtir. Ey hayırsız yaratıklar (insanlar ve cinlerden kâfir olanlar) sizler bu yeryüzü için birer yüksünüz diye hitap etmiştir. [250]

İnsanoğlu tabiatı gereği bilinmeyen ve görünmeyen varlıklara, gizemli olana karşı sürekli alaka duymuş ve bu husus çeşitli kişikerin suistimaline mevzu bahis olduğu ifade edilir. İlk zamanlardan bu yana cinler ile ölmüş kişilerin ruhları ile irtibat halinde olduğunu öne süren öyle ki ruh çağırma seansları yapıp ölmüş insanların ruhlarıyla görüştüğünü onlardan haberdar olduğunu söyleyerek insanların dikkatini çeken ve bu sayede şöhret ve para kazanan kâhin, büyücü, fal bakıcı, medyum gibi kişiler her zaman bulunmuştur. Fakat Kur'an ve hadislere göre mutlak gaybın bilgisi yalnızca Allah'a aittir, bu nedenle gaybı bilme iddiası dini açıdan

[248] Rahman, 55/15.
[249] Rahman, 55/31
[250] Ebû-l A`lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1987), 6/73.

doğru olmadığı gibi buna inanılması ve böyle kişilerden medet ummak da dinen caiz değildir.

Bu nedenle insanların zafiyetlerinden istifade edip onların samimi ve dini duygularını kullanarak bir yarar elde etmek isteyen kişilere katiyyen itibar edilmemesi ve onlara fırsat imkânı verilmemesi gerekir. Mümin bir kişinin cinlerden korkmaması ve Allah'ın müsaadesi olmadan bir varlığın başka bir şeye zarar veremeyeceğine gönülden iman etmesi gerekir. Başka varlıklardan gelebilecek zararlara karşı Allah'a sığınmak gerektiği gibi cinlerden gelebilecek zararlar için de aynı tavırda bulunulması gerekir. Ayrıca Hz. Muhammed'in de cinlerin insanları tesirine karşı Ayetü'l-kürsî'yi, Felak ve Nas sûrelerini okuduğunu ve okunmasını tavsiye etmiştir. Hz. Muhammed'in bildirdiği önlemlerle yetinmeli, bilgisi olmayan cahil kimselerden uzak durmalıdır.

2.5.6.Şeytan

Lügatte "uzaklaşmak, haktan ve iyilikten ayrılmak" manasındaki "neteşe" ya da "öfkesinden kavrulmak tutuşmak" anlamından türeyen şeytan kelimesi "iyilik ve merhametten uzaklaşmış mahlûk, yanıp yok olmaya maruz kalmış mahlûk" anlamına gelir. Şeytanı ifade etmek için kullanılan İblîs ise "hayırsız olmak, bozguna uğramak, şaşırmak, umudunu yitirmek" manalarına gelir. İblîs şeytanın özel adı olarak kullanılmıştır."…İblîs ise cinlerden biriydi de Rabb'inin buyruğu dışına çıktı…[251] Ayetinde işaret edildiği üzere cin topluluğundan olan İblîs, cinler gibi ateşten yaratılmıştır.[252] Hz. Âdem'in yaratılması sonrası Allah, melekleri ve cinleri ona saygıya ve üstünlüğünü kabul etmeye davet etmiştir. Ama İblîs, Hz. Âdem'e secde etmeyi kabul etmeyerek Allah'a ilk asi olan varlık olmuştur. İblîs, bu manada şeytanların önderi ve atasıdır.

Şeytan sözcüğü özel manada iblîs, genel manada ise onun temsil ettiği kibir, isyan, bağy gibi bazı kötü özellikleri kendinde barındıran insan ve cin türünden birçok mahlûk veya nitelik kastedilir ki bunlar da şeytan olarak sembolize edilmiştir. Bu bakımdan İblîs yalnız olduğu halde Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde şeytanlar diye zikredilir. Şeytanın mevcudiyeti naslarla yakinen sabittir. Şeytanın kuvveti

[251] Kehf, 18/50.
[252] Bk. Rahman sûresi, 15. ayet

insanın irade ve ahlakî güçsüzlüğüyle yakın bağlantısı ve orantısı vardır. Şeytan, insanın aciziyetlerinden ve nefsi isteklerinden yararlanıp onu tesiri altına almaya çalışır. Bunun içinde ilk olarak ona Allah'ı unutturmaya çalışır. Allah'ı unutan kimsenin, şeytanın egemenliği altına gireceği Kur'an'da sarih bir şekilde açıklanır.

Mevdûdî'ye göre ayetlerin Arapça metninden anlaşıldığı üzere İblîs, Hz. Âdem'in önünde secde etmeyen tek cin olmayıp, bir grup cin daha secde etmeyi reddetmiştir. İblîs'in ismi, isyanı ilk başlatan o olduğu için zikredilir. Hz. Âdem ve Havva'nın halife olarak belirlenmeleri, yeryüzüne gönderilmeden önce sınamak için "cennet"te tutulduklarını belirtir. Sınanmaları için bir ağaç belirlenmiş ve ona yaklaşmaları dâhil yasaklanmıştır. Bu yasağa uymadıklarında, Allah nezdinde zâlimlerden sayılacakları hususunda da ikaz edilmişlerdir. Bu sınav için Cennet en uygun mekândır; çünkü bu şekilde insana, Allah'ın halifesinin esas uygun olan yerin cennet olduğu ama şeytanın aldatıcı sözlerine uyarsa Cennet'ten mahrum olacağı gösterilmiş olacaktır. Cennet'i tekrar elde etmenin tek yolu ise, insana her an yoldan çıkarmak için fırsat kollayan düşmana karşı başarı elde etmektir.

Ağacın ismi ve niteliği belirtilmemiş; çünkü ağacın esasında kötü bir niteliği yoktur. O yalnız sınav amacıyla seçilmiştir. "Derken Şeytan onları saptırmak için, içinde bulundukları nimet yardımdan çıkarmıştı. Biz de: "Kiminiz kiminize düşman olarak inin. Yeryüzünde bir süre kalıp yaşayacaksınız". Demiştik". Mevdûdî, "Şeytanın insanın düşmanı, insan da şeytanın düşmanı olacaktır". Şeytan'ın, insanı Allah'ın yolundan caydırıp kötülüğe sürüklemeyi dilediğini, O'nun, insanın en azılı düşmanı olduğunu belirtir. İnsanın insanlığı, ona, şeytanla savaşması gerektiğini söyler. Ama ne yazık ki insan şeytanın uydurmalarına o kadara kanar ki, şeytanı dost edinmeye başlar. Mevdûdî'ye göre şeytanın huzurunda eğilerek ibadet etmeyeceğini ama kendisini bütünüyle ona teslim eden ve onun yoldan çıkardığı her yerde ona tabi olan kimse, ona ibadet ettiğini belirtir. Bu ifadelerden yola çıkarak kim bir başkasına körü körüne boyun eğerse hakikatte o kişiye ibadet etmiştir.

Kur'an'ın şeytani değiştirmeleri [253] olarak tanımladığı şey, eşyanın, insanın tabiatının ve kendi doğal işlevinin tersine kullanılmasıdır. O zaman tabiatın düzeninden bir kaçış olarak eşcinsellik, doğum kontrolü, dünyadan uzak durma vs.

[253] (Ayrıca bk. Nisa, 119. ayet)

gibi şekillerin bütünü şeytanın aldatmasının neticesidir. Kadınların kendi tabiatlarına uygun işlevleri terk edip, yaratılışın erkeklere verdiği vazifeleri üstlenmeleri de aynı şekilde şeytanın aldatması olarak görür. Şeytanın peşinden gidenleri kâinatın yaratıcısının kanunlarını beğenmeyip onları "ıslah" etmeye çalışmaları bu gibi örnekleri arttırmanın mümkün olduğunu belirtir.

Şeytanın başarısının bütünüyle boş sözlere ve aldatma esasına dayanır. Şeytan kişileri ve toplumları aldatmak için kurbanlarını temin etmek için kendi yanlışlarını süslü gösterip kişilere pembe manzara gösterir. Bazı kişilere milli güç ve mal-mülk, bazısına insanlık felahının başka bir yönünü söz vererek aldatır. Bazılarına da kendisinin Allah'a ulaşmada tek gerçek olduğunu söyler. Bazılarını ne Allah'ın olmadığını ne de âhiret diye bir şeyin mevcut olmadığını söylerek kandırır. Bazı kimselerin de âhiret yaşamındaki hesaptan şu ya da bu velinin yardımı ile kurtulabileceklerini ifade ederek saptırır

Allah'ın eşyaları zıtları ile beraber yarattığı görülür ki biri öbüründen fark edilebilsin ve aralarındaki fark insanlar tarafından kavranabilsin. Şeytan da mahlûkların en temiz ve en şerefli varlıklarından biri olan iyiye ve hayra teşvik eden meleklerin mevcudiyetine zıt yaratılmıştır. Şeytan'ın insana karşı etkili olduğu hususlardan birisi de, kötü olan ve gerçekleştirildiği zaman kişiye zararı olanları yaptırmaya çabalaması olduğudur. Şeytan insanın iç dünyasında bulunan kötü fikir ve istekleri teşvik eder, insan nefsine kötülüğü hoş gösterip, bu nedenle kişinin kötü eylemlerde bulunmasını kolaylaştırmıştır. [254]

Kur'an-ı Kerim onun soyundan olsun, insan cinsinden olsun onunla beraber aynı görevi üstlenenleri de "şeytan" olarak vasıflandırır: Şeytan mevcut olduğu için insan ondan Allah'a dua edip yaklaşmakta yaratılış gayesine ulaşmaktadır. Kur'an tüm şeytanların bir araya getirilip diz çökmüş vaziyette cehennemde hazır bulunup, azaba maruz kalacakları bildirilir.[255] "De ki: Cinlerden olsun insanlardan olsun, insanların kalplerine vesvese koyan, pusuya çekilen cin ve şeytanın şerrinden

[254] Ahmet Gürbüz, *Mâtûridi'nin Melek, Cin ve Şeytan Anlayışı* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 85.
[255] Ahzab, 7/18, Meryem, 19/68.

insanların rabbine, insanların meliki'ne ve hâkimine, insanların mabuduna sığınırım![256]

Sonuç olarak dünya var oldukça hak ile bâtılın, iyi ve kötülüğün mücadelesi süre gelecektir. Bu mücadelede iyiliğin ve itaatin yardımcısı melek, kötülüğün ve asilerin yardımcısı şeytan olacak, insanın sınavı ise, iyilik ve kötülüğü kendisine lütfedilen irade kabiliyetini kullanarak iyiliğe yönelip meleğin çağrısına mı veya kötülüğe yönelip şeytanın çağrısına mı olacağına karar vermek olacağı söylenir. [257]

2.6.Mead (Ölüm ve Âhiret)

İslâm itikadının üç temel esası olarak zikredilen tevhit, nübüvvet ve mead ilkelerinden, mead, ölüm, kabir hayatı ve yeniden diriliş hususlarını içerir. Bu hususlar önemi açısından sem'iyyât konusu içerisinde ele alınır. Âhiret gününe iman, çoğu zaman Allah'a inanmakla beraber zikredilen bir iman esası olduğu ifade edilmektedir. Ahir, lügatte "evvel'in zıddıdır, 'son' anlamına gelir. Âhiret yurdu dünya hayatı sonrası tekrardan dirilme başlayan diğer hayattır. Âhiret, "son, sonradan vuku bulan ve son gün" manalarına gelir. Terim manası; kıyametin gerçekleşmesi sonucu başlayan sonsuz yaşamdır.

Âhiret gününe iman, iman esaslarından olup, çoğunlukla "el-yevmü'l-ahir" olarak, farklı isimlerle yevmü'l-ba's, yevmü'l kıyame, yevmü'd-din, yevmü'l-hisab, yevmü't-telak, yevmü'l hasre gibi isimlerle Kur'an'da zikredilmiştir. İslâm dininde hayata nasıl bakılması gerektiği ve âhiret yaşamına iman birbirleriyle itidalli bir biçimde anlaşılması gerekir. Dünya yaşamı sonrasında başlayıp sonsuz olarak devam edecek olan bu ikinci hayat, haşirden sonra başlayan "ba's, haşr, hesap, mizan, şefaat, sırat, cennet-cehennem" gibi tüm olgu ve hadiseleri içermektedir. Kur'an-ı Kerim'de ölümden sonraki yaşam iki merhalede vuku bulacaktır; dünya gibi geçici olan hayat, berzah hayatı ise hiçbir şekilde sona ermeyecek olan sonsuz âhiret yaşamıdır. [258]

"Sizden biriniz ister mi ki, kendisinin altından ırmaklar akan, içerisinde her çeşit meyvesi olan, hurmalardan ve üzümlerden oluşmuş bir bahçesi olsun da

---

[256] Nâs, 114/1-6.
[257] Aylin Aydın, *İlâhi Dinlerde Şeytan Kavramı* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019), 110.
[258] Semanur Nur, *Âhiret İnancının Ortaöğretim Öğrencilerinin Davaranışlarına Yansıması* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 8.

kendisine tam yaşlılık çökmüş, aciz ve küçük evlatları da var iken aniden ateşli bir kasırga gelsin de bahçeyi yakıp kül etsin? Allah, akledesiniz diye ayetlerini böyle izah ediyor".[259] Mevdûdî, "Çok ihtiyacımız olduğu ve yeniden kazanma şansına sahip olmadığımız yaşlılık zamanında, tüm yaşamınız zarfınca kazanılanların aniden yok olmasından hoşnut olmayacağımızı belirtir.

Öldükten sonra dirileceğiniz ana hazırlıksız giderseniz orada da aynı hoşnutsuzluk ve elemle karşılacağını ifade eder. O vakit aniden örnekte yaşlı kişi gibi tüm elde ettiğinizi geride, dünyada kaldığını ve örnekte adamın mahvolan bahçesi gibi size hiçbir yararı olmayacağını idrak edersiniz. Bunun dışında kendinizi örnekteki yaşlı insan kadar çaresiz hissedeceksiniz. Çünkü ayette artık Âhiret için bir şeyler elde etme umudunuz bulunmayacaktır. Şayet bu dünyada istendiği gibi infak etmezseniz bütün yaşamınızı ve enerjinizi bu hayat için sarfedersiniz, öldüğünüzde, örnekte gibi yaşlı adamın çaresiz hali ile karşılarsınız. Yaşlı adam, yegâne bahçesini kaybetmiştir.

Müellif bu örnekle dünya hayatının geçiciliğini vurgulamıştır. "Bu dünya yaşamında sarfettiklerin vaziyeti, içinde kavurucu soğuk olan ve kendilerine zulmeden bir kavmin ekinini helak eden rüzgâra benzer. Allah onlara zulmetmedi; onlar kendi kendine zulmediyorlar". [260] Mevdûdî, bu ayette "ekin"i, insan yaşamını sembolize ettiğini söyler. Çünkü insan, iyi ve kötü eylemleri eker ve âhiret hayatında bunları biçer. "Rüzgâr" da inkârcılara yani mallarını bağışlayıp insanların faydasına sarf etmeye teşvik eden yüzeysel iki yüzü bir yardım dilediğini temsil eder. "Kavurucu soğuk" ise insanın bütün iş ve faziletlerini manasız kılacak bir şekilde ilâhi emire uymamayı ve ona inanmakta ki noksanlığı ifade eder. Allah bu örnekte şu dersi öğretir: Hava, tarım ürünlerinin yetişmesi için faydalı olabildiği gibi şayet içinde kavurucu soğuk bulunursa, zararlı olup onları helak da edebilir. Zira sadaka verip yardım etmek de Âhiret gününde bir araya gelecek olan hesabın artmasına yardım ettiği gibi şayet küfürle zehirlenmişse, aynı ürünü helak edebilir de. Allah hem insanın hem de onun sahip olduğu zenginliğin hem de onun etkinliktre olduğu alanın hükümranıdır. Şayet Allah'ın kulu Rabb'inin hükümranlığını ya da kanunsuz

[259] Bakara, 2/266.
[260] Âl-i imran, 3/117.

olarak tapınma eşyaları bulup Allah'ın nimetlerini tüketmede aykırı davranırsa, suçlu olacaktır. Tersine bu sarf etmeleri için cezaya çarptırılacaktır.

Mevdûdî'ye göre Müslümanlara ölüm korkusundan kaçmak manasızdır. Çünkü hiçbir insan Allah'ın belirlediği vakitten bir dakika önce veya sonra tayin edilen zamandan bir dakika bile fazla yaşamını sürdüremez. Bu sebeble insanın dikkat etmesi gereken husus, ölümden nasıl kaçılacağı değil, bu hayattta insana verilen vaktin nasıl en iyi bir şekilde değerlendirmesi gerektiğidir. Mühim olan şudur: İnsan kendisine bahşedilen bu dünya yaşamı için mi veya ölüm sonrası hayat için mi sarf edildiğidir. Mevdûdîye göre sevap bir eylemin karşılığıdır. Dünya hayatındaki sevap ile kişinin eylemlerinin karşılığını dünyada kazanması, âhiret yaşamında sevap ile de, bu hayattaki eylemlerinin karşılığını âhiret yaşamından daima elde etmesi kastedilir. Her şey hakikatte Allah'a aittir. Allah'ın kullarından birinin mülkiyetinde olan şey yalnızca geçici bir emanettir.

İnsanlar şu kısa dünya yaşamında kendisine ait olduğunu sandığı servet ve zenginliği bir gün bırakmak mecburiyetinde kalacaktır; bu zenginlik ve mal ise, onların hakiki sahibi olan Allah'a dönecektir. Bu sebeble akıllı olan kimse, Allah'ın Servetini Allah uğrunda sarfedendir, aptal kimse ise onu toplayıp yığan kimsedir. Ayrıca dünya hayatı fitneye neden olur çünkü yapılan iyi ve kötü eylemlerin sonucu ile alakalı yanlış fikirler uyandırır.

Bu sebeble insan dünya yaşamında sahip olunan varlığı ya da yokluğu hak ve batılın ölçüsü olarak görmek gibi yanlış bir fikre yönelebilirler. Bir insanın rahat ve servet sahibi olması kişinin doğru yolda olduğu ve Allah'ın da onu desteklediği manasına gelmediğini belirtmektedir. Diğer açıdan, bir kişinin şansızlıklara kurban gitmesi ve mal sahibi olmayışı, onun yanlış yolda olduğu ve Allah'ın maunetinden mahrum olduğu manasına gelmediği ifade edilmektedir. Çoğunlukla bu yaşamdaki neticeler Âhiret hayatında karşılaşılan neticelerin hemen hemen tam zıttı özelliğindedir. Bu sebeble sonraki neticeler Âhirette kazanılanlar esas değerlerdir ve insanın önemsemesi gereken neticenin bu olduğunu vurgulamaktadır.

Ebedi âhiret yaşamına oranla fani hayatı insanın dinlendikten sonra tekrardan döndüğü ciddi bir eylem arasında verilen dinlenme ve eğlence gibidir. Bunun dışında, burada sağduyudan ve doğru görüşten mahrum kişileri yanlış anlamalara

sürükleyebilecek ve hayatı sadece oyun ve eğlenceden oyalanmadan ibaret görebilecek şekilde yanlış düşüncelere götürebilecek pek çok aldatıcı görünümler olduğundan dünya yaşamı oyun, eğlence ve oyalanmaya benzetilmiştir.

Farz-ı misal, dünya yaşamında bir hükümdarın rolü, sahnede hükümdarı oynayan, taç takıp hakiki bir kralın emirleri gibi itaat edilmesi gereken buyruklarda bulunan, hakikatte ise bir kralın hiçbir gücünü elde edemeyip rejisörün emriyle tahtından indirilen, hapsedilen ve öldürülen bir oyuncudan hiç de farklı olmadığını belirtmektedir. Çevremizde gece-gündüz dünya sahnesinde buna benzer çok sayıda oyun sergilendiği bilinmektedir. Bir "veli" ya da bir "tanrıça'nın zaruretlerinin giderdiği sarayı bulunmaktadır, hakikatte bu sarayın hiçbir gücü yoktur. Sonra bir başka oyuncu, hiç biri bu bilgiye sahip değilken gayb ve istikbale dair kehanette bulunur.

Yine bir başka kişi kendi dışındakileri doyurur pozunu verir, hakikatte ise kendisi başkaları tarafından beslenmeye muhtaçtır. Yine bir başkası vardır ki, sanki bir başkasına onur ve fayda veya zarar ve leke verme kuvveti bulunuyormuş gibi, yaşamındaki her şeyin mutlak egemeni benim deyip kibirli davranır; hâlbuki kendisi aciz ve zavallı çaresizdir. Şans rüzgârı esti mi, yüksek yücelme basamaklarından en derin aşağılık çukurlarına yuvarlarına düşer. O kadar ki bir despot olarak egemenlik sürdüğü kişilerin ayaklarının dibine düşer. Yaşam sahnesinde oynanan bütün bu oyunlar birden bire kesiliverir. Daha sonra bir başka dünyaya intikal eder ve her şeyi hakiki rengi ile müşahede eder. O vakit dünya yaşamında varılan bütün yanlış fikirler giderilecek ve herkese ölümden sonraki yaşam için elde ettiğinin hakiki karşılığı gözler önüne serilecektir.

2.6.1.Âhiret Hayatının Kanıtı

Mevdûdî, âhiret öğretisini ortaya koyarken akli bir nizam içinde ilerlemiştir:

1)Bu dünya yaşamının bir başlangıcı olduğu hakikati öteki dünyada da bir yaşamın bulunduğunun delilidir.

2)Âhirette hayatın mevcut olması gerekir. Çünkü âhiret yaşamı, insana emanet edilen manevi vazifenin gereği olarak, amelleri işleyenlere verilecek karşılık için esas olmaktadır. Bu sebeble sağduyu ve adalet, bir kişinin yaptıklarının karşılığını bulacağı bir diğer dünyanın olmasını gerektirmektedir. Nitekim bu

karşılığın, bütünüyle adaletli bir biçimde karşılanması bu dünyada muhal görülmektedir.

3)Sağduyu ve adalet, âhiret yaşamının mevcudiyetini gerektirir, bu dilek şüphesiz karşılanacaktır. Zira âlem ve insanın yaratıcısı hükümran ve hikmet sahibi bir Varlık'ın adalet ve sağduyu dileklerinin yerine getirilememesi düşünülemez. Derin bir düşünce bunların âhiret yaşamı ile alakalı iddia edileblecek yegâne deliller olduğunu ve ayrıca bu delillerin yeterli olacağını ortaya koyacaktır. Âhirette verilecek karşılığın imkân dâhilinde olacağı ve bunun ilâhi hikmetin bir gereği olduğu hususunda insanı ikna etmek gerekir. Ama belirtmek gerekir ki, adaletli bir karşılık bu dünyada gerçekleşemez; çünkü bu dünya insan için bir sınav yeridir.

Allah, insanın âhireti görmeden sadece aklını doğru şekilde kullanarak inanıp inanmayacağını ölçmek ister. Akıllara sakınan bir kavim için ayetler vardır sözleri gelir ki, üstünde ciddi olarak düşünmeyi gerektirir. Bu sözler; "Allah, hikmetiyle zatına işaret eden her birini, arkalarındaki gerçeğe açıkça işaret etmesi için yaymıştı. Bu gerçeklere sadece;

1)Cahili ön yargılardan sıyrılmış ve bilgiyi Allah'ın insana gayeyle lütfettiği kaynaklardan elde etmiş olanlar.

2)Sapık yoldan kaçıp, doğru yola erişme azminde olanların ulaşabilir.

"İşte bunların, elde ettiklerinden (yanlış inanç eylemlerinden) barınma yerleri ateştir". [261] Bu ifade hem bir iddiayı hem de bir kanıtı kapsar. İddia şudur: Âhirete iman öğretsini reddenler kaçınılmaz olarak cehenneme girecektir. Delil ise şudur: reddenler veya gafil olanlar bu kötü amelleriyle kendilerine cehennem ateşi dışında bir şey hazırlamamıştır. Asırlardır yaşanan tecrübelerin gösterdiği bir hakikat vardır ki; kendilerini mesul hissetmeyen ve Allah'ın huzurunda hesap vereceğini düşünmeyenlerin kendilerini kontrol altına alamamaları, ahlaktan yoksun davranmaları, Allah'ın arzını kabalık ve kaosla doldurmaları sebebiyle yoldan sapmışlar, cehenneme gidecektir. Bu kaçınılmaz ve mecburi bir durumdur. Şayet kişi, yaşamın, diğer yaşamın olmadığı düşüncesi üzerine kurarsa, bu dünyadayken gerçekleştirdiği eylemlerin hesabını verme korkusunu hiçbir manada taşımayacaktır.

[261] Yunus, 10/8

Bu sebeble bu maddeci tavırlar insanları Allah'ın dellilerinden bi haber kalacak ve onları cehenneme götüren yanlış yollara götürecektir.

Âhiret duygusunun, inanç sisteminde zayıfladığı veya bütünüyle ortadan kalktığı zamanlarda insanın yanlış davranmaya başladığı hakikati uzun zaman tecrübelerle desteklemiştir. Âhirete imanı reddeden ahlak felsefesini ve bu davranış kurallarını bu inkâr üstüne temellendiren birçok kişi bulunur. Fakat onlar halen yüksek erdeme sahiptirler ve her türlü kötülükten sakınırlar. Özetle eylemlerinde faziletlidirler ve insanlığa büyük hizmetleri bulunur. Ama biraz tefekkür edilirse görecektir ki, bu zayıf bir iddiadır. Şayet maddeci felsefe ve sistemleri incelenirse bütün bunların manevi tekâmül ile doğru eylemler için sağlam temeller değildir

Hakikaten bu felsefelerde hakikat, alçak gönüllülük, haktanırlık, adalet, şefkat, kerem, fedakârlık, muhabbet, murakabe, arınmışlık, vazife ve sorumlulukları yerine getirme, emanetleri gözetme gibi ahlaki özellikleri oluşturmak üzere itici hiçbir faktör bulunmayacağını belirtmektedir. Bu öğretilerin yegâne alternatifi "Tevhid" olduğu için, diğer felsefelerin sadece teorik ve pratiğe uygulanamaz olması sebebiyle uygulanabilir ahlaki bir sistem için temel olabilecek "faydacılık" (utilitarianism) ın da alternatifi âhiret inancıdır.

Sarihtir ki, yararcılığın ahlaki öğretilere yöneltici gücü oldukça sınırlıdır. Çünkü insanı bizzat yarar kavramının sınırları içine hapseder. Bu felsefeye inanan bir kişi hakikati sadece kendi faydasına, ailesi ve toplumunun faydasına gördüğü oranda "hakikat" kabul ederse ve tüm gayretini refahını, saadetini arttırmaya harcayacaktır. Ama bu "hakikatlerin zararlı olmaya başladığını farkettiği zaman, onları terk edecektir. Bunun sebebi yararcının mutlak bir sisteme iman etmemesi sadece gayesine uygun ve menfaatlerine hizmet eden şeyleri doğru-yanlış, iffetli-iffetsizlik, güvenilir-güvensizlik şeklinde "özümsemesidir".

Allah'ın varlığını ve Âhireti inkâr ederse dahi bir toplumun yüksek bir ahlaki meziyete sahip olabileceğini iddia edenler, iddialarını desteklemek için İngiliz toplumunu örnek gösterdiklerini söyler. Çünkü onlara göre genelde İngilizler maddeci olmalarına karşın diğer milletlerden daha dürüst, daha güvenilir, daha adaletli ve daha alçak gönüllüdür. Hâlbuki hakikat şudur ki, İngiliz halkı yararcı ahlakın güvenilmezliği hususunda en canlı temsilidir. Nitekim uluslarası

münasebetlerinde İngiliz temsilcilerinin sefil ahlak şovları sergilemesinin bunun delilidir. Temsilciler kişinin gözüne baka baka yalan söylerler, sahtekârlık yaparlar; zorbalık, zulüm; ne aranırsa aransın onlarda bulunur. İngiliz ulusu bu ahlakın savunucuları olarak onların arkasında durur.

Şayet onların sağlam ahlaki ilkeleri bulunsaydı bu diplomatların hepsinin hakbilir, alçak gönüllü, adaletli, dürüst, sözünde durur olmamaları mümkün müydü? Görülür ki ahlak değerlerini ulus olarak terk etmişlerdir. Bu hal İngilizlerin ahlak değerlerine sadece kendi menfaatlerine hizmet ettiği vakit inandıklarının bir kanıtıdır. Aksi halde gerek birey gerekse ulus olarak iki tezat durumu birden benimsememeleri gerekmektedir. Hâlbuki ahlak mutlak olduğunda ahlak olacaktır. Aksi durumda politikadır, makyavelizmdir diye ifade eder. Tüm bunlara rağmen Allah'ı ve Âhiret'e imanı kabul etmeyenler arasından mutlak ahlak prensipleri olduğunu savunanlar bulunuyorsa, onlar bu değerleri yararcı felsefeden alıp, farkında olmadan kalplerine yerleşip kalmış olması ihtimali bulunan gizli dini tesirlerden çıkardıklarını belirtir.

Bu halde olanlar manevi-ahlaki olgunluklarının her ne kadar sekülerizme ve materyalizme bağlı olarak görseler de, hakikatte dine borçlu olduklarını belirtir. Çünkü felsefe sistemi kendi içinde kendilerini bu değerlere yönelten bir dürtü göstermeleri mümkün değildir. [262]

Ölümün akli delilleri de belirleyecek olursak; kâinatın sistemini yakından müşahade etmeleri onları, bu hayattan sonra cezaları ve ödülleri ile bir âhiret yaşamının var olduğu düşüncesine götürecektir. Sistemin kendisi, arka-planında mevcut olan hikmeti açıkça ortaya koyulmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere hikmet sahibi olan yüce yaratıcı'nın insanı yaratmasının belli bir gayesi vardır. Her şeyin insanın kullanımına sunulması ve Allah'ın, insanı, doğruyu yanlıştan ayırt edebilecek bir kavrayış merkezi ile donatmış olması açık bir şekilde gösterir ki, Allah insanı bu yaratılışın gayesine uygun olmadığında hesaba çekecektir. İnsan, dünyada yaptığı iyilikler sebebiyle ödül alacak, kötülükler sebebiyle de cezalandıralacaktır.

Bu düşünce kişiyi, kişinin eylemlerinin hesaba çekileceği, ölümden sonra bir hayatın mevcut olması gerektiği neticesine ulaştırır. Bu fikre ulaşma insanı âhiret

[262] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 2/291.

yaşamında cezaya çaptırılma korkusuyla doldurur ve bu sebeble kendisini cehennem azabından muhafaza etmesi için Allah'a dua etmeye yöneltir. Aynı açıdan, kâinatı gözleme, doğru muhakeme edebilen kişileri, elçilerin, kâinatın başlangıcı, sonu ve yaratılış amacı ile alakalı olarak ortay koydukları dünya görüşünün esas doğru görüş olduğu neticesine götürmektedir. Böylelikle onlar tarafından tavsiye edilip ortaya konan hayat tarzının tek doğru yol olduğu kavranacaktır. [263]

Kur'anda zikredilen tarihi olaylar âhiret ve âhiret azabı hakkında birer ayet olabiliyorlar? Sadece bir olaylar kolleksiyonu olarak değil de, üretken akli sonuçlara ulaşmanın aracıları olarak tarihe bakıp onun üstünde derin ve eleştirel araştırmalar yapan kişi, topluluk ve ulusların yükseliş ve çöküşlerinde düzenli olarak bir ardışıklık olduğunu görecektir. Dahası bu kişi bu yükseliş ve çöküşlerin olağanüstü bir şekilde işleyen manevi kanunlara göre gerçekleştiğini de idrak edecektir.

Fark edilecektir ki, Allah, belli bir asgari standartın üstündeki ahlaki sınırlara riayet eden toplumları yükseltmiş, bu standartın altında kalanların seviyesini alçaltmıştır. İkincilere yollarını fark edip belki değiştirirler diye zaman vermiş ama buna rağmen yanlış yollardan gitmeye devam etmiş ve tüm bir yok oluşu gerektirecek şekilde aşağı derekelere düşmüşlerse, diğer kişilere ibret olsun diye onları helak etmiştir. Düzenli aşamalar halinde oluşan bu olaylar, mükâfat ve cezanın ilâhi kanunun daima bir cüzü olduğu hususunda hiçbir şüpheye yer bırakmamıştır.

Farklı toplumlarda gerçekleşmiş cezaları daha detaylı incelemek şunu apaçık ortaya koyacaktır ki, bu cezalar her ne kadar belli bir miktarda adaletin gereği olarak infaz edilmiş ise de, adaletin tam manasıyla gerçekleştirebilmesi için halen bir şey noksan kalmış, zira suçlular sadece yaptıklarının cezasını çektiklerini belirtir. Peki, onlardan sonraki kalanlara bıraktıkları kötü örneğin karşılığı ne olacaktı? Tarihi araştırmalar göstermektedir ki, mücazat kanunun, hükmünü ve adaletin gereğini yerine getirmeye mecburdur. Böyle olsun ki, toplumlar, kendileinden sonraki seyircilerine bıraktıkları kötülük mirası sebebiyle cezalandırabilsinler. Akl-ı selim ve adalet, bu hayattaki mücazat kanunun tam manasıyla pratiğe dökmek üzere tümüyle

[263] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 1/279.

tekrarını gerektirir. Bu sebeble mutlak güç, bütün toplumları bu gayeyle var edecek ve onları neye layık iseler onunla ödüllendirip veya cezalandıracaktır. [264]

Şuan başka bir itiraz ele alınacak olunursa o da şudur: Neden bu toplumlar içlerinde yeterli ölçüde salih kişi yok diye cezalandırılsınlar? Neden Allah o toplum için yeterli sayıda salih insan yaratmıyor? Allah bu iddiayı şu şekilde cevaplandırmaktadır: Allah insanoğlunu nebati ve hayvani yaşamda olduğu gibi sabit bir döngüyle sınırlandırmayı istemeyeceği bildirilmektedir. Şayet arzu etmiş olsaydı, insanı imana davet etmek için, kitaplar ve peygamber göndermesine gerek olmazdı. O zaman herkes müslüman doğar ne bir inkârcı ne bir asi bulunur. Ama Allah dilediği yolu seçip müşahade etsin diye insana seçme hürriyeti tanımıştır. Allah'ın iki yolu da hem cennet hem cehennem yolunu da açık bırakmasının ve her insana, her topluma bu iki yoldan birini belirleme ve izleme fırsatı tanımasının sebebi budur.

Allah'ın bu fırsatı vermesinin ardında kişinin seçimi tam bir özgürlük durumunda yapacak ve seçtiği yolda harcadığı çaba ve çalışmanın karşılığına erişecektir. Allah'ın koyduğu bu tercih, konunun irade özgürlüğü iman/küfr tercihi üzerinde temellendirilmiştir. [265] Mevdûdî, şehit kelimesinin âhiret hayatı ile bağlantılı olduğunu, "şehid" kelimesinin lügat manası bir şeye şahit olan "tanık" olmaktır. Hayatının her alanında onu hayatına geçirip uygulayarak imana tanıklık eden kimsenin "şehit" olduğunu ifade eder. Allah yolunda öldürülen kimseye de "şehid" denildiğini çünkü o Allah için dileyerek ölümü seçtiğini belirtir.

Doğru olduğuna inandığı şey için hayatını vermesi, imanındaki ihlasın somut bir halinin tezahürüdür. "Salih" kimse ise itikadında, niyetinde, sözlerinde ve eylemlerinde doğru olan ve hayatının her alanında doğruluğu kabul eden kişidir. Mevdûdî'ye göre kuşkusuz böyle kişilerle ahbaplık eden kimse âhiret hayatında da onlarla birlikte olacaktır. Şayet bir kişinin feraseti bütünüyle yok olmamışsa, kötü kişilerle arkadaşlık yapmanın bu âlemde bile zararlı olduğunu ve âhiret yaşamında ise, onları aynı son bekler. Bu sebeble iyi kişiler bu dünyada daima doğru kişilerle arkadaşlık kurmayı dilerler. Âhiret hayatında da o doğru kişilerle arkadaşlık kurmak için dua ettiklerini belirtir.

[264] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 2/397.
[265] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 2/403.

Kevni ayetlerin âhiret yaşamına nasıl kanıt olabilir: "Allah O'dur ki, göklere direksiz yükseklik verdi; onları müşahade ediyorsunuz. Sonra Arş üzerine istiva etti. Ve güneşi, ayı emrine itaat ettirdi. Her biri belli bir süre için akıp gidiyor. O, her işi düzenliyor ve ayetleri izah ediyor ki, siz insanlar, Rabbinize kavuşacağınıza yakin olarak inanasınız diye". [266] Mevdûdî ayetleri âhiret yaşamına kanıt olarak görür:

1)Güneş, Ay gibi büyük gök cisimlerin bütünüyle Allah'ın iradesine nasıl itaat ettiklerini tefekkür ettikçe kalblerimiz bunları yapan, eylemlerini düzenleyerek yörüngelerine oturtan Allah'ın şüphesiz ki, bütün insanlığı öldükten sonra yeniden diriltmeye güç yettirdiğine yakinen idrak edecektir.

2)Yeryüzündeki düzen de yaratıcısının hikmet sahibi olduğunu kanıtlar. İnsanı yaratıp, onu akıl ve hikmetli düşünceyle kuşatıp güç ve kuvvet lütfedip sonra onu hiçbir sorumluluk almadan, iyi veya kötü yaptıklarının hesabını vermeden dilediğini yapmakta özgür bırakılacağı düşünülemez. Çünkü kişinin bu hayatta yaptığı tüm eylem ve amellerin hesabı şüphesiz görecek olması Allah'ın hikmetinin sonucudur. Düşüncesiz ve zâlim bir dünya idarecisinin vatan işlerini görevlilerine emanet edip sonra hesap sormayı unutması düşünülebilir. Ama böyle bir Hüküm sahibi ve herşeyi bilen Allah için asla düşünülemeyeceğini belirtmektedir. İşte gök cisimleri üstünde, bizi Âhiret hayatının hem mümkün hem de zorunlu olduğuna ikna edecek biçimde düşünmenin ve gözlemlerde bulunmanın yolu ve kanıtıdır.

2.6.2.Âhiret Hayatının Merhaleleri

İnsanın ölümüyle âhiret hayatı başlar. Âhiret yaşamında kabir (berzah) hayatı, kıyamet, ba's (yeniden diriliş), haşr ve mahşer, defterlerin ameller doğrultusunda dağıtılması, hesap, mizan, sırat, şefaat, cennet ve cehennem gibi merhalelerden oluşur. Mevdûdî, her insanın şu üç merhaleden geçmek zorunda olduğunu belirtir:

1)Doğumdan ölüme kadar olan dönem,

2)Ölümden yeniden dirilişe (kıyamete kadar) kadar olan dönem,

3)Kıyamet gününden ebediyete kadar ki dönemdir. İnsan bu dünyada doğar ve ölür, dünyada defnedilir ve yine oradan çıkarılır.

2.6.2.1.Berzah ve Kabir

[266] Ra'd, 13/2

İnsanın dünya hayatının son bulması ile onun âhiret yaşamı başlamıştır. Lügatte "iki şey arasındaki mani" anlamına gelen berzah sözcüğü, dini olarak ölümle başlayıp tekrardan diriltmeye kadar devam edecek olan ara dönem, dünya ve âhiret arasındaki âlem ve kabir yaşamı manasındadır. Kıyamet kopma vaktine kadar devam edecek olan bu merhaleye "berzah hayatı" denir. Çeşitli aşamaları ve kendine özgü durumlarıyla betimlenen âhiret hayatının gerçekleşmesi, bugünkü dünya düzenin bozulmasıyla vuku bulacaktır. [267] Berzah hayatı ile alakalı "kabir sorusu", "kabir azabı" ve "kabir nimeti" gibi mevzular Kur'an'da zikredilen, hadislerde daha açık yer almıştır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur;

"Yoksa kötü eylemlerde bulunanlar ölümlerinde ve sağlıklarında eşit olarak iman edip dünya ve âhiret için yararlı eylemlerde bulunanlar gibi mi yapacağımızı sanıyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar! "[268] İnsan için yaptığı eylemlerinin karşılığı verilecektir.

Kabir sorgusu ve azabıyla ilgili hadislerin çoğunda sorulara yanıt veren müslümanların kabirlerinin genişletilip aydınlatılacağı, cennet bahçelerinden bir yer haline getireleceği ve müslüman kimseye sabah akşam cennetteki mekânının gösterileceği haber verilmiştir. Sonuç olarak hem konu ile ilgili ayetlerin ve mütevatir olarak haber verilen hadislerin mevcudiyeti kabir hayatının inanç açısından mahiyetini belirtir. Bu hususların reddi, inanç bakımından tehlikeli görülür. "Ki bunlar, meleklerin temiz bir şekilde canlarını alacakları kişilerdir. Melekler onlara: "Selam size, yaptıklarınıza karşılık girin cennete derler".[269] Zikredilen ayet ve diğer birçok ayetler ölümden sonra, ruhların berzah'ta azap veya rahmeti yaşadığını apaçık gösterir. Hadislerde "kabir" sözcüğü ruhun bu hali için değişmeceli manada kullanılmıştır. [270]

Bu, ölümün hemen ardından başlayan ve kıyamet gününe kadar süren bir yaşamdır. Hz. Aişe'nin (r.anha) anlattığına göre, bir yahudi kadın yanına girdi. Kabir azabından bahsederek: "Seni kabir azabından Allah korusun! "dedi. Aişe de

[267] Bekir Topaloğlu, "Âhiret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/546.
[268] Câsiye, 45/21-22.
[269] Nahl, 16/32.
[270] Avnullah Enes Ateş, "Kur'an'da Kabir Azabı", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (22 Haziran 2020), 18.

Resûlullah aleyhisselâtu vesselâm'a kabir azabından sordu, buyurdular ki: "Evet kabir azabı haktır. Onlar kabirde azap çekerler, onların azabını hayvanlar duyar! " Hz. Aişe der ki: "Bundan sonra aleyhisselâtu vesselâm'ı namaz kılıp da, namazın kabir azabından korumadığını hiç görmedim". [271]

Hadisi reddenler, ölümden sonra ruhun Kıyamet gününe değin askıda bulunacağını azap ya da ödülle karşı karşıya gelmeyeceğini ve hiçbir şeyin de bilincinde olmayacağını ifade eder. Çünkü zikredilen ayetlere göre ölüm sonrası kâfirler kötü ve yanlış bir hayat yaşadıklarının bilincine erişince, melekleri hiçbir kötülük işlemediklerine inandırmaya çalışacaklardır. Melekler onların bu cesaretine karşı çıkıp onları azarlayıp ve onlara cehenneme gideceklerini bildirir. Diğer taraftan yukarıda zikredilen 32.ayete göre melekler, ölümden hemen sonra takvalı kişilere selam verip ve onları cennetle müjdeleyeceklerdir. Hem Kur'an-ı Kerim, hem de hadis-i şerifler ruhun ölümden sonra kıyamet gününe dek bu durumda olacağını vurgulamaktadır. Ölüm yalnızca ruh ile bedeni birbirinden ayırır. Ruh, ölümden sonra dünyada iken beden ile beraber geçirdiği tecrübeler, edindiği ahlaki tavırlar ve yaptığı düşünsel faaliyetlerin neticesi olarak kişiliğin içinde yaşamayı sürdürecektir.

Bu bekleyişte ruhun tecrübeleri, gözlemleri, düşünce ve şuuru aynen bir rüyadaki hale benzer. Nasıl ölüm cezasına maruz kalan suçlu idam edilmeden önce ruhen eziyet çekerse, aynı durumda melekler de suçluyu sanki rüyadaymış gibi ebedi azabı önceden tecrübe etmesi için azap eder ve onu cehenneme atarlar. Bunun zıddı olarak mümin bir ruhu melekler "hoş geldin" diyerek karşılar, o kişiyi "cennet" ile tebşir ederler, onun güzel koku ve meltemini ona eriştirir ve güvenilir bir hizmetkârın mükâfatını almak için sahibinin yanına çağrıldığı zamanki gibi onun mutlu olmasını sağlarlar. Ama berzâh âlemindeki bu "hayat", sûr'a ikinci defa üflenmesiyle son bulacaktır. [272]

Günah işleyen ruhlar yeniden eski bedenlerine geri dönünce Mahşer'de son bulacaktır. Günahkâr ruhlar yeniden eski bedenlerine geri dönünce mahşer alanında "Yazıklar olsun bize, bizi kim uyandırdı" diye bağıracaklar. Ama hakiki Müslümanlar tam bir huzur ve saadet içinde "Bu Rahman'ın vadettiğidir, Nebiler de

[271] Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*, ed. Ahmet Hikmet Ünalmış (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 15/304-305.
[272] Kurt, "İmam Mâtürîdî'ye Göre Bazı Âhiret Aşamaları", 643.

hakikati söylemişlerdir" [273] [274] Kendilerine ilim ve iman bahşedilenler ise, "Yemin olsun, siz Allah'ın kitabında yazılı süre zarfında, öldükten sonra diriliş gününe dek yaşadınız. İşte bu da dirilme günüdür. Fakat siz bunu bilmiyordunuz" [275] Ayrıca Mevdûdî berzah âleminde gerçekleşecek azabı kanıtlayan ayetlerin olduğunu belirtir. "Bu azap, onların sabah akşam sokulacakları ateştir. Kıyamet koptuğunda, "Firavun ailesini en şiddetli azabın içine atın! "denilecek.[276] Ayrıca bu konuda birçok hadis kitabında "kabir azabı" başlığı bulunduğunu zikreder.

Allah'ın bu ayette iki tür azab safhasını açkladığı; Birinci safha, Firavun'a verilecek olan şiddeti az olan azabtır. Bu azab şu şekilde vuku bulacaktır: Onlar sabah-akşam cehennem ateşi ile karşı karşıya kalınacaktır. Kıyametten sonra ise asıl azabı görecek ve ateşe atılacaklardır. Bu azab yalnız Firavun ve kavmine özgü değil, tüm kâfirler kıyamete kadar aynı muameleyle karşı karşıya geleceklerini bildirir.[277]

2.6.2.2.Kıyamet

Lügatte "kalkmak", "dikilmek", "ayaklanmak" manalarına gelen kıyamet, terim anlamı olarak, evrendeki nizamın alt üst olmasıyla dünya hayatının son bulması ve ölen mahlûkların yeniden diriltilerek ayağa kalkması ve mahşere doğru yönelmesi manasına gelir. Ayette şöyle buyurulur: "İnsan kıyamet vakti ne zamanmış? Diye sual eder. İşte göz kamaştığı ay tutulduğu, güneş ile ay birleştiği zaman. O gün kişi kaçacak yer neresi? Diyecektir. Hayır, hayır! Kaçıp sığınacak yer yoktur. O gün ulaşılıp durulacak yer, yalnızca Rabb'inin katıdır". [278] Dünya yaşamından âhiret hayatına geçiş merhalesi kıyamettir. Kur'an kıyametin nasıl gerçekleştiği hususunda ilgi çekici tablolar çizmektedir. Kur'an'da kıyamet ile alakalı kavramlar;

Saat: Bir anda kıyametin kopması manasına gelmektedir.

Vâkıa: Kesin olarak vuku bulacak olan şey demektir.

Ğâşiye: Şiddeti ile birdenbire halkı kuşatan olay demektir.

---

[273] Yâsin, 36/52.
[274] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 3/22-23.
[275] Rum, 30/55-56.
[276] Mü'min, 40/46.
[277] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1987, 5/147.
[278] Kıyâmet, 75/6-12.

Kâria: Kapıyı çalacak hakikat demektir.

Racife: Şiddetli sarsıntı ile titremesi demektir.

Sahha: Kulakları sağır edecek şiddetli çığlık sesiyle sarsılmasıdır.

Tâmme: Belâ, musibet kıyamet vaktinin dehşeti manasına gelmektedir.[279] Zikredilenler dışında birçok ismi bulunmaktadır.

Mevdûdî'ye göre, Kur'an'daki ayetler kıyamet "sûra üflenince" başlayacağını ve kıyametin kopması neticesinde evrendeki nizam bozulup hayat sona erecektir. Ayrıca Kur'an'da sûra ikinci defa üflenmesi sonrası ba's gerçekleşeceğini belirtmektedir. "…Sûra üfleneceği gün mülk o'nundur. Gaybı da, şehadeti de bilendir ve O'dur, egemen ve herşeyden bilgisi olan".[280] Mevdûdî sûr'un üfürülmesinin hakiki önemi bizim idrak kapasitemizin dışındadır. Kur'an-ı Kerim'de zikredildiği üzere, Sûrun Allah'ın emriyle ilk üfrüldüğünde herkes ve herşey yok olacaktır. Sur ikinci defa üfürülecek ve yaratılışın başından sonuna kadar gelen geçen herkes hayata döndürülüp, haşr meydanında toplanacaktır. Kısaca, sur'un ilk üfürülüşünde bütün âlem yıkılacak ve ikinci üfürüşünde değişik şekilde ve farklı yasaları bulunan yeni sistem yaratılacaktır. "Onları öyle bir günden ikaz eder ki o gün yer başka bir yere, göklerde değişikler olacaktır. Tümü tek ve kahredici Allah'ın huzurunda bir araya geleceklerdir". [281]

Mevdûdî bu ayetten ve Kur'an-ı Kerim'deki bazı işaretlerden, kıyamette yeryüzünün ve göklerin bütünüyle yok olmayacağı ama "Birinci sûra" üflendiği bilinir. Bundan sonra, "birinci" ve "sonuncu sûr" a üfleniş arasında (arasında vakti yalnız Allah bilir), yeryüzünün ve gökyüzünün bugünkü şekli ve durumu tebdil olacak ve yeni fiziksel kanunlar doğrultusunda yepyeni bir fiziksel sistem vuku bulacaktır. İşte bu âhiret olacaktır. "Son sur" a üflendiği zaman, Hz. Âdem'den "ilk sur" üflenmeden önce doğanlara kadar bütün insanlar haşredilecek ve Allah'ın huzuruna toplanacaklardır. Ayrıca Mevdûdî, kıyamet gününde üflenecek "sur"un orduda askerleri bir araya toplamak ve dağıtmak için çalınan boruya benzetir. Bu kelimeler ve kavramlar insanların bu tür kavramlara aşina oldukları için

[279] Bk. Kamer sûresi, 1. ayet; Vakıa sûresi, 1. ayet; Gaşiye sûresi, 1. ayet, Karia sûresi, 1. ayet; Naziat sûresi, 6. ayet; Abese sûresi, 33. ayet; Naziat sûresi, 34. ayet
[280] En'âm, 6/73.
[281] İbrahim, 14/48.

kullanıldığını bu sebeble "sûr"un bugünkü boru ve çanlarla birebir aynı olduğunu düşünmenin yanlış olacağını belirtir. Zümer suresinin 68. ayetinde sûr'anın iki defa üfleneceği bildirilmiştir. Neml suresinin 87.ayetinde sur'a bu iki defa üflenişten önce bir kez daha üfleneceğini bildirmiştir. Hz. Peygamber bu sebeble sur'an'nın üç defa üfleneceğini ifade eder:

1)Nefhet'ul-feza (yani dehşet veren)

2)Nefhet'ul-sa'ik (öldüren ses)

3)Nefhet'ul-Kıyameti Rabbi'l-âlemin, bu üflenişten sonra herkes kabirlerden çıkıp Allah'ın huzurunda bulanacağını ifade etmektedir.

Kıyametin birçok ismi Kur'anda zikredilmektedir. Ama bu isimlerin yalnızca müellif tarafından detaylı izah edilenlerine yer verilecektir. Ayette "şuvaz" ve "nuhas" kelimelerinin geçtiğini belirtir. [282] Şuvaz, dumansız alev, nuhas ise alevsiz duman manasına gelir. Bu iki şey peş peşe Allah'ın hesabından kaçmaya çalışan insanların ve cinlerin üstüne gönderilecektir. Ayrıca göğün kıpkırmızı bir deri gibi olacağı belirtilmektedir. Yani büyük felaket günü göğe bakıldığında, gök ateşle yanmış gibi görüneceği söylenmektedir. "Güneş ve Ay bir araya geldiği zaman" [283] Bu ayette mevcut âlemin altüst olacağı kıyametin ilk aşamasının kısa bir izahıdır. Ay ışığı görünecek, ay ve güneş birbirine toplanacaktır.

Bunun manası şu olabilir: Bilindiği üzere ay zaten ışığını güneşten almaktadır. Güneşin ışığı da sönünce ikisi de bir olacaktır. İkinci bir yorum şöyle olabileceğini: Yeryüzü o gün aniden ters dönmeye başlayacak ve böylelikle güneş ve ay batıdan doğacağını belirtmektedir. Üçüncü bir manada şu olabilir, yani ay yer çekiminden çıkıp güneşe çarpacaktır. Öte taraftan bunun, bizim dahi bilmediğimiz başka manaları da olabilir. "…Ben sizin Rabbiniz değil miyim? " Onlar: "Evet, şahitlik ettik demişlerdir". Kıyamet günü: "Biz bundan bihaberdir demenizi (mani olmak) içindir".[284]

Mevdûdî, bu hadise Hz. Âdem'in yaratılmışı sırasında olduğunu ifade eder. O vakit tüm melekler bir araya Âdem'in huzurunda eğilmeleri buyrulmuş ve ayrıca

[282] Rahman, 55/35.
[283] Kıyamet, 75/9.
[284] A'raf, 7/172.

insanın Allah'ın yeryüzündeki halifesi olduğu resmen bildirildiğini ifade eder. Nitekim başlangıçtan kıyamet vaktine kadar doğacak tüm nefisler bir seferde ve bir yerde hepsi bir araya getirilmiş, akletme yetileri kişilere ve Allah'ın katında Allah'ın Yaratıcı olduğunu itirafta bulunmaları istenecektir. Bazı âlimler sembolik anlatım olduğunu düşünürler fakat Mevdûdî yorum yapılmasının doğru olmadığını düşünür. Çünkü ona göre Kur'an ve Sünnet bu hadisenin bizatihi fiilen vuku bulduğunu belirtir.

Ayrıca bu sözleşme olayının kıyamet zamanında insanlara karşı gerçek bir belge olarak öne sürelebileceğini de iddia eder. Temsili sembolik görmemiz için hiçbir sebep bulunmadığını belirtir. Mevdûdî'ye göre hakikaten bu hadise maddi dünyada vuku bulmuştur. Her şeye kadir olan Allah, kıyamet gününde, Âdem soyundan her bir ferdin varlık âleminde bir araya getirip hepsine huzurunda toplayarak insanlardan kendi dışında ilâh olmadığını, her şeyi ile Allah'a itaat etmek dışında doğru bir yol bulunmadığı konusunda söz almıştır. Böyle bir toplanmayı imkân dâhilinde görmeyenler, esasında sınırsız gücünden kuşku duymaktadır. Allah'ın Âdem'in yaratılışı ile tüm insanlığı bir araya toplamasının mümkün olmayan ve tuhaf bir iş olmayacağının apaçık ortada olduğu vurgulanır.

Kur'an'da zikredilen kıyametin adlarından biri de "Yevm'ut-Teğabün" olarak geçer. Mevdûdî şöyle açıklar. "Toplanma günü için sizi bir araya getirdiği gün (göreceksiniz), işte o gün kazanma ve kaybetme için yarış günüdür…"[285] Bu ifadenin mana sahasının çok geniş olduğunu ve yalnızca Urduca'da değil, hiçbir dilde tam manasıyla tercümesi yapılamayacağını bildirir. Ayrıca Kur'an'da da kıyamet ile ilgili ifadelerin en kapsamlısı olduğunu ve bu sebeble detaylı açıklanması gerekir. Kısa anlamı düşünüldüğünde; Gaflet, unutmak, aldatmak, kendi hakkından mahrum kalmak, müşteriyi alışverişte fark ettirmeden zarara sokmak vb. gibi anlamlara gelir. Teğabun "gaben" bu sözcükten türemiştir. Kıyamet alakalı düşünüldüğünde kıyametin "Teğabün günü" şeklinde vasıflanmıştır. Bu sebeble bu terkipten, dünyada gece gündüz "teğabün"ün gerçekleştiği anlaşılmıştır. Fakat bu zahir ve aldatıcıdır. Gerçek teğabünün bu olmadığını, hakiki teğabün kıyamet günü gerçekleşecektir. Ama o gün, kimin kazanıp kimin kaybettiği, kimin hakkının üzerine geçtiği, kimin

[285] Teğabün, 64/9.

hakkından mahrum olduğu, hakikaten kandırılan kim, akıllının kim olduğu fark edilecektir. [286]

Bazı âlimler ise, Teğabün kelimesini ticaret ile ilgili bularak, Müslüman ve kâfirlerin bu hayatta yaptıklarını birer ticarete benzetmiştir.

Yani bir Müslüman, Allah'a asilik etmek yerine, Allah'a tabii olup canını, malını ve tüm çabalarını Allah yolunda harcamakta, zararlı bir ticareti terk ederek, sermayesini kârlı bir ticarete yatırmış olacağı belirtilmektedir. Kâfir ise, Allah'a tabii olma yerine, Allah'a isyan edip azgınlık yapmakta hidayeti yerine dalaleti satın alarak, kötü bir ticaret gerçektireceği belirtilmektedir. Sonunda ise çok büyük zarar göreceği fakat her iki grubunda hakiki kâr ve zararı kıyamet zamanı belli olacağını belirtir. [287]

Ebû Hureyre (r.a) anlatıyor: "Resûllullah aleyhisseletü vesselâm buyurdular ki: "İnsanlar Kıyamet Günü öylesine ter akıtırlar ki, bu terler yerin içinde yetmiş zirâ'lı' derinliğe kadar iner ve bu ter (yer üzerinde de birikerek insanları konuşamaz hale getirmek üzere ağızlarına) gem vurur ve kulaklarına ulaşır. "[288]

Müşrikler "Kıyamet vakti ne zaman gelecek? "sualinin, hakikaten onun zamanını öğrenmek için sormuyorlardı. Yani yıl, ay, gün ve saatini bilmek suretiyle hazırlık yapmayı düşünmediler. Hakikatte onlar kıyametin imkânsız olduğunu düşünüp esasında bu tür soruları, kıyamet ve ba's diye bir hikâye anlatıyorsun sanki bu hikâye vuku bulacakmış fakat bunu gösterirsen sana inanırız derlerdi. Farz edelim tarih ve saati belirtmiş olsun, o zaman da bu kişi "Ben ancak gördükten sonra iman ederim" diyecektir. [289] Kıyametin farklı adları zikredilir.[290]

Kıyamet Alametleri

[286] (detaylı açıklama için bkz. Tefhim'ul Kur'an 6. cilt 313. sayfa.)
[287] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1987, 6/314.
[288] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el- Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, ed. Ahmet Hikmet Ünalmış (Ankara: Akçağ, 1995), 14/365.
[289] Tefhimü'l-Kur'an izah için bkz. Lokman: 63, Ahzab: an: 116, Sebe an: 5, Yasin an: 45)
[290](El-Karia, Hakka 69/4)el-Hakka (O vakit hadise muhakkak gerçekleşecektir) (Hakka, 69/1), A'raf, 7/78. ayetinde "er-recfa" (korkunç sarsıntı) Hud, 67. ayetinde "es-sayha" (korkunç bir patlama sesi), Fussilet 17. ayette "saikat-ül azab" azabın gürültüsü onları yakmıştır. "et-tağiye" (korkunç bir olay) (hakka riayet olarak zikredilir.)

Lügatte "alamet" anlamındaki şeratın çoğulu eşrat ile "zaman dilimi, belirlenmiş zaman" manasına gelen saat sözcüklerinden meydana gelen "eşratü's-saat" tır.[291]

Kur'an'da kıyamet alametlerinin nelerden oluştuğu ile alakalı bilgi verilmeyip, yalnızca Ye'cûc ile Me'cûc'ün gelmesinden,[292] dabbetü'l-arzın meydana çıkmasından [293] gökyüzünün insanları kuşatacak bir duman yayacağından bahsedilmiştir.[294] Peygamberimizin hadislerde de belirttiği üzere kıyamet alâmetleri eşrâtü's-sâa ifadesi kullanılmıştır. Hz. Muhammed kıyametin gerçekleşme vaktini bilmediğini ifade etmiş fakat kopmasından önce gerçekleşecek bazı hadiselerin onun yakın zamanda gerçekleşeceğinin işaretleri sayılacağını bildirmiştir.

"Artık vaad yaklaşmıştır…"[295] "Hakiki vaad" kıyamet günü vuku bulacaktır ve Yec'uc ve Me'cuc'un görünmesi de onun kanıtlarından biri olacaktır. Müslim'de Huzeyfe b. Esîd el-Giffari'den rivayet edildiğine göre Peygamber (a. s) şöyle buyurmuştur: "Şu on alamet görünmedikçe kıyamet gerçekleşmeyecektir:

1)Duman

2)Deccal

3)Dabbetü'l-arz

4)Güneşin batıdan doğması

5)Meryem oğlu İsa'nın inzali

6)Ye'cuc ve Me'cuc'un çıkması

7-9)Birincisi doğuda, ikincisi batıda, üçüncüsü de Arabistan'da olmak üzere üç kara parçası çökecek.

10)Yemen'de insanları mahşer meydanına bir araya getirerek bir ateşin ortaya çıkması". Bir başka hadiste Peygamber Efendimiz (a. s) Ye'cuc ve Me'cuc ortaya çıkmasının ardından kıyametin çok yakın olacağını, nasıl hamile bir kadının vakti

[291] Yusuf Şevki Yavuz, "Kıyamet Alametleri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25. /522.
[292] Enbiya sûresi, 96. ayet
[293] Neml sûresi, 82. ayet
[294] Duhân sûresi, 11-12.
[295] Enbiya, 21/97

geldiğinde doğum yapması beklenirse kıyametin hemen vuku bulacağını bildirmiştir. Ama Kur'an'da Ye'cuc ve Me'cuc'un ortaya çıkacağına dair ifadelerin hep birden insanların üstüne çullanıp çullanmama hususunun açıklığa kavuşturmayacağını belirtmiştir. Belki de onlar Kıyamet vaktinde bir birbiri ile savaşırlar evrensel bir bozgunluğa ve yok oluşa neden olacaklarını ifade eder. [296]

Diriliş: "Bunun nedeni şudur: Çünkü Allah Hakkın ta kendisidir. Ölüleri dirilten o'dur. Herşeye hakkıyla güç yetiren de o'dur". [297] Mevdûdî bu ayetin şu manaya gelebileceğini ifade eder:

1)Allah Hakk'ı ifade ediyor ama siz öldükten sonra dirilmek mümkün değildir derken yanlış düşünüyorsunuz.

2)Allah'ın varlığı yalnızca bir zan değildir, aksine gerçektir. O yalnızca herşeyin nedeni değil aynı vakitte en yüksek otorite olduğunu vurgulayıp ve o bütün kâinatı kendi iradesi, ilmi ve hikmetine göre yönetir.

3)O'nun bütün eylemleri Hakk'a dayanır, bu sebeble de ciddi, anlamlı ve hikmet doludur.

"Kıyamet saati elbette gelecektir; anda hiçbir kuşku yoktur. Ve Allah kabirlerde olanları da diriltecektir".[298] Bu kısımda insan yaşamının aşamaları ve yağmuru yeryüzü ve bitkilerin gelişmesindeki etkileri şu beş hakikate delalet eder;

1)Allah Hakkın ta kendisidir"

2)Ölüleri dirilten

3)O herşeye güç yetiren ve hâkimdir.

4)Kıyamet günü ve dünya yaşamının son bulması kaçınılmazdır.

5)Muhakkak Allah ölenlerin hepsini yeniden diriltecektir."Şu an bu ayetlerin yukarıdaki hakikatlerin nasıl delalet ettiğine bakılacak olunursa

a)Allah Hakk'ın ta kendisidir: Bunu kanıtlamak için önce insanoğlunu ele alır. İnsan hayatında geçirilen açamaların hepsi, bunların Allah tarafından bir hikmet eseri olarak yapıldıklarının apaçık kanıtıdır. İnsan hayatı, mükemmel bir biçimde yaratılmış olan nutfeden başlar. Bir kişinin yediği yiyecekler saç, et ve

[296] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 3/301.
[297] Hacc, 22/6.
[298] Hacc, 22/7.

kemiklere dönüşür, bir kısmı da potansiyel olarak milyolarca insan üretebilecek meni haline dönüşür. Bu mahiyetsiz nesne dokuz ay süresince anne karnında yaşayan bir çocuğa dönüşür. Şayet çocuğun doğumunun aşamaları incelenirse bütün bunların Hakk olan Ezeli ve Ebedi bir düzenleyici tarafından yapıldığı neticesine varılır. Bütün bunlar sadece Allah'ın Hakk olduğunun apaçık kanıtıdır.

b)Ölüleri dirilten o'dur: Akl-ı selim sahibi olan kişi azıcık düşünse bile, ölülerin her an gözümüzün önünde dirilip durduğu neticesine ulaşacaktır. Her insan "ölü" bir spermadan yaratılmıştır. Daha sonra o, insanı yaşayan bir canlı yapan demir, kireç, tuzlar ve gazları içeren yiyecekler "ölü şeyler"den hayat alır. Müellif bir de çevredekilerine bakılmasını ister. Rüzgâr ve kuşlar tarafından oraya buraya dağıtılan farklı tohumlar ve toprakta ölü ve çürümüş bir vaziyette duran farklı bitkilerin kökleri yağmur suyunu görür görmez canlılık kazandıklarını, ölülerin bu şekilde dirilmesi süreci her sene yağmur mevsiminde gözlenebilir.

c)Allah herşeye kadirdir: Allah'ın kuşkusuz evreni yarattığına ve onu yönettiğini ama O'nun bundan başka bir şey yapamayacağını savunanlar var. Bu evrenden bellidr, her an düzen devam eder. Bu düzen Allah'ın her daim her şeye kadir olduğunu ispatlar.

d)Kıyamet günü kaçınılmazdır ve "Allah muhakkak ölenlerin tümünü yeniden diriltecektir": Bu ikisi önceden zikredilen üç ön açıklamanın tabii bir neticesidir. Allah her şeye güç yetirendir ve bu sebeble kıyameti istediği vakitte gerçekleştirebilir. O nasıl insanları hiçbir şey değilken yaratmışsa aynı biçimde ölüleri de diriltmeye kadirdir. Basit bir misal ile insanlar dahi birbirlerine emanet ettikleri mallar gibi şeylerin hesabını soruyorlar. Aynı şekilde Allah-û Teâla'nın hikmeti her insanın kendisine emanet edilen şeylerden hesaba çekilmesini gerekir. Aynı şekilde insan doğası gereği iyi ile kötünün ayırt edilmesini, iyi davranışların ödüllendirip, kötülüklerinin cezalandırılması gerekir. İşte bu sebeble adalet mahkemeleri kurulmuştur.

Bu minvalde insan Yaratıcısının kendisine emanet ettiği şeylerden, güç ve yeteneklerden hesaba çekilmeyeceğini düşünemez. O halde akıl ve mantık her kişinin hakkı olan ceza ve mükâfatı elde edebilmek için Allah'ın hesap gününü hazırladığını düşünür. [299]

[299] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 3/315.

Mevdûdî kıyametin ve öldükten sonra dirilmenin lüzumluluğunu gösteren iki şey olduğunu belirtir.

1)Hakikati gözler önüne sermek

2)Bu dünyadaki doğru ve yanlış amelleri sebebiyle insanları cezalandırmak ya da ödüllendirmek. İnsanın yalnızca akıl ve mantığın değil, ahlak duygusunun da gerektirdiği bir zarurettir. Ahlak duygusu herkesin adaletli davranıp davranmadığına, doğru eylem gerçekleştirip gerçekleştirmediğini, doğru iş yapıp yapmadığına göre ödüllendirilmesini ve cezalandırmasını gerektiğini ifade eder. Çünkü bazı kişiler diğer insanlara zâlimlik yapmış, bazı insanlar zulme maruz kalmış, bazı insanlar fedakârlık etmiş, bazıları da o kişilerin fedakârlıklarını kötüye kullanmıştır. Böylelikle herkes, milyonlarca insanı iyi ya da kötü açıdan etkileyen ahlaki veya ahlaki olmayan felsefeler ortaya atılmış ve uygulanmıştır. Ahlak duygusu, ahlaki neticelerin hakiki yerini bulacağı ceza ve ödülün verileceği bir vaktin bulunmasını gerekir. Bu gaye bu dünyada vuku bulmayacağı için başka bir dünya olması gerekir.

Kıyamet gününün gelişini uzaklıkta görebilecek, ne ona karşı muhafaza edebilecek ve ne de onun gelişine hazırlık yapabilecektir. Çünkü kıyamet önceden hiçbir işaret olmaksızın birden göz açıp kapatıncaya dek az bir zamanda geleceğini, bu sebeble bu konuyu ciddiye alıp ve ona karşı tavrımızı belirleme vaktimizin olduğunu belirtir. Kıyametin gelmesine çok vakit olduğu onun gelişini fark edince Allah'a karşı görevlerini yapmak gibi boş bir ümide kapılmamız gerekir. Mevdûdî, kıyamet vakti, yeryüzünün nasıl konuşacağı, eski insanlar için şaşılacak bir durum olacaktır. Tabiat ilminin bu kadar ilerlediği zamanda örneğin radyo, sinema, hoparlör, televizyon ve elektron sahalarda farklı izahları gören bu asrın insanları kavramada zorluk olmayacaktır. İnsanın kullandığı kelimeler havada nakş olur

Radyo dalgaları ile evdeki duvarlardan, tavanda, yolda ya da tarlada konuştuklarının her zerresi muhafaza edilir. Allah dilediği zaman bu sesleri, insanın ağzından ilk çıktığı biçimde tekrarlatabilir. İnsan bu seslerin kendisine ait olduğunu duyacak ve idrak edecektir. Onu tanıyan kişiler de bunu duyunca o kişinin sesini anlayacaktır. İnsanın hayatı hareketli bir film şeridi gibi geçecektir. Ona kâinat ne gibi ve nerede bir eylem yaptığı gösterilecektir. Allah'ın her kişinin yaptığını doğrudan bildiği bir hakikattir. Fakat âhirette ilâhi mahkeme kurulduğu vakit Allah

şayet bir kişiye ceza verecekse, adaletinin gerektirdiğini yerine getirecektir. Kiramen kâtibin meleklerin her vakit her yaptığı eylemi kayıt altına aldıkları amel defterleri ellerine verilecektir. Onlara şöyle denilecektir: Hayatte yaptıklarını hesabı için bu sana yeter.

2.6.2.3.Mahşer, Hesap ve Mizan

Lügatte "topluluğu olduğu yerden zor kullanarak çıkarıp bir meydanda bir araya getirmek" anlamına gelen haşir kelimesi, kıyamet vaktinde tekrardan diriltilen tüm varlıkları hesaba çekmek için bir meydanda bir araya getirilmesi olarak zikredilmektedir. Bir araya gelinecek mekâna mahşer, mevkıf ya da arasat denir. Bu minvalde haşir, kıyamet durumları içerisinde ba'stan sonra ikinci safhayı oluşturur. Hesap görüldükten sonra cennet ya da cehenneme yöneltip dağıtmak manasındaki neşirin zıddıdır. Geleneksel itikada göre tüm ümmetler kendilerine gönderilen peygamber öncülüğünde diriltileceği için buna "Haşir" ismi de verildiği ifade edilmektedir. [300]

Haşir kelimesi İslâm düşüncesinde de bilhassa Kelamcılar tarafından âhiret hayatındaki dirilişin ba's, neşir, meâd adlarından biri olarak ön plana çıkarmışlardır. İslâm Filozofları bu konuyu tartışırken daha çok meâd sözcüğünü kullanmıştır. Kur'an'da, insanların kabirlerinden çıkacağını[301] kıyamet vaktinde yerin dümdüz hale geleceğini, yerde hiçbir eğrilik ve yükseklik olmayacağı ifade edilmektedir. Eş'ari (v. 324/935) insanların mahşerde durup hesaba çekileceklerini söyler. Râzi, arsatu'l-kıyâme yani kıyamet arsası/sahası ifadesini de kullandığı görülmektedir. [302]

Kur'an ve Hadislerden âhiret yaşamının yalnızca ruhun olmayacağı ve şuan bu dünyada yaşanılan fiziksel ve ruhsal yaşamın olacağı ve her bireyin cezasını ya da ödülünü bu dünyada yaşadığı kişilik içinde alacaktır. Ölülerin diriltilmesini ve farklı vakitlerde ölen bütün insanların bir anda haşredilmesini çok zor bir iş olarak kabul edenlere bir itiraz özelliğindedir. Ayetlerde yalnızca "Ol" emri ile istediği her şeyi yapmaya güç yetiren Allah için bunun çok kolay bir iş olduğnu ifade etmektedir.[303]

---

[300] Süleyman Toprak, "Haşir" (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/416.
[301] Kehf, 18/47.
[302] Emrah Karaduman, *Kur'ân'da ve Sünnette Haşir ve Mahşer* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 3.
[303] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 3/27.

Mevdûdî kâfirlerin en çok karşı çıktığı ikinci hususun öldükten sonra dirilme olduğunu söyler. Çünkü bunu kabul etseler bütün ahlaki özelliklerini değiştirmeleri gerekiyordu ve onlar bu ahlaksız yaşam tarzını değiştirmeye hazır olmadıklarını ifade ederler. Tek dayanakları bir kişiyi ölüm sonrası diriltmenin imkânsız olduğunu zannetmeleridir. Onlara bir vakit kupkuru olan bir toprağın, yağmurun yağması ile nasıl aniden yeniden canlandığını gözlemlemeleri izlemekte ve bu döngüyü her sene izlemekte olduklarını ifade etmektedir. Ölü bir toprağa canlandırıp bitkilerle donatan Allah aynı durumda hiçbir zorluk olmaksızın ölü bir insanı da yeniden diriltebilir.

Yeniden diriliş hususunda ise Mevdûdî, Allah'ın bütün insanlığa yeniden hayat vermesinin sebebi iman edenleri mükâfatlandırıp, iman etmeyenleri cezalandırmaktır. Ölüm sonrası dirilişin imkân dâhilinde olduğu belirtildikten sonra, bu karışıklıkların mutlak ve yakin olarak adalet ve sağduyunun gerektirdiği gibi verilecektir. Çünkü kâmil adalet başka şekilde vuku bulamaz. Sağduyu ve adalet, iman eden ve iyi amel işleyenlerin mükâfatlandırılmasını; iman etmeyen, gerçeği reddeden ve kötü eylemler işleyenlerin cezalandırılması gerektiğini belirtir. Sağduyu ve adalet sahibi kimseler tarafından bilinen bir gerçektir ki, adalet rükünleri bu dünyada bütünüyle yerine getirilemez. Bu sebeble tüm insanlığın adaleti mutlak manada sağlamak için yeniden dirilmesi için gereklidir. [304]

"Kimin ne zaman tartıları ağır gelirse" [305]. Mevdûdî bu ayette "mevazin" kelimesinin kullanıldığını zikreder. Bu kelime "mevzun" ve "mizan" kelimelerinin çoğuludur. "Mevzun"un çoğulu olduğu düşünülürse "mevazin" Allah nezdinde ağırlık taşıyan ve ödüle layık olan ameller manasına gelir. Eğer "mizan"ın çoğulu olarak kabul edilecek olunursa, o vakit terazinin kefesinin kastedilmiştir. Arapça'da ıstılâh olarak "mizan", ağırlık anlamında da kullanıldığını, bu anlam bakımından ağır ve hafif olmaktan maksat iyiliğin ağır ya da hafif olmasıdır. Her açıdan "mevazin", "mevzun", "mizan" veya "vizin" olarak kabul edilirse de manasının pek değişmeyecektir. Allah'ın adaleti, insanların sermayesi olan amellerinin taşıdığı vezne, iyiliğin hafif veya ağır olması durumu göz önüne alınırsa mevzunun daha iyi idrak edilir. Enbiyâ suresinde zikredildiği üzere; "Kıyamet günü için adalet mizanları

[304] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 2/287.
[305] Karia, 10176.

kurarız. Hiç kimseye bir haksızlık yapılmaz. Bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa onu yerine getiririz. Hesab görücü olarak biz yeteriz"[306]

Kur'an'da zikredilen birçok ayette anlaşıldığı üzere, küfür hali ve bunun yanı sıra hak olanı inkâr, kötülük kefesini ağır bastıracak kadar büyük bir kötülüktür. Kâfirlerin hiçbir iyiliği kötülük kefesinin kaldıramayacağı ama mü'minin terazisinde imanın ağırlığı bulunacak, dünyada işlediği güzel ameller de ağırlık yapacaktır. [307]

"O gün tartı gerçektir kimin tartıları ağır gelirse işte felaha kavuşanlar onlardır".[308] O'na göre hesap günü kurulacak Allah'ın mizanında Hakk dışında hiçbir şeyin ağırlığı bulunmayacak ve tabii tüm ağırlığı olan da sadece Hakk olacaktır. Kişinin yükü Hakk'la yakınlığı ölçüsünde ağır veya hafif gelecektir. Kişinin beraberinde getirdiği Hakk'ın ağırlığı ile ölçülecek ve yalnızca O'nun mizanı ile hesaba çekilecektir. Sahte hayat ve onun yarar vermeyen uzunluğu ve görünen ihtişamlı işleri, adalet kefesinde hiçbir geçerliliği olmayacağını, batıla tabii olanların eylemleri o terazide ölçüldüğü vakit, yaşamlarının o "muazzam" işleri olarak kabul gördüklerinin geçer ağırlığı bulunmayacaktır. Bu mevzu Kehf suresinde ifade edilmektedir: "Yaptıkları şeylerin gerçek olduğu zannı ile hayatları boyunca tüm gayretleri bâtıl yollarda sarfeden kimseler ziyana uğrayanlardır. İşte onlar Rabblerinin ayetlerine ve O'na kavuşmaya iman etmeyen, bu sebeble amelleri batıl olan kişilerdir, binaenaleyh kıyamet günü onlara hiç kıymet vermeyeceğiz" [309] Müellife göre başka bir tabir ile insanın eylemleri iki sınıfa ayrılır, olumlu ve olumsuz. Hakkı tanımak, onu takip etmek ve onun gerektirdiği fiilerde bulunmak olumlu tarafta bulunacağını belirtir.

Bunun aksine hakikati, görmezlikten gelmek ya da inkâr etmek veya başka bir mahlûkun ya da şeytanların arzularına tabii olmak ve bu yanlış yola kendini vermek, olumsuz ameller zümresine müdahil olmaktır. Bu tarafta olan fiil ve davranışlar yalnızca kıymetsiz olmakla kalmayacak, aynı vakitte diğer doğru ve hak eylemlerin de kıymetini düşünür. Kötü amelleri, salih amellerinden daha ağır basan kişinin durumu, tüm varlığını, borçlarını ödemek için verdiği halde borçlu olan bir müflisin örneğine benzetir.

---

[306] Enbiyâ, 21/49.
[307] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1989, 7/211.
[308] A'raf, 7/8.
[309] Kehf,18/103-105

"Ve kim zerre miktar şer yapmışsa onu görür".[310] Mevdûdî, bu ayetin insanı mahiyetli bir gerçek konusunda ikaz ettiğini belirtir. O hakikat şudur: Her küçük iyiliğin bir ağırlığı ve kıymeti bulunmaz. Aynı durum kötülük için de geçerlidir.

Mevdûdî her insanın üzerinde gözetleyen gönderildiğini belirtir. Ve onlar da iyi veya kötü ne yapılırsa yapılsın herşeyi kayıt altına alırlar. Onlardan katiyyen kaçamaz ve gizlenemezsiniz. Karanlıkta veya ormanlıkta, çölde ya da ıssız bir yerde bulunursa bulunsun her yerde ve her vakitte insanların yanında olduklarını belirtir. İnsanoğlu ne kadar gizli bir şey yaparsa yapsın, onlardan gizleyemeyez. Allah bu gözetleyiciler için Kiramen Kâtibin, yani şerefli yazıcılar, diye zikretmiştir. Kiramen kâtibin kimseye kin ve nefret duymayıp ve bütünüyle tarafsız bir şekilde insanların defterlerine yazarlar. Rüşvet almazlar ki rüşvet alarak bir kişinin lehine birşeyler kayıt altına almazlar.

Onlar bu gibi ahlaki zafiyetten uzaktırlar. İyi ameller yapan kişiler içinde, kötü ameller yapan kişiler de noksan veya fazla hiçbir şey kayıt altına almazlar. Bu meleklerin diğer bir nitelikleri de onların her şeyi bilebilecek bir kapasitede yaratılmalarıdır. Dünyadaki istihbaratçılar gibi olmadıklarını, bazı şeyleri onlardan gizlemenin mümkün olmadığını belirtir. Onlar sizlerin hangi amaçla bir eylemi gerçekleştirdiğinizi bilebilir. Bu konu Kehf-49. ayette şöyle zikredilir: "Kitap ortaya konulmuştur. Suçluların onun içindekilerden korkarak: Vah bize, bu kitap ne ne küçük ne de büyük hiçbir şey kalmıyor, her şeyi sayıp döküyor!"dediklerini görürsün. Yaptıklarını hazırbulmuşlardır. Rabbin kimseye zulmetmez".[311]

Mevdûdî ameller konusunda Kur'an'da geçtiği gibi günahkâr kişilerin kıyamet günü cehenneme gidecekleri zamana kadar yaşayacakları farklı durum ve hadiseleri anlatır. "Biz her insanın amelini kendi boyuna doladık, kıyamet gününde onun için açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız. (O kişiye denir ki) kendi kitabını okur. Bugün nefsin senden hesap sorucusu olarak sana yeter". [312] Yukarıdaki ayet ışığında, günahkâr kişilerin âhirette dehşet verici manzaraları görebilecekleri ve kötü eylemlerinin neticelerini fark edebileceklerdir. Ama onları yolunu görmeyen yanında yol rehberliği yapacağı bir baston ne de bir yol gösterici olmayan kör bir

[310] Zilzal, 99/18.
[311] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1989, 7/58.
[312] İsra, 17/13-14.

kimse benzeyecekleri söyler. Bu sebeble kişi sendeler, olduğu yere çakılıp kalır ve nereye gideceğini ihtiyaçlarını nasıl gidereceğini bilemez. Yani "size geldiğinde, vahiylerimizi hatırlamadınız, işte bugün de siz unutuluyorsunuz "adeta" körsünüz ve bakacak kimseniz yokmuş gibi.

" Artık kimin kitabı sağından verilirse alacaklarını ve onlara kitaplarını okuyacaklardır. Ve onlar en küçük bir adaletsizliğe uğratılmayacaklardır. [313] Kur'an'da zikredilen Kıyamet gününde iyi kişilerin kitaplarının sağ ellerinden alacaklarını ve onların kitaplarına bakıp, başkalarına da göstermekten büyük mutluluk duyacaktır. Günahkâr kimseler ise kitaplarını sol ellerinden alıp, utanmaktan onu arkalarına alıp gizlemeye çalışacaklardır.

2.6.2.4.Ashabu'l Meymene ve Ashab-ul Meş'eme

Meymene [314] sözlükte "yemin" (sağ el) ya da (uğurlu) her iki anlama da gelebilir. Şayet yemin kelimesinden geldiği kabul edilirse, Meymene "sağ el" manasına gelmektedir. Ancak burada lügavi manasında değil, "Yüksek mertebe" manasında kullanılmış olabilir. Çünkü araplar sağ eli, kuvvet ve şerefin sembolü olarak vasıflandırırlardı. Hürmet ettikleri kişileri, meclislerde sağ köşeye oturturlardı. Ayrıca bir kişi başka bir kişinin yanında önemli bir yeri olduğunu ifade etmek istendiğinde "Fulanun minni bil-yemin" (o benim sağ kolumdur) diye vasıflandırırdı. Urducada da önemli bir kişinin yardımcısı "Desterast" (sağ kolu) denir. Ama "Meymene" kelimesinin "yumn"den geldiği kabul edilirse, "ashab-ul meymene" uğurlu talihi iyi olan, mutluluk sahipleri manasına gelir.[315]

Meş'eme "şum" kelimesinden türemiştir. Uğursuzluk, bahtsızlık manasına gelir. Ayrıca Araplar "şimal" (sol el) ve "şu'ma" uğursuzluk kelimelerini aynı manada kullanırlar. Arap kültüründe, sol el zayıflığın ve zilletin sembolüdür. Bir kimse, başka bir kişinin yanında yeri olmadığını ifade etmek istediği vakit "Fulanun minni bi'l şimal" (o benim sol kolumdur) derdi. Bu sebeble "Ashabu'l-Şimal" bedbaht olan kimselerdir. Yani Allah onların zillete düçar etmiştir ve onlar Allah'ın huzurunda sol cihette bulunacağını belirtir.

[313] İsra, 17/71.
[314] Vakıa, 56/8.
[315] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an,* 1987, 6/89.

Mevdûdî'ye göre bazı kişiler kendilerini Allah'ın gözdeleri olarak kabul gördükleri için eylemlerinin niteliğini düşünmeden hareket etmektedirler. Her ihtimalde cennet'e gireceklerini sanıp kendilerini kandırırken onlar "hakiki" müminler oldukları, çok dindar ataların çocukları, şu şu peygamberlerin ümmeti, şu şu yüce kişilerin takipçileri olmaları sebebiyle, aptalca, cehennem'e girseler dahi orada günahlarının pisliğinden arınmak için yalnızca birkaç gün kalacaklarını ve daha sonra daimi olarak cennet'te yaşayacaklarını iddia ederler. Bu tarz yanlış anlama ve hatalı düşünceler onları o kadar gözü pek hale getirmiş ki, en ağır hataları ve en büyük günahları çekinmeden işlerler. O kadar ki küçük bir Allah korkusu duymaksızın açık bir şekilde Hakk'ı reddederler.

2.6.2.5.Sırat

Lügatte yol, cadde, köprü, geçit manalarına gelir. Terim olarak âhirette tüm insanların yürüyeceği yol ya da köprüye denir. Sırat, mahşer yerinden başlayan, cehennemin üstünden geçerek cennete kadar giden bir yol ya da köprü olduğu ifade edilir. Bazı tefsir âlimleri, cehennemden söz edildiğini ve Kur'an'da: "İçinizden oraya varmayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbinin kesinleşmiş bir hükümdür. Sonra biz kötülükten sakınanları kurtarırız; zâlimleri de diz üstü çökmüş halde orada bırakırız". [316] Diye zikredilen ayetlerde sırattan söz edildiğini belirtir. Ehl-i Sünnet ulemalarına göre herkes cehennemi görecektir. Müslümanların buraya uğraması cehennem üstündeki sırattan sadece geçmeleridir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Müminler ateşten kurtulurlar. Sonra Cennet'le Cehennem arasındaki bir köprü üzerinde hapsolunurlar. Dünyada yapılmış zulümler birbirlerine kısâs edilir..."[317]

Tüm kişiler bu sırata gelecek ve cehenneme gidecek olan kişiler de buradan aşağıya düşeceklerdir. Müslümanların sırat üstünden geçerek cennete erişmelerinin hikmeti, sevinçlerinin ziyadeleşmesi ve felaha kavuştukları için şükürlerinin artmasıdır. Sırat kelimesi, cehennem üstüne kurulacak köprü manasında hadislerde de zikredilir. Toplum arasındaki ifadeyle kıldan daha ince kılıçtan keskin olduğu zikredilen sırat köprüsü, iman edenler için çok geniş bir yol gibi olacaktır. Bu yolun

[316] Meryem, 19/71-72.
[317] Abdulvehhab Gözün, "Hadislere Göre Sırat Köprüsü ve Özellikleri", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (25 Haziran 2021), 198.

darlığında ya da genişliğinde, geçmenin kolaylığı ya da zorluğunda etkili olan insanların iman ve iyi eylemleridir. Her insan bu köprüden geçecektir.

2.6.3.Şefaat

Lügatte "tek olan bir şeyi küfüvüyle ya da benzeri olan ile çift hale getirmek; bir kişinin önüne düşüp işini yapmaya çalışmak, işinin yapılması için birinin aracılığını talep etmek" manalarındaki şef' kökünden türeyen şefaat, "yardımcı olmak, suçunun affedilmesini ya da isteğinin yerine getirilmesi için bir kişiye aracılık yapmak" anlamlarına gelir. Terim manası olarak "kıyamet vaktinde resûllerin ve kendilerine müsaade verilen salih kimselerin, iman edenlerin affedilmesi için Allah (c.c) katında talepte bulunması manasında kullanılır.

Kur'an-ı Kerim şefaati mevzu edinen ayetlerdeki esas fikir, genel olarak şirk inancının inkârı ve tevhid inancının özümsenmesi etkili olmuştur. Bu sebeble şefatten nasibini almayanların ana niteliği inkâr ve şirk olduğunu ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerimde putperestlerin kendilerini Allah'a yakın edeceğini düşünüp inanmaları sebebiyle putlara taptıklarına dair öne sürülen iddiaları kabul etmeyip ve kıyamet günü Allah'tan gayrısı hiçbir veli ve şefaatçinin bulunmayacağı belirtilerek "…Müsaadesi olmadan onun katında kim şefaat edebilir? [318] buyrulmuş ve kıyamet günü Allah'ın izni olmaksızın kimse kimseye şefaat etmenin mümkün değildir. Yalnızca Allah'ın hoşnutluğuna bağlı olarak onun müsaade verdikleri, hakkı özümseyenlere şefaat edecektir. Şefaatin koşulu olarak; Kur'an-ı Kerim'de ve sahih hadislerde egemenlik ve şefaatin sadece Allah'a ait olduğu açıkça zikredilir.

Allah'ın şefaat müsaade vereceği kulları Hz. Muhammed, diğer tüm peygamberler, melekler, salih ve takvalı kullar olduğu ifade edilmektedir. Şefaat müsaadesi verilecek kişiler ise, "…Allah hoşnutluğuna ulaşmış olanlardan başkasına şefaat etmezler. Onlar Allah korkusundan haşyete kapılacaklar! "[319] ayetinde ifade edildiği üzere ihlaslı Müslüman kimseler olduğu belirtilmektedir. İnkârcılara ise hiçbir şekilde şefaat edilmeyecektir.

[318] Bakara, 2/255
[319] Enbiyâ, 21/28.

Ayrıca inkârcılar hususunda onları muhafaza eden herhangi bir veli şefaatçinin bulunmayacağı "Artık şefaatçilerin şefaati onlara yarar vermez".[320] Gibi ayet-i kerimelerle zikredilmiştir.

Bu dünyada şefaat isteğinde bulunmak isteyenlerin kullanmaması mümkün değildir: Manevi derecelerinin ala olduğu fikriyle dünyada vefat edenlerden ya da gıyabında diri kimselerden şefaat dilemenin veya yapılan dualarda filanın hakkı için gibi cümleler kullanmanın Allah'tan gayrısına dua etmeye teşbih olunan bir aşırılık olduğunda kuşku bulunmamıştır.

Dünyevi ve âhiret zaruretlerin giderilmesi için sadece Allah'a dua etmek dini bir vecibedir. [321] Bu konuda birçok hadis vardır. Ebu Hureyre (r. a) anlatıyor: "Resûlullah aleyhisselâtu vesselâm buyurdular ki: "Her Peygamberin Allah'ın kabul edeceği bir duası vardır. Her peygamber o duayı yapmada acele etti. Ben ise bu duamı Kıyamet gününde, ümmetime şefaat olarak kullanmak için sakladım. Ona inşallah, ümmetimden şirk koşmadan ölenler nail olacaktır". [322]

Herhangi bir etki oluşturmak için değil, tamamen gerçeği söylemek üzere, kendilerine O'nun müsaadesi olmadan şu gözdelerin herhangi bir etkisi yoktur. Hiçbir veli, melek, kuvveti veya etkisi ne kadar tesirli olursa olsun, Allah'ın müsaadesi olmadan o yüce mahkemede tek söz söylenemez. Bu sebeble Allah'tan başkasından medet uman bu tür şefaatçiler edinenler, rahat rahat günah işleyenler ne kadar sefihçe davrandıklarını kavrayacakları için sonuçta hüsrana uğratılacaktır. [323] Şefaatçi olabilecek kişiler:

1)Şefaat yalnız onun için Rahman'dan müsaade alabilen, yani dünya hayatında Allah'a iman eden ve O'nun mağfiretine layık bir duruma gelen kişi için geçerli olacaktır; yalnızca böyle bir kişi için şefaat edilebilecektir.

2)Mevdûdî, "O gün Rahman'ın istediği hakında şefaat edilmesine izin verdiği ve onun için konuşulmasından razı olduğu kişi dışında hiç kimse hakkında yapılan şefaatin kabul edilemez" manasında da olabileceğini belirtmektedir.

---

[320] Müdessir, 74/48
[321] Y. Şevki Yavuz, "Şefaat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/414.
[322] Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvatta'*, ed. Ahmet Hikmet Ünalmış (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 14/402.
[323] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1987, 5/197-198.

Hiçbir melek (Nebe: 38) hiçbir peygamber hiçbir aziz ne de başaka biri, başkasının amel defterini bilmez ve bilemez. Allah herkesin iyi ve kötü bütün eylemlerini, kimin cezayı kimin mükâfatı ve ne kadar cezayı hak etmiştir. Bu sebeble şefaat için sınırsız bir serbestlik bulunsaydı insanın yaratılış gayesi bütünüyle manasız hale gelirdi. Ayetlerde, şefaat kapısı bütünüyle kapatılmamıştır. Allah'ın müsaadesi doğrultusunda gerçekleşebileceğini belirtilir.

Netice olarak unutulmamalıdır ki; Müslüman bireylere düşen vazife, şefaate bel bağlayıp dinin emirlerini terk etmek değil, şefaate layık olabilmek için gayret etmektir.

2.6.4.Cennet ve Cehennem

Cennet, kapatmak, gizlemek manalarına gelen "cenn" kökünden gelen bir addır. Lügat anlamı bitki ve ağaçlar ile toprağı saran bahçe demektir. Çoğulu "cinan" ve "cennat" tır. Kur'an-ı Kerim'de müminlerin âhiret hayatındaki "ebedi nimet ve saadet diyarı" için kullanılır. Cennette yaşam ebedidir. Kur'an-ı Kerim'de cennet için çeşitli isimler kullanıldığı zikredilir; Cennetü'n-naîm, cennet'ül-me'vâ, cennâtü adn, dar'ul-huld, firdevs, dâru's-selam, dar'ul-huld, Firdevs, dâru's-selam, dâru'l-mukâme, el-makâmu'l-emin.[324]

Kur'an'da; Rabbine itaatsizlikten sakınanlara vaad edilen cennetin temsili şudur: İçinde doğal nitelikleri bozulmamış su ırmakları, tadı bozulmamış süt ırmakları, içenlere lezzet veren şarap ırmakları, süzülmüş bal ırmakları bulunan bir bahçedir…[325]

Ayette belirtildiği gibi temiz su, tadı bozulmayan süt ve süzme bal ırmaklarının yer aldığı cennette, suyu zencefil ile kokulandırılmış tatlı su kaynağı ve şarap ırmağı neticesinde misk kokusu bırakan bir içecek de bulunur. Cennet içeceği, baş ağartıcı olmayan, sarhoş etmeyecek, günah işletmeyen, bir içecektir. Cennette çeşitli meyveler, hurmalıklar, nar ağaçları, bahçeler, salkımları sarkmış meyve ağaçları ve farklı farklı kuş etleri bulunacaktır. Cennete gidecek kişilerin giysileri ince ve kalın saf ipektendir. Evleri güzel, onlara hizmet etmek amacıyla ölümsüz gençler dolaşırlar. Altın kadeh ve tepsiler dolaştıran gençler cemalleri sebebiyle birer

[324] Bkz. Necm sûresi, 15. ayet; Müminun sûresi, 11. ayet; Şuara sûresi, 85. ayet; Beyyine sûresi, 8.ayet; Fussilet sûresi, 28.ayet; Yunus sûresi, 25.ayet; Fatır sûresi, 35.ayet; Duhan sûresi, 51.ayet.
[325] Muhammed,47/15.

inciye benzetilir. Cennet ehlinin altlarından ırmaklar akan, üst üste binalar yapılmış köşkler bulunur. Cennette, yorgunluk ve meşakkat çekilmeyecek abes ve yalan duyulmayacak, kalplerden de kin alınıp atılacaktır.

İslâm dini Allah'ın seçilmiş kullarına nasıl bir cennet hayatı vereceğini bildirmiştir. Bu sonsuz hayat ile ilgili Kur'an'da ve hadiste vurgulanan iki önemli özellik bulunur: İstenen her şey ve sonsuzluk. Ayette şöyle zikredilir; "Gönüllerin hasret kalacağı, gözlerin razı olacağı her şey orada mevcuttur. Ve siz orada sonsuza dek kalacaksınız".[326] Dünya yaşamında duyu organlarıyla idrak edilemeyen meleklerin insanlara hizmet ettiği, onları muhafaza ettiği, Allah yolunda yürüyen kimseler için esenlik istediği Kur'an-ı Kerim'in farklı açıklamalarından anlaşılır. [327]

"Onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır". Tabiri kullanılmıştır. "İki cennet" ifadesi [328] ile meyveleri iki ayrı çeşit olan bahçeler kastedildiği mümkün görülür. Diğer bir manası da birinci dünyada bulunan meyvelerin, öbür hayatında özel cennet meyvelerinin olduğu iki bahçe olabilir. Bu özel cennet meyvelerinin dünyada iken hayali bile mümkün değildir. İki cennetin "mukarribin"i iki cennette "ashabu'l-yemin ya da ashabu'l-Meymene" olarak vasıflandırılan müminlere lütfedileceği manası çıkacaktır. Vakıa suresinde salih insanlar,

1)Sabukun ya da mukarrabin

2)Ashabu'l yemin ya da Ashabu'l-Meymene olmak üzere iki bölüm olarak zikredilmiştir. [329]

"Onlar, sabretmelerinin sonucunda yüksek köşkler ile ödüllendirilir ve orada gerekli saygı, itibar ve selamla karşılarlar. Ebedi kalıcıdırlar; ne güzel karargâh ve ikamet mekânıdır orası". [330] Ayette zikredilen "yüksek köşk" diye ifade edilen, yüksek bir konak, malikâne olduğunu kelimenin çoğunlukla iki katlı evin "üst katı" için kullanılır, dünyada insanların inşa ettiği en yüksek binalar, Hindistan'daki Tac Mahal ve New York'un gökdelen dahi Cennet'in "yüce konakları"nın yanında çirkin

[326] Zuhruf, 43/71
[327] Bekir Topaloğlu, "Cennet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/380.
[328] Rahman, 55/52.
[329] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1987, 6/76.
[330] Furkan, 25/75-76

bir müsveddeden başka bir şey değildir. Bu cennet konakları o kadar muazzam, yüce ve güzeldir ki insan aklı ihtişamını tasavvur dahi edemez.

"Biz onların göğüslerinde kinden ne bulunursa bulunsun çekip alacağız. Altlarından da ırmaklar akan ve derler ki: "Bizi buna eriştiren Allah'a şükürler olsun. Şayet Allah bize hidayet vermeseydi biz hidayete erenlerden olmazdık. Yemin olsun Rabbimizin Resûlleri hak ile geldiler. "Onlara "işte bu gerçekleştirdiğiniz sebebiyle varis kılındığınız cennettir" diye nida edilecektir."[331]

Burada salih kimsenin cennette girişi esnasında yer alacak olan güzel bir hadiseye delalet ettiğini belirtir. Diğer açıdan Müslümanlar yaptıkları güzel eylemleri ile cenneti elde eden ama bununla övünmeyip yalnızca mutlu ve şükür halinde "Tüm bunlar Allah'ın ikramındandır, zira biz bunu hak etmedik" diyerek Allah'a şükrederken Allah, kendi lütfu oluşunun ima dahi etmeyerek şöyle buyuracak, "Siz bunu eylemlerinizle hak etmiş oluyorsunuz. O sizin elde ettiklerinizin karşılığıdır. Bu yalnızca bir lütuf değil ama emğinizin bir meyvesi, çabalarınızın ödülüdür, kazandığınız değerli bir yaşamdır". İhsanına uygun olarak Yüce Allah, "Biz karşılık vereceğiz" ibaresi yerine "onlar bir nida işitecekler" cümlesini kullanır.

Buhari ve Müslim'de rivayet edilen bir hadiste; Allah'ın elçisi, bir gün ashabını "Yalnızca eylemlerinizin sevabı ile cennete giremeyeceğinizi şüphesiz bilmelisiniz" diyerek ikaz etmiştir. "Bu sizin için de geçerli mi? " diye sual ettiler. "Evet, Allah'ın mauneti ve rahmeti olmazsa benim için de" diye cevap verdiğini belirtmektedir. [332]

Mevdûdî, mümin kişilerin cennetin kendilerine özgü olduğu ve düşmanlarının cehenneme girecekleri şeklinde tabirleri kullanmanın uygun olmadığını zikreder. Bu konuda yegâne karar verecek olan Allah'tır. Çünkü o bütün insanlarla ilgili gizli açık herşeyi bilendir. Bazı kişilerin Allah'ın merhametini hak ettiği ifade edilebilir. Ama hiçbir insanın belli bir kısmının Allah'ın rahmetini, başka kişinin de Allah'ın gazabını hak ettiğini ifade etmeye yetkili değildir. [333]

Cennet'te bulunan şeylerin dünyadakiler gibi düşünülmemesi gerekir. Ebû Hureyre (r.a) anlatıyor: "Resûllullah aleyhissaletü vesselâm buyurdular ki:

[331] A'raf, 7743.
[332] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 2/35.
[333] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 3/107.

"Cennette, yay kadar bir yer güneşin üzerine doğduğu veya battığı şeyden daha hayırlıdır".[334]

"…Dağlar darmadağın edilip savrulacak ve yerler bomboş çırılçıplak kalcaklardır. Ve yeryüzünde ne bir eğrilik göreceksin ne de bir tümsek". [335] Bu ayetler ışığında yeryüzünün Allah'ın salih ve muttaki kimselere miras olmak üzere cennete dönüştürüleceğini gösterir. O gün bütün dünya bir ülke olacağını ve bugün sayısız ülkeleri birbirinden ayıran insanları birçok kabile, ırk ve sınıflara ayıran çöller, nehirler, okyanuslar ve dağlar olmayacaktır. İbn Abbas ve Katade de cennetin bu dünyada yaratılacağı fikrindedir. Ayrıca onlar "Sidretu'l-Münteha'daki, barınılacak cennet onun yanındadır".[336] Ayetlerini şehid kişilerin ruhlarının gideceği cennet olarak anladıklarını ifade eder. [337]

"Firdevs" (cennet) hemen hemen tüm dillerde paralel yakın şekillerde kullanılan bir kelimedir. Kişinin evine bitişik, duvarlarla çevrili ve içinde de her çeşitten meyve, bilhassa üzüm bağları bulunan geniş bahçe manasındadır. Bazı dillerde, kelimenin sevimli kuşlar ve hayvanlar içerme manası bulunur. Firdevs, çok sayıda bahçeler, bağ bostan içeren bir yerdir.

"Selam" kelimesi [338] "hata ve kusurlardan beri" manasına gelir. Bu ayette cennette insanın karşılacağı en büyük zevkin orada hiçbir abes ve kötü söz duymamaktır. Tüm cennete gidecekler saf, temiz ve zarif kişiler ve herkes tabiaten nazik ve sağduyu sahibi olacaktır. Herkes küfür, kötü söz ve kötü şarkılar ve diğer şeylerden emin ve selim olacaktır. İnsanın duyacağı herşey iyi manalı ve doğru olacağı bildirilir. Hakikaten büyük bir lütuf ve nimet olduğunu çünkü yalnızca böyle bir kişi kokuşmuş bir topluluk içinde yaşamanın korkunçluğunu hissedebilir ki böyle bir toplumda o kişinin kulakları hiçbir zaman yalanlara, küfre, kötü sözlere, sapık ve ayıp konuşmalara karşı duyarlılığını yitirmez.[339]

Kıyamet gününde peygamberlere lütfedilen havuzlar olacaktır. Müslümanlar bunların tatlı ve temiz suyundan içerek susuzluklarını gidereceklerdir. "Şüphesiz biz

[334] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el- Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, 14/429.
[335] Taha, 20/105-107.
[336] Necm, 53/14-15
[337] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 3/251.
[338] Meryem, 19/62-63.
[339] Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1986, 3/207.

sana kevseri verdik". [340] Bu ayette zikredilen kevser çoğunlukla cennetteki havuz olarak bilindiğ ifade edilmektedir. Hz.Muhammed'in (s.a v) ahiret yaşamındaki havuzu için "havz-ı kevser" denilmiştir. Sahih hadislere göre Kevser havuzu cennettedir. Havuz ile Kevser'in aynı olduğu rivayet edilmişse de Kevser cennetteki ırmağın adı olduğu zikredilmiştir. Havz-ı Kevser cennet kapılarının yanında olduğu bildirilir.

Havz-ı Kevser cennet kapılarının yanındadır. Sahih görüşe göre iki tane havuz vardır. Biri sırattan önce mahşer alanında, diğeri ise cennettedir. Hadisler de zikredildiği üzere kıyamet günü her peygamberin bir havuzu olacaktır. Bu havuzdan o peygamberin kendisi ve ümmeti içecektir. Hz. Muhammed'in havuzu çok geniş, suyu sütten daha ak, kokusu miskten daha güzel kokan, kadehlerinin adedi de gökyüzündeki yıldızlardan daha fazladır. O havuzdan bir kere içen bir daha asla susamayacağı bildirilir.[341] Kuşkusuz cennetteki nimetlerin en büyüğü Allah'ın rızasını kazanmak ve Allah'ı görmektir.

2.6.5.Rü'yetullah

Kur'an-ı Kerim'de şöyle zikredilir: "Yüzler vardır ki o gün ışıl ışıl ışıldayacaktır. Rabb'lerine bakacaklardır. [342] Ehl-i sünnet âlimleri mümin kimseler cennette yüce yaratıcının önemini bilemeyeceğimiz bir şekilde görecektir. [343]

Allah'ı görme konusu âlimler arasında fikri tartışmalara sebebiyet vermiştir. Özellikle Ehl-i sünnet ve Mu'tezile âlimleri arasında ciddi tartışmalar olmuştur. Ehl-i sünnet âlimlerine göre bu hadisenin gerçekleşmesi mümkündür. Çünkü görme hadisesinin vuku bulması için varlığın bulunması yeterlidir. İmam Mâturîdî'ye göre (v. 333/944) Allah özel idrak türüyle görülebilir, görülen varlığın ihata edilememesi buna engel olmaz. Mu'tezile âlimleri de Allah'ı görmek için onun bir cisim veya şekle girmesi gerektiğini, böyle bir durumda hadis varlıklara ait bir nitelik olduğu, dünyadaki gibi bir görme söz konusu olmayacaktır. [344]

---

[340] Kevser, 108/1.
[341] Kılavuz vd. , *Akaid*, 128.
[342] Kıyamet, 22-23.
[343] Osman Demir, "Kelâm-Bilim İlişkisi: Rü'yetullah Metinlerinde Optik", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/3 (31 Aralık 2019), 111.
[344] Habibe Kayacı, *Kur'an'da Cennet Cehennem Tasvirleri Bağlamında Ödül ve Ceza Eğitimi* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 24.

Cennette Peygamber (a.s)'e has olarak Havz-ı Kevser lütfedileceği hadis-i şeriflerde de zikredilmektedir: "Semüre İbnu Cündeb (r.a) anlatıyor: "Resûllullah aleyhisselâtü vesselâm buyuruyor: "Her peygamberin bir havzı vardır, ümmeti oraya su almaya gelir. Peygamberlerinden her biri, hangisinin suya geleni çok diye övünürler. Su almaya gelen ümmeti en çok olan peygamberin ben olacağını umud ediyorum". [345]

"Yüzler var ki ışıl ışıl ışıldar, Rabb'ine bakar" [346]. Mevdûdî sevinçten yüzleri parlayan kişiler olacaktır. Çünkü o kişiler âhirete inanıp ve imanlarına göre âhirette şahit olurlar. Âhiret hayatında ödüle nail olduklarını ve gözleriyle âhiret hadisesini izleyerek dünyada iken bu şekilde bir yaşam ve düşünceyi tercih etmelerinin ne kadar yerinde olduğunu görürler. Buhari'nin rivayet ettiği bir hadiste "Siz Rabbinizi açıkça göreceksiniz" denilir. Ehl-i Sünnet bu ayetin manasının âhirette cennet ehli Allah'ı görmek ile şerefleneceği görüşünde ittifak etmiştir.

Görme olayının gerçekleşmesi için bir şeyin özel bir boyutu, bir yeri, bir şekli ve bir de rengi olması ve ışığın ona çarparak insanın gözüne yansıması ve neticede de beyinde görmenin gerçekleşmesi gerekir. Âlemlerin yaratıcısı olan Allah'ın zatını görebileceğimiz, nasıl düşünülebilir? Şeklinde sualler sorulabilir. Fakat bu gibi sorular yanlış bir düşünmenin neticesidir. Burada iki şey arasında bir farklılık düşünülmemelidir. İlki, görme olayının hakikatı; ikincisi, bu dünyadaki görme fikri görmenin özellikleri bulunduğu içindir. Yani kör değildir ve görülecek olan şey de gizli değildir.

Bu sebeble bu dünyadaki tecrübe ve müşahadenin sadece insanın gördüğü o belirli şekil olduğunu ifade eder. Tabii gören kişinin gözleri ve o gözlerinde görme kabiliyeti olmalıdır. Hâlbuki görme hadisesinin hakikatını ve fiili şeklinin sadece bizim bu âlemde bildiğiniz şekilden ibaret olduğunu sanmak düşünce sığlığını gösterir. Yüce Allah'ı evrende görmenin o kadar çok şekli mümkündür ki biz onu hayal dahi edemeyiz. Akıllı ve idrak sahibi bir insan âhirette cennetliklerin Allah'ı görmelerinin bir hususi şeklinin olacağını kavramakta neden güçlük çeksin?

[345] Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, ed. Ahmet Hikmet Ünalmış (Ankara: Akçağ, 1995), 14/394.
[346] Kıyamet, 75/22-23.

Cehennem: Kelime olarak derin kuyu manasına gelen cehennem, âhirette kâfirlerin daima, günahkâr müslümanların da günahları nispetince kalacakları azap yeri olduğu ifade edilir. Yüce Kitabımız cehennemle eş anlamlı yedi isim kullanmıştır; nâr (ateş), cahim (son derece büyük, ateşi [347]kat kat artan, düşenlerin çoğunun geri dönmediği uçurum) sair, haviye, leza, sakar, hutame. [348]

Cehennem ve ahiretteki hayat Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde vasıflandırılmıştır: Suçlular cehenneme gittiklerinde, suçlulara büyük kıvılcımlar dağıtarak, uzaktan sesi duyulacaktır. Cehennem, kâfirler için bir hapis, ateşten örtü girecekleri her taraftan ihtiva eden, yüzleri insanlar ve taşlar olan, kendisine girenlerin peşini bırakmayacaktır. Kişinin içine tesir eden bir sıcaklık ve kaynar su içinde, serin ve hoş olmayan kara bir dumanın gölgesinde bulunacak, cehenneme gireceklerin derileri, her yanışında, azaba maruz kalmaları için başka deriler ile yenilecektir. Cehennemde yiyecekler zakkum ağacı, içecek kaynar su ve irindir. Orada serinlik bulamadıkları gibi içecek güzel bir şey de bulamayacaklardır. Allah'ı görmekten mahrum kalacak olan kâfirlere merhamet edilmeyecek, cehennem azabı onları ebedi olarak kuşatacaktır. [349]

Kur'an'ın bazı yerlerinde, cehennem ehlinin zakkum ve irin'den başka yemeklerinin bulunmadığını ifade edilir. Cehennem ehli zakkumu yemek istemeyecekler ve onlara irin verilecektir. İrinden de kaçınacaklar ve bu kez onlara yemeleri için kuru diken verilecektir. Zakkum, bir ağacın türüdür. Tadı çok çok acı, kokusu da çok kötüdür. Dallarını koparan kişinin ellerine ve bedenine ağaçtan çıkan sıvı bulaştığında, o kişi bir tür deri hastalığına yakalanır. Bu ağacın Histindan'da "Tor" diye bilinen ağacın aynı olması muhtemeldir. Zakkumun tomurcuklarını şeytana benzetilmesi ile bazı kişiler, şeytanları kimsenin görmediğini iddia edilebilir. Ama bu benzetmedir. Tıpkı güzel bir kadının periye teşbih edilmesi ya da çirkin bir kadının "cadı" diye adlandırıldığı veya nurani bir yüze sahip olan kişiye "melek"dendiği gibi…

---

[347] Bekir Topaloğlu, "Cehennem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/227.

[348] Bkz. Bakara sûresi, 24. ayet; Maide sûresi, 86. ayet; Ahzab sûresi, 64. ayet; Karia sûresi, 9. ayet; Mearic sûresi, 15. ayet; Müdessir sûresi; 27. ayet; Hümeze sûresi; 4. ayet.

[349] İsmail Karagöz, "Cehennemin Sonsuzluğunun Ayet ve Hadislerdeki Delilleri", *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (20 Nisan 2018), 5.

Cehennemle ilgili birçok hadis bulunur. Ebû Hureyre (r. a) anlatıyor: "Resûllullah aleyhisseletü vesselâm buyurdular ki: "Yaktığınız ateş var ya, bu, cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir cüzdür! "buyurmuştur. (Yanındakiler): "Zaten bu ateş, vallahi (isyan edenleri cezalandırmaya âhirette) yeterliydi" dediler. Aleyhisselatü vesselâm "Cehennem ateşi öbürüne altmış kat üstün kılındı. Her bir katının harareti, bunun mislindendir". [350]

Hülasa olarak Cennet, Allah'a iman edip salih amellerde bulunan kimselere verilen bir mükâfattır. İnsanoğlunun tasvir edemeyeceği kadar nimetlerle doludur. Cehennem'e girecek olanlar, Allah'a iman etmeyen ve emirlerine rıza göstermeyen ve itaatsizlik eden kişilere, kötü eylemleri sonucu olarak verilen bir ceza olduğu, azabı ise daha çok ateştir. Cennet-cehennem, ödül ve cezanın bir karşılığı sonucudur.[351]

2.6.6.A'râf

A'râf kelimesi "sûr, dağ ve tepenin zirve noktası" anlamındaki 'urf'un çoğuludur. A'râf sûresinin 46. ayet-i kerimesinde zikredilen bu kavramın sırat üzerinde yüksek bir mevzi ya da cennet ile cehennem arasında Uhud Dağı'na benzeyen bir mevzinin ismi olduğuna dair fikirler bulunmakla beraber tercih edilen fikre göre A'râf, cennet ile cehennemi birbirinden ayıran bölgedeki sûrun yüksek kısmının ismidir. A'râf denilen mevzide kimlerin olduğu ile alakalı farklı görüşler iddia edilmiştir. [352]

Ashâbü'l-A'râf'ın sevap ve günahı eşit olan müslümanların, cennet ya da cehenneme girecekleri belli olmayan, Allah'a ortak koşanların ergenlik çağından önce hayatını kaybeden çocuklarının olabileceği zikredilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de mizanları ağır gelenler ile hafif gelenlerin halleri ifade edildiği halde günahları sevaplarına eşdeğer olanların halleri hakkında herhangi bir izah yapılmamış olması, Ashâbü'l A'râf ile kastedilmek istenenin iyi ve kötü eylemleri denk olan müslümanlar olduğu yönündeki görüşün daha yerinde bir karar olduğuna kanıt sunulabilecektir. A'râf sûresindeki ayetler de bu görüşü desteklediği görülür: "İki

[350] Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Muvatta'*, 14/435.
[351] Ümit Şimşek, *Kur'ân'ın ve Kâinatın Dilinden İman Esasları* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 264-265.
[352] Fatih Kurt, "İmam Mâtürîdî'ye Göre Bazı Âhiret Aşamaları", *Diyanet İlmi Dergi* 55/3 (15 Eylül 2019), 655.

taraf arasında bir perde ve A'râf üzerinde de herkesi simalarından bilen kişiler vardır ki bunlar, henüz cennete girmedikleri halde ümit ederek cennet ehline, "Selâm size! "diye nida ederler. Gözleri cehennem ehli tarafına döndürülünce de, "Ey Rabbimiz! Bizi zâlimlerle ile birlikte bulundurma! Derler". [353]

Mevdûdî "A'raftaki kişilerin halinin belirsiz olduğunu haklarında henüz karar verilmemiş kişiler olduğunu belirtir. Çünkü olumlu yönleri cennete girecek derecede kuvvetli olmadığı gibi, olumsuz yönleri de cehenneme gidecekleri zayıflıkta değildir. Bu sebeble, Cennet ve Cehennem ehli ile A'rafta bulunanlar arasında gerçekleşecek diyaloglarda âhirette kişinin yeteneklerinin ne kadar güçlü olacağı hususunda bazı düşünceler tasavvur edilebilir. Görme kabiliyeti, cennet, cehennem ve a'rafta bulunanlar dilediklerinde birbirini görebilecekleri ölçüde kuvvetli olacaktır.

2.6.7.Âhirete İmanın Yaşamımıza Etkileri

Âhirete imanın, kişinin dünya hayatında önemli bir yeri vardır. Çünkü bir insanın, eylemlerinin âhirette cennet veya cehennem ile neticeleneceğine inanması, o eylemlerin daha kontrollü ve şuurlu yapılmasını gerçekleştirir. Bu minvalden bakıldığında âhirete iman yalnızca diğer dünyayla alakalı olmayıp, bu âlemi de etkileyen bir inançtır.

Âhirete iman edilmesi insanı iyi olmaya, ahlaklı davranışlar göstermeye, diğer kişilere şefkat ve yumuşak davranmaya teşvik eder. Çünkü kişiyi ahlaklı bir birey olmaya sevkeden en önemli inançlardan biri de âhirete imandır. Âhirete iman eden kimse hesap vereceğinin şuurunda olup bu hayattaki işlerinde helal-harama dikkat edip yaşamını sürdürmesini hakkaniyet ile davranmasını sağlar. Toplumda insanlara karşı kabaca davranışlar sergilemeyeceği yalnızca kendi menfaatlerini düşünmeyeceği, insanlara faydalı olmaya gayret edecektir.

İman eden kişi âhirette mutlak manada adaletin vuku bulacağının bilincinde olacağı için dünya yaşamını bu iman ekseninde yaşaması gerektiğinin farkında olacaktır. Çünkü yaptığı eylemler sebebiyle hesab vereceğinin farkında olur ve dünyayı âhiret hayatına hazırlanma yurdu olarak görür.

[353] A'râf, 7/46-47

Âhirete iman etmeyen kişiler, fani hayata takılıp hakikati unutacaklardır. İman edenler hakiki ve sonsuz olan âhiret yaşamında saadeti elde ederler. Bu hayatta türlü zorluklar içinde mutlu olmayı başaracakları, iman etmeyenler ise bu hayatta geçici olarak saadet içerisinde olduklarını sansalar dahi ebedi yaşamlarında cehennem ile ziyana uğrayacaklardır.

Âhiret hayatına inanç, insan yaşamına dair bir gaye ve yön vermekte, yaratılıştaki hedefi öğretir. Bu yaşamın kişi için bir imtihan olduğunun farkına varıp yeryüzündeki sorumluluğunu idrak edecektir.

Bu itikad, kişi için çok tesirli bir moral kaynağı ve kalıcı bir saadet olacaktır. Yaşam insan için Allah'ın hoşnutluğunu ve cenneti elde etmesini sağlayacak bir fırsata dönüşmüş, gayesinin farkına varmış olacaktır. Daima bir mana arayaşı içinde olan insanoğlu kendi kendine: "Ben kimim? "Neden yaratıldım?" "Benim akıbetim ne olacak? Gibi sualler soracaktır. Bilhassa "Benim akıbetim ve dünyanın sonu ne olacak? "sualine en manalı cevabı âhirete iman verecektir. Çünkü âhiret hayatına iman eden kimse yokluğa mahkûm olmadığını, ebedi bir yaşamla şerefleneceğinin şuuruna erişir. Bu şuura ulaşan kimse, yaşamın bir gayesi olduğunu fark eder ve yaratılış gayesine uygun olarak hayatını devam ettirmeye özen gösterecektir.

Âhirete iman kişilerin umutlarını yeniler, acılarını hafifletir, zor olaylar karşısında güçlü durmasını sağlar, onları ölüm korkusundan arındırır. Dünyada karşılaştığı zor olaylara göğüs gerer. Çünkü o kişi için maruz kaldığı her imtihanın fani hayatın bir parçası olduğunu bilir. Karşılaştığı adaletsizlikler karşısında ümidini yitirmeyip, mutlak adaletin âhirette olacağının şuurunda olur. "O sabreden kimseler, kendilerine bir musibet uğradığı vakit 'Biz Allah'ın kullarıyız ve biz Allah'a döneceğiz' derler". [354] Bu itikattaki bir kimse dini ve dünyevi vazifelerini noksansız yerine getirmektedir. Çünkü bir ödül ve ceza gününün mevcudiyetine iman ve herkesin bu dünyada yaptıklarından dolayı Allah'ın huzurunda suale alınacakları inancı iman eden kimsenin kalbinde yer ettiği bilinmektedir. Bu nedenle ahirete iman, insanlar için hem hukuki ve ahlaki anlamda müeyyideler bakımından da bir dayanaktır.

[354] Bakara, 2/156.

Âhirete iman eden kişi, ahlaklı yaşamaya çalışıp, adaletsizlik etmemeye çalışır. Sahih ve dürüst karakterli olmayı, iyilik yapmayı, insanlara hizmet etmeyi temel ilke olarak görüp yaşamını bu eksende yaşamaya çalışacaktır. Az ile yetinmeyi bilen ve dünyevi çıkarların fani olduğunu bilen bir kişi olacaktır. Sahip olduğu nimetleri başka kişilerle de paylaşır. Âhirete iman eden kişi, yok olmak endişesinden sıyrılıp, ebedi yeni bir yaşamın başlayacağının farkına varır.

Âhirete iman eden insanın suç işlemesini zorlaştırır. Çünkü gerçekleştirdiği her şeyin hesabını vereceğine iman etmesi, insanda kuvvetli bir otokontrol şuuru kazandırır. İnsanın iç âleminde onu kötülüklerden vazgeçirici böyle bir güce her daim ihtiyacı vardır.

Âhirete iman, kişilerin dünyaya karşı bağlı olmalarına mani olur, diğer kişilere iyilik ve hizmet etme düşüncesini geliştirir.

Âhirete iman insanda erdemli bir hayat ideali oluşturmasını sağlar. Çünkü ortaya konulan her etik davranış Allah nezdinde karşılığını bulacaktır. Allah hakkı ve diğer varlıkların haklarını titizlikle koruyacaktır.

2.7.Kader ve Kaza

İnanç esaslarının birbiriyle olan münasebeti düşünüldüğünde farkına varılır ki kader ve kazaya iman etmek, Allah'a imanın doğal bir sonucudur. Çünkü Allah'a sıfat ve isimlerinin gerektirdiği biçimde iman etmek Allah'ın sonsuz ilmine, dilemesine, kudretine ve yaratmasına da inanılmasını elzem hale getirir.

Kader, "bir şeye kudret sahibi olup güç yetirmek, bir şeyi şekillendirmek, planlamak, miktar ile yapmak, değerini bilmek, bir şeyi başka bir şey ile kıyaslamak" manasına gelir. Terim olarak ezelden sonsuza kadar olmuş ve vuku bulacak eylemlerin Allah tarafından bilinmesi ve irade edilmesidir. Her şeyin Allah'ın sonsuz bilgisi ve iradesi bağlamında bir kaderi vardır.

Kaza "hükmetmek, emretmek, açık ve sağlam gerçekleştirmek, yerine getirmek" manasına gelir. Terim anlamı olarak kullanıldığında ezelde bilinen ve takdir edilen hadisenin, vakti ve yeri geldiğinde Allah tarafından ortaya çıkarılması manasına gelir. Kader ve kazaya inanmak, iyilik ve kötülüğü, canlı-cansız bulunan

varlıkların Allah'ın ilmi dâhilinde olması, istemesi, kudreti ve yaratması ile imkân dâhilinde olduğuna, Allah'tan gayrı yaratıcı bulunmadığına iman etmek demektir. [355]

Kader ve kazaya inanmanın kişiye sağladığı en önemli nitelik Allah'a iman noktasında bilincin artması ve yaşanılan pek çok hadisenin bu iman bağlamında anlaşılır bir şekilde açıklanmasıdır. Kader konusu, iman ederek yaşanılan ve yaşandıkça da daha iyi idrak edilebilen bir konudur. Allah'ı sonsuz sıfatlarla kutsayarak ve eksik sıfatlardan münezzeh ederek hakiki tevhide ulaşılabilmesi için kader ve kazaya iman edilmesi gerekir. Ayrıca bu iman kişiyi tembelliğe, sorumsuzluğa, vurdumduymazlığa da götürmemesi gerekir. Çünkü kadere inanmak, kul üzerindeki mükellefliği yok etmeyecektir. [356]

Ayet-i kerimelerden bazılarında âlemde mevcut olan tüm varlıkların Allah'ın istemesi, iradesi, kudreti ve halketmesi ile varlık alanına çıktıkları zikredilmektedir. Bunlardan bazılarında doğrudan tüm varlıkların bir kadere göre yaratıldığı ifade edilmektedir. "Biz her şeyi bir kadere göre yarattık".[357] "Aranızda ölümü biz takdir ettik ve bunun önüne geçileceklerden değiliz".[358] Kur'an'da zikredilen bazı ayetlerde ilk olarak Güneş ve Ay olmak üzere dünyadaki varlıkların belirlenen yörüngelerde hareket edip akıp gitmesi, her şeyin bir ölçü doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir. Yaratmada olduğu gibi yaşatılma da ve varlıkların devam ettirilmesi de bütün varlıklar, ilâhi kudret açısından değerlendirilmekte ve bütün bunların Allah'ın ilmi doğrultusunda vuku bulmuştur. "Güneş kendisine ait yerleşik bir nizama göre akmaktadır, bu aziz ve âlim olan Allah'ın takdiridir". [359]

Kader konusunun insanlara ve toplumlara bakan cihetleri de ayetlerde sıkça zikredilmiştir. Kişinin Allah'ın teklifine muhatap oluşunda bir tercih söz konusu olduğunu, özgür iradesiyle seçim yapabilmesi, Allah-insan münasebeti doğrultusunda dikkat çekici ifadeler zikredilir: "Her ümmetin bir eceli mevcuttur. Ecelleri gelince ne bir vakit geri kalırlar ne de bir vakit ileri gidebilirler".[360] "Gaybın

---

[355] Kılıç Aslan Mavil, "Güncel 'Kader'Tartışmalarına Bir Katkı", *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 14/2 (11 Eylül 2016), 412.
[356] Cihat Tunç, "Kader ve Kaza Hakkında Düşünceler", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/4 (01 Ocak 1987), 5-6.
[357] Kamer, 54/49.
[358] Vakıa, 56/60.
[359] Yasin, 36/38.
[360] A'raf, 7/34.

anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan gayrısı bilmez. O karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun bilgisi dışında bir yaprak dahi düşmez. O, yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi bile bilir. Yaş ve kuru ne mevcutsa hepsi apaçık bir kitaptadır. Zikredilen ayetlerde tüm varlıkların Allah tarafından yaratıldığı ve kaderlerinin belli olduğu açıkça ifade edilmektedir.

Hz.Muhammed (s.a.v) Cibril hadisi diye meşhur olan hadiste açıkça zikredildiği gibi kadere imanı, iman esaslarından sayılıp zikredilmiştir. Hadis-i şerifte Cebrail Peygamberimize "İman nedir? Diye sual etmiş, peygamberimiz de: "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayır ve şerri ile kadere inanmandır" cevabını vermiştir.

Yukarıda zikredilen ayetler ve hadis ışığında görülür ki; her şey Allah'ın belirlediği fiziki ve sosyal kanunlar doğrultusunda varlığını sürdürür. Allah'ın âlemdeki uyumu ikame etmek için koyduğu kanunlara "sünnetullah" denir. İnsanoğlunun yaratılışı da kaderdir. İnsanın sahip olduğu her şey, Allah tarafından yaratılan ve kendisine sunulan imkânlardan oluşur. Kişinin, hayır ve şer yapabilecek biçimde yaratılması, akıl ve seçebilme gücünü kullanması gibi kendisine verilen özellikler onu şekillendirmiştir.

Kur'an'da zikredilen iman esaslarının bir arada zikredildiği ayetlerde [361] kadere iman etme hususuna yer verilmemiştir. Fakat bu doğrultudan yola çıkarak İslâmi dininde kadere iman etmenin bulunmadığını iddia etmek isabetli görülmez. Kadere imanın doğrudan alakalı olduğu sıfatlar, ilim, irade, kudret ve tekvin sıfatları olduğu belirtilmektedir. Bunların dışında yaşatma, öldürme, doğru yola erdirme ve dalalette bırakma gibi sıfatlarının kaderle yakından ilgili olduğu görülür.

Allah'ın ilmi her şeyi ihtiva ettiği, gaybın bilgisinin anahtarı O'nun katında olduğu, uzayda ve yerkürede geçmiş zamanda ve şu vakitte mevcut olan ve gelecekte olacak olan her şeyi bilir. Allah kıyametin vuku bulacağı vakti, âhirette insanlara sual edeceği sorulara verecekleri yanıtları ve cehennem ehlinin kendi aralarında yapacakları konuşmaları, insanların gelecekte neyi kazanıp, ne zaman ve nerede öleceklerini sonsuz ilmi ile bilir. Kur'an-ı Kerim'de kadere imanı temellendiren şartlardan ikinci hususu Allah'ın irade sıfatı olduğu zikredilmektedir. İrade sıfatı;

[361] Bakara sûresi, 177. ayet ve Nisâ sûresi, 136. ayet

Allah'ın hükümleri, buyrukları ve eylemlerinde özgür olduğunu ve her şeyi isteyebileceğini öngören bir sıfat olduğu belirtilmektedir. Bu özellik hem irade hem de dileme yani meşiet kavramıyla ifade edilir.

Allah dileseydi insanların tümünü doğru yola ulaştırırdı ve tüm herkes iman ederdi. Fakat O iman ve reddetme hususunda insanları serbest bırakıp, inananları doğru yola erdirmeyi istemiştir. Allah'ın kudret ve tekvin sıfatları da kader mevzusuyla bizatihi alakalıdır. Allah yaratıcılığıyla ilk olarak kâinatın kaderine hükmetmiştir. Gök cisimlerini ve yer küreyi belli boyutta yaratmış, gezegenlere belli yörüngeler belirlemiş, yerde, yollar, dağlar, ovalar, nehirler yaratmış, gökyüzünden ölçülü olarak yağmur yağdırarak tat, renk ve nitelikleri çeşitli bitkiler yarattığı zikredilir.

Allah, insanı akıllı bir varlık olarak yaratmıştır. İnsanın eylemleri; zorunlu ve seçime bağlı olmak üzere iki kısımdan oluşur. Yazı yazmak, oturmak, ayağa kalkmak, çalışmak, hacca gitmek, iyi ya da kötü eylemde bulunmak serbest irade ile yapılan eylemlerdendir. İnsan bu tarz eylemlerinden mükelleftir. İnsanın iradesi dışında gerçekleşen eylemler de bulunur. Kalbin atması, nefes alıp verilmesi, midenin yemeği sindirmesi insanın dilemesi dışında gerçekleşir. Ne vakit, nerede, hangi anneden doğacağı, hangi ırktan olacağına insan kendisi karar veremez. Göz, ten ve saç rengi kişinin iradesi dışında Allah'ın belirlemesi ile gerçekleşir. İnsan kendi iradesi ve seçimi dışında Allah'ın takdiri ile gerçekleşmesi sonucu kişinin başına gelmesi sebebiyle kişi sorumlu değildir. [362]

İrade: lügatte seçme, tercih etme, dileme, arzu etme, karar verme, aklın düşünüp bir seçim yapması veya yapılmaması eşit olan farklı eylemlerden birini seçmesi, Allah'ın istemesi, arzu etmesi, seçmesi ve istediğini yapması manalarında kullanılan Allah'ın sıfatlarından biridir.

Cüz'i İrade: Kişiye bahşedilen sınırlı hürriyet, seçim yapma kabiliyeti gibi anlamlara gelir. Kişi cüz'i iradesi doğrultusunda eylemlerinden sorumlu tutulur. Bu sebeble kişilerin cüz'i iradelerini insanlara hem bu dünyada hem de âhirette faydalı olacak eylemler için tasarruf etmeleri dinimizce tavsiye edilmiştir.

[362] Mustafa Öcal, "Kader ve Kaza İnancının Öğretimi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (01 Haziran 2003), 44.

Külli İrade: Allah'ın iradesi, ilâhi irade "Allah'ın dilediğini dilediği gibi istemesi ve tercih etmesi manasında Allah'ın mutlak ve sınırsız iradesi "manasında kullanılmaktadır. Külli irade her şeye egemen olan her şeyi ihtiva eden irade demektir. Yaratma eylemi ile beraber ele alınmaktadır. Herşeyin yaratıcısı Allah'tır; gerçek irade ona özgüdür. Âlemde Allah'ın külli iradesine uygun olmayan hiçbir hadise vuku bulamaz. Allah için bir mecburiyet düşünülemez. Hiçbir şeyi var etmeye ya da yok etmeye zorunlu değildir. Kimse Allah'ı bir şeyi gerçekleştirmeye ya da gerçekleştirmemeye zorlayamaz. [363]

Gece ve gündüz vaktinde barınanlar birer ölçü ile yaratılır ve yaşatılır. Yağmurun yeryüzüne düşmesi bir kaderle yağdırılır. Yeryüzü bir kaderle dirilir, rızıklar varlıklara bir kaderle paylaştırılır. Nefesler bir kaderle alınıp verilir. Yaşamın dakikaları bir kaderle sayılır, ölümler bir kaderle bedene gelir, berzah ve âhiret hayatının kapıları bir kaderle açılır. Kıyamet bir kaderle vuku bulur, Cennet-Cehennem bir kaderle dolar. Bir şey mevcut ise, kader de mevcut demektir. [364]

Mevdûdî ilk olarak cebir ve kader probleminin içyüzü ele almaya çalışır. Bu konunun mahiyeti ele aldıktan sonra Kur'an-ı Kerim'in emirleri doğrultusunda açıklamak daha doğru olacaktır.

2.7.1.İhtiyar ve Iztırâr (Yetki ve yetkisizlik)'in İlk Etkisi

Mevdûdî, insanlar, hiç düşünmeden sadece vicdanen, insanın kendi iradesi doğrultusunda gerçekleştirdiği ve eylemlerinde özgür olduğunu, kendi irade ve yetki ile yaptığı eylemler için kendisinin mükellef olduğunu, iyi eylemleri ve karakterleri sebebiyle övgüye ve mükâfata hak kazandığını, kötü eylemleri sebebiyle de kınama ve cezalandırılmaya tabi olduğunu zannettiğini belirtir. Bu yalın ve vicdani fikirde ve kavramda kişinin kendi iyi düşündüğü ve bildiği eylemlerinde bir dış ya da iç kuvvet sebebiyle zorunda kaldığı, hususunda en küçük bir şüphe bulunmadığını söyler. Nerede eylemsel olarak mecburiyet ve çaresizlik tesirleri görüldüğü vakit, orada irade ya da ihtiyar yerine ıztırar ve çaresizlik hükmü verilir.

---

[363] Abdullah Namlı, *Kader İnancının Dini Temelleri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017), 105.
[364] Ümit Şimşek, *Kur'ân'ın ve Kâinatın Dilinden İman Esasları* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 274-275.

Bu bağlamda insanın sorumluluk ve yükümlüğünün bulunmadığı, bu sebeble övgü ve mükâfat ya da kınama ve cezaya da yer olmadığı düşüncesine ulaşılıyor ve bu gibi vaziyetlerde, insanın iyi ya da kötü olması hususunda karar vermeye elverişli olmadığı kanısına varıldığını belirtir. Bir insan başka bir kişiye taş attığı ya da kötü söz söylediği vakit onun bu davranışı başka bir gücün zorlamasıyla yani cebriyle yaptığı düşünülmediğini, mağduriyet yaşayan kişi, onu bu eyleminden mükellef tutup aynı şekilde o kişiye karşılık verildiğini belirtmektedir. Fakat taş atan ya da kötü söz söyleyen kişinin akli melekeleri bulunmadığı zaman, kişi onun zavallı olduğunu ve kasıtlı yapmadığını düşünüp eylemi sebebiyle o kişi cezalandırmayıp affettiğini belirtir.

İşte önceden zihinlerde mevcut olan bu yetkili ihtiyari, gayri ihtiyari, yetkisiz, iiradeli ve iradesiz eylemlerinin farkıyla lakalı kavramın, insanların iyi ya da kötü olması ve ceza ya da ödüle layık olması için belirlenmiş ölçülerin temelini oluşturur. Misal verilecek olunursa; bir çocuğun ya da deli olan kişinin çıplak gezmesini ayıplanmayacağını fakat yetişkin bir birey öyle dolaşması nefret ile ayıplandığını söyler. Veya gözü görmeyen bir insanın, başka kişinin eşyasına dokunduğunda, ama kişiyi hırsızlık suçlamasında bulunmayıp ama gözü gören bir kişi aynı davranışı yaptığında onu tutup cezalandırılacaktır.

Bu konuda birçok örnek verilebilir. İnsanların görünürdeki şartlar ve duruma bakılıp insanın bazı eylemlerinde özgür bazılarında mecbur olduğu fikrine ulaşılması olduğu belirtilir. Nitekim vicdanen mükellef olma ve hesap verme ve bu duruma bağlı olarak övgü ve ayıplanma ile ceza ve mükâfat hakkının, ıztırari eylemler olmadığını, ihtiyarî eylemlerden doğduğu fikrine ulaşılacaktır. [365]

2.7.2.Cebir ve Kader Probleminin Çıkış Noktası

İnsanoğlu oturup biraz düşününce ve müşahade edilenlerin altındaki, hakikatlari öğrenmeye çabalayınca, kendisinin esasen zannettiği kadar özgür, kuvvetli ve yetkili olmadığını, yüzeysel olarak kendi zorundalığı ve çaresizliği sebebiyle koyduğu sınırların esasında çok geniş olduğunun farkına varılacaktır. İşte

[365] Ebû'l A'lâ el-Mevdûdî, *Cebir ve Kader Problemi*, thk. Faik Akcaoğlu, çev. Asrar (İstanbul: Hilal Yayınları, 2015), 20-21.

cebir ve kader konusunun çıkış noktasının budur. Bu konunun esası şu esaslar üzerinde kurulmuştur:

1)Kişi kendi eylemleri ya da davranışları bakımından bütünüyle mecbur mudur veyahut belli bir özgürlüğü bulunur mu?

2)Kişiyi mecbur eden veya özgürlüğünü sınırlayan güç hangisidir ve kişinin yaşamını ne kadar etkiler?

3)Şayet insan çaresiz, yetkisiz ve zorunda ise, eylem ve hareketlerinin mükellefliğini, değerlendirilmesi, ahlak kavramlarının dayandığı ve sosyal düzenin iyiliğe ve doğru gelişmesiyle refahının garanti olduğu, övgü ve ayıplama ile mükâfat ve cezanın gerçekleşme kaidesi hangi temele dayanacaktır? [366]

Mevdûdî, İslâm dininin görüşünün önemli olduğunu belirtip bu konunun itikat açısından önemini ele alır. Metafizik ile ilgili konular hakkında İslâm'ın doğru görüşü şudur: Neyin ne kadar bilinmesi gerekli ise, Allah ve Elçisi insanlara bildirmiştir. Anlatılanlardan fazlasını merak etmek, ilgili bilgi sahibi olmak için herhangi bir kaynağı olmayan, bilinmemesi insana herhangi bir zararı bulunmayan konuları, eşyaları öğrenmeye çalışmak ve araştırmak hem lüzumsuz hem de tehlikelidir. Hz. Cabir (r.a) anlatıyor: "Resûllullah aleyhisseletü vesselâm buyurdular ki: "Kul, hayrıyla, şerriyle kadere inanmadıkça, kendine (hayır ve şerden) isabet edecek şeyi atlatamayacağını, kaçacak olan şeyi de yakalamayacağını bilmedikçe iman etmiş olmaz". [367]

Ayette zikredildiği üzere;

"Ey iman edenler! Size izah edilmesi durumunda zararınıza gidecek olan şeylerden resûle sormayın". [368] Ve bu sebeble, hadislerde de sık sık sual edilmesi ve saçma sapan mevzularla meşgul olunması hoş görülmemiştir. Allah Resûlü bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Bir kişinin İslâm için faydası lüzumsuz şeyleri terk etmesidir". [369] Mevdûdî'ye göre "takdir" ya da kader konusu da bu konulardan

[366] Detaylı bilgi için bkz. Cebir ve Kader Problemi Kitabı; Metafizik Görüş sayfa. 23-29, Fizik Görüşü sayfa 31-36, Ahlaki Görüş sayfa 37-42.
[367] Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, 13/541.
[368] Maide, 5/101.
[369] Mevdûdî, *Cebir ve Kader Problemi*, 45.

biridir. Mevdûdî, müslüman mütekellimin ya da ilâhıyatçıları bu hususta kaderci ve cebirci olarak iki mezhebe ayırmıştır.

2.7.3.Kadercilerin İnancı

Mutezile ve bazı diğer mezheplerinin görüşü: Allah insanoğlunu yarattı ve ona eylemleri üstüne kuvvet ve kudret lütfetti ve iyilik ve kötülük arasında ayırım yapma kabiliyetini vermiştir. Artık insan kendi gücüyle ve özgür iradesi ile iyi ya da kötü eylemler işler ve tekrardan buna göre dünyada övgü ya da ayıplama, âhirette de sevap ya da azaba maruz kalacaktır. İnsan Allah tarafından ne küfr ve günaha zorunlu bırakılmış, ne iman ve itaate mecbur bırakılmıştır. Bilakis, Allah elçilerini gönderir, kitaplar indirir, iyi eylem işleme hükmü verir, kötülükten uzak durulmasını ister, doğru ve yanlış, Hak ile Batıl arasındaki kesin ayrımı belirtir ve insanlara, hak yolda olursanız felaha erişecek, yanlış yolda olursanız, kötü neticesi ile karşı karşıya kalacaksınız. Mevdûdî'ye göre bu mezhebin ilke ve öğretilerini ilk olarak Vâsıl bin Ata el-Gazzal belirlediğini söyler. El-Gazzal'e göre Allah adaletli bir hâkimdir.

Allah'a kötülük ya da zulmü izafe etmek caiz değildir. Zira Allah'ın buyruk ve nehiyleriyle kuşattığı kullarını, kendi irade ve kuvvetlerine uygun olmayan eylemler yaptırmaya yeltenmesi caiz olmadığı gibi, kendi emriyle gerçekleştirdikleri herhangi kötü bir şey için onları cezalandırılması da uygun değildir. İnsanın kendisi iyilik ve kötülüğün failidir. Kişi dilediği gibi iman ve küfr ve itaat ile günah yolunu seçerse ve Allah insana tüm bunlar için kuvvet ve kabiliyet vermiştir.

Câhiz, Hayyat, Ka'bi, Ciyayi, Kadı Abdü'l Cebbar gibi ne kadar mutezile âlimi bulunuyorsa hepsi, insanların eylemlerinin yönlendiricisinin Allah olmadığını, bizzat insanın olduğunu kuvvetli şekilde ileri sürmüş, Allah'ın insanlara istemedikleri şeyleri zorla yaptırmayacaktır. Kulların eylemlerinin kendisine ait olduğunu eylemlerine göre ödül ve cezaya maruz kalacağını belirtmek için Kur'an'dan ayetler öne sürerler.[370]

2.7.4.Cebirci Görüş

Ceberiye ya da Cebirciler, kul veya diğer varlıklar ve nesnelerin ister kendileri ya da sıfatları bulunsun, hiçbir canlı ve eşyaların Allah'ın dilemesi dışında

[370] Bakara, 2/28, Tûr, 52/21; Mü'min, 40/17, Secde, 32/7, Al-i İmran, 3/108.

oluşmadığına inandıklarını belirtir. Onların itikatlarına göre kâinatta her zerrenin eylemi kaza ve kadere bağlıdır. Var etmede ve icatta Allah dışında kimsenin herhangi bir rolü ya da etkisi yoktur. Allah'ın istediği olur, istemediği gerçekleşmez. Hiç bir şey ya da canlı Allah'ın emri olmadan zerre dahi hareket edemez. Dünyada gerçekleşen olayların sebebleri olarak belirtilen şeyler hakikatte zahiri nedenler olduğunu hakikatte her şey Allah'ın iradesi ile ve yeryüzü ile gökyüzünde tüm olup bitenlerin asıl faili Allah'tır. İnsanların fiilerininin kendilerine ait olmasının düşünülmesi yalnızca mecaz mana taşır. Sevap ve azaba gelince, eylemleri cebren olduğu için ödül ve cezaları da cebren olacağı görüşünü savunurlar. Mu'tezile'nin halis kaderiyesine karşı cebriyye görüşü yer alır. Hüseyin En-Neccar, Beşir bin Gıyas-ül Merisi, Darar bin Amru, Hafs'ul-Ferd, Sbu Abdullah Muhammed bin Kerrâm, Şuayıb bin Muhammed el-Harici ve Ebad vb.isimlerin bulunduğu başka bir grup ise Allah'ın kullarının iyi ya da kötü eylemlerinin yaratıcısı olduğunun kabul etmek gerektiğini belirtir.

Fakat kulların bir iradeye sahip olduğunu ve bunların, insanların eylemlerinde bir rol oynadığını da düşünürler. Bu role "kesb" ismini vermişlerdir. Bu kesb sebebiyle insana emir ve nehy ile ilgili malumat verildiğini ve bu açıdan o azaba ya da sevaba layık olacağı belirlenecektir. İmam Ebu'l Hasan el-Eş'ari, "kesb"i kabul etmiş ve insanın bir eylem kudreti olduğunu kanıtlamıştır bunun aksini reddetmiştir. O'na göre Allah, insana hangi eylem ya da davranışı yaptırmak istiyorsa, o insanın eylem yeteneğiyle gerçekleşmiş olur. Bu yetenek, kudret ya da güç yalnızca İlahi iradenin yaşama uygulanmasının bir vasıtasıdır; hakikatte ise bu güç ya da kabiliyet, herhangi bir eylemin vuku bulmasına sebep olan bir etkiye sahip değildir.

Mevdûdî, hangi durumda olursa, Eş'ariler ve aynı fikirde olanların ister "kesb"i kabul görsün ya da görmesin davranış kudreti üzerindeki tesire inansın ya da inanmasın, öne sürdükleri kanıt ve görüşlerin mantıksal neticesi, salt cebirdir. Çünkü Allah, insanların yaratıcı ise ve onların iyi ya da kötü eylemler yapmaları için iradesini ortaya koymuşsa, bu iki durumdan biri şüphesiz gerçekleşecektir. Yani insanlarda ilâhi iradeye karşı eyleme geçme kuvveti bulunacak veya bulunmayacaktır. Bu halde insanın kudret ve iradesinin Allah'ın kudret ve iradesine galip olması gerekir ki bu ittifakla geçersiz fikir ve inanç olacaktır. Allah'ın kudreti karşısında kul geçersiz ve etkisiz kalacaktır. İşte bu halis cebriye ya da cebirciliktir.

Hakikatten, cebriye ile alakalı konu ve kanıtları kabul eden bir kimse cebirci fikrin sonuna kadar gideceğini; arada ya da ortada bir mevzide durmasının söz konusu dahi olmayacağını ifade eder. [371] Mevdûdî, ilginç olarak cebrilerin kendi görüşlerini kanıtlamak için bir değil, iki değil, kaderiyeye karşı yüzlerce ayeti delil gösterdiğini belirtir.[372]

Mevdûdî, bu iki ekolün söylemlerine ve görüşlerini, cebir ve kader konusunun çözümü konusunda iki ekolün de başarısız olduğunu belirtir. Fakat bu başarısızlıklarının sebebi Kur'an değildir: Onlar Kur'an-ı Kerim'den faydalanmak ve oradaki buyruklara göre davranmak yerine felsefeye ve derin fikirlere dalarak, iki zıt görüşten birini benimseyip ve kendi görüşleri için kanıtlar bulmak gayesiyle Kur'an'ı araştırdılar, hangi ayetleri kendi görüşlerine uygun bulduysalar onları yorumlamaya çalıştılar. Bazı ayetler şüphesiz kaderi savunuyor ve bu ayetlerden böyle bir mana çıkarılamaz. Ancak cebriler yorumlamaya çalışıp, bunu akla ve mantığa uymadığının görüldüğünü, aynı durum kaderciler için de geçerlidir. Netice olarak bu iki ekolün bahislerinden yalnız önceden düşünce ve itikadını belirlemiş ve Kur'an'ın yalnızca teyidini dileyen bir kişinin tatmin olabileceğini ifade eder. Bu konuda bilgisi bulunmayan bir kişinin Ku'ran' ile ilgili ifadeleri ve izahları maazallah, tutarsız ve ayrılık olduğunu düşünebilir.

2.7.5.Kaza ve Kader Meselesinin Anlatılmasının Gayesi

Allah'ın kelamında da kaza ve kader bahsine yapılan işaretlerin esas gayesi insanlara, zaten insanlarda idrak kabiliyeti ve gücü bulunmayan şeyleri insanlara bildirmektir: İnsanda inanç, mütevazılık, Allah'a tevekkül, sabır, direnç, kararlılık ve dünyevi kuvvetlere karşı cesaret ve korkusuzluk gibi özelliklerin yaratılmasıdır. İnsanın ümitsizlik, karamsarlık, korku, kıskançlık, rekabet ve hırs gibi duygulardan arınıp uzaklaşması için güçlü bir şahsiyete sahip olması, bunun sayesinde hak ve doğru istikametten ayrılmaması, her imtihanda Allah'a sığınmasını sağlamaktır. Allah'tan başka kimseden zarar dokunmayacağına inanması, kimseden bir yarar beklememesi, zorluklarda ümidini kaybetmemesi, sahip olduklarına bel bağlamaması gibi meziyetlerin kazandırılması amaçlanır. Kur'an'da ayetler zikredilmiştir:

[371] Mevdûdî, *Cebir ve Kader Problemi*, 56-59.
[372] Bakara, 2/165, A'raf, 7/54, İsra, 17/4, Al-i imran, 3/166; Nisa, 4/78, A'raf, 7/34 vb. birçok ayeti delil olarak kabul etmektedirler.

“De ki: “Bize, yalnız Allah’ın yazdığı isabet eder. O, bizim mevlâmızdır. Mü’minler Allah’a tevekkül etsinler”.[373] “Bir kişiye Allah’ın izni olmadıkça ölüm yoktur. Bu, va’desiyle yazılmış bir yazıdır”.[374] “Size yeryüzünde ya da nefislerinizde herhangi bir bela gelmez ki, ancak biz onu yaratmazdan önce bir kitap’ta (levh-i mahfuz) yazılmış olmasın. Bu da Allah’a göre kolaydır. Bunun, önceden mukadder ve yazılı olduğunu bilip elinize geçen ile de sevinip şımarmamanız için Allah, dünya nimeti ile böbürlenen kibirliyi sevmez”.[375]

Kur’an-ı Kerim’de kadere iman etmekle alakalı yer alan öğretinin esas gayesi, insanın dünyada hiçbir gücün kâr ya da zarar verme yetkisine sahip olmamasına inanmasını yalnızca Allah’ı fail, etkin, kâr ya da zarar verici olarak kabul etmesini, tüm eylemlerinde yalnızca Allah’a güvenmesini sağlar. Yaratılmışlara karşı rezil-ü rüsva olmamasını ve şayet rahata kavuşmuşsa, bundan dolayı kibirlenmemesini, böbürlenmek ve bencilliği kendi nefsine yerleştirmemesini ve Allah’ın dünyasında isyan ve tuğyan etmemesini sağlar.

İnsan bir eylemi gerçekleştirmeyi isteyip onu irade etmişse o, yalnız Allah izin verdiği müddetçe gerçekleşebilir. Allah bu âlemde insana irade ve yetki verip onu istekleriyle başbaşa bırakmış olsaydı dünya düzeni alt üst olurdu. Farz-ı misal bir katilin dünyadaki tüm insanları öldürmesi için yeterli olmadığıdır. Doğru bir yola tabi olana da failen Allah’ın istemesi ve tevkifi nasip olacağını belirtir. Fakat delalete dalıp doğru yoldan uzaklaşmaması şartıyla olacağını belirtir. Nasıl ki bir katil ya da hırsız için zorlama bulunmuyorsa aynı şekilde mü’min olmak için de bir zorlama olmadığını ifade eder.

Müellif, kaderle ilgili bazı sorular sorarak konuyu özetlemiştir: Kaderimiz önceden belirlenmiş midir? Elde edilenler, edemediklerimiz, harekete geçmemiz, sapmamız ve doğru yola ulaşmamız, refahımız, dar anımız ve dünyada karşılaştığımız diğer hallerin belirlenmesi ve karara ulaşılması hiçbir payımız bulunmayan başka bir güç ya da güçlerin verdiği kararların neticesi midir? Ve şayet böyle ise, biz bütünüyle mecbur ve çaresiz miyiz? Biz dünyada başka kişilerin oynattığı kuklalar gibi miyiz? Biz daha önceden yapılmış bir programın bir parçası

[373] Tevbe, 9/51.
[374] Al-i İmran, 3/145.
[375] Hadid, 57/22-23.

mıyız? Veya herkesin rolü daha öncesinden belirlenen dünya sahnesindeki aktörleri miyiz? Bu sualler, herhangi bir vakit dünya ve insan hususunda düşünen her kişinin kafasında yer edinmiştir.

Filozof, bilim adamı, tarihçi, hukukçu, toplum, ahlak ve dinle alakalı problemlerle ilgilenlerin dışında diğer insanların da bu düğümü çözmek için beyinlerini patlatmaları gerekir. Çünkü her insan bu noktaya ulaşınca aniden duraksar, daha ileri boyuta ulaşamaz ve doğru veya yanlış mutmain olacağı bir cevap ya da yanlış bir yanıt, çözüm talep eder. Şayet "evet" yanıtını verirseniz, o vakit şunu da kabul etmelisiniz ki, taş, demir, bitki, hayvan ve insan hiçbirinde hakiki manada ayrım yoktur. Hepsi insan gibi yapması gerekeni yapıyor ve kendisi için çizilen plana göre hareket eder. Ne kendisi ne de onlar herhangi bir özgürlük ve yetkiye sahiptir. Bir arının kovanı inşa etmesi ile bir insanın tren yolu yapması arasında belki de derece farkı bulunabilir fakat nitelik açısından herhangi bir fark yoktur.

Gecenin karanlığında samimi bir şekilde ibadet eden bir insan ile başkasının evini soymaya çalışan iki kişi de bu oyun sahnesinde kendisine verilen rolleri sergiler. İkisi arasında, rejisörün birine ibadet eden kimse ve diğerine hırsız rolünü yazmasının dışında bir farklılık bulunmadığını belirtir. Mevdûdî, işte benim ilk sorularıma "evet" diye yanıt vermenin neticesinin bu olduğunu;

Peki, şuan bu suallerime "hayır" yanıtını mı vereceksiniz? Fakat burada da bir zorluk bulunur. Bu problem yalnızca bir "hayır" yanıtı ile çözüme kavuşacak gibi değildir. Konu burda bitmeyecektir ve bununla sizin birçok hakikati görmezden gelmeniz gerekecektir; misalen, insanın kaderinin önceden belirlenmediği ve kaderin bir dış kuvvetinin kararıyla oluşmadığını ifade ettiğiniz zaman, herhalde menfi yanıtınızın manası insanın kaderini kendi şekillendirmesi olmalıdır. Yani kaderinin ve kısmetinin kendi dilemesi ve gayretleriyle oluştuğunu ima ediyorsunuz. Şayet ifade etmek isteğiniz her insanın kendi gerçekleştirdiği ise, kaderi oluşturan şeylere bir bakın ve söyleyin, insan bunların hangisi üzerinde tasarruf sahibidir?

Kaderin oluşturulması için gereken etmenler arasında insanın uzuvları, zihinsel ve bedensel kuvvet ve kabiliyetleri ve ahlaki nitelikleridir. Bu unsurlarda insanın tasarruf sahibi olmadığı kesin bir şekilde bilinir. Nitekim insanın kaderinin

teşekkül etmesi için ya da bozulmasında, her insanın kendi atalarından kalan pek çok unsur rol oynar.

Sonra, hangi aile, toplum, sınıf, millet ya da ülkede doğmuşsa, onların fikirsel, ahlaki, toplumsal, iktisadi ve siyasal hallerinin pek çok tesirleri dünyaya geldiği zaman o kişiyi her açıdan kuşatır. [376] Şu an, ırkını ve çevresini kendi isteği ve tercihi ile belirleyen ve bunlardan herhangi birinin tesirlerini ne miktarda kabul ya da reddedeceğine karar veren bir insan var mıdır? Şahit olduğunuz gibi size ilk olarak sorduğum soruların yanıtı ne yalnızca "evet" ne yalnızca "hayır"dır. Hakikat bu ikisi arasında bulunur. Biz insanlar bu kâinatın hazırlanması ve işlemesinde büyük bir ciddiyet görürüz.

Hakikaten biz dünyada sınırlı miktarda bazı yetkilere sahibiz ve bu yetkilerin tasarrufu bakımından biz uygun ölçüde özgür de sayılabileceğimizi ifade eder. Bu özgürlük kesbedilmiş değil, lütfedilmiş bir özgürlüktür. Bunun ölçüsü nedir, hudutları nedir ve özelliği nedir? Bunu belirlemek zor, hatta imkânsız olduğunu belirtir. Fakat bunun özgürlük olduğunun reddedilemeyeceğini belirtir. Kâinatın cihanşümul planının insanlar için belirlenen konumun, sınırlı bir miktarda özgürce hareket eden bir oyuncunun rolüne benzer. İnsan için dünyada sahip olunan özgürlük yalnız bu planda uygun görülen ve sığdırabilecek kadar hürriyet bulunur. İnsanların ne kadar hürriyet sahibi olduğunu ancak kendi planında insana bu konuma layık gören kudret sahibinin bileceğini ifade eder.

Kader ve kaza, çoğu kişi bu özgür iradesini kötüye kullanmasına rağmen netice olarak kendisini mükelleflikten kurtarmak için "ne yapayım kaderim böyle yazılmış" diyebilir. Hâlbuki bir şeyin kader olarak belirlenmesi, insanın vakti geldiğinde başka türlü değil de o şekilde bir tercih yapacağından haberdar olması demektir. Allah'ın ezeli olarak o seçimi bilip gerçekleştirmesi, o kişinin o seçime zorlanması manasında olmadığı belirtilir. Zaman ve mekânla sınırlı tutulmaktan münezzeh olan Allah'ın sonsuz ilmi, kulun tercihini zorlayan bir yoktur. İnsan öyle seçtiği için Allah bu ihtiyare göre yaratır. İnsan hayrı ve şerri, doğru ve yanlışı, güzel ve kabihi ayırt edebilecek, karşılaştığı şeylere değer verebilecek ve bu değerler

[376] Mevdûdî, *Cebir ve Kader Problemi*, 107-111.

arasında karar verebilecek kabiliyette yaratılmıştır. İnsanoğluna bu güç ve imkânı bahşeden Allah'tır. Bu seçme imkânı, insan özgür iradesi sonucu kullanır.

İşte İslâm dininin bu konuda benimsediği görüşün bu olduğunu belirtmektedir. İslâm bir yandan Hâkim-i Mutlak olan Allah'a inanmamızı ister ve bu da şu anlama gelir ki, biz ve çevremizdeki her şey, kâinat Allah'a bağlıdır ve O'nun kudreti herşeyi ve herkesi ihata etmiştir.

İslâm dini insanlara ahlaki ilkelerini öğretir, iyi ve kötü arasında ayırım yapmasını sağlar ve falanca yol şeçildiğinde kurtarılacağını, falanca yolu benimsendiğinde cezalandırıldığını belirtir. Bu konu yalnız insan kendi yaşam yolunu tercih etmede özgür olması durumunda tutarlı olabilir.

SONUÇ

Mevdûdî, ömrünü ilme adayan, seyahatler yapıp düşüncelerini bu vasıta ile yayan bir şahıstır. İlimle küçük yaşlardan itibaren tanışmıştır. Yetmiş yedi yıllık ömrünün nerdeyse tamamını davet ile geçirmiştir. İfadelerinden keskin bir zekâ ve ferasete sahip olduğu görülür. İslâm'ı tüm yönleriyle ele almaya çalışmıştır. Konuları yalnızca fikri düzeyde tartışıp görüş belirtmemiş, İslâm'ı modern dönem insanın hayatına uygulamasını sağlamaya çalışmıştır. İlk olarak iman esaslarının ilki olan ve İslâm dininin öz inancı olan tevhit inancı ele alınmıştır. Mevdûdî'nin ilâhiyyât bahsi ile ilgili görüşleri ele alınırken şu hususlara dikkat çekilmiştir:

Mevdûdî'nin düşünce dünyasını oluşturan temel düşünce "ıslah" teorisidir. Bu teorisinin temelini ulûhiyyet ve İslâm anlayışı olarak nitelendirir. O'na göre ulûhiyyet ve otorite birbirinden ayrılmaz bir ilişki üzerine kurulmuştur. Otoritesi olmayan bir varlığın ilâhlığından bahsedilemez.

Mevdûdî'ye göre bu "ıslah teorisi" gerçekleşmezse İslâm dinini kabul eden toplumların asimile olup yozlaştırılacağını düşünür. Islah teorisinin gerçekleşmesi için kaleme aldığı eserleriyle topluma ışık tutmuştur. Hukuk alanında bilgi sahibi olduğu için insan haklarının kanunen neler olduğuna hâkimdir. Bu minvalde "İslâm'da İnsan Hakları" adlı bir bildiri yayınlayıp toplumu aydınlatmıştır.

Toplumsal olay ve olgular eserlerinin temel konusudur. Birçok alanda eser kaleme aldığı bilinir, eğitim ve kadın konusunda yazılan eserlerinin O'nun toplumsal konulara ve insan hayatına verdiği önemin göstergesidir.

Mevdûdî, İbn Teymiyye'nin görüşlerinden etkilendiği için tevhit konusunda büyük titizlik göstermiştir. Etkilenmenin yanında tasvip etmediği hususlar vardır. İslâm'ı tanımlarken; Allah'a teslim ve itaat şeklinde geniş bir pencereden tanımlamıştır.

Bu çalışmada ilâhiyyât konusu detaylandırılmıştır. Bütün yanlış eylemlerin temelinde "İlâh" anlayışından doğan yanlış düşünceler sonucu gerçekleştiğini düşünür. Mevdûdî'nin detaylandırmasında, yaşadığı coğrafyada çok tanrılı inanışlar, müslümanların yanlış ilâh tasavvurları önemli rol oynar. Mevdûdî, ilâhiyyât bahsi ile ilgili akli delillere de yer verir. Yaşadığı çağdaki insanların yalnızca nakille tatmin olmayacağını, insanların zihnine de bu inancı da yerleştirmeyi gerekli görür.

Mevdûdî, İslâm'ın bildirdiği tevhit inancını gönüllere yerleştirmek ister. Çünkü yaşamın gayesi tüm varlıkların yaratılma sebebininin Allah olduğunu, bulunduğu çağa ve gelecek nesillere ulaştırmak ister. Bu bağlamda eserlerinde "Rab-İlâh" [377] kavramını mana ve lügat açısından ele alıp izah eder. İnanç açısından yapılan hataların temelinde yanlış Rab ve İlâh anlayışı olduğunu düşünür. Cahiliyye insanın İlâh anlayışına ayrıca değinip günümüzde de bazı insanların adeta o dönemde yaşamış, şirke bulaşmış benzer bir anlayışa sahip olduklarını vurgulamıştır. Bu açıklamaları yaparken bu konuda Kur'an-ı Kerim'de zikredilen ayetleri delil göstermiştir.

Mevdûdî'ye göre "şirk" yalnızca Allah'tan başkasına kulluk etmek değildir. Bir insandan, eşyadan veya herhangi bir şeyden medet ummak, bel bağlamak da şirke düşmeye sebebiyet verir. Tevhit ve şirk konusunu detaylı olarak ele alır. Ulûhiyyet bahsini ele alırken teşbih sanatına sıkça başvurmuştur. Betimleme ve teşbih sonucu konunun daha somut ve anlaşılır hale geldiği söylenebilir.

Mevdûdî'nin nübüvvet ile görüşleri; Peygamberlerin Allah'ın emirlerinin, dininin insan yaşamında tezahürü olduğunu düşünür. Kişiler dini bilgileri yaşam sahasına uygulamak için nübüvvete ihtiyaç duyar. O'na göre peygamberlerin görevi insanlara ilâhi emirleri ulaştırmak ve insanların dini yaşama uygulama sahasında düşecekleri hatalara pratik olarak doğruyu göstermeleridir. Ayrıca insanoğlunun hesap günü "bize haber verilmedi, bu konuda bilgim yok" gibi bahanelerin ardına sığınmasının önüne geçmektir.

Peygamberlik konusunda "Hâtem-i Enbiyâ" konusu üzerinde durmuştur. Peygamberliğin son bulması konusunda detaylı açıklamalar yapmasının nedeni yaşadığı coğrafyada kendini peygamber ilan eden kişilerin mevcut oluşudur. Topluma bu konuda nasslar ışığında gerekli açıklamaları yapmıştır. Dikkat edilmesi gerektiğini "peygamberliğin son bulmadığını" düşünenlerin öne sürdüğü delilleri çürütüp gerekli açıklamalara eserlerinde yer vermiştir.

Mevdûdî'ye göre gerçek imana ve doğru yola ulaşmanın yollarından biri de "gayb"e iman etmektir. Sem'iyyât konusunda, insanların tahayyül gücü sınırlıdır, bu

[377] Mevdudi, *Kur'an'a Göre Dört Terim*, 40.

sınırlı zihin ve bedenle sonsuz bir hayatın detaylıca anlaşılması mümkün değildir. Fani bir zihnin sonsuz düşüncelere dalması nasıl beklenebilir?

Kader konusu ile ilgili eski ve yeni felsefe ve fikir akımlarını inceleyerek tamamıyla İslâm görüşü ortaya koymuş, kendine özgü araştırıcı ve bilimsel kaynaklara uygun bir uslûb ile izah etmeye çalışmıştır. İlk olarak cebir ve kader probleminin iç yüzünü ele alır. Bu problemleri insan, kendisini zannettiği kadar özgür, güçlü ve yetkili değildir. Yüzeysel bir şekilde kendi zorunluluğu ve çaresizliği için belirlediği sınırların esasında çok geniş olmadığını fark edecektir. Cebir ve kader konusunun çıkış noktası buradan başlar.

Kader ve kazaya dair soruları düşünür ve filozoflar cevaplamaya çalışmıştır. Bu meselede metafizik, fizik ya da doğa açısından yaklaşanlar, ahlâkî ve dini açıdan yaklaşanların görüşlerini tahkik eder. Sonrasında İslâm İlâhiyatçılarının görüşlerini iki grupta inceler: Kadercilerin inancı ve Cebirci görüş olarak ele almıştır. Bu konuda bu iki grubun Kur'an'dan getirdikleri delili analiz edip, iki grubun da kendi görüşleri doğrultusunda ayetleri yorumladığını belirtir. Kaderciler grubunda Mutezile mezhebinin ve bazı diğer mezheplerin inancını ele almıştır. Onların öne sürdüğü ayetleri analiz etmiştir. Cebirci görüşü ele alırken Eş'ari'nin "kesb" kavramına da değinir. Ve onların ister "kesb" i kabul etsin veya etmesin, eylem kudreti üzerindeki tesire inansın veya inanmasın, öne sürdükleri kanıt ve fikirlerinin mantıksal neticesi olarak salt cebire düştüklerini belirtmiştir.

Cebir ve Kader mevzusunun analizinde, İslâm ilâhiyatçıları ya da tanrıbilimcilerinin bu iki düşünce ekolünün ifade ve fikirlerinde başarıya ulaşamamıştır. İnsana verilen kuvveti, kudreti ve özgürlüğü sınırsız değildir. İnsana bahşedilen yetki ve özgürlük, Yüce Allah'ın tedbir-i külli ve tedbir-i cüzî için belirlediği yasa ve kurallara bağlıdır. Çünkü tüm bu kâinat ve varlık dünyası onlara göre işler ve kıyamda durur. Dünyanın düzeninde insanın kuvveti ve manevi, psikolojik ve bedensel kuvveti için Allah'ın belirlediği sınırları kendisi zerre miktar geçme kuvvetine sahip değildir. Allah her şeyi kudret sıfatıyla takdir etmiştir. Ayet bu ifadelerin özeti niteliğindedir:

“Hakikaten biz her şeyi bir takdirle yarattık”.[378]

Sonuç olarak Mevdûdî’nin genel görüşleri analiz edilince şu kanıya varılır: Kendi çağında dini öğretilerin anlaşılması için İslâm’ı ilk indiği zaman ile kendi çağı ve gelecek çağlar arasında köprü olacak ifadeler kullanıp, dini öğretilerin güncelliğini pratikliğini korumaya çalışmıştır. “Ebü’l-A‘la el-Mevdûdî’nin Kelami Görüşleri” teferruatlı bir konu olduğu için genel çerçevede ele alınmıştır

Öncellikle yüce kitabımız Kur’an-ı Kerim, sahih ve hasen hadislerle ele alınmıştır Daha sonra kelam kaynaklarında “usûl-i selâse” konuları incelenip daha sonra “Ebü’l-A‘la el-Mevdûdî’nin Kelami Görüşleri”ne ulaşabilmek için eserleri analiz edilmiştir.

[378] Kâmer,54/49.

KAYNAKÇA

Akdemir, Furat. "Kur'an Bağlamında Peygamberlerin Sıfatları". *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/1 (31 Temmuz 2018), 51-84.

Anıs, Ahmed. "Mevdudi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/432-437. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Ardoğan, Recep. *Delillerden Temellere-Sistematik Kelam ve Güncel İnanç Sorunları-*. İstanbul: Klm Yayınları, 1, 2014.

Ata, Mahmut. *Seyyid Ebu'l-A`lâ Mevdûdî'nin Siyasî Düşüncesinin Teolojik Temelleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006 85.

Ateş, Avnullah Enes. "Kur'an'da Kabir Azabı". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (22 Haziran 2020), 17-35.

Ay, Abdülhakim. *Ebu'l-A`la Mevdudi'nin Tevhid Anlayışı*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Aydın, Aylin. *İlâhi Dinlerde Şeytan Kavramı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Aydin, Muhammet. "Hz. Peygamber ve Mucize". *Akademik-Us* 4/1 (15 Temmuz 2020), 144-146.

Bardak, Ahmet. "Kâdî Beydâvî'nin İlahiyât (ulûhiyet) Görüşü" 9/1 (2017), 220-240.

Bayram, İbrahim. "İslâm Düşüncesinde Nübüvvetin Vehbîliği-Kesbîliği Meselesi". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/1 (01 Haziran 2015), 169-198.

Bebek, Adil. "Kelam Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed' e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendendirilmesi". *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18 (2000), 121-148.

Bilgiz, Musa. “Kur’an’da Nübüvvet (peygamberlik)”. *Diyanet İlmi Dergi* 49/1 (01 Mart 2013), 23-46.

Bilgiz, Musa. “Kur’an-ı Kerim’in Bazı Özellikleri”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 1/2 (Ekim 2017), 29.

Birışık, Abdülhamit. “Ebü’l-A’lâ Mevdûdî’nin Kur’ân Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (01 Haziran 2011), 1-20.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *El-Câmi’u’s-sahîh*. Ed. Ahmet Hikmet Ünalmış. Ankara: Akçağ, 1995.

Bulgur, Durmuş. “Kadıyânîlik”. *Şarkiyat Mecmuası* 13 (19 Aralık 2011), 1-38.

Çağlayan, Harun. “Elçi ve Vekil Bağlamında Nübüvvet”. *E-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 8/2 (26 Nisan 2016), 67-95.

Demir, Osman. “Kelâm-Bilim İlişkisi: Rü’yetullah Metinlerinde Optik”. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/3 (31 Aralık 2019), 107-120.

Fığlalı, Ethem Ruhi. “Kâdıyânîlik”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/137-139. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Gökçe, M.Cüneyt. *Semerkand ve Muhammed b.Eşref Es-Semerkandî*. İstanbul: Nida Akademi Yayıncılık, 2019.

Gökkir, Arş Gör Necmettin. “Kur’an-ı Kerim Açısından İlahi Kitapların Tahrifi Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000) 36.

Gözün, Abdulvehhab. “Hadislere Göre Sırat Köprüsü ve Özellikleri”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (25 Haziran 2021), 179-211. https://doi.org/10,32950/rteuifd.906229

Gürbüz, Ahmet. *Mâtûridi’nin Melek, Cin ve Şeytan Anlayışı*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Halîk, Ahmad Nizami. “Hindistan”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 85-92. İstanbul: TDV Yayınları, 1998. /Hindistan

Halil, Hasan. “İlâhi Kitapların Âidiyeti ve Mâhiyeti Açısından Kur’an’da Kitap-Peygamber İlişkisi: Tevrat- Hz. Mûsâ Örneği”. *İstanbul Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri,* 153.

İbrahim, Aslan. “İmâm Maturidînin Deist Eleştirilere Karşı Nübüvvet Savunusu”. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 12/2 (21 Ağustos 2014), 33-54.

Karaduman, Emrah. *Kur’ân’da ve Sünnette Haşir ve Mahşer*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Karagöz, İsmail. “Cehennemin Sonsuzluğunun Ayet ve Hadislerdeki Delilleri”. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/1 (20 Nisan 2018), 1-19.

Karataş, Şuayip. *Kur’an’ın Konusu Olarak Melekler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstütisi, Doktora Tezi, 2018.

Kasar, Veysel. *İlk Dönemin Kelamında Kudret Sıfatı Etrafındaki Tartışmalar*. İstanbul: Kardelen Yayınları, 1, 2019.

Kasar, Veysel. *İmânın Şu’beleri(Halimi’den İslam İnancının Analizi)*. Ed. M.Cüneyt Gökçe. İstanbul: Kardelen Yayınları, 2019.

Kayacı, Habibe. *Kur’an’da Cennet Cehennem Tasvirleri Bağlamında Ödül ve Ceza Eğitimi*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Kılavuz, Murat vd. *Akaid*. thk. Durna Nihal. Ankara: Devlet Kitapları, 2020.

Kışlakçı, Turan. *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler - Mevdûdî*. İstanbul: İlke Yayıncılık, 2010.

Kurt, Fatih. “İmam Mâtürîdî’ye Göre Bazı Âhiret Aşamaları”. *Diyanet İlmi Dergi* 55/3 (15 Eylül 2019), 641-662.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. *El-Muvatta'*. Ed. Ahmet Hikmet Ünalmış. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

Mavil, Kılıç Aslan. "Güncel 'Kader'Tartışmalarına Bir Katkı". *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi* 14/2 (11 Eylül 2016), 408-442.

Mevdudi. *Gelin Müslüman Olalım*. çev. Filiz Handan Türedi. İstanbul: Pınar Yayınları, 15. Basım, 2019.

Mevdûdî, Ebû-l A'lâ. *Tefhimu'l Kur'an*. 1 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, Elif Ofset, 1986.

Mevdûdî, Ebû-l A'lâ. *Tefhimu'l Kur'an*. 2 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, Elif Ofset, 1986.

Mevdûdî, Ebû-l A'lâ. *Tefhimu'l Kur'an*. 3 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, Elif Ofset, 1986.

Mevdûdî, Ebû-l A'lâ. *Tefhimu'l Kur'an*. 4 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, Eif Ofset, 1987.

Mevdûdî, Ebû-l A'lâ. *Tefhimu'l Kur'an*. 5 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, Elif Ofset, 1987.

Mevdûdî, Ebû-l A'lâ. *Tefhimu'l Kur'an*. 6 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, Elif Ofset, 1987.

Mevdûdî, Ebû-l A'lâ. *Tefhimu'l Kur'an*. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, Elif Ofset, 1989.

Mevdûdî, Ebû-l A'lâ. *Meseleler ve Çözümleri*. çev. Yusuf Karaca. 3 Cilt. İstanbul: Risale Yayınları, Doğan Ofset, 1990.

Mevdûdî, Ebû-l A'lâ. *Meseleler ve Çözümleri*. çev. Yusuf Karaca. 5 Cilt. İstanbul: Risale Yayınları, Doğan Ofset, 1990.

Mevdûdî, Ebû-l A'lâ. *Meseleler ve Çözümleri*. çev. Yusuf Karaca. 2 Cilt. İstanbul: Risale Yayınları, Doğan Ofset, 1990.

Mevdûdi, Ebû'l A'lâ el- *Cebir ve Kader Problemi*. çev. N.Ahmet Asrar. thk. Faik Akcaoğlu. İstanbul: Hilal Yayınları, 2015.

Mevdûdi, Ebû'l A'lâ el-. *İslâm'da Hükûmet*. çev. Ali Genceli. Ankara: Hilal Yayınları, 1976.

Mevdûdi, Ebû'l A'lâ el-. *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı*. çev. N.Ahmet Asrar. 1 Cilt. İstanbul: Pınar Yayınları, Yıldızlar Matbaacılık, 1992.

Mevdudi, Ebu'l A'lâ. *İslam Nizamı*. çev. N.Ahmet Asrar. İstanbul: Hilal Yayınları, 3.baskı, 1978.

Mevdudi, Ebu'l-A'lâ. *Kur'an'a Göre Dört Terim*. Ed. İsmail Kaya. çev. Osman Cilacı. İstanbul: Beyan Yayınları, 18. baskı.

Müslim el-Kuşeyrî, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *El-Câmi'u's-sahîh*. Ed. Ahmet Hikmet Ünalmış. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

Namlı, Abdullah. *Kader İnancının Dini Temelleri* Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-. *Es-Sünen*. Ed. Ahmet Hikmet Ünalmış. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.

Nur, Semanur. *Ahiret İnancının Ortaöğretim Öğrencilerinin Davaranışlarına Yansıması*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Öcal, Mustafa. "Kader ve Kaza İnancının Öğretimi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (01 Haziran 2003).

Öner, Yasin. "Mevdûdi'nin Tefhimü'l Adlı Eserinde Hıristiyanlıkla İlgili Bilgilerin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi".

Öz, Ruhullah. “Usul-i Selase’nin Fatiha Suresindeki İz Düşümü”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/23 (15 Aralık 2019), 718-746. https://doi.org/10,35415/sirnakifd.611591

Özler, Mevlüt. “İlâhi İsimler ve Sıfatlar”. *Kelam El Kitabı* Ed. Şaban Ali Düzgün Ankara: Grafiker Yayınları, 6. Basım, ts.

Özler, Mevlüt. “Kelam Tarihi”. *Kelam El Kitabı* Ed. Şaban Ali Düzgün 21-46. Ankara: Grafiker Yayınları, 6. Basım, 2017.

Sarıkaya, Berat. “İbn Teymiyye’nin Tevhid Anlayışı ve Pratik Tevhid Vurgusu”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/7 (01 Haziran 2015), 91-114.

Sarica, Abdulkerim İskender. “İtham ve Gerçeklik Arasında Kesbî Nübüvvet İddiaları”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/2 (26 Aralık 2020), 559-578.

Serdar, Murat - Işık, Harun *Sistematik Kelam -II*. 2 Cilt. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2.Baskı, 2018.

Serdar, Murat - Işık, Harun *Sistematik Kelam-I*. 1 Cilt. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2.Baskı, 2018.

Sönmez, Mustafa. *İhya Hareketlerinde Mevdûdi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.

Şimşek, Ümit. *Kur’ân’ın ve Kâinatın Dilinden İman Esasları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4, 2015.

Tillich, Paul - Akçay, Mustafa. “Vahiy ve Mucize”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/8 (15 Aralık 2003).

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *El-Câmi’u’s-sahîh*. thk. Ahmet Hikmet Ünalmış. Ankara: Akçağ, 1995.

Topaloğlu, Bekir. “Âhiret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/543-548. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Topaloğlu, Bekir. “Allah”. 2/471-498. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Topaloğlu, Bekir. “Cehennem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/227-233. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Topaloğlu, Bekir. “Cennet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/376-386. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Toprak, Süleyman. “Haşir”. 16/416-417. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Tunç, Cihat. “Kader ve Kaza Hakkında Düşünceler”. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/4 (01 Ocak 1987), 1-12.

Yavuz, Y. Şevki. “Şefaat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/412-415. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Yavuz, Yusuf Şevki “Kıyamet Alametleri”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25./522-525. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Yavuz, Yusuf Şevki “Usûl-I Selâse”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 212. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Yavuz, Yusuf Şevki “Vahiy”. 42/440-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Yeşilyurt, Temel. “Matüridilik: Önemli İsimler ve Temel İlkeler” *Kelam El Kitabı* Ed. Şaban Ali Düzgün. 137-146. Ankara: Grafiker Yayınları, 6. Basım, 2017.

Yeşilyurt, Temel. “Mâtüridilik-Eş’arilik Karşılaştırması” Ed. Şaban Ali Düzgün, 162-166. Ankara: Grafiker Yayınları, 6. Basım, 2017.

Yurdagür, Metin. “Hatm-i Nübüvvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/479-484. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.